Presented to
The Library
of the
University of Toronto
by

Dr.Henry William Lohse.

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/medlapperneihj00dema

LAPPARNE
OCH DERAS LAND

SKILDRINGAR OCH STUDIER

II

MED LAPPERNE I HÖJFJELDET

AF

EMILIE DEMANT-HATT

MED LAPPERNE I HØJFJELDET

HScan
D3716m

LAPPARNE OCH DERAS LAND
SKILDRINGAR OCH STUDIER
UTGIFNA AF HJALMAR LUNDBOHM

II.

MED LAPPERNE I HØJFJELDET

AF

EMILIE DEMANT-HATT

I DISTRIBUTION
A.-B. NORDISKA BOKHANDELN
STOCKHOLM
1913

416942
23.10.43

KØBENHAVN — GIGEBEN BOGTRYKKERI

FORORD

Bogen her gør ikke fordring paa at være nogen hverken udtømmende eller indgaaende etnografisk skildring af Lapperne og deres forhold; den er kun en beskrivelse af hverdagslivet, som jeg saa det, da jeg 1907—08 levede med Torne- og Karesuando-Lapperne aaret rundt — et værdifuldt aar, som har ført til gentagne rejser og ophold i de svenske Lapmarker — og jeg vil takke Samid, fordi de saa venligt optog en fremmed iblandt sig.

Jeg takker dr. Hjalmar Lundbohm for bogens smukke udstyrelse og for dens optagelse i serien LAPPARNE OCH DERAS LAND.

Professor K. B. Wiklund maa jeg her bringe min varmeste tak for hjælp under mit arbejde, navnlig for gennemsyn og rettelse af de i bogen forekommende lappiske ord. Ligeledes maa jeg takke prof. Wiklund og lapfogde J. Hultin for de udmærkede bidrag til renmærkning, sd. 176—79.

Tegningerne paa omslaget skyldes fjeldlappen Nils Nilsson Skum. Billederne sd. 40, 42, 49, 51, 56, 99, 108 er fotografier taget af Borg Mesch, Kiruna. Tegningen af kotestellet sd. 168 skyldes Fredr. Svenonius (Svenska Turistföreningens Årsskrift 1892). De øvrige billeder er mine egne fotografier taget under opholdet deroppe. Billederne sd. 13, 15 er dog fra Idre Lapperne i det nordlige Dalarne, taget paa en rejse 1912.

København, juni 1913.

Emilie Demant-Hatt.

INDHOLD

	Tekst-Side	Anmærkning
Affald	7, 41	
Alkohol	62, 63	
Baade	5, 10	16
Begravelse	52, 104—5	43
Betesforhold	76—78, 91, 118, 124—26, 152—53	47, 53, 54, 68, 72
Børn og barnepleje 6, 7, 25—27, 39, 41, 45, 48—53, 81—84, 93—96, 114—16, 123—24, 129—31, 136, 142—44, 153, 187		41
Fiskeri	23, 139—40	
Flytning (efteraar og vinter) 5, 41—47, 55—60, 73—76, 91—97, 113—15, Foraarsflytning 118, 121, 126—28, 134—38, 142—51, 155		
Fæstensgaver	30	
Gamle Lapper	4, 5, 119—121	
Garvning	20	58
Harpikstygning	83	
Helligdagsforbud	33, 46	
Hunde 9, 14, 15, 48, 68, 72, 73, 89, 90, 95—97, 113, 116, 119, 131—32		9, 18, 50, 51, 70
Husbygning (koten)	7, 22, 70, 122	7, 8, 24, 27
Husgeraad	7, 8, 10, 33, 37	28
Ilden	18, 57, 79, 80, 84, 85, 92, 137	59
Jul	107—13	
Klæder	20, 21, 37, 38, 39, 45, 58, 67, 98, 117—18, 123, 174	11, 22, 48
Kort	11	
Koteliv og Koteskik	9, 10, 16, 31, 33, 34, 171	
Kvindernes Arbejde	16, 41, 55, 91, 187	37
Køer og Geder	10, 23, 24	15
Laplejr (sida)	10, 48	14
Lasso	12, 26, 37, 98	
Læstadianisme	5, 11, 31, 32, 33, 34	5, 29, 35, 56
Mad og madlavning 8, 10, 18, 19, 20, 24, 25, 38, 41, 48, 85—87, 92, 97, 98, 111, 132		20, 21, 26, 27, 32, 33
Malkning	37 38 47 48 61	
Marked og markedsrejse	98, 100—107	
Musik (joigning)	28, 41, 52, 88, 122—23, 140—41	34, 35, 36, 42 75, 76
Mus og lemæner	39, 40	
Myg og myggetelt (raggas)	10, 2, 24	10, 76
Mørketiden	80, 81	
Natteleje	10, 71, 87, 88, 89	
Nybyggere	2, 3, 4, 23, 43, 63, 64, 73, 119, 157—59, 202	1, 3

	Tekst-Side	Anmærkning
Overtro 2, 10, 18, 23, 40, 41, 52, 53, 58, 82, 110, 114, 116—17, 121, 126, 128—29, 132, 136, 140—41, 142—43, 150, 175, 185		11, 12, 13, 23, 38, 35, 55, 60 71, 73
Pulk (slæde, gerest)	15	4
Raide	23, 45, 74, 106	25
Renen	56, 57, 68, 93, 102, 107, 137, 195	30, 45, 46, 49, 76
Rengærde	37, 38, 47, 48, 61	31
Renlighed	22, 23, 78, 175	11
Renmærkning	11—14, 33	17
Renskilning	44, 47, 48, 61	31, 39
Rentæmning	93	45
Renvogtning 14, 16, 33, 36, 37, 45, 47, 61, 62, 64, 65—73, 91, 106—7, 114, 125, 128, 174		17, 30, 46, 64, 72
Rypesnaring	83	
Seletøj		40, 52
Senetraad	21	23
Skier og skiløbning		57, 63
Skoho	10, 38, 39, 174, 183	11, 22
Skolen	27, 28, 52, 124	
Skønhedssans	53, 126	
Slagtning	37, 38, 111	32, 62
Snebriller		69
Stabur (luövve, suönjer, oplagspladser)	6, 39, 45, 55, 132	6, 77
Sygdom og lægemidler	44, 115	65, 66, 69, 73
Tjenestefolk	16, 20	
Turistvæsen	53, 150—61	
Tobrud	1, 2, 133—34, 142	
Unge Lappen	28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 112	
Ved, vedhugning og forhold til skoven 7, 8, 17, 18, 57, 58, 60, 88, 96, 110, 121, 137, 140, 157, 170		10
Vejret 21, 22, 39, 78, 79, 90, 91, 98, 99, 109, 112, 113, 128, 133, 141		
Vuggen	3, 45, 46, 50	2, 4

I

8DE JUNI! og sneen ligger overalt! det bliver at opleve foraaret to gange i aar. Hjemme i Jylland havde fjorden allerede sine sommerfarver, og da jeg 28de maj om natten rejste gennem hederne mellem Viborg og Langaa, laa de mørke bakker og aandede under de lyse nætters grønlige maanering, medens fugletrækket gik nordpaa. Nok ligger sneen overalt, men ryperne leger, og de er ved at faa de brune sommerfjer igen. Igaar var her snestorm, idag har vi sommervarme, og tykke torden-

TURI GØR BAADEN I ORDEN

skyer trækker rundt og knurrer. Solen tager sig ingen nattehvile og tillader hellerikke andre at gøre det. Sneen smelter med rivende fart. Vand kommer allevegne fra og gaar allesteder hen, og paa sin vej sætter det liv i alt. Det pusler om planterødderne, saa knopper og spirer kommer frem i solen. Det kaster sig ud over klippeafsatserne og vifter i vinden som graat haar. Det risler og rinder, det syder og suser og fylder luften med sit uvæsen og sine lyde. Gøgen kukker hele døgnet, de fine fugtige

birkeblade blinker med glanslys i solen, graa rener gaar flokkevis mellem de spinkle, hvidplettede stammer; i deres fløjelsklædte, blodfyldte nye takker banker foraarets pulsslag hidsigt. Nede ved en lille mørk bæk pusler en buttet lemæn, den ligner en gul ælling. Store brunstribede humlebier summer rundt i den lune luft. — Der siges, at isen paa Torne-trask er en meter tyk, men saa skør, at man kan træde igennem den; dog færdes Lapper og Finner frem og tilbage over søen paa ski. — I fjor blev søen isfri 18de Juni, faar vi ikke snart storm, bliver det nok senere i aar. —

20de Juni kom stormen, søen blev blaaplettet, og isen drev ad Tarra-koski til. — Dagen efter viste Johan Turi sig med baad for efter løfte at følge mig til Lapperne. —

Det var over midnat, inden vi kom afsted; i den lyse tid tager Lapperne aldrig hensyn til, om det er dag eller nat, de rejser, naar de er færdige, enten det er middag eller midnat. — Den aften var solen dækket af bløde graa skyer, og vandet stille, ligesom dugget; langt ude mjauede en lom mod regn. — Da vi paa den anden side af søen havde spist og drukket kaffe ved et lille baal paa stranden, spredte Turi ilden, og ved to-tiden begav vi os med sækkene paa ryggen op gennem skoven over det lave fjæld til Kattuvuoma. Det regnede nu jævnt og tæt, men Turi sagde, det betod lykke, naar det regnede første gang man kom til et nyt sted. — Henad morgenstunden ved fire-tiden kunde vi oppe fra en høj aas skimte de fem smaa graa finnegaarde, og bag dem nogle lapkoter. —

«Her maa vi sove en times tid», mente Turi, det var for tidligt at komme til folk. Han lagde sig udenvidere ned, og trak sin tynde slidte yderpels over hovedet for myggenes skyld, luften var graa af myggesværme; mig gav han en gammel stump lærred til det samme brug. Det tykke mos var gennemvaadt, det var jeg ogsaa, men varm. Da vi efter en times tids forløb fortsatte ned over fjældsiden, steg røgen i fine søjler fra de smaa gaardes lave kampestensskorstene; de var altsaa oppe og ifærd med morgenkaffen. Efter en stunds forløb traadte vi over det halvalen høje dørtrin ind i den finske nybyggers pørt[1].

Rummet var stort, og i det ene hjørne brændte ilden paa den brede aabne skorsten. Rundt om langs de grove bjælkevægge laa i senge og slagbænke børn i alle størrelser og sov med klæderne paa. Under et af vinduerne ved bordet sad konen og drak sin morgenkaffe. Hun var mager, og hendes hud lignede en snavset lærredslas, som sol og regn har bleget, hun saa ud, som var hun falmet lige ind i sjælen. De nøgne ben stak ud af et stumpet graat skørt, og det vide bomuldsliv var opknappet foran brystet. Et par halvvoksne pigebørn var ogsaa oppe, den ene stod ved bordet og spiste kold kogt fisk paa den maade, at hun tog hele fisken i haanden, pillede den med fingrene og levnede kun benene, som hun

sugede af og lagde i vinduskarmen. Det andet pigebarn satte kaffekedlen paa ilden til vederkvægelse for os, derpaa tog hun det mindste grædende barn op af vuggen, en lappisk *gietka*[2], som hang i loftet, og gav det til moderen. Den lille havde en ren bomuldskjole paa og ikke andre klæder.

FINSK NYBYGGERKONE VED SIN AABNE SKORSTEN

Moderen trak et ubeskriveligt bryst frem, som straks stillede tørst og graad. Da det var besørget, kom den lille igen over til den halvvoksne, hvor den kort efter lod mælken i omdannet tilstand flyde udover pigebarnets hænder og skød ned paa gulvet. Saa blev den puttet iseng til en lille søster, og hun med de vaade hænder gav sig til at male kaffebønner og tilberede os drikken, som vi derefter nød inde i mælkekammeret[3], hvor der ogsaa var fuldt af sovende børn.

Turi fulgte mig senere hen til den yderste og mindste gaard. Der var konen kon og ren og ganske ung, saa børneflokken, fem piger, endnu ikke havde bredt sig til mælkekammeret; derinde i det smalle rum fik jeg en slagbænk for mig selv og ro til nogle timers søvn.

GAMMEL LAPKVINDE I KATTUVUOMA

En saadan overdaadighed af børn som her i Kattuvuoma har jeg aldrig set før, de vrimlede frem overalt ligesom lemænerne. Der var fem familier, og næsten alle konerne frugtsommelige, men straalende af sundhed, undtagen hende, jeg først besøgte. Mændene var høje og tunge med dystre ansigter og noget stejlt i udtrykket.

I en af gaardene var indlakkorderet to gamle lapkvinder, som ikke mere orkede at holde ud til det haarde liv under aaben himmel aaret rundt. De lignede æventyrhekse, naar de kom humpende ved staven

med kniven og kistenøglen i bæltet og en gammel lappet pels paa, som vendte haarene ind mod kroppen. Deres øjne var dybt indsunkne, og huden paa ansigt og hænder saa ud som en pløjemark; det var vist flere aar siden den havde følt vand. De sad mest henne ved skorstenen i det lave mørke pørt, sammensunkne i den døves bitre tavshed med hænderne famlende inde paa det nøgne bryst. I et hjørne af pørtet stod en lille broget malet lapkiste, og som seng tjente en pulk[4] med et gammelt renskind og nogle pjalter i. Den smalle tjærede pulk paa godt to alens længde var en hel rummelig seng for saadan en lille bitte sammenskrumpet lapmor. —

Lappernes koter laa et stykke fra gaardene paa den anden side af en bæk. Da de snart skulde flytte, havde de meget travlt med at ordne deres sager for sommeren. Ved gaardene stod deres stabure, hvor de opbevarede mel og smør, kaffe, risengryn og sukker, klæder og alt hvad de ikke havde brug for hver dag. Lapperne havde ofte ærende til staburet, samtidig gik de paa visit i gaardene og drak kaffe; Finnerne var deres trosbrødre i læstadianismen[5].

Første gang jeg traf Sara og Nikki, mine vordende værtsfolk, spurgte Sara venligt, om jeg ikke følte mig ene her mellem fremmede mennesker i et fremmed land. Hendes venlighed og moderlige væsen gjorde godt efter al den almindelige nysgærrighed, jeg ellers stadig var genstand for af alle andre. —

Min nomadetilværelse begyndte som rimeligt var med en flytning; fra Kattuvuoma flyttedes til Laimolahti om aftenen den 25de juni. — Der var meget at bære ned fra kotepladsen til baadene, melsække, tørret kød, kogekar, skind, sovesager m. m. De to lange baade var lastede til randen, og ovenpaa bagagen sad hundene. Solen stod lavt, søen var stille, de grønne fjældskygger sitrede svagt i konturerne, og efter baaden slog kølvandet ud som en blaa vifte, hvis mange fine ribber endte i et blødt krus. — Den ene baad roedes af den voksne søn, Biettar, medens Sara sad agter og styrede med den brede, korte styreaare. Alle de røde og gule klædesindlæg i de falmetblaa kofter glødede i solen ligesom farverne paa deres brune, varme hud. Den anden tungtlastede baad roedes af den syttenaarige datter Inga, og Nikki styrede. Inde i Laimolahti kom stærke luftninger fra «stortræsket», og her var sø og vind imod, men pigebarnet trak ligesaa støt og roligt paa aarerne som en mand. Hun var varm og havde skubbet sin lille brogede hue i nakken, saa haartjavserne hang frit om den runde, lysebrune pande. Hendes hud var ren og gylden af solen, hvide, stærke tænder lyste mellem de bugnende, dejligt formede læber. Kinderne rundede sig røde og fyldige, saa de jævnede overgangen fra de brede kindben til det smallere underansigt. Hendes blaa kofte naaede næppe nedenfor knæet, ærmerne var

snevre og meget for korte, det var barnet som voksede fra klæderne. Da vi kom iland, gik Nikki op i skoven for at søge passende emne til kotestænger. Sara tog kaffegrejerne og gjorde ild op. Børnene, den tiaarige Nilsa og den elleveaarige Elle sprang deres egne veje, medens vi bar sagerne op fra stranden til *luövve*[6], som stod fra sommeren før. Ingas kræfter og udholdenhed var uhyre, hun kunde lægge sig paa ryggen

EN KONE ER OPPE PAA LUOVVE FOR AT HENTE NOGET

over en vældig byrde, slænge remmene over skuldrene og rejse sig op; hun pegte paa en tung sæk, og vilde jeg skulde gøre det samme, men det gik ikke.

Saras baal lyste rødt, og da kaffen var færdig, samledes alle om ilden. Børnene var nu ogsaa kommet til, de havde ikke arbejdet, men løbet om og taget bopladsen i besiddelse, hilst paa gamle legepladser, paa træer og sten, maalt hvor dyb bækken var og foretaget mindre strejftog, som lapbørns skik er efter hver ny flytning. — Solen var gaaet bag en fjældkam i nord, men lyste over sneen paa de fjærne fjældtoppe. Vi

sad i nattedæmringens blaa dis under birkeskoven og drak den liflige kaffe, som tilmad fik vi tørret renkød. — Efter kaffen søgte Sara efter en ny koteplads, men da hun ingen bedre fandt, valgte hun den gamle fra sommeren før. Vi ryddede pladsen for de fjorgamle ris, saa bunden var fuldstændig ren. Risene blev baaret et stykke bort og brændt, (Lapperne kender ikke til møddinger, affald maa ikke hobe sig op nogen steder). Alle tog saa fat paa at afbarke de tynde birkestammer, Nikki havde bragt. Det gik let, et snit langs ad stammen, saa kunde man løsne barken i store stykker. Dette arbejde deltog børnene i af egen lyst, de slikkede nemlig med begærlighed den søde saft, som drev mellem ved og bark. —

Inga gik op i skoven med en skarpsleben økse stukket i bæltet og en rentømme af læder om skuldrene. En tid efter kom hun tilbage som et vandrende grønt træ. Hun bar paa ryggen med rentømmen som skulderremme et væld igt knippe friske birkekviste, der aldeles dækkede hoved og ryg. Risene skulde bruges til gulv i koten. Hun kastede byrden af og gik igen op i skoven, og da hun kom tilbage, havde hun stammen af et kraftigt birketræ over den ene skulder, den store grønne krone slæbte efter hende. Der var noget af urtid over dette sunde pigebarn med øksen i bæltet, noget af et ungt dyr i de rolige, smidige bevægelser, hvormed hun udførte sit arbejde.

Sara og sønnen Biettar rejste koten[7], og da det var gjort, dækkede Sara jorden derinde med en halvalen tyk maatte af de friske birkekviste. De blev lagt med rodenden nedefter kvist paa kvist, saa de dannede et elastisk, men fast tæppe. Rislægningen[8] begyndtes i den bageste del af koten og sluttedes lidt før døren. Saa bares sten til *aran*, de lagdes i en kreds midt i koten, og ilden tændtes. Fra ildstedet og hen til døren anbragtes tykke afhuggede træstammer, en paa hver side, dels for at holde paa rodenden af gulvrisene, og dels for at danne en fri indgang og et rum til brændsel. For dem, som sidder i koten, er det bekvemt at have veddet der, hvor man lige kan række hen og tage det, og for den, som skal bære det ind, er det ogsaa bekvemt kun at aabne døren og kaste det ind; men passagen besværliggøres rigtignok i høj grad, det kan være galt nok for voksne, men værre er det dog for smaa børn og hundehvalpe.

Da koten var færdig, indbares sovesagerne sammenrullede for hver to personer i det renskind, som bruges til underlag. De lægges paa risene helt inde ved kotevæggen paa hver soveplads og danner derved et fast lunt rygstød paa siddepladserne. I *boaššo* hensættes kaffekedlerne og den lille runde trætejne med kopperne, den røde bomuldspose med et stykke topsukker og nogle sække med henholdsvis mel, risengryn og ubrændt kaffe. Sækkene er syet af gedeskind med haarene udad og en munding af garvet renskind. En kobberkedel med

frisk vand fra den nære bæk eller kilde har sin plads midt i boaššo, og foran den staar den store, sorte kodgryde; yderligere findes et par træoser, saltflasker af træ, et par smoræsker og det store runde træfad, hvori dejgen æltes og hvoraf familien spiser renkødet. Alle træsagerne er omhyggeligt forarbejdede og stilfuldt forsirede med karvsnit og indridsede mønstre. Paa en af trækrogene i boaššo hang et mausergevær. Oppe paa det sodede rogtræ anbragtes de to grydelænker, og Sara

SARA
LIDT AF KOTE-GÆRDET SES TILHØJRE

hængte madgryden over ilden, i vandet kom lidt salt. Nikki parterede det temmelig gamle renkød og lagde det i gryden. Det store træ, Inga havde slæbt hjem, anbragtes udenfor koten som vedhugningstræ, *smakkomuorra*, den afgrenede topende mod jorden, hvorimod rodenden anbragtes i passende højde i skæringen af to korsvis stillede birkestotter; herpaa hugges alt veddet.

Ilden flammede stærkt og skinnede gennem teltdugen; udefra lyste koten som en kulørt lampe op mod det violette fjæld, hvor sneen laa i lange striber. — Derinde brændte det baal, jeg havde længtes efter i saa

mange aar, og virkeligheden overgik langt drømmene. Jeg gik ind og satte mig paa det duftende birkeløv. De hvide kotetræer, som røgen endnu ikke havde naaet at sværte brune, lugtede af skov og var fugtige at røre ved. Ilden varmede i ansigtet og den sved det nærmeste birkeløv, gryden kogte, em og gnister steg op gennem røgaabningen

SIDA-ISED OG HANS HUND INDE I KOTEN

Jeg sad paa min fremtidige plads tilhøjre for døren næsten midt i *loaiddo;* op mod boaššo paa samme side sad Biettar sammen med sin hund, Čæppe. Naar han spiste, stod hunden bagved med forpoterne paa sin husbonds skuldre og munden anbragt i umiddelbar nærhed af Biettars, øjnene fulgte hver bid fra haanden til munden; naturligvis blev saa megen ihærdighed lønnet med en mundsmag af og til. Hos Lapperne er det en dyd, naar hundene tigger, medens folk spiser, det viser god appetit og energi til at skaffe sig mad, det vil sige kræfter[9].

Paa den anden side af ilden sidder husbondsfolket; husmoderens plads

er altid nærmest boaššo paa venstre side i koten, nedefter mod døren har børn og tjenestefolk deres plads.

Da kødet var kogt, toges det op i to træfade, det største fad anbragtes paa risene midt i loaiddo paa venstre side, og familien spiste sammen, saa mange som rummedes omkring fadet, Biettar, Inga og jeg delte indholdet af det mindre fad. — Kødet holder man med venstre haand, medens man med højre haand bruger skedekniven, som hver især, lige ned til børnene, altid bærer i bæltet. De afskaarne mundfulde sættes paa knivspidsen og dyppes i det afkogte fedt, som staar i en lille træøse ved siden af fadet. —

Da maaltidet var forbi, redtes lejet, hvilket snart var gjort; et renskind lægges over risene, derpaa en stor hovedpude eller i mange tilfælde kun en sæk med indhold, gamle klædningsstykker eller lignende, til dække et eller to uldtæpper (lejet er ens baade vinter og sommer, kun har man om vinteren en tyk faare- eller renskindsfæld over sig, hvorpaa lægges et uldtæppe). Over lejet opbindes en *raggas*[10] til beskyttelse mod myggene. Da det var gjort, tog alle skoene af og udbredte det udtagne skoho til torring ved kanten af ilden, hvorpaa vi sad et kvarterstid og varmede de nogne fødder[11], hyggeligt smaapassiarende. Ingen klæder sig helt af, har man to kofter paa, tages den yderste af, men bæltet lægges altid bort (om man ikke tager bæltet af, siges spøgende, at Stallo[12] kommer om natten og løfter en op i det). Da vi havde lagt os, snusede hundene rundt efter affald. Ildskæret lyste gennem raggasens tynde lærredsvægge, hundenes store skygger kom og gik. — Ilden slukkedes og solen fik magten; fuglene kom og satte sig paa kotetræerne oppe i ræppen[13]; det var svært at sove saadan en lys nat ude i naturen. —

II

Aftenen efter flyttede de andre koter fra Kattuvuoma til Laimo. Det blev en stor *sida*[14], men den laa spredt; da familierne holdt sammen, var der grupper paa to—tre koter. Der blev livligt ved de andres ankomst, de havde køer og geder med[15]. Bjælder ringlede, hunde gøede, hunde sloges, Lapperne raabte og lo. Der var travlhed overalt; baal tændtes rundt om, koterne rejstes, de lange brune baade[16] roede frem og tilbage for at hente og aflæsse. Skoven og fjældet blev pludselig levende, der huggedes ved og bares vand. Børnene smuttede rundt og passede deres, alle var i feststemning. Nu var det sommer, nu var det hviletid; i et par maaneder kunde man glemme vinterens anstrængelser og tryk. Nu var alt varmt, grønt og lyst for fjældfolket. Med deres glade farver og glade humør lignede de store blomster i landskabet.

Et par dage efter kom Turi uventet, og der blev helt festligt i koten om aftenen; han havde hvedebrød med, som han trakterede af til os allesammen, desuden smaagaver til pigebørnene, et par almindelige sikkerhedsnaale, som de bruger til at fæste deres halstørklæder sammen med, (nu da det efter læstadianernes mening er «syndigt» at bruge sølvsmykker), og et stykke haandsæbe, som Inga imidlertid ikke vilde have, hvis det var

ELVEBAAD VED LAIMO

«*haksc saibbo*» (lugtesæbe); det var de ufordærvede sanser, som fandt parfume vederstyggelig. Turi glemte heller ikke den fremmede, til mig havde han en æske gode cigaretter. — Vi morede os med at se paa kort, det er noget Lapperne forstaar sig paa og holder meget af, de er straks orienteret, enten kortet vender op eller ned, de har ogsaa selv let ved at tegne kort i grove træk over de egne, hvor de færdes; de kender landskabet til de mindste enkeltheder.

Turi var kommet for at deltage i kalvemærkningen[17], som næste dag skulde foregaa paa en holm i nærheden. Da vi om morgenen roede derover, var hjorden allerede samlet. Der var vel to—tre tusend rener med

deres smaa kalve. De kom susende ned gennem dalen til en stor aaben plads, hvor mærkningen skulde foregaa. Den meget omtalte knitrende lyd i renens bensener lod her, hvor der var saa mange dyr i bevægelse, aldeles som tordenregn paa store blade eller en hidsig hagelbyge. Der er noget stærkt æggende ved lyden og ved synet af de lette dyr, som stryger frem i graa bølger. Den, som ser en stor renhjord første gang, kan ikke andet end faa kuldegysninger af betagethed. Lapperne selv føler en slags berusning ved synet af hjorden. Da stormen stilnede og en vis ro indtraadte, hortes kalvenes og mødrenes uafladelige kalden og svaren hverandre: nau, nau — øh, øh, høh og det langtrukne jah, jah. De samlede lyde minder om en raabende, snakkende menneskemasse paa afstand. Pludselig sætter hele flokken sig i bevægelse, og da drøner det som underjordisk torden. Inde mellem dyrene springer Lapperne og kaster med lasso, deres røde huekvast glimter frem overalt — rebet rasler gennem lassoens benring, med et skarpt sus farer den henover alt dette levende og sænker sig i et nu om halsen paa en lille mork renkalv eller om et ben, hvor det nu træffer. Hurtig løsnes løkken, kalven lægges ned, og Lappen holder den med sine ben, medens han trækker kniven fra bæltet, og med et par hurtige, men nøjagtige snit skærer mærket i dens øren (et af de smaa laadne orestykker putter han i munden for hver gang, medens han mærker, til han faar haanden fri og kan putte det ind i barmklædet; siden trækkes de smaa skindstumper paa en senetraad og tælles, saa har man tallet paa de mærkede kalve); derpaa slippes den og løber med sine smaa blødende øren hen til moderen. Den viser ikke ringeste tegn til smerte. — Rundt om hjorden travede hundene for at holde vagt eller de satte sig paa noget højt, saa de havde overblik over situationen.

Det var stille lyst graavejr, en del af renerne stod fredeligt og græssede, medens andre lagde sig og tyggede drøv; men saa pludselig sætter hele hjorden sig i bevægelse som paa kommando, det gungrer og dundrer, Lapperne raaber og hundene gør; i løbet af kort tid er roen dog atter tilvejebragt, og mærkningen fortsættes. Da jeg nogle timer efter atter var hjemme i koten, fik jeg besked om at følge med hjorden, naar den paa sin vej op over fjældet kom forbi koterne; saa kunde jeg faa at se, naar renerne svømmede over Ripasasjokk. Først paa eftermiddagen blev kotedøren revet op, og der raabtes ind: »Ällo boatta!« hjorden kommer; vi hørte allerede lyden, og straks efter kom dyrene tværs over den aabne plads op gennem skoven efter fjældet til. Alt, hvad der kunde staa paa benene, var ude for at nyde synet af den levende ejendom. Med strakte halse, flyvende bringehaar, hovedet kastet tilbage, og den lille hvide halestump lige i vejret jog de som et syn over myren. Hundene glammede, mænd og kvinder løb.

Henne ved koterne var der en glad raaben, pegen og genkenden af de enkelte dyr. Husmødrene, som stod der, skulde ikke med hjorden, men de frydede sig ved synet. Da uvejret og skønheden drev over, da hver en ren og hver en rød huekvast var forsvunden mellem birkene, gik kvinderne atter ind til deres smaa børn og de huslige sysler — til hverdagsarbejdet; men deres tanker og skarpe hørelse fulgte hjorden, i fantasien var de med ved alt det arbejde, som hørte deres ungdom til. —

EN DEL AF RENHJORDEN

Oppe paa en aaben plads i skoven fortsattes mærkningen en times tid, saa hvilede baade mennesker og rener en god stund, inden svømningen over elven begyndte. Det var første gang de smaa kalve skulde prøve det kolde vand, som kom oppe fra sne og is, og strømmen var strid. En baad roede hele tiden ude ved mundingen af elven, der hvor den løber ud i Torneträsk, for at være parat til at bjærge de smaakalve, som strømmen tog. Der var en raaben, springen og jagen, for at faa alle dyrene over, kalvene var bange for vandet, og løb bort, mødrene bagefter, saa efter dem igen en Lap eller en hund, til de var indhentet og jaget i vandet. Rundt om løb renkoer og kalve og søgte efter hinanden; men endelig var de ude allesammen. Elven var et hvidt skum

af alle de tusinde dyrs svømmende bevægelser; som et levende tæppe gled de mange graabrune rygge under en skov af gevirer over til den anden bred. Saa snart renerne kom paa land, rystede de sig, og der stod en straaleglorie om dem fra den drivvaade pels. Nu vi i baadene, og hundene bagefter i en susende fart; det gjaldt om at komme hurtigt over og faa samling paa hjorden inden den tog flugten. — Paa en meget stor vaad myr oppe under fjældet fortsattes mærkningen resten af dagen. Mændene og karlene mærkede kalvene, pigerne og hundene holdt dyrene sammen. Hver pige havde sin post i udkanten af flokken.

Medens det nu øste vande ned fra himlen, sprang vi gennemvaade paa de usikre tuer mellem knæhøje vidjer, over huller og sten, ofte i vand til op paa benene. Det er ingen let sag at holde flere tusinde halvvilde dyr sammen paa en forholdsvis lille plads. Pigerne dirigerede hundene med de musikalske kommandoord, som Lapperne bruger under renvogtning. Hundene stryger afsted i alle retninger; men er der en, som gør noget galt og bringer forstyrrelse i hjorden, raabes den tilbage med et vræl, som maa kunne vække en død i den første søvn. — Naar man har hørt Lapperne arbejde med hjorden, forstaar man nok, hvorfor de ofte har saa svage og hæse stemmer i almindelig tale, det er fordi den bruges over evne ved renvogtningen, naar hundene skal kommanderes og kaldes tilbage; det er lange afstande og en utrolig larm stemmen skal gennemskære (maaske sparer de ogsaa halvt ubevidst paa stemmen, indtil den for alvor skal bruges). Den som skal have med rener at gøre, maa dertil være lynsnar i tanke og bevægelse. Selv om hjorden er paa flugt, maa man alligevel benytte øjeblikket og lade lassoen suse, hvis man har faaet øje paa et dyr, som skal fanges. Slyngerne kastes og slyngerne rinkes op, parate i haanden til næste kast. Der skal samtidig holdes skarpt udkig med hundene, og spejdes efter bestemte rener i det myldrende virvar. En daarlig eller uøvet hund kan bringe stor forstyrrelse ved i misforstaaet iver at fare gøende midt ind i flokken, hjorden spredes da som avner i blæst, og hunden overdænges med rasende skældsord, skamfuld lusker den afvejen fulgt af de vildeste forbandelser og vrede øjekast. Om der er tid, faar den naturligvis ogsaa prygl, naar den har gjort noget rigtig galt; men forresten har Lapperne den regel, at man maa ikke slaa og skælde paa engang, kun én del ad gangen. Man skal nemlig passe paa ikke at fornærme hunden. Hvis en ellers dygtig hund føler sig krænket over en, efter dens mening, for haard medfart, hænder det, at den uden videre sætter sig og ser paa tingene uden at røre en taa, hvormeget husbonden end kommanderer; kun gode ord og venlighed kan da formilde den, saa den genoptager arbejdet; men strejketilstanden kan være indtil et helt døgn. Nogle hunde er dovne og gider ikke springe, naar det rigtig kniber; andre igen er fyr og flamme, med skinnende øjne

og hver muskel spændt følger de renernes bevægelse, og ve den ren, som bryder ud af flokken, den faar en halsende hund i hælene, som holder ud til den kan se sit snit og komme foran renen og tvinge den tilbage; ofte opgiver renen selv flugten og vender godvillig tilbage til hjorden. Mellem rener og hunde forefalder mer eller mindre alvorlige skærmydsler[18]. Jeg saa et saadant lille opgør mellem Benno og en stor rentyr. Benno hørte til i vor nabokote, han var blind paa det ene øje, stokdøv, stumphalet, tandløs og meget gammel, men det var en hund!

RENER PAA HØJFJÆLDET

Og havde han kun ét øje, saa havde han det ogsaa med sig; hørelsen var unødvendig. Benno kendte sit arbejde og behøvede ingen kommando. Han var paa færde først og sidst, skønt det kneb for de gamle ben. Han valgte sin post lidt højt, saa han kunde overse den del af hjorden, som laa indenfor hans rækkeevne; han arbejdede helt paa eget ansvar uden husbond, og renerne havde respekt for ham (renerne kender hundene og har mere eller mindre respekt for dem, efter som de er dygtige til). Men en gang gik det galt for Benno, en stor rentyr var brudt ud af ringen, og Benno havde faaet den tilbage; men i sin tjenstivrighed blev han ved at gø og nappe den, til de kom helt hen til hjorden; herover blev rentyren fornærmet, og som et lyn vendte den, tog hunden ind under sig og gennembankede dens gamle krop, saa slagene hørtes. Stolt gik tyren derpaa ind i flokken; Benno sagde ikke et muk, men hinkede stille

hen paa sin plads. Lidt efter var han i arbejde igen og glemte antagelig snart det forsmædelige optrin. I de unge dage var Benno ikke tilfals for penge; en saadan hund opvejer flere menneskers arbejde.

Da mærkningen var tilendebragt, hvilede og græssede hjorden, hvorefter den trak sig over mod den norske grænse, fulgt af de vogtere og hunde, som skulde passe den sommeren over inde i Norge.

III

Nu blev der temmelig stille i lejren, mændene og de unge karle var borte, og en og anden ung pige, d. v. s. alle renvogterne; kun husmødrene, børn og gamle, var tilbage. Kvinderne tog straks fat paa de forskellige sommerarbejder, og de havde meget at gøre. —

Det er en nydelse at se lapkvinderne færdes i koten, deres bevægelser er afbalancerede og smidige. Naar de gaar ud eller ind, holder de klæderne sammen om knæene, for ikke at røre ved eller vælte noget. De er rolige og værdige ved alt, hvad de foretager sig; deres haandbevægelser er smukke, enten de væver baand eller renser tarme. Det er vel netop vanskelighederne ved at færdes i den trange kote paa det usikre risunderlag, der har fremmet kvindernes ynde, naturligvis i forbindelse med skilobning og friluftsliv. Lapperne er smidige og i særlig grad kvinderne; smidigheden udvikles naturligvis og holdes vedlige af den siddende stilling i koten. Nordpaa sidder kvinder og mænd ikke ens; mændene har benene korslagde under sig, men den stilling indtager en kvinde aldrig, det vilde stride mod god tone, hun sætter sig med et ben til hver side bøjet sammen i knæene og fødderne vendende udad, hvilende paa sædet — en stilling der kræver saa stor smidighed, at den kun kan erhverves gennem generationer; saaledes kan en lapkvinde sidde timevis uden at trættes; hun kan ogsaa sidde med det ene ben lagt ind under sig eller almindelig paa sædet med begge ben udstrakt; men i reglen indtager hun den ovenfor beskrevne stilling, hvor man ser en lille elegant formet fod stikke ud paa hver side under koften; stillingen falder hende meget bekvem, og hun rejser sig med lethed. (I de sydlige Lapmarker sidder kvinderne paa samme maade som mændene).

Lappernes kvinder ligger ikke paa den lade side. De passer deres hus og deres børn med samme omhu som enhver anden samvittighedsfuld husmoder. Først er der de daglige sysler som vedhugning, vandbæring, kaffekogning og madlavning, saa er der garvning, syning og senespinding; og for den husmoder, som har smaa børn, er det svært at klare sig uden pige. En familie, som har nogenlunde raad, holder derfor pige, men pigen deltager ogsaa i renvogtningen, naar det gøres fornødent.

Vedhugningen er ikke noget lille arbejde; det — ligesom vandbæring — paahviler dog mest tjenestefolkene eller de større børn. Birkene skal fældes, ofte temmelig langt borte, og slæbes hjem til koten, hvor de ophugges paa smakko-muorra. Hvor Lapperne længe har haft boplads i birkeskoven, er

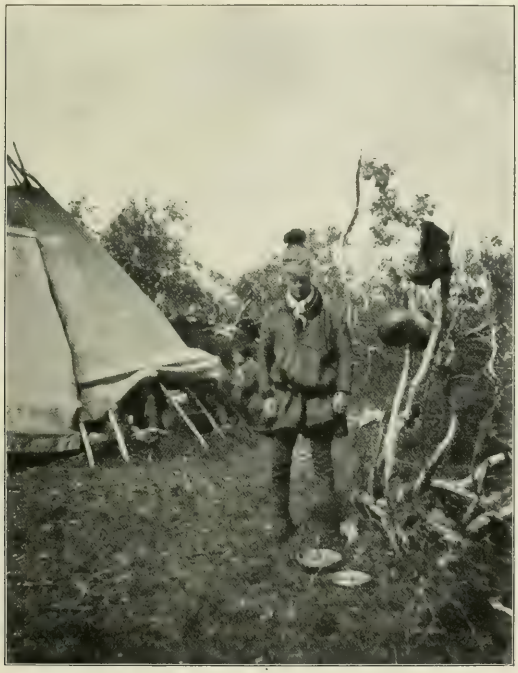

UNG MAND UDENFOR SIN KOTE.
I TRÆET TILHØJRE SES TO MALKEKOPPER OG EN MALLE-ČOAVGJE

denne naturligvis stærkt udtyndet. Navnlig den gamle germanske skik at omhugge træet i «bæltehøjde»,[19] skæmmer skoven; man bør dog ikke bebrejde dem dette for haardt, da Lapperne i dette tilfælde, som i saa mange andre, kun er i overensstemmelse med germansk oldtidskultur. Forøvrigt ødsler de ikke med ved, saadan som man i andre skove, hvor Lapperne ikke kommer, ser træ ligge og raadne i store mængder; de tager alt brændsel med hjem, og om sommeren brænder de som oftest kun

tørved, som de omhyggeligt samler. Men her ved Laimo fandtes ikke tørved i nogen nævneværdig grad, derfor toges friske birke. — Man siger, at Lapperne ødsler med brændsel, men det er ikke rigtigt. Enhver forstaar, at om vinteren er en kraftig ild nødvendig, hvis mennesker overhovedet skal holde ud at leve paa sneen under saa godt som aaben himmel i al slags vejr ca. 9 maaneder af aaret, og endda finder ingen ødslen sted; de brænder ikke ild om natten, og ofte er baalet flere timer om dagen aldeles minimalt, ja endog udslukket, og kommer nogen da ind i koten, hænder det ofte, at han siger: «voi, dolates goađe dego jameka goađe» (uha, koten uden ild som en dødskote). For Lappen er ilden aldeles uundværlig, rent bortset fra varmenytten; baalet er den eneste hyggespreder i den paa bekvemmeligheder saa fattige tilværelse, dets levende lyde og urolige lys gør det underholdende: «ilden er som en god kammerat», siger Lapperne. —

Maden og madlavningen er temmelig ensformig. Paa fastende hjerte faar baade store og smaa kaffe (uden brød), saa langt kedlen rækker, to à tre kopper til de voksne og én til børnene. Op paa formiddagen, naar sulten melder sig, spiser hver især, naar og hvad han har lyst til af det, som findes. Er der levnet kød fra foregaaende aften, hænges gryden med levningerne over ilden og varmes, det er dog mest børnenes rettighed, da der sjælden er levnet ret meget. Ellers bestaar dagens smaa maaltider om sommeren af soltørret renkød, hvoraf de fede ribben er meget yndede, man sætter et ribben eller to til ilden, saa det øverste fedtlag opvarmes, med kniven skrælles derpaa fedt og kød af og spises, tilsidst er benet saa renskrabt, at hundene knap vil have det. Før eller efter kødet, men ikke til, spiser man smørrebrød (smørret er som oftest harsk, da det kun indkøbes en gang om aaret). Det bredes paa brødet med tommelfingeren i et temmelig tykt lag. Brødet er ugæret, mel og vand æltes sammen i det store runde træfad, derpaa dannes dejgkugler af en knythaands størrelse, kuglen trykkes ud til en tyk pandekage, som yderligere i træfadet med hænderne dannes til den bliver rund og ret tynd, hvorpaa den prikkes som en kiks enten med enden af et birkeris eller med roden af et knippe sammenbundne fuglefjer; kagen lægges paa en hed jærnstegepande, eller hvor en saadan savnes direkte ned paa gloderne. Den vendes et par gange, til den er bagt, stilles derefter op mod arnestenene eller mod et vedstykke ved ilden, til den er rigtig gennembagt. Saadant brød smager udmærket, navnlig naar det er friskt. Er husstanden stor, bages brød næsten hver dag[20]. Lapperne siger spøgende, at den som spiser den førstbagte kage bliver fattig, og den som spiser den sidstbagte bliver rig; det er analogt med det ordsprog, som siger, at den som er begærlig efter fedt og fed mad bliver rentyv.

Dagen igennem veksler man saaledes med smaa maaltider og kaffe,

først naar det bliver aften, hænges den store kødgryde over ilden. Hveranden aften fik vi kogt renkød med fedtet som dyppelse og hveranden aften vælling; til denne skæres kødet i smaastumper og koges i vand med en kop risengryn, og hvis det kommer højt en haandfuld rosiner i. Det hænder jo nok, at kødet maa lyskes og skrabes for maddiker, inden det kommes i gryden, men saadan hen paa sommeren kan det kød, som har ligget frosset hele vinteren og først til foraaret tages frem, ikke være helt friskt. Det er det Lapperne kalder *goaste bierggo* (gammelt kød).

BRØDBAGNING I KOTEN

Dette gælder dog kun kogekødet, halskødet f. ex., som har været gemt fra vintermaden; det egentlige *goikke bierggo*, tørkød, som gennemtørres i solen, er aldeles friskt og velsmagende, og saasnart man naar august, september maaned, begynder de saa smaat at slagte, og der er atter ferskt renkød i gryden. I sommertiden er maden altid tarveligst hos Lapperne, nu siden den rationelle malkning af renerne er hørt op. Lidt fersk fisk kan nok en og anden gang bringe lidt afveksling, men fisk er egentlig merè vintermad. Om en fjældlap fisker lidt om sommeren, da saltes fisken og gemmes til vinterforraad, paa hvilken tid den er almindelig frokostret eller mellemmaaltid i stedet for sommerens tørkød.

Madlavning er dog ikke det som tager en lappisk husmoders meste

tid, da alle voksne mennesker i koten ligefra husbonden ned til tjenestefolkene og seks- syvaars børn har fri adgang til alle madvarer, og tilbereder selv deres smaaretter efter smag og appetit. «Jeg kan ikke lave mad til dig», sagde Sara, naar jeg af misforstaaet beskedenhed bad hende give mig, hvad jeg skulde have, «hvordan kan jeg vide, naar du er sulten og hvad du har lyst til». Dagens hovedmaaltid, om aftenen, tilberedes

SKINDBEREDNING
DØREN ER SLAAET TILBAGE, PIGEN SIDDER PAA BÆRRIMED OG BEHANDLER SKINDETS KØDSIDE MED SKRABEREN

hovedsagelig af manden, han parterer kødet og lægger det i gryden; i gammel tid var madlavningen helt mandens arbejde, i hvert fald alt, hvad der angik kødet.[21]

Men selv uden altfor megen madlavning har de lappiske kvinder fuldt op af arbejde, de smaa børn skal passes og hele husstanden skal holdes i klæderne, baade familien og tjenestefolkene (hvis løn endnu her nordpaa mest bestaar af rener og klæder). Og da de fleste klæder gøres af skind,[22] bliver garvningen et stort arbejde. Til garvningen bruges mest vidjebark, men til barkning af teltlærred og grove skind som kohuder bruges birke-

bark. Kohuder købes af bønderne, og de bruges kun til underdel i sommersko, da de er særlig stærke at slide paa, men ellers til alt andet bruges renskind. Til syning af de mange skindklæder og andre sager af skind bruges udelukkende senetraad, som det ogsaa er kvindernes arbejde at spinde. -- De tørrede sener[23] bankes med bagen af en økse, hvis de er af gamle rener og haarde, derefter spaltes de ved at rives med hænderne til grove strenge, og nu begynder den egentlige spinding; de findeles yderligere, vædes og trækkes jævne med tænderne, til de har naaet en passende finhed, saa tvindes de med haanden mod knæet, og traaden øges, til den er lang nok, hvorpaa den lægges dobbelt og tvindes sammen mod kinden med højre haand. Den kan spindes fin og hvid som en silketraad og tyk og grov som seglgarn; den groveste traad bruges til syning og lapning af sko.

I foraarstiden naar barken er let at løsne, lægger man de groft spaltede sener i et lille barkhylster, som tages af en tyk vidiestamme; de holdes deri passende fugtige (senere naar man ikke har barkhylster fugtes senetraadene med vand og lægges i en klud). Efterhaanden som traadene spindes færdige slaaes de i løkke om barkhylstret. Forraadet af spunden senetraad opbevares i et lomskind. Der bruges megen senetraad, og den er kvindernes arbejde i «ledige» stunder, naar de gaar paa visit hos hinanden og paa regnvejrsdage, hvor man intet andet kan foretage sig (i lidt ældre tid spandt kvinderne megen senetraad under renvogtningen). — En regnvejrsdag kan være hyggelig; saalænge man sidder lunt og godt er det rart at høre regnen prikke paa teltdugen, røgaabningen bliver dækket[24] saa tæt, ilden taaler, det giver et behageligt halvmørke, som ikke er uden en vis charme; mindre charmerende er naturligvis røgen, naar den udenvidere slaar sig til ro inde i koten, og alle græder og hoster. Nabokvinderne kommer paa visit med deres senetraad og bliver siddende en stund, kaffekedlen er stadig varm, og passiaren livlig. Kvinderne er kvikke indbyrdes, humør og rappe svar har de alle, ligesaa børnene; derimod er de mere tause, naar mændene er tilstede. — Men som dagen lider, og regnen bliver ved, svinder hyggen, visitterne hører op, enhver maa se at hytte sig og sine hjemme saa godt det lader sig gøre, ilden lurer og ryger uden at brænde, kaffekedlen staar kold og tom i boaššo; viddet er brugt op, teltdugen holder ikke vand længre, tung og vaad hænger den paa telttræerne og drypper ubarmhjertigt overalt, kun den plet man selv sidder paa er tør. Det er umuligt at arbejde mere, alt er vaadt og mørkt; gulvrisene glinser af væde, i madgryden staar en pyt regnvand, sovesagerne bag én bliver vaade, og nedad ens ryg oppe fra nakken siver melankolsk draabe efter draabe.

Forresten skifter vejret utrolig hurtigt heroppe. En dag var det kvælende varmt, men henimod aften blev det pludseligt koldt og hele landskabet

forandrede sig. Vi blev aldeles omgivet af skyer, store tykke skyer af alle former og uhyggelige farver laa og ulmede og bovnede, som kogte de op af en forfærdelig kedel. Koten og de nærmeste omgivelser laa klart og skarpt afgrænset i alle disse tykke dampe, som en oase i helvede. Helvede maatte man tænke paa, for det var ved solnedgang, og skyerne fik brandskær fra solen. De gled over og under og bag hverandre, skiftende fra sort og graat til det vildeste ildrødt, det var, som saa man ud over endeløse sumpe og ned i bundløse afgrunde, og ild var der overalt, det blev næsten ængstende at være paa denne lille plet, som ene var beboet i en uddød verden, hvor alligevel alt ondt var i bevægelse.

IV

Først i juli blev koten flyttet et stykke for at faa mere læ. I god tid maatte man være forberedt paa efteraarsstormene; derfor byggede hver især et hegn af birketræer om sin kote i et par meters afstand, et slags gærde af stammer og grene næsten ligesaa højt som koten. Det lunede ganske vist, men smukkere var det, da man saa den graa kote op mod fjældet; det kluntede, grove gærde skjulte koten med undtagelse af en bred indgang foran døren. Gærdet brugtes ogsaa til at hænge alle mulige ting paa. Naar det ikke regnede, lagde man sine sovesager der ud paa hver morgen og tog dem ind igen hver aften før solnedgang. Lapperne lufter deres sovesager hver dag hele aaret rundt, naar det ikke ligefrem er uvejr; om vinteren maa man ofte banke sneen af, før man tager dem ind. Sovesagerne er derfor altid friske, hvilket Lapperne sætter stor pris paa, (desuden medfører vinterudluftningen ogsaa den fordel, at de eventuelle «indbyggere» fryser ihjel), hele deres ungdom sover de jo som renvogtere ude i frisk luft, og i koten er ventilationen upaaklagelig, deres lugtesans er derfor fin, og ilde lugt generer dem ikke saa lidt. Dette lyder maaske som en underlig paastand, da man altid hører om «laplugt», og at de forpester luften, hvor de kommer ind. Det de lugter af er tran, som de smører deres pelse ind i, og den tjæresmørelse, de bruger til skoene. I koten mærkes denne lugt af smørelse ikke meget paa grund af luftens stadige fornyelse, men i et lukket rum virker den hurtigt ubehageligt, saa endog Lapperne selv generes deraf. Jeg hørte en dag en Lapkone sige, at hun ikke kunde spise kogt sild, fordi lugten mindede hende altfor levende om skindsmørelse.

Det er heller ikke rigtigt, naar man mener at Lapperne er urenlige baade med dem selv og deres mad. Den vigtigste anke mod deres mad er den, at der findes renhaar i alt, hvad man faar i en lapkote, selv i brød og kaffe før ikke at tale om kød, blodpølse og lignende; men den

som kender lidt til forholdene ved, hvor uundgaaelige renhaarene er, alle er pelsklædte og renhaar løsner let, renhaar findes overalt; paa det punkt er der ikke andet at gøre end at sige som Lapperne: «Renhaar er ikke snavs, alt paa en ren er rent». Men hundehaar eller menneskehaar, om et saadant skulde findes i maden, opvækker deres væmmelse i samme grad som hos os. Skal en lapkone til at ælte dejg, vasker hun altid sine hænder først. At maale deres renlighed med vor gaar dog selvfølgelig ikke an; hos dem regnes det f. eks. til renlighed, hver gang man har spist at rense træfadet med en bøjet pegefinger og slikke denne ren, saa ingen madlevninger bliver tilbage — dette er dog kun analogt med, at vore bønder slikkede skeen efter maaltidet og satte den op paa sin plads i læderstroppen paa væggen; Lappen stopper sin slikkede ske i barmklæde-lommen. Madgryden vaskes dog i kogende vand før brugen hver dag, og om sommeren bliver kopper og lignende vasket af i varmt vand. Om vinteren, naar de mange kuldegrader faar vandet til at fryse mellem fingrene paa en, er det let forstaaeligt, at man sparer paa vandet lidt mere, end almindelig renlighedssans finder tilraadeligt. Den personlige renlighed er naturligvis ogsaa størst om sommeren, men forresten forsømmes den hverken sommer eller vinter i saa høj grad, som de fleste tror. Alle yngre Lapper vasker gærne ansigt, hals og hænder en gang om dagen, og altid med varmt vand og sæbe; som haandklæde bruges en tilfældig klud eller hjørnet af det halstørklæde, man har paa. I almindelighed vasker man sig midt paa dagen; naar man vasker sig om aftenen, «kommer haren og slikker en om natten» (den hvide polarhare er for Lapperne et slags symbol paa renlighed). De som gaar med skjorte, skifter den ret ofte, men det tør jeg dog ikke paastaa sker udelukkende af almindelige renlighedshensyn, det er nærmest, naar indbyggerne bliver for generende. Om vinteren lægger man sit skifte-tøj ud til frysning og om sommeren koges det. Jeg har ogsaa set en faareskinds inderpels være bundet efter en pulk i raiden[25] for at rense ulden; efter flere flytninger blev den ren og hvid af den stadige gniden mod sneen. —

En dag roede jeg med et par pigebørn over til en lille ø i søen med nogle gedekid, som skulde være der om sommeren. Vi byggede af store grene og græstørv en kote til dem, hvor de kunde søge ly for uvejr og myg.

Vejret var stille og varmt, og paa hjemturen lagde Inga næt i søen. Fjældlapperne fisker ikke ret meget, nybyggerne ser skævt til det, de vil have fiskeriet for sig selv, og da Lapperne helst vil leve i fred og god forstaaelse med andre mennesker, driver de ikke fiskeri af nogen betydning, skønt de har lovlig ret til søen; hellerikke har fjældlapperne videre tid til andet end at passe deres renvogtning.

De køer og geder, som en del Lapper har, gaar i skoven om dagen,

og om aftenen kommer de af sig selv hjem til malkning, naar pigerne lokker paa dem ved syngende at raabe deres navn og kalde. Der tændes store rygende baal ude, og koer og geder stiller sig drøvtyggende i røgen for at blive malket. Trods røgen kan kœrne alligevel være dæk-

VED STYREAAREN

kede af et tæt lag myg, hvorfor én hele tiden maa staa og stryge myggene af, medens en anden malker.

Røgen fra baalet driver ud over søen og lægger sig som en stor skybølge aldeles ubevægelig. Myggene opfylder den stille luft med deres skarpe svirren.

Mælken, som Lapperne faar af gederne, tilbereder de paa samme maade som rennmælk, saa vidt det lader sig gøre; de laver smaa oste, der spares til »kaffesul»[20] ved mere festlige lejligheder, f. eks. naar man vil traktere

gæster; størsteparten gemmes dog til vinterkaffen. Der laves ikke saa mange, at de kan anvendes til vælling og andre osteretter[27] som før i tiden, da renmalkningen dreves rationelt — en husmoder kunde dengang lave seks til ti store oste om dagen i malketiden. Ostevallen indkoges, og de, som har en ko, blander vallen med komælk; i den brune grød, myseosten, som da fremkommer efter mange timers kogning, røres et par haandfulde mel, og naar den er afsvalet, kommes den i en *čalmas* (renens netmave) og opbevares ligesom de andre oste til kaffesul om vinteren. Vokser syre (rumex acetosa) i nærheden, plukkes den, koges med sin egen saft og blandes i passende mængde i denne *cokkodak*, hvilket gør den mere «varmende». Syre voksede ikke ved Laimo, men da Sara sammen med en del andre Lapper havde været til læstadiansk bønneuge ovre i Kaisepakte laplejr, kom hun og flere af husmødrene hjem med en vældig sæk syre paa ryggen, som de havde plukket derovre; den blev straks renset og kogt. — Elle havde været med, og hun havde en stor buket til mig, sammensat af bregner, røn og saadanne blomster, som ikke voksede i vor nærhed. Lapperne sætter ellers ikke pris paa blomster, alt er for dem «*rasse*», græs; men børnene havde set, at jeg brød mig om blomster og af og til plukkede.

Gedemælken brugtes ogsaa til kaffemælk, den kogtes for hver gang og kom varm i kaffen i ret stor mængde; da kaffen var stærk og ren, forhøjede det kun smagen. Komælken brugtes til at blande i ostevallen og til tykmælk; den sidste med fløden paa var en stor delikatesse, som dog mest fortæredes af børnene, da enhver havde lov at «tage selv». —

Børnene hos Lapperne har i det hele taget store rettigheder og ubegrænset frihed og faar saa godt som ingen direkte opdragelse, de er jo ikke som børn i vort samfund udsat for mange slags paavirkning, men ser og hører kun hvad deres eget er og lærer det ligesaa selvfølgeligt som at spise og gaa. Lapperne er derfor kede af at overlade deres børn til fremmed paavirkning i de foreskrevne skoleaar. Baade forældre og børn føler det som en stor uret og sorg, naar de maa skilles, fordi skolen kræver det. — Børnene fører ogsaa en herlig tilværelse hjemme, som man nok kan forstaa det er svært at forlade. Saa snart de er saa store, at de nogenlunde kan klare sig paa egen haand, spørger ingen efter, hvorhen de gaar eller hvad de tager sig for, sulten skal nok drive dem til koten i rette tid. I timevis kan de lege med smaasten, som de finder i bækken, det er deres renhjord. Elle og den jævnaldrende Anne fra nabokoten havde mest deres legeplads oppe paa en flad klippeblok i nærheden; der laa fuldt af de brogede smaasten i en vis orden, der havde de deres dukker, som de lavede selv af klude og ligesom andre børn syede klæder til, af samme snit som de selv brugte, de lavede

smaa lapvugger og pulke til dem, ja udstyrede endog dukkerne med lasso, rentomme og madsæk. Timevis laa pigebornene deroppe i det varme solskin med deres skatte; idyllen kunde jo nok sommetider forstyrres af kaade drenge, men bornene maatte altid selv udfægte deres stridigheder og klare de indbyrdes forhold. Sommetider strejfede de paa egen haand vidt omkring langt fra koten, det var navnlig i bærtiden;

PIGEBORNENES LEGEPLADS

men deres fraværelse bekymrede ingen, de skulde jo lære at orientere sig i skov og fjæld. Drengenes mest yndede beskæftigelse var naturligvis at kaste med lasso, hvilket pigerne forresten ogsaa øvede sig i. De kastede i mangel af andet efter træstubbe og buske eller efter hinanden, den som skulde agere ren holdt da begge hænder op over hovedet som rentakker — eller om et lille gevir var ved haanden, holdtes det op for panden, og saa afsted i lob, til lassoen susede og det fangede dyr sprællede i vild modstand.

I almindelighed gik lassokastningen dog mest ud over hundene, hvis der blandt dem fandtes en saa fredsommelig, at den fandt

sig i at blive kvalt en snes gange i løbet af dagen. Kun en af vore hunde var saa elskelig, det var Ingas Rill; han havde været med Biettar inde i Norge paa renvogtning, men det passede ham ikke at slide derinde under en anden husbond, derfor kom han hjem igen en fjorten dages tid efter afrejsen. En skønne dag smøg en lille mager og træt hund sig ind i koten og lagde sig ned i loaiddo; den modtoges af de to hjemmeværende kammerater med stor glæde — først saa de forundrede ud, saa slikkede de ham i hovedet og lagde sig ned foran ham, ivrigt logrende. Sara nænnede ikke at skænde, da hunden saa saa elendig ud; hun satte mad for ham og undredes blot over, at han havde kunnet finde vej hjem over store elve og bjerge, da han paa udfærden havde haft baadskyds med renvogterne flere mil. Der var jo ogsaa det undskyldende moment, at han vilde hjem til sin rette ejer, Inga. — Hvis børnene plager hundene altfor galt og de voksne ser det, faar de dog en formaning om ikke at være haarde mod hundene, og formaningen hjelper, i hvert fald i øjeblikket. Ellers er lydighed ikke en dyd, børnene er i besiddelse af; de gør kun hvad man beder dem om, hvis de har lyst til det; egentlig uartighed og opsætsighed straffes alligevel lejlighedsvis med en korporlig revselse paa det sædvanlige sted. —

Børnene tages dog tidligt i arbejde til hvad som angaar renerne, det behøver man nemlig ikke at bede dem om, dertil har de altid «lyst». — Før en flytning gaar de med ud til hjorden, naar den ikke er for langt borte, for at holde trækrenerne efterhaanden som de indfanges og siden hjælpe at lede dem hjem til koten; er der en gammel tam trækren, faar de ogsaa lov til selv at kaste lassoen paa den. Saadan en tiaars dreng med lasso paa og et stort bundt rentømmer om skulderen paa vej til renhjorden, han er ikke saa lidt «stor», og ikke mindre, naar han kommer dragende hjem med en lang række rener efter sig og siden hjælper med forspænding o. s. v.

Om nu ikke skolen kom og gjorde afbræk 3—4—5 aar i denne tilværelse, da vilde børnene meget før kunne være til virkelig nytte ved renvogtningen, end nu er tilfældet. Det er derfor ikke noget helt lille indgreb, skolen gør, og et stort ansvar, den paatager sig ved at rive børnene fra forældrene i saa lang tid. Disse er ikke alene urolige for, at børnene ikke bliver passede godt nok hos de fremmede mennesker rent legemligt; men de er bange for, at børnene ikke skal være de samme, naar de atter vender tilbage til fjældlivet. Meget ofte kommer de hjem med tuberkulose og har en kort levetid for sig — dette hænger vel for en stor del sammen med overgangen fra Lappens stærke kød- og fedt-diæt til bondens tarvelige levemaade, men selv om det i mange tilfælde ikke gaar saa sørgeligt, er det alligevel ikke godt for en fjældlap at faa et bondebarn hjem istedetfor det lap-

barn, han sendte ud. Mellem 10 og 14 aar er sindet modtagelig for al paavirkning, der læres let og glemmes let. Den tre maaneders sommerferie hjemme i koten kan langt fra opveje de ni maaneders bondeliv (alle svenske skoler har 3 md. sommerferie), navnlig da foraar og efteraar er den tid, hvor Lappen har mest arbejde, altsaa ogsaa den tid, hvor de haardest trænger til hjælp, og hvor børnene har bedst lejlighed til at øve sig i alt hørende til deres fremtidige virksomhed. Resultatet bliver da oftest, at barnet er udygtigt til alt sit arbejde efter skoletiden, kan vanskeligt orientere sig i fjældet, kender ikke renernes udseende i saa høj grad som det er nødvendigt, har ikke «lassohænder» o. s. v.

Men alt dette kunde vel endda læres igen, om blot lysten til fjældlivet var bevaret — og her ligger sagens kærne; det er den, som altfor ofte er gaaet tabt; de unge har faaet smag paa bondens mageligere og dog mere ansete tilværelse imod fjældlappens anstrængende og foragtede liv, og mange gaar ikke tilfjælds mere, men holder til nede i landet levende af tilfældigt arbejde. Saa sidder forældrene oppe i fjældet berøvede børnene og den bedste arbejdskraft; med uro ser de alderdommen imøde. En Lap kalder sig «fattig», naar han mister sine børn. De mest genuine af de unge kommer naturligvis temmelig uforandrede tilbage og optager deres gamle levevis, men risikoen og tabet ved de mange aars skoletid er for stort til, at renskøtselen og lapkulturen kan bære det i længden. — De boglige kundskaber, som lapborn behøver, kunde de faa gennem ambulerende skoler i fjældet. Ingen kan ængstes for, at deres kristendomskundskaber ikke skal blive holdt ved lige, den sørger de læstadianske prædikanter for og alle de mange missionærer, som stadig rejser iblandt Lapperne.

V

Jeg var ved at sy mine lapklæder, og om lørdagen skulde noget prøves, men det kunde ikke ske i koten, hvor man hvert øjeblik kunde blive forstyrret af besøgende. Saa fik jeg Inga til at gaa med op i skoven. Deroppe paa en flad klippeblok foregik prøvningen under stor munterhed. Inga, som ikke syntes, at forandringen fra «frøkenklæder» til lapklæder var til min fordel, sang: «Dimag don legjik dego gæsse-lodde, dal don læk dego boares dorkka», i fjor du var som en fugl om sommeren, i aar du er som en gammel (inder)pels.

Aftenen var lys og lun, og det var lørdag. Inga var færdig med sin vedhugning og jeg med min syning; vi havde ingen hast, men drev langsomt og i godt humør ned gennem skoven. Pludselig standsede Inga og lyttede, hurtigt hviskede hun: «Det er Jouna og Heikki,

som er oppe efter ved, nu har de hørt os». Der lød en blød lokketone, og langt foran saa vi to røde huetoppe lyse mellem birkene. (For ungdommen i fjældene gælder det om at benytte lejligheden til kurmageri, naar de træffes ude. Da deres leg er ret haandgribelig, rene brydekampe, er koten med de mange uvedkommende mennesker jo ikke det heldigste sted). Inga stod stille et sekund, saa sprang hun med et lydløst sæt om bag nærmeste træ for at skjule sig. Hun saa skraat op paa mig med

UNG LAP

et stort smil, de hvide tænder lyste i det grønne mørke under træet; hendes vidaabne øjne glimrede. Nu lød lokketonen nærmere. «Kom», hviskede Inga, og med et par lette spring var hun skjult mellem nogle buske, hun dukkede ned og blev lille som en harekilling, der gemmer sig i højt græs. Hun holdt vejret og lyttede efter sine forfølgere, men ikke en lyd forraadte hendes skjulested; de tabte sporet og opgav søgningen. Da de var borte, rejste Inga sig og listede paa sine bløde sko frem mellem birkene. Snart var vi i kanten af skoven, ude i lyset, og et øjeblik efter hjemme ved koten. Oppe i skoven fældede Jouna og

Heikki træer, saa økserne klang. Vi smilte et lille forborgent smil sammen og gik ind i koten til ilden og den dampende kødgryde.

Saa ung Inga var, saa havde hun dog allerede et ur! det vil sige, en tilbeder. Naar en karl synes om en pige, giver han hende smaagaver, fæstensgaver *(gilhe)*, de bestaar for det meste af halstørklæder — ofte af silke — smukt forklædetoj, en solvske — (altid af de gammeldags lappiske med kort skaft, som guldsmedene i byerne deroppe laver specielt til Lapperne) — en solvring med «lov» (disse solvringe er dog nu meget for-

UNGE LAPPER I KOTEN, DEN YDERSTE SIDDER MED HUNDEHVALPEN.

trængt af de sædvanlige glatte guldringe; en forelsket kæreste eller ung ægtemand kan give sin udkaarne en 3 4 saadanne ringe, men hun gaar dog kun med én af dem). Det er ogsaa kommet meget i brug at give et ur i fæstensgave; man ser derfor ofte en ung mandlig Lap forsynet med et lille dameur, som han selv bruger, indtil han faar anvendelse for det som gilhe; det er altid rart at have gaven parat, en fjældlap kan jo ikke hvad øjeblik han vil gaa til en urmager og købe et ur. Men fordi en pige modtager gaverne, er dog intet afgjort imellem dem; hun modtager gaver af alle sine friere og er neppe særlig knibsk overfor nogen af dem; saa længe hun ikke har valgt en for alvor, *diettelas iggje* (anerkendt kæreste), har hun sin fulde frihed. — Fæstegaverne gemmes alle omhyggeligt i pigens lille broget malede, jærnbeslagne kiste, kun uret

gaar hun med, om hun er heldig at have faaet en saa dyr gave. Senere, naar hun har truffet sit endelige valg og gifter sig med den udkaarne, faar alle de andre bejlere deres gaver tilbage; de forsmaaede forsøger saa med de samme gaver lykken hos andre piger. — Det er dog ikke alle de forsmaaede, som tager sagen saa roligt. Det er ikke ualmindeligt at hævne sig paa pigen og hendes fremtidige mand ved at dræbe hendes rener — medgiften; indtil hundrede rener kan paa den maade miste livet. — Der er ingen overflod paa unge piger hos nomadelapperne, det regnes derfor altid for noget af et held at faa en kone.

Hos Lapperne er *boares bardne* (en gammel ungkarl) hellerikke videre anset, han regnes ikke helt saa meget som en gift mand — «boares bardne borra dikke» (bider lusene), han er en saa sær fremtoning at han «baldda hæstaid» (skræmmer heste, Lapperne har megen respekt for en hests størrelse og styrke). Det er meget sjældent, at en pige forbliver ugift blandt nomaderne; jeg har kun kendt to, hvoraf den ene var vanfør — Lapperne er meget bange for arvelig vanførhed — og den anden epileptiker; den sidste var baade kon og dygtig, men man sagde om hende, at hun selv ikke vilde gifte sig, hun vilde ikke resikere at faa svage børn og at plage en mand med sin sygdom. —

Ingen kan tænke, hvor en lapkote er smuk og hyggelig lørdag aften. Alle de gamle birkeris bæres ud og brændes (de brændes aldrig i koten), og er der for megen aske i aran, løftes stenene, og asken graves bort og bæres ud, derpaa lægges stenene igen i orden. Friske birkekviste hentes i store knipper fra skoven, og naar de er lagt paa jorden derinde, straaler koten grøn og festlig. Det er meget yndet at lægge enebærris i boaššo under kogekarrene, da de holder sig grønne hele ugen. En nydelse er det at rede lejet lørdag aften og lægge sig paa alt det fine løv, som dufter af skov og er svalt at føle paa; hvad gør det, at smaa grønne larver kravler om overalt. Og man vaagnede med søndagsstemning om morgenen i den lyse, rene kote, naar Sara vækkede en med sit venlige: «likka bajas, juga kaffe» (staa op og drik kaffe). Men friskheden gaar hurtigt af koten, hvis der tilfældigvis skal være bønnemøde. Saa kommer de finske nybyggere fra Kattuvuoma, de sidder det meste af søndagen og ryger pibe og spytter i birkerisene. Og naar de er borte, er søndagsglansen gaaet af koten. En søndag var der læstadiansk bønnemøde i en nabokote. De bad mig gaa med, hvad jeg ogsaa gjorde, skønt jeg intet forstod af den lange præken paa finsk, som en af nybyggerne læste op siddende paa en lille lav kiste. Solen skinnede stærkt ind gennem røgaabningen. Paa det grønne løvgulv sad andægtige Lapper. Koten blev efterhaanden propfuld, børn og hunde gik ud og ind under teltdugen hvor som helst, men tilsidst blev pladsen saa kneben, at børn og hunde holdt sig udenfor.

Kvinderne var søndagsredte og i pæne klæder, mændene ligesaa. De unge piger med deres runde varme kinder og de mange gule og røde farver i klæderne sad tæt sammen i klynger paa to og tre og lignede modne æbler mellem grønt løv. Solen strømmede ned over deres pande og høje kindben, hvorved de nedslagne øjne og underansigtet fik varme skygger. De

LAPPIGE I SOMMERDRAGT, TROMSØDALEN

smaa højvristede, ankelsmalle fødder i de glatsiddende, bløde skindsko havde de trukket op under sig, saa kun foden var synlig. Den smidige veghed i kroppens sammenbøjede stilling var fuld af ynde. — En ung kone sad med sit barn ved brystet, men da det begyndte at græde, gik hun for ikke at forstyrre de andres andagt.

Inderligt og tungt læste den alvorlige bonde Læstadii præken op af bogen, som laa paa hans knæ. Da han langt om længe var færdig, lukkede han bogen og sad ubevægelig i nogle minutter. Pludselig begyndte det at

trække krampagtigt i hans ansigtsmuskler, han blev brændende rød — saa styrtede taarerne ned over hans kinder. Han begyndte at hulke og anraabe «*Jumala*». Alle de andre sad tavse, ligesom ventende, med nedslagne øjne. Saa begyndte de gamle kvinder at hulke paa samme krampagtige maade, jamrende raabte de til Gud. Nu smittedes efterhaanden alle, baade unge og gamle, mænd og kvinder. Den fredelige solskinskote forvandledes i løbet af nogle minutter til et pinefuldt sted, hvor menneskesjæle gennempiskedes af anger, angst og syndefølelse. Mænd og kvinder hulkede og vuggede overkroppen frem og tilbage. Saa rejste de sig paa knæene og omfavnede skiftevis hverandre under grædende anraabelser. Fast omfavnede med hovedet mod hinandens skuldre svingede de som træer i storm. «Adde andagassi Ibmel», Gud tilgiv! lød det i alle rytmer og tonearter. (Enhver har nemlig sin egen bestemte rytme og «melodi», jeg har hørt dem ligefrem øve sig paa den i nøgtern tilstand, og uden-forstaaende genkender paa «melodien», hvem det er som hulker, selv om der er hundrede i ekstase paa én gang). Skønt jeg knap forstod et ord eller begreb hvad det egentlig var, som gik for sig, smittede den almindelige nervøse ophidselse, jeg fik gysninger og maatte gaa ud. — Der laa det søndagsstille landskab i fred og hvile, mens den lille graa menneskebolig skælvede og vilde skrig derinde skar gennem stilheden ud over fjælde og ødemarker; der var langt til Gud i den højeste himmel, der skulde raabes af al evne for at blive hørt og faa tilgivelse deroppe fra, derfor tiltog det grufulde kor i vildskab og styrke. — Ekstasen kan vare to-tre timer, indtil de er aldeles udmattede — det hænder endogsaa, at en og anden besvimer. Men kræfterne ophjælpes hurtigt ved den stærke spisning og kaffedrikning, som følger umiddelbart efter. Og snart er al ydre mindelse om hvad der er foregaaet udslettet af ansigterne. Mændene tænder piben, og passiaren gaar, som om der intet var hændet. Og søndag eftermiddag er man særlig taknemmelig for en smule adspredelse, da man intet som helst maa foretage sig, som kan lignes ved arbejde. Der er mange strænge regler for hvad man maa og ikke maa paa helligdage. Man skal helst læse i «bogen», men det er langtfra alle, som kan og gider hengive sig til den beskæftigelse; saa træder passiar og kaffedrikning i stedet. Man maa hverken sy eller flette uldgarn eller spinde sener. Man maa ikke bruge skarpe redskaber, som økse, kniv eller saks, men efter kl. 6 er alle forbud hævede, helligdagen er forbi.

Først i avgust begyndte rener og renvogtere at komme tilbage fra Norge, koten var ofte fuld af ungdom, som forslog fritiden med skæmt og smaa adspredelser; nogle talte om hjorden og deres sommeroplevelser, andre sad og skar ren-øremærker i birkebark, nogle øvede sig i skrivekunsten ved at snitte ildrageren [28] glat paa den ene side, og skrive paa den hvide flade med en stump blyant, eller ogsaa brugtes den indre fine

birkebark i stedet for papir. — En søndag eftermiddag efter bønnen forslog de tiden med at læse i de bøger som fandtes, mit lille forraad iberegnet, én læste finsk, én havde faaet fat i en lille lappisk bibelhistorie, én læste salmer. Biettar spiste og Nikki selv sov i skindene. Der kunde altsaa have raadet dyb stilhed, hvis de ikke netop havde læst højt allesammen!

Henimod aften kom en del trosbrødre fra nabolejren ind for at tage afsked, koten fyldtes paa et øjeblik til trængsel, idet de alle tog fat med omfavnelser og bønner. Nogle stod oprejst med hovedet helt oppe i røg- og dampringen — madgryden som var hængt over ilden kogte stærkt. Det tog lang tid, inden hver især var naaet omgangen rundt. Efterhaanden æggede de hverandre op til formelig *liikutuksia*[29] med raab og graad. Den eneste uanfægtede var Nikki, som nu var færdig med søvnen og meget ivrigt sad og rutschede med en lang ladestok for at rense sit mausergevær, de mange omfavnelser generede ham aabenbart ikke saa lidt; han gengældte hverken med favntag eller ord, da han ikke delte deres religiositet, men havde hele sin opmærksomhed ved rensningen af bøssen. — Imidlertid benyttede hundene sig af den almindelige optagethed til at stjæle i boaššo, noget som ellers ikke kunde falde dem ind, naar der var folk i koten. Men naturligvis forligedes de ikke om rovet og geraadede udi det vildeste slagsmaal, hvilket ufejlbarligt vilde have endt med svedne pelse og brandsaar, da kampen foregik paa randen af det store baal, hvis jeg ikke havde grebet ind med de bare næver og en kæp. Scenen var grotesk: de mange menneskers graad og anraabelser, hundenes vilde gøen og slagsmaal, det spragende baal, den boblende, dampende gryde, som hvert øjeblik kogte over, da ingen passede den. Selve koten ligefrem rystede af de stærke lyde og kraftige berøringer. Religiøsitet kan ytre sig paa mærkelige maader.

VI

LAPPERNE havde ofte ærende til staburene i Kattuvuoma, og naar det var godt vejr, gjorde de unge gærne hinanden selskab. En gang, da vi skulde hjem, fyldte vi to baade. — Det gik livligt til paa søen i den stille, lyse aften. — De lange elegante baade skar en skummende kølvandsstribe efter sig; der blev roet om kap; den ene baad roedes af piger med en mandlig styrer, i den anden baad var to mandlige roere, medens en pige havde styreaaren. Der var hvide pelse, blaa kofter og mange røde farver i huer og tørklæder, de glade, brune ansigter og mørke øjne straalede i aftensolen, alle bevægelser og farver flimrede i

vandspejlet. Kurmageriet var i fuld gang, og det giver sig kraftige udslag hos Lapperne. Pigernes styrmand blev halet fra dem over i den anden baad, de roede hinanden saa nær, at kun det yderste aarepar kunde benyttes, og der toges livtag over rælingen, der kæmpedes med aarer og vand, saa sprøjtet stod højt. Hundene sprang gøende frem og

LAPPER VED DERES STABUR I KATTUVUOMA

tilbage fra den ene baad over i den anden; ekko raabte inde mellem fjældene, baadene tørnede, knagede og svingede, saa pludselig foer de langt fra hinanden, og kaproningen begyndte igen. En ung kone var ogsaa med, hun havde vuggen ved siden af sig, og mens hun ivrigt gestikulerede og med tilraab deltog i lystigheden, sad hun og ammede den lille, hvorefter denne i al sin underkrops nøgenhed blev holdt ud over vandspejlet. — Henne ved den lille fos, hvor søen var grund, men

strid mellem stenene, gik det saa som saa med baadene, «voi, voi», hvor de stødte og knagede; men den sidste halve time, hvor man mulig kunde ses fra koterne, forløb lystigheden mere dæmpet; vi gled pænt frem mellem de smaa stenoer, hjem til de graa, rygende koter, som saas under fjældet. Solen var forlængst blevet afløst af maanen, tværs over søen laa et bredt, gyldent baand i det sorte vand, og bag

LAPPER, SOM VENTER HJORDENS ANKOMST TIL GJERDET

Ripænen flakkede et lysskær op over himlen, det var et svagt nordlys, aftenen begyndte at mørkne, efteraaret var ikke langt borte.

Men nu, da hjorden var i nærheden, blev der liv og travlhed i sidaen. En dag kom Nilsa springende, rev døren op og raabte: «Ælło boatta, čana bædnagid gidda!» hjorden kommer, bind hundene. Hele lejren kom i bevægelse, man hørte uafladelig klapren af døre, som faldt til efter voksne og børn, der skyndte sig afsted. I nabokoten sad de og spiste, men da raabet hørtes, sprang alle afsted; den ældste af børnene, en syvaars dreng, snappede sin lasso og sagde: «Mad er godt, men hjorden er bedre», hvorefter han som en pil jog op gennem skoven.

Det var imidlertid kun en mindre afdeling af hjorden, som samledes paa en aaben plads i skoven et par timer; dog foretoges de sædvanlige arbejder: malkning, kastrering[80] og slagtning.

Selve gærdet[31] laa næsten en mil borte; i flere dage gik kvinderne forgæves derop med deres malkekopper, det lykkedes ikke renvogterne at faa renerne saa langt ned; men saa endelig nogle dage i rad kom hjorden i gærdet. Fra koterne startedes kl. 7 om morgenen, men da vi kom derop, var der hverken folk eller rener at høre, saa tændtes baal i den tynde skovgrænse, hvor lovet allerede var høstgult, skønt vi kun var midt i avgust, og med kaffedrikning og lystighed forsloges tiden, til vi hørte fjærne, høje hundeglam og den hule torden, som altid bebuder en stor hjords ankomst. Alle sprang op og begyndte at spejde mod fjældet efter lyden; deroppe viste hjorden sig som urolige graa prikker. Den kom hurtigt nærmere, og i rasende fart rusede denne levende masse ned over fjældsiden som et uvejr med hagel. Kvinderne ligefrem gnistrede af fryd og spænding, alle skyndte sig at tage vagtstilling, saa renerne som gennem en tragt af mennesker joges lige ind i gærdet gennem den forholdsvis trange aabning; denne lukkedes hurtigt med fældede birketrær, der laa parat. Alle slap ind, kun hundene maatte blive udenfor. De stod en stund pustende med tungen ud af munden, dirrende af iver og anstrængelse efter den hastige nedfart. Renerne inde i gærdet strakte endnu ud med den lille hvide halestump i vejret og hovedet tilbagekastet; de jog rundt og rundt som heste i en cirkus — mod solen, som deres vane er; efterhaanden blev de dog roligere. —

Nu suser lassoen, en *alddo* (renko) fanges, løkken løsnes og lægges som en grime om dens hoved. Er det en særlig vild og ustyrlig alddo, saa bindes den til et træ eller en træstub; er den mere tam og vant til malkning, staar manden og holder den i lassoen, medens konen malker. Mændene og karlene gaar snigende rundt for at liste sig ind paa dyrene, og kvinderne er parate med *nappe* (malkekoppen).

Solen skinnede, de høje snefjælde glitrede, og det gule lov var en pragtfuld baggrund for det brogede liv i gærdet, hvor alt var i bevægelse. Her var Lapperne i deres rette element, dette var en ren sjæleforlystelse for dem, anstrængelsen var den gladeste leg. Der malkedes og mærkedes, der slagtedes kalve og tyre kastreredes, men trods al denne tumlen med de halvvilde dyr, hørtes der ikke en raahed, ikke et haardt ord, og der saas ikke nogen art af voldsomhed. Det var et arbejde, de beherskede, og det gik med styrke og behændighed uden al unødig spræl. —

Mange af de smaa mørke tre, fire maaneders kalve maatte slutte tilværelsen. I avgust og september er det den rette tid at tage skindet til fine pelse. Lapperne ligesom andre mennesker viser deres velhavenhed i smukke

klæder, og saadan en mørk ensfarvet pels af *borgge-nakke* (nyfældet skind) er meget elegant. De fattige har ikke saa mange kalve, at de kan vælge og vrage mellem farverne, de maa tage lyse og morke sammen, som de nu har dem, og det gør naturligvis pelsen mindre smuk.

Sidst paa eftermiddagen slap de renerne ud af gærdet, og de søgte straks tilfjælds med undtagelse af de alddoer som havde mistet kalvene; de løb søgende og kaldende rundt i og udenfor gærdet; iblandt standsede de, lyttede spændt og saa sig om til alle sider, saa løb de atter, gryntende og ledende. Saaledes sørger de i tre døgn, siger Lapperne, og holder til paa stedet, hvor de sidst havde kalven. Derefter opsøger de atter hjorden.

De dræbte kalve blev flaaet og indvoldene taget ud, begge dele skete udenfor gærdet. Alt kødet m.m. indpakkedes i friske birkekviste og læssedes paa trækrener, som i den anledning var indfanget. Kvinderne slog et tørklæde om den tørrede og i samme øjemed medbragte čalmas med den nymalkede renmælk og bar den paa ryggen; toget satte sig i bevægelse hjemefter. En Lap havde taget en ung tyr i tømme for at slagte den hjemme ved koten. Den var utæmmet og aldeles rasende; der fordredes baade smidighed og styrke til at bugsere det vilde dyr frem mellem træer og klippestykker en hel mil. Lappens og tyrens vej var meget uregelmæssig, tilsidst forsvandt de langt forude. Raiden skridtede sindigt efter med mennesker og hunde. Nu kom reaktionen efter den anstrængende dag, alle var temmelig tavse og trætte; lidt efter lidt blev det mørkt og stjærnerne kom frem. Det var sent, da vi endelig langt nede øjnede de lysende koter. Derinde sad de hjemmeværende og længtes efter nyt fra hjorden og frisk renkød[32]. —

VII

I august maaned har Lapperne et meget vigtigt arbejde, de skal samle skoho til hele aarets forbrug. Til skoho bruges et meget langt stargræs, som vokser paa visse steder. Der udrustes hele smaa ekspeditioner i dette øjemed, for det meste bestaaende af piger; de tager madsæk med og en smule sovesager, saa de kan være borte i flere døgn. Græsset afskæres ved roden med en skarp kniv. Straaene maa ikke komme i uorden, og naar man senere ordner dagens udbytte, samles græsset i smaa knipper, som sammenbindes i toppen, efter at man har slaaet rodenden haardt mod en sten, saa alle løse straa og grove dele falder bort. Høknipperne hænges op til tørring to og to over en stang. Naar det er gennemtørt, snos det sammen i lange strænge, som atter snos til en tyk ring, denne *suoidne-vuorra* (horing) har man saa at bruge af hele aaret. I Vester-

botten og de sydlige Lapmarker har kvinderne mere arbejde med høet; der bruger man nemlig at rede det med en kam af temmelig skarpe staaltænder, til det bliver aldeles fint og meget blødt. Det finredte hø er naturligvis i øjeblikket behageligt for foden og varmere, men det klatter hurtigere sammen og bliver lettere fugtigt end det mere stride hø, som bruges nordpaa. —

Allerede i avgust havde vi kraftige snebyger, men vinterens nærhed mærkedes dog ikke for alvor før i september, da kunde sneen ligge i flere dage, og isen paa soer og myrer (sumpe) var om morgenen temmelig tyk. Naturligvis vekslede det med pragtfulde solskinsdage, og skoven i fjældet var et vidunder af farver. Birkens skinnende guldpenge dalede ned paa den rødeste røde bund. Fjældene var gyldne af skov nede om foden, længere oppe violette; paa toppen laa den nye sne og derover stod den høje, tindrende blaa septemberhimmel. Naar det blev mørkt, blaffede og viftede nordlysene under stjærnerne; en aften stod en rolig guldport i syd, og i nord skød skarpe blanke straaler som raketbundter op under alle stjærnerne, ligesom fra toppen af Ripanen. Koterne lyste som smaa kratere, ud af den aabne kegle væltede en søjle af ildrød røg og gnister, som steg og slukkedes i mørket højt oppe. —

En aften sneede det, saa der blev et par tommer sne liggende; og længe efter det var mørkt, yrede børnene rundt ude; den første sne har selv for Lappernes børn noget festligt over sig. De forlystede sig ogsaa med at vade over bækken i isvandet, der, hvor den var dybest og mest stenet; legen var begyndt med at hoppe over bækken ved hjælp af springstok, men da hoppet gærne endte i vandet, kom legen til at dreje sig om, hvem der kunde gaa over paa det værste sted. At de vadede i vandet næsten til livet, bekymrede dem ikke, de havde jo skindbukser paa; dog var det temmelig usikkert, om disse efter en sommers tørke var ganske tætte. Børnene hærdede sig blot til det haarde liv, der ventede dem som renvogtere. —

Det begyndte at lakke mod flyttetid. Nikki rejste ligesom de andre mænd bort et par dage for at se til de pulke og vintersager, som om foraaret var blevet efterladt inde i fjældene, da man maatte bytte om fra pulke til kløvrener. Det var navnlig den skade, som mus og rotter kunde gøre, man var bange for (tyverier af saadanne sager forekommer meget sjældent). I lemænaar, som vi netop da havde, vrimler der jo overalt af gnavere; selve lemænerne gør dog ikke skade paa hverken pelsværk eller andre sager, men de har et stort selskab af alle slags rotter og mus med sig, som hverken skaaner det ene eller det andet af, hvad de træffer paa. Kommer en mus ind i koten, kan den paa en eneste nat ødelægge temmelig store værdier, gnave hul paa pelse, melsække, sko o. s. v. Hvis man derfor opdager en mus i koten, bliver

hele koten ryddet, om det er aldrig saa kold en vinterdag, og man helmer ikke, før dyret er fanget og dræbt; en lemæn, som kommer ind i koten, tager man det derimod ikke saa nøje med. Det betragtes ogsaa

LAVSIDA PAA SOMMERHJEMMET.

som et uheldigt varsel, naar ens gangklæder angribes af mus; men om de ligesom samler til rede i ens pels uden at skære den, betyder det lykke for pelsens ejer. Nikki kom imidlertid tilbage med den besked, at sagerne stod i god behold.

Sommerbopladsen begyndte at miste sin skønhed, sne og regn og blæst var dagligt vejr; det var svært at faa det vaade brændsel til at fænge om morgenen. Inga og børnene roede derfor en dag et langt stykke bort for at søge tørved, udgaaede vidjer, til at lette morgentændingen med i denne vaade efteraarstid. De kom hjem hen under aften med baaden lastet, og børnene havde plukket en favnfuld angelika, som ikke voksede her i nærheden. Om foraaret er de kødfulde unge stængler meget yndede af Lapperne, de spises enten raa eller ristede paa gløderne, desuden bruges den etaarige plante, *fadno*, til at blande i renmælk til vinterbrug [33]. Nu var stilkene imidlertid haarde og træede og aldeles uspiselige, men saa gjordes et mere æstetisk brug af dem. I mørkningen kom en ung Lap ind i koten, medens jeg var alene med børnene. Han valgte sig en passende stilk ud, skar den til som et slags fløjte med flere huller og blæste paa den [34]. Det lød ensformigt, men udtryksfuldt. Inden ret længe havde musikken taget ham, saa han ikke ænsede noget som helst omkring sig. De store vedstykker paa ilden sank sammen, brandene glødede op i hans brune ansigt med det lange sorte haar, som laa ud over den høje, røde koftekrave. Ildskæret glimrede i de mørke øjne som maaneskin paa vand. Hvad han drømte, véd jeg ikke, men de melankolske toner lød som afsked til sol og sommer. Wulle var saa optaget af sine drømmerier, at han ikke ænsede Saras misfornøjelse med de «hæslige lyde» [35]. Hun var kommet ind i koten og skændte baade paa ham og børnene for deres ugudeligheds skyld — børnene sad jo ogsaa óg skar fløjter og forsøgte sig i at blæse paa dem. De ensformige toner minder meget om joigning [36]. Det varede længe inden Wulle var færdig med at blæse og skære nye fløjter; da han omsider kastede den sidste, rejste han sig med det samme fjærne udtryk i ansigtet og gik uden at sige et ord. —

I slutningen af september ventedes hver dag paa flytningsvejr. Nu var det glade sommerliv forbi, og de anstrængende hyppige flytninger skulde til at begynde, men det stormede, regnede og sneede, som vilde det aldrig høre op. Endelig den 27. september kunde vi sige Laimolahti farvel. Dagen kom med stille solskin og klar frost. Kvinderne havde travlt fra den tidlige morgenstund med at pakke sagerne sammen og tage koten ned, derefter skulde alt bæres til baadene. Næsten alle mændene var borte hos renerne, saa det blev kvindernes sag alene [37]. De store børn blev sat til at passe de smaa børn, medens koner og piger gjorde tingene i orden. Børnene gennemsøgte kotepladsen, naar gulvrisene var borttaget, for at finde tabte smaasager, synaale og lignende, som de omhyggeligt opsamlede. Her og der brændte vældige baal, det var gulvrisene, og paa ilden kastedes gamle kasserede vadmelsbukser og sligt. En mødding maa aldrig efterlades; dog brænder man ikke noget som helst af renen, ikke den mindste skindstump eller haartot [38].

Baadene lastedes til randen, og midt paa eftermiddagen roede saa mange som var færdige over til Kattuvuoma. Nu stod sommerbopladsen øde, paa kotetomterne røg de forladte ildsteder, da vi gled ud af den

ELVEBAAD MED LAPPER OG HUNDE

lille dybe vig. Der var lav vandstand i søen, et par steder kneb det for de tungtlastede baade at komme frem, og vi maatte «af og gaa» og tage en del af bagagen paa ryggen. Der var latter og barnegraad, hundeglam og vandpjask. Efter at have gaaet et stykke langs stranden, medens

baadene stagedes over de stenede steder, kom vi igen ombord. Mig havde de placeret ovenpaa bagagen sammen med hundene, og nabokonen anbragte en vugge med barnet i paa mine knæ, saa hun selv kunde tage styreaaren agter. — Det var forresten paa høje tid, vi kom afsted, isen voldte allerede besvær; skønt den kun var nattegammel, maatte den dog hugges itu med aaren, før vi kunde komme til land.

FINSK NYBYGGERFAMILIE

En del af Lapperne boede hos Finnerne, og kun et par familier havde sat koter op, da vi blot skulde være her nogle dage. Forresten var venskabet med nybyggerne ikke slet saa varmt nu som i sommer, da de var hinandens gæster ved bønnemøderne. Det er renerne, som skiller dem; nu da hjordene kom ned, var nybyggerne rædde for høet, og pludselig blev Lapper og rener skadedyr, som de helst vilde udrydde. Det falder dem aldrig ind, at det er Lapperne, som er de retmæssige herrer her og nybyggerne kun de paatrængende fremmede. Lapperne er næsten irriterende fredsommelige og eftergivende, de lader sig ligefrem kujonere af de haarde Finner. —

I Kattuvuoma blev vi næsten alle smittede af influenza; det var værst for renvogterne, som pludselig blev syge ude ved deres arbejde. Oppe ved det store gærde i fjældet, hvor hver dag foretoges de omfattende høst-renskilninger[39], laa flere syge. Det var ikke heldigt at ligge der i

I FERDIG TIL AFMARSCH. SARA MED SIN FAMME REN LEKSU SER OM RAIDEN ER I ORDEN. BAG SARA STAAR NILSA MED LASSO OG RENTOMME OM SKULDRENE

frostnætterne med feber, uden nogen pleje og med et minimum af sovesager.

Opholdet i Kattuvuoma blev lidt længere end beregnet var; i over en uge hed det: «i morgen flytter vi», men det blev stadigvæk ikke. Det er det, som kaldes «Lappens upaalidelighed og uordholdenhed» med hensyn til tidsbestemmelser. Man bør alligevel ikke bebrejde dem dette for haardt, de er nemlig ikke enebestemmende, naar det gælder tid — det

er renen, som raader. Det kan vare længere end beregnet at samle hjorden, der kan være bortkomne rener, som skal findes, og arbejdet kan sinkes af taage, uvejr eller andre uheld. Dertil kommer, at Lappen naturligvis heller ikke er nøjeregnende med tid eller klokkeslet i det hele taget. Hans tilværelse er ikke hakket i stykker eller bestemt af nogen timetabel, en dag fra eller til gør ikke saa meget, hvis det ikke netop gælder renhjorden. —

Jeg kom imidlertid ikke til at flytte med Sara og Nikki paa grund af influenzaen; men nogle dage efter deres afmarsch fulgte jeg med et par unge ægtefolk, som ogsaa hørte til vor sida. De havde travlt i staburet med at gemme sommersager og tage vintersagerne frem. Alt skulde ordnes i *gisa*'er[10] af nøjagtig lige vægt, en til hver side af renen. De sad paa jorden udenfor staburet og syslede med pakningen. Derindefra kom en blandet lugt af skind, fisk, tørret kød og meget andet. Paa stængerne under loftet hang et par fine pelse og kofter, og et sølvbælte glimtede frem. Der var laadne gedeskindssække med mel, gryn og kaffe. I en krog laa store knipper af rentømmer, renseletøj og kløvtræer. Der var gedeoste og mælkeredskaber, tørret renkød laa paa gulvet ved siden af laadne vintersko og vanter, som nu skulde bruges sammen med saa meget andet. Konen strøg kærtegnende ned over sin fine, folderige, mørke pels og sagde stolt: «Dat læ mu bæska», det er min pels — i modsætning til min nyerhvervede, der som en fattig Laps pels havde temmelig mange farvenuancer og mest bestod af grovere skind, da kalvene var blevet for gamle. —

VIII

I klart oktobervejr med solskin gik vi fra Ǩattuvuoma med seksten tungtlastede rener i tre raider. Stien, hvor de andre havde flyttet før os, gik ud over heder og sumpe, østerpaa ad fjældene til. Renerne vandrede tungt, men jævnt; de havde lidt for svære byrder. Den forreste ren i Sannes raide bar den hvide skindbetrukne vugge, hvori lille Nilaš sov. Den lidt større Ingaš var ogsaa stoppet i en vugge og hængt paa en ren. De to større drenge løb ved siden, og ligesom hundene gjorde de vejen dobbelt lang, skønt Sanne bad dem spare paa kræfterne, da vi havde langt frem. Inde i en lille spinkel birkeskov gled de graa rener i èt med de sølvgraa stammer, den røde skovbund stemte med farverne i Lappernes klæder. Solpletterne og de lange skyggestriber fik det hele til at flimre med et eget uvirkeligt lys. Men dagen tog af, vi gik og gik; naar jeg et sekund slap ned paa en tue eller sten, lo Sanne af mig. «Vi har lang vej endnu, og vi skal sove ude, vi naar ikke frem, inden mørket kom-

mer». Det glimtede for mine øjne, jeg havde ikke en tanke i min hjærne, kun en uhyggelig afmagtsfølelse. Alt, hvad der hed sti, var forlængst hørt op, vi vadede jævnlig over bløde sumpe, hvor man kunde stikke i til op paa benene, og naar saa tilmed en vidjerod dernede var saa heldig at sno sig om snabelskoene, var det svært at hale foden til sig. Det blev taage hen under aften; jeg traskede bag efter den sidste ren, der slæbte kotetræerne. Foran mig gled de tynde, spidse stænger evindeligt fremad, som sorte snoge, der bugtede sig over og udenom alle forhindringer. Jeg saa dem, hvor jeg end vendte blikket, og af og til eksploderede en sol for mine øjne tilligemed andet træthedsfyrværkeri.

Renerne var ogsaa trætte og gik med tungen langt ud af halsen. Endelig styrtede èn, og hverken skub eller tilraab kunde faa den paa benene igen, desaarsag maatte vi standse og overnatte her. Alle dyrene løstes og fik lov at hvile og æde. Det samme gjorde vi efter at have tændt et stort baal. Vi drak kaffe af Sannes allerstørste kaffekedel, som hurtigt kom paa kog; hver især sad med et fedt ribben af en stor soltørret renside, som haledes frem af madsækken. Ilden samlede mennesker og hunde, taagen stod om os som en mur, og vi havde hjemme saa langt ildskæret rakte. Det lyste rødt paa Jonnas — mandens — blaasorte haar og brune ansigt med de hvide tænder; det lyste paa hundene og paa Sanne, som sad med den mindste ved brystet, leende og straalende; hos hende paa mosset stod vuggen i sin hvide vinterdragt (et foderal syet af hvide renbellinger, renens benskind). Gnisterne fra ilden stak til vejrs som smaa røde stjærner og slukkedes oppe i taagen.

Til natten tørredes skohoet og skoene toges paa igen. Nogle sovesager blev fundet frem, og under et par telttræer med et stykke dug over, lagde vi os til at sove. Jonna og Sanne laa og smaasnakkede med børnene og lo; hundene anbragte sig hos os og paa os, hvor de fandt det bekvemmest. Himlen var mørk og jorden var mørk; kun ilden sendte en kort tid lidt røg og lue op i alt dette sorte, saa slukkedes den, og vi var et med mørket.

Kl. fem kravlede mennesker og hunde atter ud af sovesagerne, og baalet tændtes i graalysningen; efterhaanden blev det rødt i syd og solen kom op; den kastede et svagt guldskær ud over den trøsteløse sump, hvor en og anden forkrøblet birk fangede en smule lys paa sin hvide bøjede stamme. Morgentaagerne drev rundt mellem tjældene og over de smaa søer ude paa den endeløse myr.

Renerne hentedes for atter at tillæsses, de stod og dampede med en solglorie om sig af den nattevaade pels. Det var søndag, og Lapperne holder ikke af at arbejde med noget om søndagen, dog er alt, hvad som hører rener og renvogtning til, undtaget fra de strænge helligdagsforbud. — Vi fortsatte vandringen, da renerne havde faaet byrderne paa; den,

som styrtede om aftenen, var dog for svag til at bære noget mere; den gik løs efter raiden og søgte at følge med, men den kunde knap staa paa benene, og en tid efter fandtes den død, oprevet af ulve. Naar en enkelt ren eller en lille flok kommer til at gaa rundt alene, borte fra hjorden, er den meget udsat for ulvens overfald. —

Det lød oplivende, da Sanne hen paa formiddagen pegte frem og raabte: «gæ' suovva!» se, røg. Vi var vel nok allesammen lidt trætte, da vi standsede paa bakken ved de koter, som var kommet før os. Renerne løstes og førtes til hjorden af Jonna, medens vi slog os ned omkring et allerede antændt baal sammen med en anden lapfamilie, som

RENERNE TILLÆSSES

nys var kommet og nu ligesom os vilde nyde lidt hvile og mad, inden de gav sig i lag med at rejse koten.

Ud paa eftermiddagen opsøgte jeg Saras og Nikkis kote; men der var ingen hjemme, hvilket tilkendegaves paa den sædvanlige maade ved at læne et vedstykke op mod døren udvendig — de var gaaet til rengærdet. Vi gik dog ind og følte i asken, den var kold, de maatte være gaaet tidligt paa dagen. — Næste morgen drog ogsaa Jonna og Sanne til gærdet, som laa en halv mils vej borte. Sanne havde længtes meget efter at komme derop, der var nu «som et marked», og Lapper fra flere sidaer var samlede der for at udskille deres hjorder og malke. Alle havde mad med og en smule sovesager, og der kamperedes i det fri over en uge. De, der boede saa nær som f. eks. vor sida, gik dog hjem de fleste aftener — undtagen renvogterne naturligvis, de maatte hele

tiden være paa benene eller være beredte til at afløse hverandre; de havde det ikke helt let nu, da en del laa syge deroppe af influenza.

Biettar, som var rekonvalescent efter influenzaen, kunde ikke deltage i selve renvogtningen; han hjalp kun med ved arbejdet i gærdet; og da det er hundene strængt forbudt at komme indenfor gærdet, havde Čæppe faaet ordre til at blive hjemme hos mig i koten. Men det var en bedrovelig kammerat; han sad hele dagen ude paa bakkekammen ved siden af koten og græd, derfra havde han udsigt over de store sumpe, hvor man langt borte kunde skimte de mange baal og af og til høre lyde af rener og hunde. Hver muskel var parat, øjnene stirrede og ørene stod spændte som bøssehaner; naar der kom en kraftig lydbølge derovre fra, krummede hunden kloerne ned i sandet som til spring og gav et lille forpint bjæf. Men saadan en hund har dressur; han lystrede ordre, blev hjemme. Naar jeg gik op for at trøste ham, foer han logrende i vejret, men satte sig straks igen som en stenstøtte og borede øjnene i det fjærne levende punkt. —

Da fællesarbejdet i gærdet var sluttet, og hver saa vidt muligt havde faaet sine egne rener, kom hjorden af og til hjem til sidaen og blev samlet paa en høj i nærheden. Kvinderne gik derop og malkede ivrigt; var der ikke karle nok, saa hver pige eller kone havde en lassokaster, som fangede og holdt alddoen, mens hun malkede, slog to kvinder sig sammen, den ene brugte lassoen og den anden malkekoppen. I den tid malkedes der saa meget, at vi kunde faa frisk renmælk i kaffen og endda faa lov at sobe lidt med en ske en enkelt gang. Mælken, som malkedes i avgust—september, inden vi endnu var flyttet, blev tilsat løbe og hængt ud til tørring i en čalmas eller i en renblære. Den, som malkedes nu, blev, med undtagelse af hvad der spistes ferskt eller brugtes til kaffe, heldt i en čalmas eller en trækop for at fryse. Siden i vinterens løb, naar man trængte til kaffemælk, blev et passende stykke hugget af og optøet paa stegepanden over ilden og med en ske tilsat kaffen. —

Ved Abrantjäkko, hvor vi nu havde koten, var der flere sidaer slaaet sammen, men koterne laa ganske langt fra hverandre, det var en hel rejse at gaa paa besøg. —

En morgen i graalysningen blev Sara hentet til en af de længst bortliggende koter i barselaffære. Deroppe, hvor ingen anden hjælp kan faaes, hjælper de hverandre; Sara var en af de ældste og mest erfarne paa det omraade, hvorfor kvinderne gærne søgte hendes bistand. Forresten er det ikke ualmindeligt hos Lapperne, at en og anden mand hjælper sin egen kone under de forhold, ja endog hentes til andre barselkvinder. Lapperne har deres egne metoder og huskure, og det er meget sjældent, at nogen dør i barnsnød. Den lappiske kvinde føder stående, og først, naar barnet er kommet til verden, faar hun lov at

ligge. Baade moderen og barnet faar en omhyggelig pleje. I de fleste tilfælde ligger moderen i en uge og derover; men naturligvis er der de kvinder, ogsaa blandt Lapperne, som kan staa op samme dag eller efter et par dages forløb; ja i et tilfælde hørte jeg endogsaa (i Hærjedalen), at barselkonen et par timer efter fødselen havde kogt kaffe

UNG LAPKONE MED TO SMAA BØRN, DET MINDSTE NEDSNØRET I VUGGEN

til sin hjælper, svigermoderen, trods dennes ivrige protester. Ligeledes hænder det ikke saa sjælden, at en kvinde føder under flytningen; naar barnet er født, putter hun det indenfor pelsen i brystaabningen og fortsætter vejen frem, til hun naaer lejrpladsen og kan faa hvile og pleje. —

Straks efter fødselen bades det lille barn i varmt vand, badning spiller i det hele taget en stor rolle ved Lappernes barnepleje; men noget af det allervigtigste ved plejen af et spædbarn er, eller var i det mindste

for en del aar siden, at dets hoved blev smukt formet. Lapperne sætter overordentlig stor pris paa et rundt hoved, og allerede under de første badninger begyndte man at «dækčot oaive» (trykke hovedet). Ikke alle kan gøre det rigtigt og godt, men Sara kendte endnu kunsten, og hendes moder havde været særdeles dygtig til hovedformning. Det skete paa en læmpelig maade; den, som badede barnet de første gange, trykkede jævnt med hænderne nakken og panden og hovedets sider og søgte derved at forme hovedet saa rundt som muligt, derefter ombandtes hovedet temmelig stramt med et tørklæde, for at vedligeholde trykket og formen; senere fik barnet en lille tætsluttende, glat skindhue (nu er huen af tøj)[41].

Badningen af barnet foretages selv i temmelig stærk kulde, men den lille nyder med synligt velbehag det varme vand og sæbevaskningen. Naar barnet er blevet saa stort, at ikke hele kroppen til hovedet kan være nede i vandet — badningen foregaar i en kobberkedel — dækkes ryggen eller den del, som vender fra ilden, med et uldent tørklæde, og moderen anbringer sig saaledes, at barnet skærmes mod træk. Medens barnet bades, staar vuggen *(gietka)* ren og parat foran ilden, saa den er lun at komme i. Den lappiske vugge gøres af en udhulet granstamme (gran er den letteste træsort deroppe), ca. 1 meter lang. Smalle spiler af birketræ bøjes og fastgøres som en kalesche over barnets hoved; hele vuggen overtrækkes med garvet, haarløst renskind. Om vinteren forsynes vuggen ofte med et ekstra overtræk, syet af hvide renbællinger. Til underlag i vuggen bruges i disse lapmarker en sphagnumart, som indsamles om sommeren og barkes med birkebark; senere medføres den i en sæk. Det forurenede mos brændes og erstattes med frisk mos. Over dette underlag lægges nogle rene klude. Er det meget koldt, holdes vuggen varm med en hed sten, medens barnet bades. Naar barnet er badet og tørret, iføres det sin lille bløde pels af nyfødte renkalveskind med haarene ind mod kroppen og lægges i vuggen med pelsen bøjet op, saa den ikke skal blive vaad. Om fødderne lægges et lille stykke skind, og under hovedet har barnet en lille dunpude med broget betræk og derover et stykke hvidt hareskind, saa hovedet kan ligge blødt og varmt. Den lille lægges meget omhyggeligt i vuggen med armene ned langs siderne af kroppen og foruden pelsen vel indpakket i et blødt uldsjal; derefter snøres vuggen til, dennes skindbetræk rækker fra begge sider over som to klapper, der dækker barnet, og ved hjælp af skindløkker og et baand snøres det hele med passende fasthed, saa barnet ligger dækket helt op til hagen. Fra kaleschen gaar et trestrenget baand ned efter vuggens ende; den sidste del af baandet er dog bredt og enkelt og med en sølvknap fastgjort dernede, saa det kan knappes af, naar barnet skal tages op. Der hvor det trestrængede baand gaar over i det enkelte baand, er ogsaa en sølvknap,

og ved den midterste, lige foran barnets ansigt er fastgjort en perlesnor af store italienske glasperler; i denne hænger ogsaa sølvknapper med «løv» — smaat dingeldangel i smykker, som fine ringe, blade eller lignende. Alt dette sølv i vuggen skal være til værn mod «Ulddaerne» (de underjordiske) — naar barnet har «stemplet» sølv paa sig, kan det

UNG LAPKONE

ikke forbyttes. I ældre tider hængte man ogsaa andre amuletter i vuggen. Vuggen hænges op i koten — eller ude — ved hjælp af en skindrem, som er fæstet i den øverste ende og med en løkke fastgøres i den nederste ende. Færdes man ude med barnet, bliver vuggen baaret paa ryggen (det hænder, at manden bærer den for konen). Inde i koten, naar barnet skal sove, hænges vuggen gærne i *doares muorra* (tværtræet, som forbinder de to *bæljek*); moderen eller den, som passer barnet, faar det

til at sove ved at slynge vuggen frem og tilbage og smaaryste den, medens hun som oftest halvt joiger og halvt synger lappiske vuggemelodier, næsten uden ord.

Forresten fik et lapbarn i den gode gamle tid, og vel tildels endnu, meget snart sin egen *luotte* — sang, joigning, en saadan kan det faa af en af forældrene, ogsaa af en slægtning eller af andre; ja det kan endog faa flere saadanne melodier, som er dets egne, og som det beholder hele livet. — En af mine bekendte, en ældre lappige i Vesterbotten, havde saaledes fire *vuolle*'r (som de der kaldes). De kan være af smigrende indhold, men de kan ogsaa være et slags smædesange; alligevel er det altid hædrende at have mange af dem, men den, som synger sine egne sange, anses for indbildsk og pralende. Disse personsange kendes af ens egen kreds og maaske endda videre, hvis der er noget særligt, som gør dem bemærkelsesværdige, og naar en saadan sang synges eller nynnes, véd de omværende straks, hvem der tænkes paa[42]. Selv ganske smaa børn øver sig i joigning, men joigningen bliver nu mere og mere sjælden, da den er stærkt efterstræbt og fordømt af de læstadianske prædikanter som noget meget syndigt. Desuden gaar den af mode blandt Lapperne selv, nu da børnene i skolen lærer svenske sange og iøvrigt aldrig hører et anerkendende ord om deres egen gamle sangkunst. Selv om den ikke altid er smuk, saa er den original og vel værd at redde fra forglemmelse; den giver udtryk for ægte lappiske stemninger og følelser. —

Det lille barn, som Sara hjalp til verden den graa morgenstund ved Abrantjåkko, fik kun en kort levetid; ved Andersmessen i Jukkasjärvi blev det begravet[43]; men moderen tog det ret roligt, hun var gennem en drøm inden dets fødsel blevet forberedt paa, at det vilde dø. I drømme havde hun givet det hvide klæder paa, og derfra vidste hun, hvad der vilde ske. — Lapperne troer i det hele taget meget paa drømme. Hvis man har drømt noget daarligt, skal man straks fortælle drømmen om morgenen, saa tager man kraften af det onde. I drømme kommer ogsaa de underjordiske og taler med en. Saaledes boede Sara og Nikki for nogle aar siden en tid i en tørvekote ved en sø for at fiske, og hver nat kom en gammel kone til Sara i drømme og bad, om de ikke vilde flytte deres kote, den stod nemlig lige over deres boplads, og da de har den skik at sove om dagen og være oppe om natten, generede det dem meget, at folk rumsterede oven over dem i deres sovetid. I begyndelsen reflekterede Sara ikke videre paa henvendelsen, men saa en nat kom den gamle uldda-mor igen og bad dem alvorligt, men venligt flytte koten, ellers vilde det ikke gaa dem godt; hun vidste nok, det var et stort arbejde at flytte en tørvekote, men de maatte gøre det. Saa flyttede Sara og Nikki koten og fik fred. Somme Lapper er rene drømme-

tydere; ligesom de selv taler meget i lignelser, saaledes er drømme ogsaa symbolske for dem.

Lappernes lyst til at udtrykke sig i lignelser kan gøre deres indbyrdes samtaler temmelig vanskelige at forstaa, selv om sproget ikke lægger hindringer i vejen. Saaledes kan de sidde og tale om renerne, og pludselig gaar det op for en, at det er bestemte mennesker, de mener. De kan drøfte sidaens anliggender og mennesker til de mindste enkeltheder og endda kun tale om hjorden, saa en udenforstaaende tror, det virkelig gælder renerne. Deres daglige tale er spækket med sammenligninger, som er baade morsomme og træffende, ofte meget smukke og aldeles uudtømmelige. Om en ung kon pige siger de f. eks. «son læ čabbes dego laddak», hun er smuk som et multebær, og for at betegne ungdom son læ nuorra dego rasse», hun er ung som en blomst. Deres skønhedssans er meget udviklet, deres form- og farvesans er fin og sikker; mændene er fødte kunstnere, hvad form og ornamentering angaar, naar de arbejder i rentak og i træ, og kvindernes smag er lige saa sikker, naar de syr deres huer, bælter og andet. Børnene har skønhedssansen medfødt; engang, da jeg gik sammen med Elle, bemærkede hun, idet vi kom forbi en ny pulk, som en Finne havde lavet: «Fy, hvor den pulk er grim!» For en flygtig betragtning var pulken som alle andre lappulke, men saa man nærmere til, havde den ikke nogen elegant form og var ikke god i forholdene; dette saa barnet ved første øjekast og stødtes af grimheden.

IX

Nu da efteraaret for alvor var begyndt og alt hvad der hed sommeradspredelser udelukket, drejede samtalerne og hele livet sig kun om renen; emnet kan aldrig udtømmes og er det eneste, som helt og holdent interesserer Lapperne. Fremmede, de har været i berøring med, om det saa var selve kongen, blegner aldeles i mindet og bliver usselig smaa imod en eller anden hændelse i hjorden. Turisterne med deres pjankede spørgsmaal og ditto væsen er udslettet af Lappernes bevidsthed, saa snart sommerbopladsen er forladt, ja meget før; de nævnes knap, naar de er gaaet ud af koten. Lapperne er, til held for dem selv, i almindelighed ganske ensidige og sundt egoistiske; renhjorden og deres egne slægtsforhold, religiøsitet og mystik er det, der fylder dem. Paa de omraader er Lappen hjemme og kan udfolde sig. Ude i vildmarken magter han tilværelsen og forholdene, dèr er han den overlegne og hans selvfølelse vokser, andre mennesker bliver ubetydelige — han foragter dem. Hvorfor skulde han ogsaa føle venligt for de fremmede af den anden race,

som i aartusinder kun har været hans fjender og gjort alt for at udrydde ham selv og hans ejendom. Hvordan skal han pludselig faa tiltro til de enkelte, som nu alvorligt vil hans vel. Han har aldrig før mødt oprigtig velvilje og ærligt venskab paa lige fod. En vis venlighed møder Lappen jo ofte, men den er i de fleste tilfælde saa overfladisk og nedladende, at han med sit fine instinkt for mennesker ikke lader sig blænde af den. Lappen har imidlertid ved altid at være den undertrykte udviklet en høj grad af slebenhed og smidighed, som i forbindelse med hans intelligens gør det let for ham at afpasse sit væsen efter den, han staar overfor, og livlig som han er kommer han let til at spille mere interesseret og elskværdig, end det egentlig var meningen, naar det kommer til stykket. Han tror ingen udenfor sit eget folk, og hvordan skulde han det. Lige fra oldtiden og ned til temmelig ny tid har han kun været et skatteobjekt; ingen var hans ven, ingen raadede og hjalp, naar det kneb. Præsterne udryddede hans gamle religion paa en haard og uforstaaende maade, øvrigheden klemte skatter af ham, regeringen lavede love og forordninger, som indskrænkede hans frihed, bønderne plyndrede og ihjelslog ham og hans rener. Og endda bebrejder man Lappen hans mistro. Hvorfor skal han have saa meget mere af Kristus i sig end de omboende folk, som praler med deres gamle kristendom og kultur. —

Nu i de senere tider arbejdes der dog stærkt paa at forbedre Lappernes kaar og forstaa dem og deres levevis. Den svenske stat har set Lappernes betydning som folk og nomadismens berettigelse paa de øde højfjældsomraader, hvor intet agerbrug kan trives (men forhaabentlig forstaar man ogsaa, at Lapperne kun kan bringe værdier ud af de nøgne højfjælde, naar de om sommeren har adgang til græsbete for renerne og om vinteren i den haardeste tid har adgang til fyrreskovene). Den tid er forbi, da man «klemte skatter» af Lapperne. Nu er de tværtimod ret favoriseret paa det omraade; men dette forhold har dog ikke varet i saa lang en aarrække, at det er gaaet rigtig ind i deres bevidsthed og dèr har kunnet udrydde aarhundreders gamle mistro til alt, hvad der hedder regeringer, øvrighed og «herrer». Lapperne har fremdeles svært ved at begribe og tro paa det faktum, at de nu har oprigtige venner i Sverige, mennesker, som helt forstaar dem, og som gør et stort og virkningsfuldt arbejde for at bevare og fremme deres erhverv og deres bestaaen som folk. Man maa dog ikke bebrejde dem deres langsomhed til at fatte fortrolighed og nære oprigtig varme følelser overfor disse ny venner. Vildt, som har været forfulgt og jaget fra alle sider i mange aar, vil ogsaa have svært ved at tro paa venlige tilnærmelser. —

Lappernes liv er i det daglige slet ikke «fattigt». Den ydre ramme er da prægtfuld nok: fjælde, sol, mørke, uvejr, den store himmel, stjærner,

nordlys og milevidt land; hvem har i vort samfund en saadan baggrund for sit arbejde? Dertil kommer renvogtningens afveksling og spænding, tab og gevinst, kampen med naturen, flytningernes evindelige omskiften, hjemlivets hygge i koten hos familien og sammenholdet i slægten. Der er ikke megen tid til at kede sig i en lapkote paa højfjældet for den, som lever med. Det er ganske vist andre adspredelser, anden hygge, anden afveksling end den, vi er vant til, men derfor ikke mindre værdifuld og tung at miste for den, som er født til dette liv.

At fjældlappens tilværelse er besværlig, kan derimod ikke benægtes; men besværlighederne fordeles ligeligt mellem de voksne familiemedlemmer; dog tager manden vel den haardeste del af arbejdet, navnlig nu, da kvinderne mere og mere spares for deltagelse i renvogtning, i hvert fald de gifte kvinder, som aldrig kommer ud paa regulær renvogtning. Det er mændenes og de ugiftes sag at passe renhjorden og alt, hvad dertil hører. Og ved flytninger er arbejdet fordelt saaledes, at mændene henter hjorden eller bringer den i nærheden af koten, hvorpaa de udtager trækrenerne, og imedens dette staar paa, besørger kvinderne indpakningen af alt. Er det kløvrener, som anvendes, gør de alle kisaerne færdige og lægger dem to og to, af lige vægt, ved siden af hinanden med tilhørende seletøj og dækkener, saa læsningen kan foregaa hurtigt; renerne maa aldrig vente. Derimod kan man nok selv komme til at vente. Da vi skulde flytte fra Abrantjåkko, havde vi gjort alt parat; pulkene var tilsnørede (herfra flyttede vi med slæderaider, og hvad der ikke var brug for før til foraaret, blev efterladt paa samme sted, hvor slæderne stod forud, vel tildækket med birkebark og græstørv og derover lagte træstammer. Saadan gemmer Lapperne deres sager her og der i fjældet, frit og tilgængeligt, men tyveri fra disse opbevaringssteder er uhyre sjældent). Koten var aldeles tom, men først ved aftenstid havde de faaet samling paa renerne, og vi kunde derfor ikke flytte den dag. Saa maatte pulkene atter aabnes, sovesagerne tages frem og det allernødvendigste husgeraad, men en saadan tom kote uden ris paa jorden er kold at være i.

Inden det endnu blev lyst, gik mændene ud for at hente renerne, og vi kom ret tidligt afsted. En forfrossen violet vintersol naaede lige at kigge over fjældet og kaste en blid glans paa de smukke, lange raider, som i brogede striber snoede sig langs fjældsiden. Jorden var hvid og himlen klar i hele sin bue, men snelaget tyndt, og pulkene fik en haard medfart, de hoppede over sten og ujævnheder, trillede helt rundt og maatte idelig hjælpes paa ret køl igen, hvilket slet ikke var noget helt let arbejde. Det faldt gærne paa min lod at holde øje med raiderne, naar jeg ikke selv havde en raide at lede, ingen faar være uvirksom, og den hjælp man kan yde under en flytning bliver modtaget med stor taknemmelighed. Der er altid noget nervøst over Lappernes flytninger, en

vis ilfærdighed, som tildels kommer af, at renens kræfter er ret begrænsede, den kan kun undvære fode og hvile en vis tid og har ikke som hesten sejg udholdenhed, bliver den træt, lægger den sig, og den

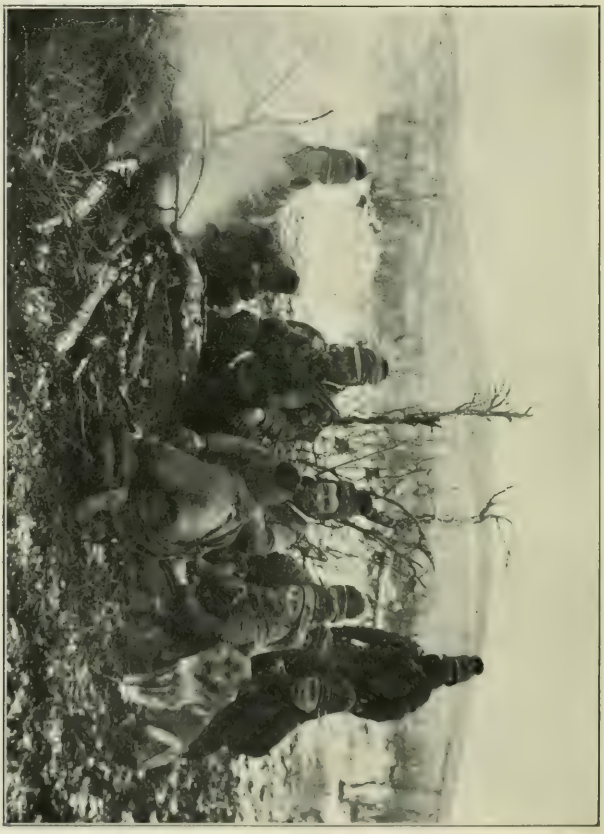

RASK I NØDEN.

taaler ikke ret mange gange at jages op til fortsat arbejde, før den for alvor styrter og ikke kan mere. Baade rener og Lapper gaar jævnt og hurtigt, og de sætter farten op straks og holder tempoet ens time efter time. «Ja, Lappen gaar hurtigt», sagde Sara, «han ved, mørke og sne-

fog kommer». Efter den sidste pulk i en af raiderne slæbte et meget harpiksholdigt stykke fyrrestamme, hvoraf der skulde hugges spaaner til at lette ildtændingen med den første del af vinteren, medens Lapperne opholder sig paa højfjældet og i den øverste kant af birkeskoven. Sara pegte paa dette vedstykke og sagde: «Det er dyrt (værdifuldt) som hvedebrød».

Vi gik og gik i mange timer over myr og mindre fjælde, baade folk og rener var trætte; men saa sidst paa eftermiddagen, da det efter lyset at dømme var ved at blive aften, kom den kære kafferast. Byrderne toges af renerne, og de skrabte sneen bort og aad lav, siden hvilede de. Vi samlede alle ved til ilden, brændslet var mest gamle skøre træstubbe, som stod tilbage her og der, de var tørre og let antændelige og meget søgte netop ved saadanne raster paa flytvejen, hvor det gælder om hurtigt at faa ild. Der var koldt heroppe paa bakken ovenfor den egentlige trægrænse, og baalet kunde ikke alle faa fuld nytte af, i vindsiden sad husmoderen og kogte kaffe og tilsaa de smaa børn, de havde varmen uden at være generede af røgen, paa den anden side af ilden blev man næsten baade stegt og kvalt af ild og røg. Og havde man siddet lidt paa sneen et stykke bort fra ilden, fordampede hurtigt den varme, som man havde erhvervet under marschen, og klæderne frøs fast til sneen, men kaffen satte straks humøret op, og med fornyede kræfter gik vi videre. — Medens Sara stod færdig med sin raide og ventede paa et eller andet, som skulde ordnes, gav hendes store, tamme ren Leksu sig til ivrigt at tygge paa hendes gamle pels, der foran var haarløs og glinsede af slid og fedt.

Atter gik vi et par timer, Nikki gav mig sin raide at lede, da han havde noget andet at gøre; det var min første egentlige flytning med Sara og Nikki, og jeg var meget beroliget og stolt over hans bemærkning: «Don læk savrre vaʒʒet» (du er udholdende til at gaa.) De havde nemlig været betænkelige ved at tage mig med og havde søgt at skræmme mig tilbage ved at udmale kulde, uvejr og alskens besværligheder med stærke farver. Det vilde jo have været ubekvemt for dem, om jeg blev træt under flytningerne og ikke kunde følge med, saa de skulde træffe ekstra foranstaltninger for min skyld. Derfor glædede hans opmuntring mig, og at han udenvidere betroede mig raiden. — Der var meget nyt for mig at lære, nu da flytningerne og efteraarslivet var begyndt, navnlig var der en mængde nye gloser at faa rede paa, og Biettar sagde derfor: «Ja, nu kan du sommersproget, nu skal du til at lære vintersproget».

Det var aften, da vi kom til Pirtimis-ætno, tynd sne laa overalt, kun vidjer og brune bærris gav jorden lidt mørk farve. Det frøs, og den brede, blanke elv var islagt. I vældige zigzag laa den og spejlede den

stille gule himmel og den høje visne vegetation paa bredderne. Isen var kun nattegammel, og længere oppe brusede fossen. Hvide ryper i store flokke løb som perler i landskabet. De løste rener spredte sig og drev om i smaaflokke og enkeltvis for at æde, og lidt efter lidt, mens de stillede den værste sult og tørst, nærmede de sig hovedhjorden oppe paa fjældet. Vor kote blev rejst paa en lille høj i nærheden af et vidjekrat. Da Nikki allerede flyttede med pulk-raider, kunde vi ikke som de andre med lastrener slaa lejr paa den anden side elven, men maatte vente med overfarten, til isen bar de tunge pulke.

Det klingrede af knuste isstykker, da folk og rener traadte ud i elven og vadede gennem den dybe stærke strøm. De mindre børn red paa renerne, de større børn bares over, midt i elven saa jeg en ung kone med vuggen paa ryggen i vand til livet forsigtig vade over, trækkende raiden efter sig. Det var først i november, og det frøs stærkt den aften. Mændene kom vel tildels tørre over, deres skindbukser gaar op til hofterne, og hele og velsmurte er de ligesom skoene aldeles vandtætte, naar ankelbaandene er viklede fast om; men kvindernes bukser er af vadmel, og deres skindgamascher naar kun et stykke ovenfor knæet. Naturligvis varede det dog ikke længe, inden røg og gnister stod ovenud af koterne derovre. —

Det blev ikke mørkt den aften, for maanen stod gul og vældig over Raggisvare i den klare frostluft. Vi gik et par stykker inde mellem vidjerne og huggede ris med «storkniven»[41] til underlag for sovepladserne, her var sparsomt baade med ris og brændsel, det kunde hverken blive at ligge blødt eller faa det varmt. Hist og her paa tjældet stod ganske vist birketræer, men det var kun buskagtige alenhøje vækster med en lille tyk knortet stamme paa 1 kvarters længde, som næsten krøb henad jorden, kuet af vind og frost. Medens Elle og jeg gik og skar ris og maanen stod os lige som ganske nær over det lave fjæld, pegte Elle paa den og spurgte, om jeg vidste, hvad det var som saas deroppe i den - - jo, det var en Lap, som en aften var gaaet ud for at stjæle rener, og saa midt under det kom maanen op og gjorde alting lyst. Lappen blev vred over forstyrrelsen, løb hjem til koten og hentede sin tjærekagge og tjærevisk, hvorpaa han gav sig til at tjære maanen sort; «men maanen sugede ham til sig, og der staar han endnu med visken i den oprakte højre haand og kaggen i den venstre; du kan da sagtens se paa figuren at det er en Lap, Sabmelaš læ dego goŕka», Lappen er som en myre, tynd midtpaa — bæltet — ovenfor og nedenfor poser og strutter pelsen. —

Da isen paa elven efter nogle dages forløb var stærk nok, flyttede vi igen. Trækrenerne blev ikke hentet over paa denne side elven, men pulkene blev trukket ned fra koterne og over isen til den anden lejr. Det var tungt at trække dem gennem ris og over frosne tuer, og det

var kvindernes arbejde, da mændene var ude efter renerne. Hen paa eftermiddagen ordnedes alle raiderne til afmarsch paa en bakke imellem koterne. Solen stod lavt langt ude i horisonten, de lange blaa skygger skiftede i det uendelige med blanke solstrimer i dette virvar af rener, mennesker, hunde, pulke og renbyrder. Dyrene prustede, Lapperne lo eller bandede, alt som de havde med- eller modgang i deres arbejde. Koterne var nedtaget og indpakket, kun ildstederne blussede og røgte lidt. En og anden familie var helt færdig med tillæsningen og tømte nu

RAIDEN ER TILLÆSSET.
PAA DEN FORRESTE REN SES EN AF DE SMAA OVALE KISTER

i hast kaffekedlens indhold; en kop kaffe lige inden man bryder op hører sig til. I hast indpakkes kopperne i den lille runde trætejne, denne, sukkerposen og den dyrebare renmælk i blæren samt kaffekedlen pakkes omhyggeligt ind og anbringes paa et let tilgængeligt sted i en af renbyrderne.

Oppe fra bakken vandrede nu raiderne i lange brogede linjer ud i det snelyse landskab.

Naar fjældfolk færdes, er de altid temmelig tause, næsten aldrig høres høje raab eller livlig samtale, de enkelte lyde taber sig desuden i det vældige rum. Efter en lidt besværlig vandring imellem sten og vidjer, og en anstrengende, men kort stigning naaede vi ved solnedgang op paa Puollamåives fjældslette, hvor al vegetation ophørte og sneen laa tæt

overalt. Deroppe sad en hvid fjældugle paa en stor klippeblok lige ved siden af flytvejen, den fløj ikke, men vendte hovedet roligt og saa efter de lange underlige raider, som stribede sletten. — Lavt i syd, langt ude stod solen paa randen af jorden, tung og rødglødende, foran den laa milevide sumpe fulde af ildsøer, midt i sumpene hævede lave bjærgrygge sig bag hverandre, deres kamme var røde og skyggerne mørkt violette. Dernede laa jorden vild og hed i solilden, men heroppe paa fjældet glimrede sneen i et rent paradislys, og de lange guldrandede skygger flyttede sig roligt med raiderne, vi vandrede lige ind i himlen. De blødttrædende rener løftede deres hornkroner op mod aftenluften, det glimtede og glødede i Lappernes rent østerlandske farver. Det var en hellig procession, som vandrede bort fra alverdens død og mørke. Alle gik tavse, kun en af kvinderne sang sagte et par strofer af en salme. — Foran raiderne opad det næste fjæld dreves hjorden paa flere tusinde dyr. Nikki med lederenen gik i spidsen, og i en bred kile efter ham kom alle renerne, sammenholdt af vogtere og hunde.

Da vi havde passeret fjældsletten, og solen var gaaet ned, opløstes den dybe stemning fra før næsten i kaadhed, man begyndte at passiare indbyrdes, naar to raider kom hinanden saa nær, at samtale var mulig, eller man snakkede med sig selv eller med børnene eller renerne, og ned ad fjældskraaningen togede folk og dyr i det lystigste virvar. Der var ingen besværligheder den dag heller, naar undtages den forstyrrelse, den utæmmede ren lavede, som var bundet bag i den sidste pulk af Ingas raide. Den teede sig af og til vildt, sprang til siden, strittede imod, faldt og trillede rundt, kort sagt sled i det med angst og vrede, saa tungen hang den blaa ud af halsen, dog blev den i smaa ture mere sagtmodig, og det vilde ikke vare længe, før man kunde spænde den for en pulk og binde den ind i en raide efter en meget tam og adstadig ren[45].

Maanen stod højt, da vi mylrede ned i den rimhvide birkeskov for at slaa lejr. Raiderne standsede, og hele hjorden kom som et uvejr ned over nakken paa os oppe fra fjældet, i et nu var den stille hvide skov levende af lyde, farver og bevægelse. Der var folk nok til at rejse koten, da renvogterne havde sluppet hjorden; den vilde nemlig snart lægge sig til hvile, naar den havde ædt sig mæt. Inga og jeg gik derfor straks bort for at fælde træer til ved (det er sjældent, at Lapperne fælder de træer, som staar lige i kotens nærhed, de bruges gærne til at hænge et eller andet paa, naar man ikke agter at blive saa længe, at det kan betale sig at lave en ordentlig luovve). Mærkværdig nok føler man ikke medlidenhed med de birke, som falder for en Laps økse, naar man er paa højfjældet, man lærer snart, at birken er nyttig og uvurderlig for dem som færdes der, det er som voksede

birken paa højfjældet, deroppe hvor ingen andre kan gøre sig den nyttig, kun for at muliggøre Lappernes eksistens.

X

Her paa sydsiden af Puollamåive i kanten af birkeskoven kom vi til at opholde os temmelig længe, længere end renen syntes om. Det gamle rengærde, som fandtes, blev repareret, og næsten hver dag var hjorden i gærdet, dels for at skilningen kunde fortsættes, og dels for at malkes; omkring midten af november vilde malkningen dog saa godt som ophøre.

En nabo-sida en mils vej borte brugte ogsaa vort gærde, naar de skulde samle hjorden for at skille; de havde nemlig koterne helt ovenfor skoven paa selve det nøgne fjæld og maatte nøjes med ris til brændsel. Gærdet var derfor ibrug næsten hver dag, og mange gæster kom paa besøg fra de andre sidaer, nogle bragte rener til skilning, andre hentede de dyr, som var udskilte. Hele efteraaret lige til jul, ja næsten hele vinteren rejser mændene fra sida til sida for at hente rener og efterhaanden faa hjorden fuldtallig.

Et par dage havde ingen rener været i gærdet, en tæt rimtaage besværliggjorde i længere tid renvogtningen, træerne stod med tommelange fine rimpigge paa hver lille kvist, og det svageste vindpust fik skoven til at klingre. Om morgenen havde himlen samme farve som gammeldags provenceroser, og de rimede træer lignede i det graarøde lys blødt mørkt egernskind. Koten med sit stribede vadmelsbetræk stod midt i denne æventyrpragt og saa varm og tryg ud, det lyste ud af alle sprækker, og røgen med gnisterne gled op mellem træerne.

Der var saa stille, alle renvogterne og hundene var borte, men op paa dagen hørtes lydene af hjorden paa den frosne sne og hundenes høje skarpe glam, lidt efter defilerede dyrene forbi nede under bakken. Alle i sidaen havde hørt lyden, og alle hastede op til gærdet. Han som havde lederenen var allerede naaet til gærdets indgang fortsættende lokkeraabet «cus, cus»[46]. Bag flokken og paa siderne hoppede og hujede Lapperne, svingende med stave og huer, medens hundene forfulgte flygtningerne. I susende fart rusede dyrene ind i gærdet, og Lapperne var allerede parat til at lukke aabningen med træerne, som laa rede, da — rystede jorden næsten som i jordskælv, grene knækkede, en del af gærdet nedtrampedes, hele hjorden «vendte» som et lyn, intet kunde standse den, renerne brasede frem uden at ænse Lappernes rasende raab og hundenes vilde gøen, alt trampedes ned, som var i vejen; og ve den, som falder, naar hjorden saaledes «vender», han er slemt medtaget, naar et par tusind rener har gallopperet over ham. Saadan faldt Sara engang og fik ansigtet

boret ned i sneen, uden at kunne komme paa benene, hun var næsten kvalt og trampet ihjel, da hun blev befriet. Denne gang gik det dog ikke ud over noget menneske, men renerne for til fjælds og kom ikke mere i gærdet den dag. Lapperne var trætte og svedige, mange af dem havde været ude længere end sædvanlig for taagens skyld; i saadant vejr kunde man let miste for mange renflokke, hvis man ikke passede godt paa.

To af de unge karle havde været borte i to døgn, de maatte være gaaet vild, og da de ikke havde mad med, begyndte man at blive urolig for dem. Biettar gik ud med madsæk for at søge efter dem, men kom hjem uden at have fundet dem. Næste dag kom de imidlertid selv, og vi fik rede paa deres æventyr. De var gaaet temmelig langt sydpaa for at samle rener — disse trækker jo altid sydpaa om efteraaret —, men rener fandt de ingen af, og selv gik de vild i den tætte taage, som raadede dag og nat. De gik og gik i to dage og nætter, mad havde de ikke, og hvile turde de ikke, da det frøs temmelig haardt; den yngste kastede sig ned gang paa gang for at sove, men den ældre jog ham op igen. Endelig var de da saa lykkelige at træffe paa en tørvekote, hvor nogle Finner af og til havde ophold, naar de var ude for at snare ryper; den var ubeboet, men der fandtes et lille efterladt madforraad af mel, kaffe og en flaske brændevin. Medens den ældste gav sig til at gøre ild op, bage brød og brænde kaffe, smagte den yngste paa brændevinen og blev straks overvældet. Da de havde spist og hvilet, begav de sig atter ud, og var saa heldige straks at finde en flok rener, og ved hjælp af deres spor fandt de den rigtige retning. Men hellerikke den nat kunde de gaa hjem, de maatte vogte den flok, de havde faaet fat paa, og først tredje døgns formiddag kom de til gærdet, hvor de arbejdede flere timer; det var aften, inden de kom ind i koten og fik mad og hvile. Men der var ikke tid til at drive længe i koten, allerede næste dag maatte de ud igen. Der blev dog ikke taget højtideligt paa den historie; den yngste blev drillet og haanet, fordi han havde smagt paa brændevinen, og saa forresten taltes der ikke mere om en saadan bagatel, der kan hænde enhver renvogter.

Lappernes forbrug af alkohol er i det daglige meget minimalt og dette gælder de sydlige saavelsom de nordlige Lapmarker overalt, hvor jeg har haft lejlighed til at iagttage. Der baade skrives og siges, at Lapperne drikker bravt; at dette vinder tiltro, kommer vel af, at de ses berusede ved de aarlige markeder og vel ogsaa en og anden gang, naar de kommer til staden; men det er dog langtfra berettiget derfor at

stemple et helt folk som fordrukkent. Spiritusforbruget hjemme i koten er lig nul, jeg har kun éngang set en Lap tage lidt cognac som medicin, og manden var virkelig syg; alene det, at han kunde have en flaske cognac i koten i flere maaneder og kun bruge den som medicin, taler tydelig nok om virkelig afholdenhed, og dette eksempel er langt fra enestaaende; i de ca. 16 maaneder jeg var hos Jukkasjärvi- og Karesuando-Lapperne har jeg ikke set noget som helst, der tydede paa, at Lapperne var særlig lystne efter spiritus — tværtimod. Ganske vist ved jeg, at enkelte, naar de om sommeren kommer til Tromsø, kan træffes berusede; men braadne kar findes i alle lande. — Dette maadehold i nydelse af spiritus er saa meget mere beundringsværdigt og mærkeligt, som man ved, at Lapperne i forrige tider var stærkt inde paa drikkeriet; det var dengang bønderne solgte dem brændevin og tog sig betalt i rener; paa den maade udarmedes mange Lapper og sank ned til at blive bøndernes renvogtere. Nu da bøndernes private brændevinsbrænding forlængst er ophørt og det næsten overalt er dem forbudt at eje rener, er denne trafik forbi. Men disse forhold i forbindelse med de nuværende vanskeligheder ved i Sverige at faa spiritus kan ikke alene være grunden til Lappernes maadeholdne alkoholforbrug, grunden ligger dybere: Lapperne er et livskraftigt, levedygtigt folk, de har set drikkeriets skadelige følger, set hvor det bar hen, og saa har de ganske simpelt lidt efter lidt vendt sig bort fra brændevinen — uden al afholdsagitation og vældige ord; det er ligesom naar en kraftig konstitution hjælper sig selv over en sygdom uden læge. (En afholdsagitator har Lapperne dog haft — i de nordlige Lapmarker, præsten Lars Levi Læstadius, hans arbejde var stort og virkningsfuldt paa dette omraade som paa saa mange andre).

Det er i det hele taget mærkeligt, at Lapperne har kunnet bevare sig som folk og bevare sin raceejendommelighed i saa høj grad, trods stærk paavirkning og tryk fra alle sider. Det vidner om en forbavsende sundhed i roden og en levedygtighed, som det vil være noget af en moralsk forbrydelse at hæmme og undergrave. Dog kan dette gøres forholdsvis let — den moderne «humane» kultur er en værre fjende for Lapperne end gamle tiders brændevin, skatter og mange slags forfølgelse; alt dette har Lapperne overlevet og overvundet med glans, hvorimod skoler, børnehjem og nybyggere dag for dag bryder deres kraft. Den underlige fejlagtige anskuelse, at en nybygger, hvor han end slaar sig ned paa gammelt Lap-omraade, er en mere værdifuld faktor end en velstaaende nomade, den er det som tager jorden bort under fødderne paa Lapperne. Det er den sædvanlige opfattelse, at agerbrug staar over nomadisme i værdi og kultur; men nybyggernes «agerbrug» er i de allerfleste tilfælde slet ikke noget agerbrug, de lever — ofte nok mere end kummerligt —

af at bjærge hø paa Lappernes gamle terræn eller paa nogle elendige myrer her og der.

Hvis man bliver ved med at favorisere nybyggeriet paa nomadismens bekostning, kan man nok opnaa at kvæle rensdyr-kulturen eller i hvert fald indskrænke den til et betydningsløst minimum, og da vil det — desværre for sent — vise sig, at man i stedet for velstillede nomader faar nogle i de fleste tilfælde fattige og understøttelsestrængende «agerbrugere», som

TO RENVOGTERE HOLDER KAFFEHVIL, BAG DEM SES DERES RAGGAS

intet kan gøre ud af de store højfjælds-omraader. Naar man berøver et menneske selve livsmuligheden, maa den kraftigste konstitution bukke under.

Derimod vil Lapperne ikke komme til at gaa under paa grund af en dem som naturfolk iboende mangel paa levedygtighed. — Det viser sig jo i det hele taget, at teorien om naturfolks bortdøen ikke holder stik; der er hele rækker af naturfolk, som den dag i dag lever trøstig videre, skønt de allerede for 100 aar siden ansaas for dødsdømte.

De unge, som stadig er ude med renerne, fører ikke nogen helt misundelsesværdig tilværelse, navnlig ikke naar betet som nu er daarligt paa

højfjældet; renerne trækker da stadigt nedefter. Lapperne paastaar, at renerne ved bestemt, hvor føde findes, og derhen gaar de. Det er næsten lige saa vanskeligt at afholde renerne fra at gaa ned i fyrreskovene om efteraaret, som det er at afholde dem fra at gaa ind paa græsdistrikter om foraaret, forudsat at betet er daarligt der, hvor hjorden opholder sig [47]. Renerne, som ellers altid gaar imod vinden, retter sig slet ikke efter dette instinkt om efteraaret, naar de higer efter skoven, og om foraaret, naar de higer efter græsbete. Er betet godt og alle andre forhold gode, kan Lapperne dog nok regulere flytningerne og styre hjorden.

Nu var betet imidlertid ikke godt, og renerne trak længere og længere bort fra lejren; men endnu bragte renvogterne dem dog hjem om aftenen eller i hvert fald til koternes nærhed. Naar hundeglammet og lyden af hjorden hørtes, kunde de hjemmeværende kende de forskellige hunde paa røsten og derfor vide, hvilke renvogtere som var i nærheden.

Der blev livligt, naar renerne spredte sig mellem koterne, ringlende med bjælderne og ivrigt skrabende og sparkende efter urin. Var det lyst enten af maane eller stjerner, gik familien ude og besaa ejendommen; om det var koldt, trak man armene ind paa kroppen, saa pelsærmerne hang tomme. Forsigtige og stilfærdige listede de rundt og undersøgte renerne, eftersaa mærker og lignende. Ogsaa hundene luskede stille omkring, de vidste nok, at renerne var hellige og urørlige, naar de gik mellem koterne. Børnene kunde dog ikke modstaa fristelsen til at kaste lassoen paa en og anden meget tam gammel ren, som saa blot virrede irriteret med hovedet over forstyrrelsen; de var dog ikke alle saa skikkelige, for da jeg forsøgte en lille berøring oppe ved geviret paa en af de tamme trækrener, sparkede den med sit ene forben min haand væk, saa det værkede i den længe efter. — De voksne gik snart ind i koterne igen, de kunde jo hurtigt skaffe sig overblik over hjorden, se hvilke dyr som manglede og hvilke som var fremmede; men børnene blev længe ude, de øvede sig grundigt i kunsten at kende rener, de mærkede sig de utallige variationer af gevirformer og deres navne, skindets forskellige farve og ejendommeligheder i renens bygning og hele udseende samt bjældernes forskellige lyde. Ved saadant jævnligt samvær med hjorden erhverver børnene paa let og naturlig maade de kundskaber, som er nødvendige for at blive en dygtig renvogter. Hvis alt dette ikke indøves fra barnsben af ligesom i leg, er det overordentlig svært, ja vel rent umulig at lære som voksen, navnlig vil da lysten og den naturlige interesse mangle, og uden virkelig lyst og interesse er renvogterens tilværelse kun en uudholdelig kæde af strabadser og farer; er han derimod fra barndommen af udrustet med kendskab til landet og egnen, til hjorden og dens egenskaber, til hundenes dressur og evner og dertil ved, hvad han

selv formaar og kan taale, da bliver han sit arbejde voksen og kan finde indhold og glæde i det.

Historien med de to unge fra sidaen, som gik vild, fik Sara til at fortælle om lignende begivenheder, naar vi sad ene i koten ved arbejdet. Lapperne har jo en overordentlig udviklet stedsans, og det er meget sjældent, at nogen gaar vild, men i tæt taage og i snefog kan det nok hænde.

EN RENVOGTER FORSTYRRES I SIN SØVN UNDER RAGGAS

(Lapperne selv siger, at i mørke kan de sagtens holde sig orienteret, men i taage hænder det, at de gaar vild, noget de ikke selv kan forstaa eller forklare). En ung pige fra nabosidaen havde været hos renerne om dagen i tæt taage, og da hun ud paa aftenen vilde gaa hjem, var det hende umuligt at finde koten, hun gik i flere timer, men lagde sig saa endelig til at sove; da hun vaagnede næste morgen, saa hun til sin store forundring, at hun laa lige i nærheden af koten.

Gaar Lapperne vild i snefog, er det meget almindeligt, at de lader sig

«sne ned»; det er ikke nær saa farligt at lade sig begrave i en snedrive, naar man har varme klæder paa, som det er at gaa til udmattelse og saa synke ned i sneen — det er den sikre død. Jonna, manden som jeg fulgtes med fra Kattuvuoma, da vi flyttede, blev engang overrasket af en voldsom snestorm paa fjældet om natten, og straks, da han mærkede, at han ikke kunde komme frem, lagde han sig ned og lod sneen fyge over sig, medens han roligt tog sin nattesøvn, til det lysnede, og han kunde orientere sig. Den eneste sikkerhedsforanstaltning, Lapperne foretager i et saadant tilfælde, er at de stiller en af skierne eller skistaven op ved siden af hovedet, saa de med den kan bore sig frem igen, hvis der om natten er faldet megen sne.

Sara fortalte ogsaa, at aaret forud var en lappige fra en anden sida gaaet ud om aftenen for at samle renerne, men da det blev et forrygende snefog, turde hun ikke blive ude natten over i vildmarken, men forsøgte at naa hjem; paa vejen hjem gik hun imidlertid vild, de fandt hende ikke før næste foraar. Sara mente dog, at det var pigens egen skyld, at hun «blev borte»; naar saadant vildsomt vejr kommer over renvogteren i ødemarken, skal han blot følge hjorden, gaa efter «storbjælden» (den største af de utæmmede tyre har den største bjælde om halsen, og den er hjordens fører, de andre rener følger den). Det kan være vanskeligt nok at holde sig til renerne, da de i uvejr er meget urolige og løber for at finde læ; men kan man følge dem, er man sikker paa at bjærge livet. Naar vejret er stilnet af, gaar altid friske renvogtere ud for at samle hjorden, og det er da skik, at man altid opsøger storbjælden først, førerenen med hovedhjorden, og den som har været ude er reddet. Saadan har Sara overnattet mange gange i uvejr, da hun var ung. Det kan naturligvis ikke altid redde livet at følge renerne. Hvis man ikke selv kan klare sig for sult og kulde, nytter det jo ikke at være i hjordens nærhed. Hvis man om efteraaret er temmelig tyndt klædt paa og ikke kan komme til at gøre ild op enten af mangel paa brændsel eller for vejrets skyld, bliver situationen kritisk. I de fleste tilfælde er det mere kulden end sulten, der gør det af med en Lap, som er gaaet vild; de har nemlig en ganske god øvelse i at sulte.

Naar en renvogter om morgenen bereder sig til at gaa ud, nyder han som regel kun et par kopper kaffe, «spiser jeg, bliver jeg for tung til at løbe paa ski»; men han stopper høet omhyggeligt i sine sko, snører ankelbaandene, saa de ikke gaar op, tager sin lasso om skuldrene og en *lukka*[48] paa. Ingenting paa ryggen, ingen mad med, kun skistaven i højre haand. Ofte samles renvogterne fra de forskellige koter og fører en kort raadslagning, inden de gaar ud; derpaa fødderne i skierne og afsted i hverandres spor, til de længere ude deler sig og gaar i hver sin retning for at finde og samle hjorden. Har der været vogtere hos renerne om natten, faar den

kommende afløsning hos dem rede paa, hvor dyrene er at finde, og andre nødvendige oplysninger. Har de selv vogtet dagen før og ladet hjorden være ene i nattetimerne, hvilket er meget almindeligt om vinteren, naar der ikke er ulve i nærheden, saa kender de dog renens vaner og egnen saa godt, at de omtrent ved, hvor de skal søge dyrene. Er betet godt, gaar disse ikke langt mellem hvilestunderne, men driver langsomt betende op mod vinden. I dyb sne er det besværligt for renerne at færdes, de træder da saa vidt muligt i hinandens fodspor, naar de skal gaa en længere strækning. Førerenen gaar i spidsen og træder spor for de andre, naar den bliver træt, viger den ud, og en anden overtager førerskabet; men det er langtfra alle renerne, som kan og gider finde vej og træde spor, siger Lapperne. Paa den maade forstaar man nok, at det ikke gaar hurtigere for en renhjord at flytte sig paa en nat, end at renvogteren paa sine lange glatte skier snart kan indhente den om morgenen, navnlig da han har sporene og vinden at rette sig efter; og om de to ting slaar fejl, kan han med sin skarpe øvede hørelse lytte sig til, hvor de findes. Renvogterens maal er at komme rundt om hjorden, «indringe» den; skal den samles og bringes et eller andet sted hen, bruges hundene. Har disse ikke faaet ordre til arbejde, følger de vogteren lige i hælene. En dygtig hund iagttager nøje alle hjordens bevægelser, og saalænge denne gaar jævnt fremad, foretager den sig intetsomhelst, dog er den parat, saa snart der indtræffer en lille uregelmæssighed. Er det noget saa ligetil som at hente rener, der bryder ud af hovedflokken, behøver vogteren blot at gøre en haandbevægelse, saa jager hunden afsted og bringer renerne tilbage, hvor langt den end maa forfølge dem; om vinteren i dyb sne kan dog hverken rener eller hunde operere hurtigt. Skal hele hjorden derimod vendes, faar hunden en særlig ordre, hvorefter den springer foran og møder renerne, saa de vender og gaar i den ønskede retning.

Er en renvogter i det tilfælde at have en daarlig hund, maa han selv gøre hundetjeneste, og det kan han ogsaa, hvor utroligt det end lyder, han kan indhente flygtende rener, selv «vende» hjorden, kortsagt alt, hvad hunden ellers bruges til. Han kan paa den maade faa for sig at løbe flere mil om dagen, uden en eneste forfriskende madbid eller nogen ordentlig hvile. Og hvis han af en eller anden grund ikke kan forlade hjorden om natten, maa han nøjes med den hvile, han kan faa mellem renens ædetider[13]. Han kan da sætte sig op mod en sten og sove en times tid eller to, til dyrene atter sætter sig i bevægelse, eller han kan danne sig et leje af kviste, om han kan skaffe sig saadanne, og hvile paa det med yderpelsen trukket over hovedet, hvis det er saa koldt, at han maa beskytte ansigtet mod frost. Fryser han fødderne, kan han grave sig halvt ned i sne, om det er i snetiden, og paa den maade

holde sig varm, medens han hviler. Han kan ogsaa være saa heldig at have en trofast kammerat i hunden; sætter han sig for at hvile, har mange hunde den gode og meget paaskønnede vane at lægge sig over fødderne. Har renvogteren tid og lejlighed til at skaffe sig ild, gør han det selvfølgelig, men af forskellige aarsager kan han ikke ofte have ild; maaske findes intet brændsel i nærheden, eller vejret umuliggør al ildtænding, hellerikke har han ret ofte tid til at samle saa meget brændsel, at han kan holde en ild vedlige. Saadan en nat uden ild i mørke og

TO RENVOGTERE SOVENDE UNDER RAGGAS; HUNDENE HOLDER VAGT. PAA HØJFJÆLDET EN SEN AUGUSTAFTEN

ensomhed kan nok være lang, man hører dog aldrig Lapperne tale om det eller klage, hverken over kulde eller sult.

Men naar saa endelig renvogteren kommer hjem til koten efter et halvt eller helt døgns faste, om ikke længere, forsyner han sig ogsaa med mad og kaffe i ret store kvantiteter. Dog griber en Lap aldrig begærligt efter maden, om han aldrig saa længe har været uden føde, han bevarer sin rolige balance, spiser langsomt og i tavshed, og medens han spiser, er han hellig og urørlig («bora rafin», spis i fred, er husmoderens venlige formaning, naar nogen besværer en med spørgsmaal under maaltidet), madro fordres og gives. Medens han spiser, er han fri for at fremkomme med oplysninger, han plages hverken med spørgsmaal eller konversation af nogen art,

selv om han sidder inde med aldrig saa interessante oplysninger, og de omværende pines af nysgerrighed. Naar renvogteren endelig er færdig med at spise og drikke kaffe, begynder han at se til sine sko, skifter høet, om det er vaadt, eller lægger det til tørre ved ilden, tager andre støvler paa og vender de fugtige, han lige har taget af; før de hænges til tørring, trækkes de omhyggeligt i facon og udstoppes med hø for at holde formen, en Lap er nemlig ikke saa lidt forfængelig hvad fødder og fodtøj angaar. Saa skifter han den tykke renvogterpels med en tyndere, hænger sine vanter op til tørring, og medens alt dette staar paa, kan han nok trevent give en og anden oplysning om hjorden, og efterhaanden kommer jo det mest nødvendige frem, som han kan have at meddele; men derefter lægger han sig til at sove inderligt og dybt, ganske tabt for omverdenen i flere timer. Næsten i alle lapkoter kan man om dagen træffe sovende mandfolk, hjemvendte trætte renvogtere. Fremmede, som kommer til en laplejr og ser mændene sove om dagen, drager ofte den fejlagtige slutning, at Lapperne er dovne og intet har at bestille. —

Da vi paa grund af formandens fraværelse ikke kunde komme til at flytte, maatte renvogterne følge hjorden paa dens vej nedover; de fjernede sig efterhaanden saa langt fra koterne, at de ikke hver dag kunde naa hjem til sidaen for at sove og spise. De udrustede sig derfor til at blive borte i længere tid, tog med sig brød, smør, sukker, kaffe og tobak; fersk kød kunde de selv skaffe sig ved at slagte en ren, om det gjordes fornødent. Foruden provianten til dem selv og hundene[50] medtoges den ene halvdel af en gammel teltdug, og som sovesager kun et gammelt, næsten haarløst renskind, dertil en ret stor ville skohø, snoede vidjer til skibaand, et par ekstra sko, en kaffekedel og en lille kedel til at koge kød i; en økse, kikkerter og en bøsse fuldstændiggjorde udrustningen; nu skulde der kamperes ude. De andre renvogtere til den samme hjord havde en lignende udrustning, og de slog sig naturligvis sammen. Naar de ude i hjordens nærhed havde valgt et nogenlunde centralt sted paa fjældet, rejste de der deres lille *lavvo*, som en saadan lille interimistisk kote kaldes. Den bestaar af nogle tynde i toppen sammenstillede birkestammer, lige og krogede som de nu bedst kan findes deroppe i skovgrænsen; over stammernes runde træstel bredes den medbragte halve teltdug, den kan ikke naa helt rundt, men aabningen tjener da som dør.

Denne lille luftige bolig, som egentlig kun er et læ for vinden, afgiver dog et meget paaskønnet tilflugtsted for alle de unge renvogtere af begge køn. De har ild, mad og godt humør, er omgivet af renerne og befinder sig som hjemme; at de ofte sliber ondt og maa undvære alle sædvanlige bekvemmeligheder, falder dem aldrig ind. Der er naturligvis ikke megen tid til selskabelighed, renerne lægger helt beslag paa alle vogterne, og hvilen

maa tages, naar den kan faas, men alligevel gaar skæmten kaad og kvik om aftenen, naar et hold er hjemme for at spise og hvile. Brændsel faar man ved, at hver især, som er paa vej hjem til lavvoen, tager en gren, et træ eller en favnfuld ris med. Paa den maade medbringer den enkelte selv det brænde, som hans mad og kaffe skal koges ved. Naar kødgryden damper og ilden varmer, forsvinder trætheden, dagens oplevelser drøftes, hjordens stilling og hvad dertil hører; der drilles, kurtiseres og hittes paa spilopper. Hundene sidder søvnige og sultne foran ilden og venter paa, at det skal blive deres tur at faa mad. Udenom denne lille levende, lyse plet staar mørket tæt og gør stedet lunt og hyggeligt. Naar kødet er spist og skoene er skiftet med tørt hø, lægger alle sig til at sove i fuld paaklædning; der er jo nemlig ikke andre sovesager end gamle afslidte renskind paa et tyndt risunderlag, en og anden kan have et laset tæppe over sig (man tager kun gamle daarlige ting med til lavvoen, fordi tingene ligger den meste tid uden opsyn og udsat for vejr og vind og ildgnister). Som hovedpude bruger de hinanden eller en tilfældig bylt. Er der mange, kan de lægge sig i en ring rundt om ilden for at faa plads. I løbet af kort tid bliver der stille, baalet falder sammen, mørket rykker ind, og den lille lyse plet fra før er opslugt af vildmarken.

Men natteroen i lavvoen kan let blive forstyrret, en af de andre renvogtere kommer hjem, begynder straks at blæse ilden op, knækker grene og lægger paa, saa baalet blusser igen, han løfter et par ben tilside, som i søvne er kommet ilden for nær, skubber en hund afvejen og faar en af de sovende flyttet saa meget, at han kan knibe sig en plads til at sidde og varme sin mad; naar han har spist og drukket, skubber han sig en plads mellem de andre og sover ind. Natteroen kan ogsaa forstyrres paa anden maade. Biettar fortalte, at en nat da han var ene i lavvoen, kom «storbjælden» lige derhen, og gik uroligt og skramlede med bjælden. Selvfølgelig vaagnede Biettar straks, sprang op, tog sin bøsse, og stod paa skierne; der maatte være ulv paa færde, naar selve førerenen, den vildeste tyr i hele hjorden vovede sig frem for at bede om hjælp. Ganske rigtig fandt han hjorden i vild forvirring og aldeles raadløs; selve fjenden fik han dog ikke ram paa, den havde taget flugten uden at faa gjort skade, da den mærkede hans nærhed. Biettar samlede den del af hjorden, som hørte under ham, og gik paa ski udenom den; han blev selvfølgelig hos renerne hele natten.

Livet i lavvoen og hos renerne har saa lidt med sædvanlige tidsbestemmelser at gøre, at den, som har været længe ude, let løber sur i dagenes rækkefølge; engang, da Biettar kom hjem, og søsteren i fortællingens gang kom til at nævne, at noget var sket i lørdags, spurgte han i fuldt alvor, «hvornaar var det lørdag». Han kunde nu ogsaa i særlig grad være udsat for at tage fejl af dagene, for i de otte maaneder, jeg

boede hos hans forældre, var Biettar ikke hjemme i koten en hel uge i træk nogensinde, men altid hos renerne. Biettar var en ivrig og dygtig renvogter, hvilket han ogsaa nok vidste selv; dog var han ikke ene om at være selvbevidst, Čæppe var det i lige saa høj grad som sin herre, det var den dygtigste hund langt og nær, den ligefrem gnistrede af energi og intelligens, dertil var den god, gjorde aldrig en lille renkalv fortræd, en dyd som ikke alle laphunde er i besiddelse af. Kom Čæppe om foraaret over saadan en lille nyfødt renkalv, som værgelos stolprede af paa sine lange ben, hoppede han blot foran den for at lege; det havde man observeret mange gange; han kunde derfor bruges til vogtning ogsaa under kælvningstiden, hvor Lapperne skal se at klare sig uden hunde, da disse ofte gør skade paa kalvene eller jager de drægtige køer for stærkt. Biettar sagde ogsaa, at om nogen bød tusinde kroner for Čæppe, blev han dog ikke solgt.

Čæppe fik desværre ikke lov til at leve sin tid ud (Lapperne regner ikke en hunds alder til mere end seks, syv aar, saa er den slidt op og dræbes[51]). Čæppe var nemlig en ivrig slagsbroder, og tog navnlig til tænderne overfor medbejlere, naar der kuredes til det andet køn; det blev dens skæbne at dø for sit hede blods skyld. En høstdag, medens renerne var inde i gærdet og alle folk travlt beskæftiget der, opstod slagsmaal mellem hundeflokken udenfor. Čæppe maatte bukke under; naar to hunde slaas, og de andre ser, hvilken der er den svageste, overfalder de allesammen den svage. Čæppe havde ikke kræfter nok overfor sine større modstandere. Ingen Lapper saa, hvad der gik for sig; de plejer ellers altid at skille kæmpende hunde ad, og da man senere slap renerne ud af gærdet, laa Čæppe død og ynkelig tilredt. —

XI

Medens vi havde lejren ved Puollamåives sydende gik sidaens formand, *sida ised*, tillige med et par andre paa ski til Kattuvuoma for at hente nogle pulke, de manglede. En sida flytter ikke, før sidaens ised bestemmer, det skal ske; han bestemmer ogsaa, hvor man skal slaa lejr, og varetager i det hele taget sidaens tarv baade indadtil og udadtil. Nu var vor ised imidlertid rejst til Kattuvuoma, og rejsen trak længe ud af en eller anden uforudset grund; vi kunde ikke komme til at flytte. Der knurredes meget over hans lange fraværelse, «den slædehentningsrejse gør folk hjordløse». Det var nemlig saadan, at renvogterne kunde ikke holde renerne tilbage, hovedhjorden beholdt de jo nok, men større og mindre flokke kneb ud og gik sydpaa efter bedre bete; blandt andre var Saras gamle tamme Leksu forsvunden. Og det var ikke godt for renerne at

komme alene ned i de store skove nu i slagtetiden, for dèr boede bønderne, og naar Lapperne sad oppe i det øverste af birkeskoven, kunde de ikke kontrollere, hvad der foregik med deres dyr saa langt borte; desuden kunde saadanne uvogtede rener foraarsage høskadeerstatninger.

De evindelige høskadeserstatninger, som gør forholdet saa spændt mellem bønder og Lapper kunde dog afværges temmelig let, ved at bønderne fik tilhold om at tage deres hø hjem i rimelig tid — om høet ikke var hjemme inden en nærmere fastsat dato, maatte bonden selv tage den skade, som skete; nu staar disse elendige høstakke ofte som lokkemad i renens vej for at skaffe bonden en ikke helt lille biindtægt.

VINTERFLYTNING

Høskadeserstatningen i Sverige og græsskadeserstatningerne i Norge er i mange tilfælde ikke andet end den rene pengeafpresning af Lapperne, og dette uretfærdige forhold burde begge lande sætte en ære i at faa afskaffet. Naturligvis findes der de Lapper, som er sløsagtige med renvogtningen; men det er langtfra saa galt som klagerne lyder, og Talma-Lapperne, som jeg fulgtes med det efteraar og vinteren over, var dygtige og samvittighedsfulde renvogtere, dog kunde de ikke forhindre, at enkelte renflokke forlod hjorden og gik paa egen haand, og saadanne flokke er det dem umuligt at vogte særligt; saa stor overflod paa arbejdskraft findes ikke hos Lapperne.

Endelig omkring 17. november kunde vi komme til at flytte fra Puollamåive hen mod fjældet Tavanjunjes. Det var første gang, jeg

skulde forsøge at køre i pulk med ren for. Inden vi brød op, kommanderede Sara mig i den tykke pels. Nikki sagde, da han saa mig: «Nu ligner du da andre folk.» Det samme syntes aabenbart hundene, de skelede ikke mere mistænksomt til mig, og jeg behøvede ikke som før at væbne mig med en kæp, naar jeg gik til de andre koter. Laphunde har som andre hunde et skarpt blik for klæder, og saalænge jeg optraadte i vadmelsklæder (sommerklæder, pelsen var nemlig saa tung, at jeg i det længste søgte at undgaa den) her ved vintertid, var jeg en misliebig person.

Vi maatte gaa det første stykke vej fra koterne; der var kun faldet ca. halvandet kvarter sne, og alenhøje tuer og sten stak frem overalt. Det var et kæmpearbejde at vade frem i sne og ujævnheder med den legemstyngde, pelsen gav mig; jeg følte min krop inde i dette vældige hylster som en tynd stang, man har lastet for haardt. —

I Saras raide var to korepulke, en til hende selv og en til mig, og da vi kom til nogenlunde jævnt føre, fik jeg lov til at anbringe mig i pulken, hvis jeg da ellers kunde komme afsted med det, for raiden standsede ikke; det maatte ske under farten, og den tykke *bæska* (pels) tillod ikke mange smidighedsøvelser. Jeg fik mig dog placeret i det lille ageredskab, men det jævne føre hørte snart op, og færden gik i ujævne ryk mellem knolde og sten og tætte vidjekrat, hvor jeg følte mig som en kat, man stryger mod haarene. Til yderligere opmuntring havde jeg en tønde saltet fisk at slaas med i spidsen af pulken; den rullede og nappede mig i benene, medens jeg med hænderne udenbords maatte holde baaden paa ret køl; engang imellem trillede pulken rundt, og Sara lo, naar jeg efter en lille ufrivillig spadseretur forsøgte at bjærge mig indenbords igen til fisketønden. Forresten trøstede hun mig med, at det kunde gaa meget værre; engang havde lille Nilsa faaet pulken over sig som et laag og blev trukket med inde under den; saadanne uheld er naturligvis almindelige og altid genstand for munterhed.

Jeg havde imidlertid stadig modgang paa den første del af rejsen; renen, som gik bag mig, havde hele tiden opført sig venskabeligt, ofte havde den næsten hvilet mulen paa min skulder, og den gik fredsommeligt og pustede sin stærke hede aande ind i min nakke eller i mit ene øre. Jeg havde vænnet mig til at se dens store takker i mit hoveds umiddelbare nærhed, uden at behøve at nære ængstelse for puf og stød af dem; men pludselig var venskabet forbi, den begyndte at smaaprikke mig i nakken; tilsidst slog den mig ganske eftertrykkeligt paa skuldrene og i hovedet. Jeg tænkte først det skete af uagtsomhed og sagde ingenting, men da den fortsatte med større eftertryk, og jeg vendte mig om for at give den et dask, saa jeg aarsagen til dens forandrede opførsel, seletøjet var i uorden, dens stavtræer[52] havde løsnet sig. Da det var bragt i orden, fortsatte vi færden

i samme gode forstaaelse som før. Naar vi kom gennem birkeskov, passede den meget omhyggeligt paa ikke at støde takkerne mod træerne eller faa dem filtret ind i grenene, den passede bedre paa sit gevir end paa pulken, den havde efter sig; den kunde gøre en lille svingning for at undgaa en gren, men derved faa pulken drejet, saa stævnen og trækremmen kom paa hver sin side af en træstamme. Det er altid meget farligt, naar det ikke er den første ren, men sker med en af de efterfølgende; de forangaaende rener fortsætter marschen uhindret, og den, som er standset med pulken, bliver ganske simpelt kvalt, fordi de andre trækker til, — om der ikke kommer hjælp i tide. Den, som leder en raide gennem en skov, hvad enten det er lyst eller mørkt, maa derfor være yderst paapasselig og stadig se sig tilbage og føle det mindste ryk i raiden. Hænger en pulk fast, maa han hurtig springe til og rykke den foregaaende ren saa meget tilbage, at den bagved ikke kvæles, medens han, ofte med stort besvær, faar pulken løs fra træet. Opdager han uheldet saa sent, at han ikke kan redde renen paa anden maade, maa han tage kniven og hurtigt skære rentømmen over, saa dyret faar luft (tømmen er fastgjort om renens pande og om halsen ned under hagen). En ren taaler ikke meget overlast, den kvæles let, og den styrter let, hvis man giver den for tunge byrder at bære eller trække. Paa faa dage udmagres en ren, hvis den faar for lidt føde, og den dør hurtigt af sult; til gengæld bliver en mager ren hurtig fed under gode forhold, hvis den ellers er sund.

Vi havde paa denne flytning ikke uheld af nogen art, naar undtages de sædvanlige smaaforhindringer, som vanskelig kan undgaas, naar man færdes med stort tros i mørke gennem stenet og uvejsom vildmark. Hen paa aftenen standsede vi; det var meningen kun at hvile natten over og saa fortsætte næste dag. Sara vilde dog have koten op, men nogle af de andre familier nøjedes med at tænde et vældigt baal og overnatte omkring det. Her var rigeligt med tørved, flammerne stod højt i vejret, de sortsværtede kaffekedler kantede baalet, medens ilden lyste paa alle disse æventyrskikkelser med pelse og rødkvastede topluer; skygger og skær for hid og did, og højt oppe under stjærnerne jog nordlysflammerne som overjordiske elverpiger i lydløs dans. Der er en egen festivitas over Lapperne, naar de saaledes mange sammen raster om et stort baal, og der spares ikke paa skæmt og kvikheder. —

Næste morgen maatte de andre familier ogsaa sætte koter op, renerne havde nemlig spredt sig saa meget den nat, at det tog næsten tre døgn at faa samling paa dem igen. Hjorden blev da bragt helt hen til koterne, hvor den var et par timer, medens trækrenerne indfangedes og forspændtes. Børnene morede sig af hjertens lyst, kommanderede med hundene, kastede med lasso og tumlede med dyrene; men naar

de satte altfor megen bevægelse i hjorden, fik de en skrap opfordring til at moderere arbejdsiveren lidt. Et af børnene løb med en bjælde, som af en eller anden grund var løst af en renko, en gryntende søgende renkalv kom springende, men da den saa barnet istedet for sin moder, standsede den skræmt, alligevel vedblev den i sin raadvildhed at følge barnet, som ringlede med bjælden, istedet for at lytte efter moderens kalden. Ligesom Lapperne kender hver enkelt bjælde paa lyden, saaledes gør ogsaa renen.

Da vi brød op, havde vi hele hjorden om ørene, men den var snart ude af sigte, og raiderne kom sindigt efter.

Vi flyttede nu med ret korte mellemrum, renerne higede stadig sydpaa mod bedre bete; men for at være sikker paa at finde godt bete paa det omraade, som var disse Lapper beskaaret, gik vor ised paa ski nedover for at undersøge forholdene, inden de slap hjorden ned. Renerne selv vidste nok, hvor der fandtes lav, men den kunde være dækket af isskorpe, eller andre sneforhold kunde besværliggøre eller rent umuliggøre betning; det var det, som sidaens formand nu gik for at faa rede paa. —

Naar en Lap saaledes gaar ud for at undersøge betesforhold om vinteren, tager han istedet for sin almindelige skistav «stavskovlen» med. Det er en stav, som ender i et smalt træblad, hvormed han kan grave sneen tilside og se, om bunden er ren, det vil sige uden is eller haard sneskorpe. Vejret om efteraaret raader meget for, hvorledes betesforholdene bliver om vinteren. Efteraaret er bedst, hvis sneen kommer sent og straks bliver liggende med frost; kommer der tidlig sne og den tøer til vand og derpaa fryser, dannes den farlige og frygtede isskorpe (sv. «flen»), som renen ikke med sine klove kan komme igennem. Men selv om efteraaret er godt, sneen ligger jævnt og direkte dækker laven uden is under, saa kan der alligevel senere komme farlige perioder. Hvis der for eks. om vinteren kommer saa stærkt tøvejr, at det øverste snelag smelter, hvilket meget let kan hænde, og saa igen fryser og derpaa dækkes af et tykt snelag, saa indtræder det, Lapperne kalder *cævve*, og i cævvevintre mister de mange rener paa flere maader[53]. Der er mange slags vejr og mange slags forhold, som besværliggør tilværelsen for nomaderne. Det var alle saadanne sager, sidaens formand gik ud for at undersøge før hjorden kunde gaa ned. Var der ugunstige betensforhold sydpaa, maatte de jo se at holde renerne oppe paa højfjældet og i birkeskovene saa længe, til betesforholdene bedrede sig igennem forandrede vejrforhold; men det var dog altid risikabelt, dels fordi en stor del af renerne vilde snige sig paa egen haand ned i fyrreskoven, dels fordi højfjældsbetet gærne skulde spares til foraaret, hvor absolut intet andet bete kan benyttes paa grund af skare[54].

Lappernes nuværende omraader er saa indskrænkede, at saasnart der indtræder vanskelige betesforhold, sulter en mængde rener ihjel. Hjordene kan paa eet aar decimeres ganske betydeligt, i hundredvis, ja endog, naar det er særlig slemt, i tusindvis dør renerne af sult; dog øges en renhjord hurtigt igen, hvis den faar medgang.

Det er en stor pine for nomaderne, naar deres dyr dør af sult, selv om de i enkelte tilfælde kan bære tabet uden helt at ruineres. — Der er ikke hyggeligt i en Lapkote, naar hjorden farer ilde og ikke kan hjælpes. Aar 1906, da tusindvis rener døde af sult paa grund af ulykkelige betesforhold over store omraader, hørtes der ikke mange glade ord. Kvinderne sad hjemme hos børnene og græd, renvogterne var tavse og dystre, og alle, som kunde komme ud, arbejdede i angst og pine for at redde i det mindste en del af dyrene.

Lapperne havde faaet tilladelse til at fælde træer med skæggelav og denne bar de hen til dyrene, som stak rundt om i den dybe sne, for udmattede til at gaa mere; døende og døde laa spredt overalt. Der kunde jo kun være tale om at redde en brøkdel af hjorden paa den maade, navnlig søgte Lapperne at holde liv i de tæmmede trækrener — døde de, umuliggjordes flytningerne, og alt var tabt. Naturligvis ophørte den sædvanlige renvogtning under disse forhold, de kraftigste dyr søgte selv hen, hvor de mente at finde føde, og kun de allerstærkeste tyre kunde skrabe igennem sne og is, saavidt at de lige undgik døden. Der, hvor de havde skrabet huller i sneen, søgte de svagere dyr til og opsamlede mulige lavrester, men alt, hvad der hed kalve og unge dyr, døde uhjælpeligt. Det hændte ofte, at man bar lavgrene hen til en styrtet, udmattet ren, som blot orkede at vende hovedet, se til føden og saa synke tilbage og dø. Saadant skar Lapperne i hjertet, de drømte om det om natten og tænkte paa det om dagen. De led ikke blot ved at se deres økonomiske stilling truet, det var næsten værre at se deres stolthed og glæde, renhjorden pines saa grufuldt. —

Alligevel gik det nok ikke saa galt, som det i den værste tid saa ud til. En del rener havde reddet sig ved i tide at flygte til bedre betesmarker, og man troede de var døde, ingen havde jo tid til at holde rede paa de enkelte dyr; det gik ikke an at samle hjorden paa sædvanlig vis. Senere, da der kom bedre forhold, og man havde tid at søge og samle, fandt man dog en del spredte rester, saa der atter var lidt at begynde med for dem, som mente at staa helt paa bar bund. — Enkelte, som havde folk nok og energi nok, holdt ogsaa liv i store flokke ved med opbydelsen af alle deres kræfter at skaffe skæggelav tilveje i saa store mængder og paa saa tidligt et tidspunkt, at dyrene kunde reddes. En fattig enke f. ex. var selv idelig ude med øksen og gik fra ren til ren med føde. Hun sled huden af sine hænder, og sved og taarer

flød; der var kun lidt søvn og hvile at faa, mens det haardeste stod paa. — Sveriges regering fik med stort besvær udvirket tilladelse for Lapperne at søge ind paa de gode betesmarker i Finland, men de Lapper, som med deres hjorde var langt borte fra finsk omraade, kunde ikke saa meget som tænke paa at flytte med de svage og døende dyr.

Vinteren 1907—8 var imidlertid god. Lapperne klagede ikke, kun udtalte de sig i al almindelighed om, hvor svært det var for dem at bjærge sig paa de snevre omraader, man undte dem. —

Efter en tids forlob kom sida-formanden tilbage med den meddelelse, at der var »gode renkaar» sydpaa; det var ikke farligt at lade hjorden gaa nedefter; desuden oplyste han til Saras glæde, at Leksu befandt sig i bedste velgaaende; den var med en del andre kloge rener gaaet til vinter-betespladsen efter sin egen almanak.

XII

For os hjemme i koten gik livet sin sædvanlige gang. Bekvemmelighederne blev færre, medens mørket og kulden tog til. Maanen skinnede midt paa dagen, nordlysene blaffede, og alt frøs mellem fingrene paa os. Kniven i bæltet frøs fast i skeden, og skulde man spise med ske eller kniv, maatte den først varmes ved ilden, for ikke at hænge i læberne; alle jærnsager som kedelhanke og lignende kunde man ikke tage paa uden vanter. Naar man vaskede haar og derefter redte det foran ilden, frøs det stift, og væden dryssede fra kammen i form af sne (Lapperne, baade mænd og kvinder, vasker ofte haaret; de reder det aldrig tørt, kun efter forudgaaende vaskning; det sker dog ikke saa meget for renlighedens skyld, som for bedre at kunne kæmme indbyggerne bort af det vaade haar). — Al maden var frossen, kød, brød, smør, fisk og mælk. Brødet varmedes ved ilden, og den frosne smørklump tværedes ud med en varm tommelfinger, frosset kød kom i gryden, renmælken til kaffen huggedes itu med økse. Vandkedlen bundfrøs om natten, saa den vækkede en med sine smæld. Jævnlig sneede det. I stille vejr dryssede sneen tæt og fint ned gennem ræppen og smeltede paa ilden; føg det med sneen, kunde der snart danne sig mindre driver inde i koten, og om morgenen kunde man ligge lunt og godt med en smuk, fast kvarterhøj snedrive over benene eller langs sovepladsen, som nu vinden havde været. Blæste det om natten, stod døren jo gærne aaben, og himlens vind og væde havde fri adgang. Om det rigtig falder i med stærk sne, kan den blive meget generende i koten. Sara fortalte, at engang sneede det saa voldsomt i et par dage, at de uafbrudt maatte skovle sne ud af koten, og da hun vaagnede om morgenen, stod der en stor tyk snesøjle fra ildstedet helt op til røgtræet;

hun kunde ikke komme til at gøre ild op. Da det havde sneet stille, var sovepladserne snefri. Sara stemmede imidlertid hænderne mod den «tykke mand» og væltede snebjærget over til den modsatte side, hvor svigersønnen og Biettar laa i deres søde søvn; den første foer søvndrukken og forfærdet i vejret og raabte: «voi nævrre, mi dat læ» (hvad f . . . . . er det her). De maatte vente længe paa deres kaffe den morgen; det tog flere timer, inden sneen var skaffet bort, da næsten hele koten var tilsneet, og døren umulig at faa op. En af de andre koter var endog aldeles overføget, saa naboerne maatte grave den ud.

Men naar sne og kulde ikke er altfor voldsom, saa forhindres det daglige arbejde ikke. Lapperne ligesom ignorerer vejret. Kvinderne syer, væver baand, lapper gamle skindklæder o s. v.; det sidste er et stadig tilbagevendende arbejde, og da Sara en dag gav sig i lag med at reparere sin hverdagspels, trængte den virkelig haardt, «jeg er jo saa pjaltet, at jeg kan flyve», mente hun. Sara havde et fortræffeligt humør, hendes valgsprog var: «i daga maidege», det gør ingenting; med det overvandt hun modgang og fortrædeligheder, naar de da ikke var af altfor alvorlig natur. —

Nu var det den mørke tid. Naar Sara om morgenen vaagnede omkring kl. fem-seks og vækkede Inga med sit ofte gentagne: «daga dola», gør ild, var det sort nat. For at faa kaffekedlen hurtig paa kog og koten opvarmet, var morgenbaalet altid stort; de mange ris knitrede stærkt og blussede højt, lange tynde ildorme for i bugtende linjer fra ilden op i den mørke himmel gennem ræppen Den første kop kaffe drak Inga selv; den, som koger kaffe, drikker altid selv den første kop, derpaa drak Sara og Nikki, siden fik den først, som først kom ud af skindene. Vi havde her i vintertiden kun to par kopper, og de gik fra mund til mund, uden at blive vasket af. Vi drak kaffen af underkoppen, og oftest maatte vi undvære mælk i, men stjærnerne spejlede sig i den sorte drik, saa vi ligesom drak dem ind. —

Naar man var blevet opvarmet af ilden og oplivet af kaffen, trak man sine stivfrosne sko frem fra hovedgærdet, tørrede og varmede baade dem og høet, tog saa sko, bælte og forklæde paa, medens man skubbede klæderne i orden, og morgentoilettet var færdigt; senere op paa dagen kunde man altid vaske sig lidt, hvis man havde lyst; men det havde man sjælden.

Hvis man vil have det rart i en lapkote, maa man lære at benytte baalet rigtigt og samtidig tage sig i vare for det. Navnlig skal man passe ikke at komme ilden for nær, naar man har skindklæder paa; selv om man ikke ligefrem brænder dem, bliver haarene dog skøre af for megen varme, og har man kun inderpelsen paa, kan man let skade kødsiden paa den ogsaa. Det hed altid i stærk kulde til børnene og mig,

naar baalet var stort: «varotet bæska ja gabmagid» (pas paa pelsen og skoene). Der er dog noget, man ikke altid kan vare sig for, det er ildgnisterne, som sprager ud; de er nok paa en vis maade temmelig ufarlige, da de saa godt som aldrig foraarsager større ildebrand, i det mindste ikke om dagen; men de kan brænde huller i ens klæder og svide ens haar ganske slemt. Hvis man ikke selv opdager dem i tide, lyder altid raabet: «šadda civna» (her bliver os), og saa begynder alle ivrig at undersøge, hvor lugten kommer fra. Springer en gnist hen i en mands tykke haar, naar han under maaltidet er uden hue, opdages skaden sjælden før en fin, stærkt osende røgsøgle stiger op fra hans isse og en af de tilstedeværende roligt oplyser «oaivve buolla» (hovedet brænder). — Er der birkeved paa ilden, behøver man dog ikke at være bange for gnister, det er «roligt» ved, men brænder man *gaskas*, enebærris, hvilket er et meget yndet brændsel paa højfjældet, da det er let antændeligt og stærkt varmende, bliver ens klæder uvægerlig ligesaa gennemhullede som en rens ryg om foraaret (af bræmselarver). Man kan ligefrem ikke vogte sig for gaskasgnister; de spruder ofte som en hel regn. Naar man kommer ned i fyrreskovsregionen, bliver det endnu værre; gran og fyr ligefrem saluterer med hele eksplosioner, som er farlige for baade sovesager, kotedugen og alt andet derinde. Det gaar ikke an at lægge sig til at sove om aftenen, før baalet er i ro, hvis man ikke vil risikere alvorlige ulykker. Det hænder ikke helt sjældent, at en lapkote gaar op i luer; det sker næsten altid ved, at ilden ikke har været ordentlig slukket om aftenen, eller naar man forlader koten, saa blusser det op igen, en stamme brænder over, og en af brandene triller ned og tænder gulvrisene, derfra fænger det i sovesagerne, og man vaagner i røg og ild — eller hvis det er om dagen, kommer Lappen hjem og finder en asketomt, hvor koten har staaet. Det er jo forholdsvis let at redde livet, hvis man overraskes af ilden om natten; det er kun at løfte teltdugen der, hvor man ligger, saa er man udenfor; men er der noget andet, som skal reddes, sovende børn eller ejendele, er det langtfra ufarligt, og uden brandsaar gaar det sjælden af. Desuden mistes i de fleste tilfælde hele koten med indhold, og det er ikke noget lille tab; assurance kendes naturligvis ikke. —

Den egentlige mørketid i november og december er ikke saa tung og trist, som man i almindelighed forestiller sig. Er luften klar, viser morgendæmringen sig ganske tidligt, og de blode solopgangsformer holder sig flere timer til de hen paa eftermiddagen gaar over i solnedgangslys; saa er der jo ogsaa maanen og stjærnerne, som lyser, og meget ofte oplives luften af de forskelligste nordlys i underlige slyngninger. Sneen selv lyser jo ogsaa meget. Af lille Nilsa fik vi altid at vide, naar dagen var i anmarsch. Naar han som den sidste havde drukket sin mor-

genkaffe og skuttet kulden og søvnen af sig, begyndte han gærne en fortvivlet søgen efter sin hue; han skulde nemlig nødvendigvis ud, og gaa ud uden hue paa hovedet er utænkeligt for nogen Lap. At gaa med nøgne fødder i kulde og sne nogle minutter, det generer ingen, men uden hue, det var en umulighed for baade mænd og kvinder. Grunden er ikke den, at man fryser hovedet, men man er simpelthen ikke anstændig paaklædt med

NILSA OG ELLE MED BOGERNE

bart hovede. Lapperne sover ogsaa med huen paa om natten, det er dog mest for varmens skyld; men i almindelighed triller den af under søvnen og maa ledes frem om morgenen. Nilsa havde i særdeleshed svært ved at finde sin; han var ofte ligeved at græde af ærgrelse, tærskede hundene afvejen, vendte alle sovesagerne, skubbede med brandene for at faa mere lys, alt medens drillerier og gode raad haglede ned over ham, som «čana gidda go gavnak», (bind den fast, naar du finder den), eller «lægos dust gapper obbanassi», (har du overhovedet en hue). Naar saa endelig den røde kvast dukkede frem og huen var sat paa det tykke

lange haar, forsvandt knægten ud af døren, den kølige morgenluft viftede hurtig hans ærgrelse bort, og vi delagtiggjordes regelmæssig i hans meteorologiske observationer: «da' læ jur dal čuovggame», (det er jo allerede ved at blive lyst).

Efterhaanden blegnede stjærnerne over ræppen, og ved ni-tiden stod bjergene røde oppe i den mælkeblaa luft, og morgenskæret lyste over de mørke koter. Selve solen kom ikke frem, men til kl. to kunde man se at arbejde med hvad som helst. Inde i koten blev der naturligvis hurtigere mørkt, og skulde man slutte arbejdet, naar dagslyset slap op, fik man ikke ret meget gjort; resten af dagen arbejdede man ved baalets lys.

Det hændte af og til om aftenen, at jeg var alene i koten med børnene en times tid, naar Inga og Sara var gaaet paa visit i en anden kote med deres haandarbejde, baandvæven eller senetraaden. Vi forslog da tiden paa bedste maade. Elle holdt meget af at tegne, og i et kollegiehefte, jeg havde givet hende fremstillede hun med blyant paa barnlig vis sidaens daglige liv, medens Nilsa snittede i en pind. Børnene morede sig ogsaa med at rive tændstikker, holde flammen opad og se hvorledes den glødede ud, deraf spaaede de morgendagens vejr. — Jeg havde engang faaet et bundt aviser tilsendt fra Danmark, og naar børnene fik et af de store blade studeredes først alt billedmaterialet omhyggeligt, siden brændtes papiret stump for stump, legen bestod i at se de glødende flager stige og forsvinde op i den mørke luft gennem ræppen. Samme vej gik ogsaa Drachmanns og Bjørnsons portrætter, som i stort format fandtes i avisen. Da Nilsa havde set et øjeblik paa Bjørnsons bøse ansigt, skar han en frygtelig grimace af afsky og rædsel i det han gysende udbrød: «Voi, voi læ vastes olmuš, son galgga buollet!» (uha, det var da et grimt menneske, han skal brænde) — og saa flagrede Bjørnson rødgnistrende op i den sorte himmel snart efterfulgt af Drachmann, som heller ikke svarede til Nilsas lappiske skønhedsbegreb.

Elle kom en aften med en af sine mælketænder, om hvilken hun viklede et hovedhaar[65] og derefter lagde under en af arnestenene; jeg hørte hende dog ikke udtale den sædvanlige formular, der forøvrigt her som i de andre Lapmarker lyder saaledes: «dolla, dolla, da' læ dudnji silbba-badne, adde munji baikka-bane» (ild, ild, her har du en sølvtand, giv mig en daarlig tand. (Man siger ogsaa til ilden, naar man har brændt sig: «dolla, dolla, da' læ dudnji gollenakke, adde munji mu baikka-nakke ruoktot» (ild, ild, der er guldskind til dig, giv mig mit daarlige skind tilbage). —

Om søndagen var det den mest passende beskæftigelse at læse i en bog, og en søndag havde Sara opfordret børnene til at læse i stedet for «anden unyttig leg». Elle tog sur til bibelhistorien og satte sig hen til Nilsa; efter at have bladet lidt frem og tilbage sagde hun oplivet: «lad os saa læse historien om Samson, det er den morsomste.» (I de nord-

lige Lapmarker undervises i skolen paa finsk, ligesom skolebøgerne er paa dette sprog).

De to store børn skulde jo hugge ved om dagen, men det gjorde de som oftest ikke; de havde virkelig saa meget andet at passe, som efter deres mening var vigtigere, og da navnlig morsommere. Blandt andet var der rypesnaringen. — Det første børnene gjorde morgenen efter en flytning var at finde rypernes tilholdssteder, og der satte de deres snarer; det var forresten ogsaa en sport, som næsten alle konerne drev, var de heldige og havde de tid, kunde det blive en ganske god biindtægt i vinterens løb. — Om morgenen var det børnenes første gang at efterse snarerne. Dermed gik næsten hele den lyse tid af dagen. Rypesnarerne var ofte ret langt borte, og børnene forhastede sig aldrig, man kunde tidlig nok komme tilbage til vedhugningen, og var man saa heldig at komme hjem med en tre, fire ryper, ja sommetider med flere, var man en person, som krævede agtelse, og kunde nok tage sig den frihed at bruge tiden efter eget forgodtbefindende. (Ryperne blev opbevarede i en lukket pulk, saa hundene ikke kunde komme til dem. I frossen tilstand holdt de sig friske lige til foraaret, om det skulde være, men forinden kunde de sælges til en tilfældig opkøber, eller ved markedstiden i Jukkasjärvi, i december maaned).

Naar børnene kom hjem fra deres ekspeditioner var de gærne drivvaade paa fødder og ben, de tog det jo ikke saa nøje med skoene, om de var hele — om morgenen oplyste Nilsa sommetider, naar han holdt sin sko op mod lyset, at den var «dego naste-daivas», som stjærnehimmelen saa hullet — eller om ankelbaandene var ordentlig omviklede, naar det sidste ikke var tilfældet, løsnede skaftet sig og fyldtes med sne, som snart smeltedes af fodens varme, og høet var dryppende vaadt, naar det blev taget ud til tørring, selvom der var 20 gr. kulde. Pigebørnene gik det endnu værre; foruden at faa sne i skoene, kunde de ogsaa faa deres *biddok* (skindgamascher) fyldt med sne, da de opbandt dem sjusket, saa de hang løst om benet helt ned til knæet i stedetfor at sidde stramt højt ovenfor knæet. Naar de gik paa ski inde mellem træerne kunde den fine løse sne, der var som melis, let trænge ind overalt; men saadant ænsede børnene naturligvis ikke. Naar de kom hjem til koten lod de sneen smelte og tørre som den kunde bedst. En formiddag var jeg gaaet med Elle ud i skoven for at samle *njižos*. (En slags harpiks som tygges til en sejg, rødagtig klump i munden; baade børn og voksne regner denne harpikstygning for en nydelse; spytkirtlerne fungerer nemlig særlig stærkt, og det er en adspredelse med den hyppige spytning). Hun havde glemt sin skistav og sagde: «čuoigatægje soabbetaga læ dego sæibetis bæna» (en skiløber uden stav er som en haleløs hund). — Da vi var kommet et stykke ind i skoven — vi var nu flyttet saa langt ned, at der

fandtes fyrretræer, og Elle paa sin vej kom forbi et saadant stort, gammelt træ slog hun sin ene arm om det[56] og hilste træet, i det hun sagde: «buris, buris, bæcce, dærvvuoðaid dudnji duoddar-soagest» (buris, buris, bjærgfyr, jeg skal hilse dig fra højfjældsbirken). — Det er en smuk, gammel skik, som en del af Lapperne deroppe endnu har, at de hilser træerne, efterhaanden som de kommer ned i skoven fra højfjældet.

Børnenes formiddagsudflugter resulterede gærne i, at Inga i mørkningen maatte tage sig af vedhugningen. Saa lagde hun sin baandvæv eller sit sytøj bort, stak øksen i bæltet og gik tilskovs paa sine skier, snart efter hørtes kraftige øksehug, og hun kom tilbage med en birkestamme over skulderen og toppen slæbende efter sig i sneen. Naar Lapperne er kommet ned i fyrreskovsregionen, er udgaaede fyrretræer ogsaa meget efterstræbte til brændsel, de varmer godt og er stærkt harpiksholdige, saa de tændes let; men hvem som har en ny vadmelskote bruger det dog ikke gærne, da fyrreved sværter koten stærkt. Vedbunken øgedes hurtigt foran Inga, de hvide stammer afhuggedes i stykker paa ca. en meters længde, ved siden af dem laa risene i pæn orden, man behøvede blot at bukke sig, tage en favnfuld og verfe ind gennem kotedøren.

Nu blev der lagt paa ilden, saa det forslog noget, hele eftermiddagen havde vi siddet ved et par ulmende gløder, fordi ingen vilde spilde den kostbare lyse arbejdstid med at gaa ud og hugge ved. Ilden flammede vildt i vejret, det var risene og birkebarken som først brændte, men den sagtner snart, risene brænder op, barken brænder af paa den indvendige side af stammerne, og koten synker atter hen i mørke. En saadan ris- og barkild ser farlig ud, men betyder hverken lys eller varme af varighed. Det er ogsaa en af Lappernes mange lignelser om hvad, som ser mægtigt ud og alligevel ikke bliver til noget, «dat læ dego bæssedolla» det er som barkild. Sara var særlig skrap til at lægge paa ilden, naar hun i mørkningen vilde have koten hyggelig med varme og lys; men den store ild, navnlig naar ris og bark flammede op, tændte da ogsaa af og til ild i det sodede røgtræ, og en dag brændte det over, saa Nikki maatte skynde sig at erstatte det med et nyt. Heldigvis skete det ikke medens en stor gryde kød var paa kog, i saa fald kunde der være sket en alvorlig ulykke. — Naar nogen siden kom ind i koten paa visit, saa de straks det nye røgtræ, og smilende skosede de lidt over, at vi behøvede saa megen varme at vi brændte røgtræet over; men Sara stak leende skoserne til sig. — Dog hjælper ris- og barkilden til at tørre det raa ved, og lidt efter lidt begynder træet at brænde solidt, saa man kan være i baalets nærhed og se til sit arbejde. Det er alligevel baade trættende og ubehageligt for øjnene at arbejde med syning eller anden finere beskæftigelse ved det flakkende ildskær, og uden en «*dolla rägge*» (en ildpasser) gaar det sletikke. Naar veddet faar lov at ligge stille lyser det ikke tilstræk-

keligt, skal man derfor se rigtig til noget, maa et af børnene være ildpasser; alligevel maa man idelig gentage «dasa dola», (rør paa ilden). Der skal jævnt lægges ved paa, stammerne skal vendes og lægges overhverandre, saa der hele tiden er friske brandflader, som kan blusse op i lue. Det er en varm og lidet attraaet bestilling at være dolla-cogge, hellerikke er den videre paaskønnet, der fordres gærne mere og bedre lys, end ildpasseren kan skaffe, «dasa dola» siges ikke altid med blid stemme. —

I mørketiden bliver der alligevel arbejdet flittigt ved ildskæret, mændene tjærer skier, snoer vidjer til skibaand og andet brug, skier spændes i facon[57], nogle reparerer seletøj, arbejder med træsløjd eller spiler en renhud ud[58], kvinderne syer sko, vanter eller reparerer deres egne og mændenes pelse, passer børnene, spinder senetraad eller lignende. —

Siden, naar det efter klokken er aften, kommer den store madgryde over ilden, og saa er det ikke mere godt at se ved baalet, den skal nemlig koge jævnt og taaler ikke, at ilden brænder altfor stærkt, fedtet maa ikke koge i ilden; for at undgaa dette fastgør man grydehanken i en krog, som ved en snor er fastbundet ved en af de bageste kotestænger, hvorved man kan hale gryden over mod boaššo, saa den unddrages den stærkeste varme. Begynder gryden at koge for voldsomt, lyder ordren derfor til den, som sidder nærmest: «bija bađe faggai» (heft gryden i krogen). Naar kødet var ved at være færdigkogt, skulde fedtet til dyppelsen blæses af i en lille træøse. For at kunne se til dette gennem damp og røg maatte en lyse med en «bæsse-spaidar»[59], denne bestilling paahvilede gærne Nilsa. Han tog et temmeligt stort stykke birkebark, stak det paa ildrageren, og tændte ild i det. Denne fakkel holdt han højt over gryden med den ene haand, medens Sara bøjede sit rødt belyste ansigt med det løse, sorte haar hen i al dampen og blæste fedtet i skaalen. Drengens maleriske stilling med den oprakte fakkel kastede en fantastisk skygge opad teltvæggen, den sorte luft over ræppen var gennemstukket af de ildfarvede kotetræets spydlignende spidser; det hele lignede rigtig et heksearrangement paa teatret.

Naar kødet var kogt blev gryden løftet af lænken og hensat til svaling i boaššo. Der hørte kræfter og behændighed til at tage den fulde gryde ned og faa den vel anbragt uden at spilde, man kunde baade skolde og brænde sig slemt, hvis man var en smule ubehændig eller havde for faa kræfter. Gryden rummede 28 liter vand, det stod at læse udenpaa den med jærnbogstaver. Naar mændene var tilstede, løftede de altid gryden ned, men de var jo forholdsvis sjælden hjemme, og da kunde baade Sara og Inga gøre det uden altfor stor anstrengelse.

Lapperne spiser aldrig maden hed, den staar en stund, før den rettes an; det er jo ogsaa umuligt at tage paa de glohede kødstykker med de

bare fingre. Gafler vilde være ret unyttige, naar man ikke samtidig havde tallerkener, og ingen kan dog med billighed forlange, at flytlapper skulde drage rundt med den slags overflødigt gods, som vilde slaas itu under den første flytning; alligevel har de æstetiske fordringer, som turde ligne vore en del, man maa ikke smaske, ikke spise med snavsede hænder, ikke heller er det vel anset at spise til overmættelse, man siger haanende om den som forsynder sig herimod «han spiser til han sover»; man maa ikke spise i en skødesløs stilling, ej heller spise med huen paa, for mændenes vedkommende, ikke slikke sine fingre, det er ikke tilladt at gaa foran den som spiser. I koten spiser man altid to eller flere af ét fad, «kun Stallo spiser alene». Og hvis to spiser sammen, maa man ikke stille madfadet paa den enes udstrakte ben eller knæ, for da spiser man lykken fra den, som sidder med fadet. Det er ikke saa let at overholde dekorum i en lapkote, som mange ved første øjekast troer.

Naar kodet er spist og benene skrabet omhyggeligt, henlægges de i boaššo, hvorfra de saa senere bæres ud. Man lægger dog aldrig skulderbladet bort uden først at have gjort hul i selve bladet med kniven; hermed er forbunden en gammel halvglemt eller rettere helglemt overtro, kun skikken holder sig endnu[60]. Et og andet ben gives naturligvis til en tiggende hund, og man sørger altid for, at det er et ben, som hunden kan knuse og faa noget af; samtidig med benet faar hunden formaning til at bære det ud, «guöd' olgus» (bær det ud), og lydig forsvinder den gennem døren med sit bytte.

Naar man faar marvben, er de et lille maaltid for sig før den egentlige spisning. Marvbenene anbringes paa enden i den kogende kødgryde, efter en lille tids forløb vendes de. Mændene har stor øvelse i at koge marven lige tilpas, saa den hverken bliver oljeagtig, flydende eller rød og raa, hellere maa den dog være for lidt end for meget kogt. Hver især faar sit marvben tildelt; man faar sjælden mere end ét. Først skraber og piller man benet rent for kød og hinder, som man spiser, derpaa flækkes det paa en arnesten med storkniven eller den almindelige kniv; Lapperne har stor ovelse i at spalte det elegant paa langs helt igennem; at knuse det med bagsiden af en økse eller slaa det itu anses for meget stygt; det er ogsaa kun børnene som i deres iver kan finde paa at tage *meris* til hjælp (meris er en sløv økse, som bruges i koten til forskelligt f. eks. om vinteren til at hugge is op med, eller løsne en sten af jorden derinde og lignende). Marven tages med munden direkte fra det flækkede ben eller med tilhjælp af knivspidsen; den spises uden noget til hverken brød eller salt; benstumperne kastes atter i gryden for at koges fuldstændig af. — De fede marvben er Lappernes største delikatesse. Til delikatesserne hører ogsaa rentungerne, men dem faar man sjældnere, da de fleste sælges

Til lækkerierne maa ogsaa regnes leveren; den koges meget let, saa den beholder sin saft og fine smag; den spises udelukkende af mændene og altid som en lille appetitvækker før det egentlige kødmaaltid.

Renens hovede er ogsaa fin mad, navnlig de fede øjne; disse skræmmer man dog børnene fra at tage ved spøgende at indbilde dem, at de saa faar et øje midt i panden. I renens kæbeben er der ogsaa en smule marv, som udtages og spises; men gammel tids tro siger, at man altid skal give hunden marven af det ene kæbeben, saa kan man gøre sikker regning paa dens hjælp i fare. Efter aftensmaaltidet drikker man nogle mundfulde suppe; det kan ogsaa hænde, man faar kaffe ovenpaa, hvis man er meget tørstig. I kaffen kommer Lapperne altid et par saltkorn, men det er sjælden, at kaffen ligefrem smager salt. De kommer saltet i dels for at «klare», dels for at kaffen ikke skal smage «fersk». —

Naar kødet er spist og kaffen drukket, begynder hver især at rede sit leje (konen reder dog ægtefællernes leje, ellers sørger enhver for sig selv), dette skal gøres omhyggeligt og godt i den kolde tid, kan man redde nogle sække eller lignende at stoppe af med og tætte ud mod teltvæggen, er det rart, hvis ikke maa man haabe paa, at en hund lægger sig paa et belejligt sted i nattens løb, ellers kan det nok knibe at holde ryggen eller den side varm, som vender ud mod kotevæggen. Selv om vinteren i mange graders kulde har man kun eet renskind under sig som regel, og sommmetider kan kulden nedefra ogsaa føles, det er navnlig første nat efter en flytning, naar risunderlaget er tyndt. Sneen smelter iøvrigt ikke under risene paa sovepladserne, selv om man ogsaa er længe paa et sted; i saa fald kan den smelte ca. halvanden kvarter i omkreds fra ildstedet. Naar man rører paa sig om natten føler man sneen knirke under sig, men det har jo intet at sige, naar man ellers ligger varmt og godt.

Koten er et rent kaos om aftenen, naar alle paa engang begynder at rede lejet. Ungerne bliver søvnige, skutter sig og siger gnavent «*daga saje*», red lejet, egentlig, gør pladsen (i orden). Sovesagerne, som har ligget sammenrullede ind mod kotevæggen er saa kolde at tage paa, at man kun kan haandtere dem med vanter paa hænderne. De er ofte ganske stivfrosne og rimede, saa de skal bankes af med en kæp og lunkes foran ilden, før man kan krybe i dem. Men den tykke faare- eller renskindsfeld med uldtæppet over er varm og god. Felden er saa lang, at den trækkes op over hovedet, uden det vilde man heller ikke være ordentlig beskyttet mod nattekulden; men for den, som ikke er vant til det, er det svært at aande inde i al den tykke uld. Nede ved fodenden er felden syet sammen ca. et kvarter op til et lille fodhylster; egentlige soveposer bruger Lapperne slet ikke. Der er vild forvirring i koten, inden alle har faaet det respektive leje i orden. Inga og børnene sov sammen, og

der var altid en smule skænderi om baade pladsen og sovesagerne: «jeg frøs saadan sidste nat, du trak felden af mig, jeg vil have det kalveskind, for jeg frøs mine fødder», «nej, det vil jeg have, for jeg havde sidste nat kun bagen varm», oplyser Nilsa. Saa er der pladserne: «mana soggai», (læg dig ved væggen), men det er der helst ingen af dem, der vil; naturligvis giver den godmodige Inga efter i det længst mulige for børnenes fordringer, hun er stærk og haardfør og omtrent ligeglad hvordan lejet er for hendes eget vedkommende. Naar lejet endelig er i orden tager alle skoene af, en og anden af de ældre tager et par strikkede natsokker paa, hvis det ikke er saa koldt, at man nødes til at beholde skoene paa om natten. Det er en lille hyggelig stund i en lapkote, naar alle sidder om ilden og varmer fødderne til natten og passiarer om hvad som falder for. Ældre og gifte folk binder gærne myggeteltet op — ogsaa om vinteren, da det luner meget. Det lyse lærred med ildskæret var en passende baggrund for Saras smukke skikkelse, naar hun om aftenen sad foran ilden. Trods sin alder, nær tres, var hun rank og yndefuld, som næsten alle Lapkvinder er. Særlig smuk var hun i sin gule *dorkka* (inderpels) med hvidt skind for hænderne og den høje hvide opstaaende skindkrave, som fint indrammede hendes kloge brune ansigt med de livlige øjne og det løse sorte haar, der hang frem under den røde hue. En aften hun sad saadan med benene trukket op under sig og de velformede hænder i skødet, rank og statelig med blikket langt borte i andre tanker, kom jeg med et lille beundringsudbrud, som straks fik genklang hos Inga; hun saa paa moderen og sagde med stolthed: «Raisduoddar favrro, su birra læ juoiggam doluš aige», Raisfjeldets fagre, om hende er der joiget i fordums dage. Sara blev alvorlig vred og tyssede Inga ned, saadant var syndigt at tænke paa og tale om. — Inga fik øjeblikkelig ordre til at gaa ud og hente morgenveddet ind og sørge for optændingsbark til næste dag, hvilket hun ogsaa lydig gjorde. En glat *čoska* (til brænde afhugget birkestamme) blev lagt paa ilden og drejet rundt til det var let at løsne barken med kniven og flaa den af i store stykker, disse stykker tørredes yderligere ved ilden, hvorpaa de lagdes hen i boaššo til brug næste dag. Først da det var besørget, blev der stilhed i koten, enhver søgte sit leje. Var baalet for kraftigt, slukkedes det med vand, eller brandene spredtes saa meget, at de ikke kunde brænde, dette skete hvor koldt det end var; brandene ulmede og gik snart ud. Hundene luskede rundt som sædvanlig for at snuse sig til lidt affald, men kom de af vanvare til at røre ved noget henne i boaššo, saa det hørtes, at de var paa det forbudne sted, lød det skarpt fra en eller anden «c' risse, boaššost, suola-bæna», ris skal du ha, ud af boaššo, tyvehund. Synderen, som slet ikke havde ment noget slemt, lusker stille bort, maaske dog medtagende et af benene fra aftensmaden, som den

bærer ud, man hører den længe ligge og gnave det ihærdigt. Naar den saa er færdig og vil sove, skubber den sig ind gennem døren, som imidlertid kun klaprer i med den øverste del, den nederste brede del bliver hængende paa halv, og det trækker koldt ind. —

NILSA PAA SKI. I BAGGRUNDEN KOTEN

Natteroen forstyrres temmelig ofte i en lapkote, enten af hundene, eller af sent hjemvendende renvogtere, som gør ild op og varmer mad, inden de lægger sig til at sove. De hyppigste forstyrrelser kommer dog fra hundene. Naar man har lagt sig, vader de ugenert rundt paa en og lægger sig, hvor de finder for godt — ja endog tværs over ens ansigt —. Hvis de saa endda blev liggende, naar de har valgt en plads, men de flytter sig efter kort tids forløb; og naar de — om det er meget koldt — kravler helt ned under felden, faar de det snart for varmt og

maa op igen — til de atter fryser, og gentager manøvren. Den slags forstyrrelser kan man dog nok vænne sig til at sove over; men naar samtlige hunde midt i nattens stilhed pludselig ruser vildt gøende ud af koten, er man nødt til at vaagne og lytte. Paa et øjeblik kan hele sidaen staa i ét hundeglam, saa man maa tro, at alle dødningehære er ude at fare. Oftest er det naturligvis blind allarm, de vagtsomme dyr glammer op for hver en fjern lyd de hører — vildmarken har saa mange lyde —. Heldigvis er hundene meget strengt opdraget til ikke at gø inde i koten; er der én som forsynder sig herimod faar den straks en skarp tilrettevisning, «skælder du inde i koten!» — Vore hunde var dog ikke videre vagtsomme, Sara sagde halvt foragteligt om dem: «de gør ikke, selvom de saa deres eget genfærd.» —

Vejret kan for den som ikke er vant til at sove ude nok forstyrre søvnen en del. Om vinteren, naar man har koten nede i skoven og det fryser haardt, høres idelig i de store træer skud paa skud, ligeledes smelder det haardt i vandkedlen, som staar i boaššo og bundfryser. Men det vejr som mest vedholdende forstyrrer er dog storm. Døren klaprer ustandseligt med sine træspiler paa dørtræerne, til den endelig slynges op paa koten, hvor den bliver liggende til næste vindstød flytter den. Staar man op og binder døren, bliver det rent uudholdeligt at høre vinden rive og slide i den; saa er det bedre at have den liggende oppe paa koten saa vejret frit kan tumle ind gennem døraabningen. Det er dog ikke alene døren, som gør støj, nej hele koten knirker og knager, som et fartøj i storm, og teltdugen tamper op og ned paa træstellet lige om ørene paa en, det er umuligt blot at tænke paa søvn. Det kan ogsaa hænde at snorene, som holder dugen fast kan løsne sig her og der eller briste — pludselig lyder et smeld i luften, den ene teltdug er revet af, og uvejret bryder frækt ind i koten.

Nu er det helt forbi med hvilen, det man længe har ligget og ventet paa er indtruffet; og endda er det naadig sluppet om kun den ene halve teltdug er fløjet af; det er forholdsvis let gjort at kaste den over stellet igen og binde den fast; selv om det er ubehageligt at komme ud i mørke og storm og manøvrere udenpaa koten med den tunge, sodede teltdug. — Værre er det, naar stormen river hele koten op, saa den ligefrem spredes, hvilket nok kan hænde paa højfjældet, naar et uvejr pludselig bryder løs. — Kan man forudse stormen eller føle, at vinden tager til i en foruroligende grad, sikrer man sig i tide paa forskellig maade. Dels anbringes *biegga cagge*, vindstøtten, en i øverste ende togrenet stang, som sættes imod bæljek-sammenføjningen foroven i vindsiden. Naar det er meget haardt vejr, kan man endogsaa anbringe to vindstøtter inde i koten, de krydser da hinanden og tager megen plads op. For at gøre stellet rigtig solidt kan man ydermere slaa en ren-

tømme om en passende stor sten og hænge den op i røgtræet. Ligeledes kan man være nødt til at belægge koteranden udvendig med store sten for at holde paa teltdugen. I saadant vejr er det alligevel umuligt at have ild paa arnen, stormen spreder baade ild og aske, saa man hverken kan vare øjne eller klæder. Men kommer uvejret om natten, og man ikke har haft tid til at forberede sig, da er det man kan resikere det værste: hele kotens oprivning. —

XIII

Det er ikke helt behageligt at flytte i stærk kulde eller andet ondt vejr, Lapperne undgaar det ogsaa saavidt muligt, men en ti, femten graders frost regnes naturligvis ikke for noget, og naar renhjorden har afbetet et sted, maa Lapperne flytte. Ved afbetning forstaaes ikke, at al laven er opædt, men kun, at renerne ikke mere paa det samme omraade kan skrabe nye huller i sneen, fordi den allerede opskrabede og tiltrampede sne er frosset saa haard, at renen ikke mere kan grave nye huller, den maa ind paa friskt omraade, Lapperne maa flytte. Tidligt om morgenen gaar renvogterne ud, inden det endnu er lyst, for at samle hjorden og fange trækrener. (Hele hjorden gaar nemlig aldrig sydpaa i eet træk, de nødvendige lastrener bliver tilbage, og de øges stadig, dels ved efterblevne rener, som samles efter flytvejen, dels af rener, som skilles ud fra de andres hjorder; dette har ogsaa den fordel, at ikke hele den store hjord er samlet paa eet sted, hvilket sparer betet en del, men ogsaa kræver større arbejde).

Først ud paa eftermiddagen kommer de hjem med lange raider af trækrener. Medens mændene er borte, har kvinderne fuldt arbejde med at pakke alt i pulkene. Naar en pulk er pakket til, dækkes den med renskind og snøres fast og solidt med reb, som korsvis drages gennem løkker af rensener, fastgjorte langs pulkens sider. Til disse løkker bruges altid den sene i renens bagben, som paa grund af en fortykning midtpaa ikke egner sig til spinding (Achillessenen). Det giver kolde fingre saadan at snøre og pakke 12, 15 pulke, og der er ikke megen tid eller lejlighed til at tø fingrene op og faa en smule varme og mad inde i koten; desuden er koten jo ogsaa ganske berøvet sin hygge, naar hele dens indhold ligger i pulkene, ja endog risene er taget bort. Er risene ikke altfor slidte, tager man nemlig de bedste og lægger i bunden af pulkene, for at de smaa kister og andre haarde genstande kan staa mere fast; desuden stopper man af med dem overalt, hvor der er tomrum, og tilsidst lægges et lag ovenpaa skindet, som dækker indholdet, de stiver af og holder paa sagerne, naar slæden snøres til. Endelig har man jo ogsaa derved

en smule ris at begynde med, naar man i mulm og mørke kommer til et nyt sted. De faa ris, som man lader bliver tilbage paa kotepladsen, skal man efter gammel tids overtro brænde, «saa har man altid sine trækrener samlet». Hvis raiden ikke er for tungt læsset og man har kraftige rener, kan det ogsaa hænde, at man tager et par af de bedste arnesten med; det er vanskeligt, naar man kommer frem, at finde sten under sneen, og det er besværligt at holde ilden vedlige uden arnesten; i saa fald maa brændet lægges paa to andre vedstykker, som anbringes

SARA TILSNØRER EN PULK

paa tværs for at hæve ilden lidt fra jorden, men de brænder snart over, og ilden savner træk fra neden. Alligevel har man lidt ond samvittighed, naar man «flytter med sten», og kan let blive udsat for skoser af andre; sten er der jo ellers ikke nogen mangel paa i Lapland; og renerne har iforvejen nok at trække.

Naar der var tid til det, fik vi ofte en varm og god ret, lige inden vi gik; den bestod af smaa fintskaarne kødstykker og fedt, som kogtes med vand til en stærk kødsuppe og jævnedes med et par haandfulde mel til en velsmagende vælling. Det var altid et stykke frossen renbov, som blev karvet fint med en skarp kniv, og derfor hurtig var kogt. Man modstod kulden godt efter saadan et kraftigt, varmt maaltid. En og

anden af de unge kimsede af denne ret, og smaamumlede «bædnaga čuogus» (hundefode — den suppe hundene faar jævnes ogsaa med mel).

Det er et ubehageligt øjeblik, naar koten forsvinder om ørerne paa en; de sodede snore løses oppe ved røgaabningen, ligesaa bindingen ved boaššo, hvor de to koteduge gaar over hinanden, og bindingen paa begge sider af døren, hvor kotedugen er trukket ind og fastbundet. Saa skrider kotens vægge ned, og man sidder der i den bare luft og føler sig saa underlig flaaet. Den lille nyerhvervede hundehvalp, som aldrig havde oplevet en flytning, efter at den havde lært at skønne, blev aldeles rædselslagen, da koten oplostes; den hylede og for forvirret rundt, og blev først rolig, da jeg tog den under min rummelige pels. Hvalpen huskede denne oplevelse, for ved alle de senere flytninger kom den straks hen til mig og søgte ind under pelsen, saa snart kotedugen faldt.

Naar kotestellet er nedtaget og skilt, bindes det til den bageste pulk i raiderne, i samme pulk lægges alle kogekarrene og grydelænken som forinden er brændt ren ved at kastes paa baalet, en madsæk, som indeholder det nødvendigste til det første maaltid paa det nye sted; alle sagerne dækkes derefter med kotedugene. Det er altid den samme ren, som spændes for koteslæden; den er til at stole paa, sat og paalidelig, og forstaar at redde sig udenom vanskeligheder med de lange stive kotestænger, som slæber bagefter og let kan afstedkomme besværligheder. Engang da raiden svingede ret skarpt om et træ, saa jeg koterenen gøre svinget saa vidt, som den kunde for tømmens skyld, hvorefter den vendte hovedet og saa, om stængerne kom klar af træet. Sara smilte og sagde: «Ja, den passer altid paa, den er vant til stadig at trække koteslæden».

Der er livligt i sidaen, naar alle koterne pakker og der spændes for. For nogle gaar det sindigt og let, de har tamme kørerener, andre har ikke været saa heldige, de har faaet eller med vilje taget en og anden ikke helt tilkørt ren for yderligere at tæmme den. Der kan staa en livlig tvekamp, baade mand og ren trimler rundt i sneen, det ender dog altid med at renen maa give sig; naar den saa bliver spændt efter en fornuftig, tam ren og faar en tung pulk at trække, lærer den snart at gaa ordentlig. Vil nogen straffe en altfor balstyrig trækren og gøre den spag, hugger de med storkniven den ene eller bægge fortakkerne af, det er en stor ydmygelse for dyret, som er meget stolt af sine takker.

Naar raiderne næsten er færdige, bliver det lille barn, hvor et saadant haves, omhyggelig nedpakket i vuggen og anbragt i forenden af moderens egen pulk og forsigtigt tildækket, saa hverken træk eller kulde kan røre det. Moderen sidder ogsaa i pulken og kører selv sin smukke, tamme ren. Husmoderens køreren udmærker sig altid ved at være et stateligt dyr med elegante takker og af særegen farve, og den har smukkere seletøj end de andre.

De store børn sørger man ikke saa omhyggeligt for, de er vant til turen og faar kun tilhold om at tage en varm pels paa og stoppe høet godt i skoene. Sara saa dog gærne efter, at de gjorde det ordentligt, og naar Elle eller Nilsa lagde høet «dego rievsak-bæsse» (som en ryperede), tog hun skoen og lærte dem det rigtigt; naar det var gjort, maatte

PULKEN MED VUGGEN FORSØLENDES.
BAG DEN SES TO PULKE OG SKIER STILLET OP MOD LUOVVE

de forresten selv klare sig under flytningerne, hvis der ikke kom noget særligt ivejen. Bliver de trætte, og der ikke er plads i nogen kørepulk til dem, har de lov til en kort tid at kaste sig ovenpaa en ikke for tung pulk, enten kotepulken eller kælken (ofte har Lapperne en lav kælke, hvorpaa de fragter lettere ting og sager, som ikke saa godt kan pakkes ned, skier, stigen, sneskovlen, et og andet rengevir og lignende). Naar børnene har hvilet lidt, tager de igen til skierne og følger raiden, men

de maa passe paa ligesom hundene ikke at komme paa siden af renerne; det kan volde ubehagelige forstyrrelser i raiden om trækrenerne skræmmes.

Hundene og renerne er nu engang ikke gode venner, der raader et stille had og stor mistænksomhed paa begge sider. Hvis en hund af tankeløshed eller fordi den absolut vil være i selskab kommer raiden for nær, og en ren derfor springer skræmt tilside, overvældes hunden med de frygteligste skældsord og trusler, saa den viger ud i en stor bue og holder sig paa afstand. Ofte skaffer renen selv hunden bort fra sin nærhed ved at give den et velrettet ribbenstød med sit gevir eller et kraftigt slag med et forben. Det er dog mest de unge, mere uerfarne hunde det kan gaa saa galt, de ældre prøvede forstaar nok at tage sig i vare, ved raiden i det mindste, de kender hver enkelt ren og ved, af hvilke de kan vente ubehageligheder. Men hundene har svært ved at holde sig borte, de er ofte meget trætte af forudgaaende arbejde og vil gærne liste ind paa det banede spor, som raiden danner, det er trættende for dem at springe ude i den dybe sne, naar den ikke bærer, de slider skindet af benene. Gør raiden et lille holdt for at ordne et eller andet, lægger hundene sig straks til at sove, de snor sig rigtigt i ring og gemmer næsen i den buskede hale. Lapperne mener, at naar hunden blot kan holde næsen varm, fryser den ikke ellers. Det hænder, at en træt hund falder saa haardt isøvn paa sneen, at den bliver liggende længe efter at folk og raider er borte; men som Lapperne siger: «Vi tager ikke sporene med os».

Det var skumring, da raiderne gled ud af den lave birkeskov; saavidt muligt følges de skovløse strækninger for at undgaa at færdes mellem træerne. I syd brændte endnu aftenrøden, men farverne kølnedes, og bløde skyer bredte sig; det blev nattemørkt, men et underligt hvidt mørke, jorden og luften var ens, ingen horisont, ingen linjer. I dette hvide mørke bevægede de lange raider sig langsomt frem, saa langsomt som et ligtog. Der var ikke andre lyde end pulkenes gliden over sneen og den evindelige knitren i renernes bensener. Lapperne selv følte det ligtogsagtige i færden, for jeg hørte pludselig Sara bede Nikki gaa lidt hurtigere: «Du fører jo raiderne som var det et ligtog».

Endelig naaede vi da frem til lejrpladsen; lejrpladsen, ja, det vil sige, vi standsede midt i sneen og skulde til at befolke et øde sted for en kort tid, maaske kun for et døgn. Renerne fraspændtes, mennesker og dyr plumsede om i den dybe sne. Man snublede idelig i mørket over hunde, seletøj, pulke og kotestænger, medens hver især søgte at passe sit arbejde og ordne tingenes forvirrede tilstand. Nikki ledte sneskovlen frem fra kælken og gav sig til næsten paa maa og faa at skovle sneen bort i en rundkreds, hvor koten skulde rejses. Det var umuligt at ud-

vælge en jævn plads, da sneen dækkede alt; det viste sig da ogsaa, at bunden var meget stenet; men man fik ikke være nøjeregnende, foreløbig var de største mellemrum udfyldt, da sneen aldrig skovles rent bort, kun de øverste løse lag skaffes afvejen.

Sara og Nikki satte koten op, medens Inga og jeg huggede granris til underlag. (Er man i nærheden af gran, bruges gærne granris til underlag om vinteren paa flytningerne, da det er altfor stort arbejde, ja umuligt i mørke at skaffe fine birkeris nok).

De smaa børn og hundehvalpe græd og peb af utaalmodighed henne i pulkene i deres trange hylstre, men de maatte vente til koten var færdig og ilden tændt.

Det er temmelig besværligt for Lapperne at have smaa hundehvalpe under flytningerne, de kræver ikke saa lidt pasning. Hvalpene bliver taget meget tidligt fra moderen, saa tidligt at de maa mades og passes paa alle maader; moderen faar nemlig ikke tid til at have hvalpene, hun skal snarest mulig genoptage arbejdet ved hjorden. Under flytning ved vintertid stoppes hvalpen i en hosæk og der udenom en pels, denne lille levende bylt snøres lempeligt fast i forenden af en pulk, oftest i husmoderens egen. Det hænder, at hvalpen er kvalt, naar den kommer frem, det hænder ogsaa, at den er frosset ihjel, men i de allerfleste tilfælde klarer den sig dog. Det kritiseres altid blandt Lapperne indbyrdes, naar en hvalp behandles daarligt, de har ligefrem et ordsprog som siger, at den som ikke kan opføde en hundehvalp, dur ikke til husmoder.

Naar koten er færdig og ilden brænder, gaar moderen for at hente barnet i pulken, samtidig løser hun hvalpen og slipper den ned i sneen, og medens hun bærer vuggen ind, vader den lille laadne klump lige til ørene i sneen hen mod den sorte kote, hvor hver sprække lyser rødt, og hvor menneskeskygger bevæger sig paa vadmelsvæggene, og af hvis top der spruder ildgnister op i en røgsky. Den borer sig ind under døren, og anbringer sig straks foran ilden ivrigt tiggende mad (dens mad bestaar, mens den er ganske lille, af lidt tygget kød og brød, som varmes i en smule suppe).

Barnet tages op af vuggen og tilses, medens manden eller en af de andre sørger for mad og kaffe.

Efterhaanden er alle samlet i koten efter tilendebragt arbejde ude. Straks naar renerne er spændt fra, skal seletøjet lægges i orden, tommerne vikles op og alt redes ud og anbringes paa sin plads; pulkene maa heller ikke staa hulter til bulter, der hvor man spændte fra, de ordnes pænt side om side, og trækkes hen paa et passende sted i nærheden af koten. Blæser det koldt, kan man anbringe en af de tomme køreslæder omhvælvet langs sovepladsen paa den udvendige side af koten,

der hvor den stærkeste træk kommer fra. Først naar alt dette er tilendebragt, kan man gaa ind i koten til lys og mad.

En stor kedel med sne hænges over baalet for at faa drikkevand og vand til kaffen. Lapperne tager aldrig den øverste løse sne, som giver lidt og daarligt vand, de graver denne bort og tager den faste absolut

ÆLDRE LAP

rene sne, som ligger under; den giver mere vand, men alligevel er det en langsom maade at skaffe sig vand paa. Saa snart sneen begynder at smelte, slukker man sin første tørst, rækker med en træøse hen og tager af det lunkne vand, som man dog svaler ved at tage lidt sne med. Den som sidder nærmest vandkedlen er forpligtet til at række vand til enhver, som beder om det. De som sidder længre nede i koten kan ikke gaa frem til boaššo foran de øverst siddende, det vilde ikke anses for

passende, «goives' munji čace», øs mig vand, overhøres derfor aldrig, hvor optaget af arbejde husmoderen eller den øverst siddende end er. —

Den store kaffekedel sættes ogsaa paa ilden fyldt med sne; efterhaanden som det smelter og synker sammen, fyldes den fra kedlen. For at faa kaffen hurtig paa kog anbringes den ofte direkte paa baalet; men o skræk, det hændte os engang, da kaffen næsten var færdig og alle ventede med længsel, at et vedstykke skred — og kaffekedlen væltede hele sit indhold ud og samtidig slukkede den mojsommelig optændte ild. Trods skuffelsen brast alle i latter, og taalmodig begyndtes forfra med ildtænding, snesmeltning og kaffekogning. — Og naar man har sat sine tre, fire kopper kaffe tillivs og faaet mad, breder en velvillig tilfredshed sig over sindene. Siden naar renvogterne kommer hjem, er det deres tur at drikke kaffe og spise.

I en lapkote har man ikke anden oplivelse end den man selv skaffer sig; det samme mente aabenbart ogsaa hundehvalpen. En aften forlystede den sig med at galloppere goende og ellevild rundt i koten, rundt om ildstedet. Ingen hindrede dens lystighed, tværtimod, alle saa fornøjet paa den lille laadne fyrs kaadhed, men da han i boaššo vilde hoppe over den store vællinggryde, som var halvfuld efter maaltidet drejede laaget rundt og «Tji-tji» forsvandt i vællingen; ak, ak! han blev skyndsomt fisket op og anbragt foran ilden, drivende af suppe og risengryn. Bebrejdende og sølle saa han op paa os, da latteren haglede ned over hans lille ynkelige figur. Sara strøg væde og gryn af hans bløde pels, stoppede ham ind under sin feld — nattelejet var redt — «nu kan han tørre hos mig i nat».

Der er ikke andet at føje til den historie, end at børnene og jeg spiste den levnede vælling dagen efter med god appetit. Sara kom ind netop som vi var ifærd med denne frokost: «Nej, uha, spiser I den vælling hvalpen har været i! lad endelig være, den kan hundene faa». Hun gøs af væmmelse og skammede os ud. — Sara var nemlig en aldeles fortræffelig husmoder, alle levede godt hos hende, baade mennesker og hunde, og gæstfri var hun som faa; kom en eller anden fra en nabokote, medens vi sad og spiste, trakterede hun altid med mad, hvis det var noget særlig godt hun havde at byde paa. Naar man saaledes tilfældig kommer ind i en kote og bliver budt paa noget lækkert, har man det Lapperne kalder *čoavgje-likko* (mavelykke). – Og aldrig kunde man spise nok hos Sara, det hed altid om aftenen: «bora vai ælak nokkat», spis, saa du kan leve til at sove. —

XIV

HENIMOD december, da vi havde koterne i nærheden af Tavanjunjes blev der megen talen om *Andabœivve* (Andersdagen) og *mæssoaigge* (messetid) i *Čokkeras* (Jukkasjärvi). Der plejede Lapperne at tage hen for at afgøre deres aarlige kirkelige og verdslige forretninger, der var nemlig samtidig lapmarked. Emnet diskuteredes saa meget, at renen virkelig meget ofte maatte vige pladsen i kotepassiaren. Børnene talte deres ryper — her var en lejlighed til at faa dem solgt —; Elle ønskede sig en spejldaase for rypepengene (en lille messing-snusdaase med et spejl i og to rum, den bruges af Lapperne til at have tændstikker i). Nilsa ønskede sig nyt reb til en lasso. (Nu bruges kun meget sjælden de gammeldags lassoer, som Lapperne før i tiden selv lavede af tvundne rensener eller af fine trærødder).

Al denne markeds-passiar smittede, jeg gav mig ilag med at sy en ny kofte, som jeg havde tøjet til, for at kunne følge med til «messe» i Jukkasjärvi. Sara klippede den for mig. Et renskind blev bredt ud paa risene med haarene nedad, paa denne forholdsvis jævne flade foregik klipningen. Lapperne bruger ikke egentlig maaltagning, de anvender fingerspand og lignende maal, som i regelen passer fortræffeligt. — Der var mange lange sømme at sy i haanden (symaskinen begynder nu forresten at komme stærkt i brug, den medføres i en solid kasse, som ogsaa tjener til bord, naar maskinen bruges i koten). Sara indsatte nemlig en hoben kiler i bagbredden, da det anses for smukt at have folderige klæder «folder som fingre». I alle de øverste sømme, omkring halsaabningen, og som bort forneden indsættes tommebrede strimler af fint rødt og gult klæde, som pyntes med silkestikninger.

Desværre faldt det i med vedholdende snevejr netop i de dage, hvilket gjorde, at de faa dagslystimer blev temmelig mørke og at koten fyldtes med røg. —

Naar det sner og er saa stille, at sneen bliver liggende paa kotedugen, giver det en utaalelig røg. Allerede inden morgenbaalet tændes, maa en ud og med en kraftig birkekvist banke sneen af koten, saa luften kan sive igennem og føre røgen op gennem ræppen. Hvis snefaldet vedvarer, maa processen gentages flere gange om dagen, men sneen tilstopper alligevel kotedugens mange porer, og røgen kan ikke komme op i den tunge luft. I saadanne dage er røgen i koten ulidelig, øjnene løber i vand og aandedrættet er meget generet. Ude i snevejret kan man jo ikke opholde sig, allerhelst, naar man har syarbejde for, man maa nøjes med af og til at fylde lungerne med røgfri ren luft ved at løfte kotedugen og stikke hovedet ud under randen. Ligeledes kan man for at drive røgen lidt bort fra ens umiddelbare nærhed lave sig et «hægga-

raigge», lufthul, d. v. s. man løfter kotedugen ca. et kvarter i vejret og holder aabningen opspilet med en pind eller lignende, at luften kan stryge ind; men er det koldt, udholder man ikke længe trækken og maa atter til at pines af røgen, hosten og de smertende øjne. Om aftenen, naar ilden slukkes, kan man endda ikke sove i flere timer for pine i øjnene. Lapperne lider aldeles paa samme maade.

Det kneb at faa koften færdig i de faa halvmørke timer midt paa dagen, men man lærer sig at være uberoende af omgivelser og forhold; jeg var nødt til at sy paa mit fine sytøj ved ildskæret, selv om man sad ved siden af mig og tjærede skier, fægtende med dem over ilden paa langs og tværs af koten. Og da vi en dag skulde flytte, alt var i orden, koten nedrevet, pulkene pakkede, og vi kun sad ude og ventede paa trækrenerne, sagde Sara: «Du maa tage dit sytøj frem, du har ikke tid til at sidde ledig, hvis koften skal være færdig». Det var sandt nok, og man kunde jo ligesaa godt, naar man ikke frøs, sidde ude og sy under aaben himmel om vinteren som om sommeren. Jeg halede sy-posen frem og naaede langt med sømmene inden renerne kom.

For Lapperne er vildmarken, skoven og fjældet, dagligstue, deres hjem er der hvor de i øjeblikket befinder sig, de behøver ikke fire vægge for at føle tryghed eller for at kunne tage fat paa husligt arbejde.

Koften blev færdig, og afrejsens dag oprandt med morke skyer — i koten. Nikki havde nægtet Sara at komme med til Jukkasjärvi, det havde aldeles kuldkastet hendes humor, hun var stum og stram hele formiddagen. Nikki maatte selv sy paa seletøjet, som skulde repareres lidt, hun deltog ikke i noget, og da Nikki henstillede til hende, om vi ikke skulde have pandekager eller noget andet varmt inden afrejsen, svarede hun sletikke, men tog sine skier og gik til rypesnarerne. Vi fik ingen pandekager den gang, men maatte rejse paa smørrebrød og kaffe.

Renerne stod bundne ved et træ, pulkene var parate. Den lille bylt med kirkeklæder og mad var fastsnøret ude i spidsen af pulken, ellers var den tom. Lapperne har ingen skind eller tæpper i pulken til at pakke sig ind i, man sidder i den med de samme klæder, som man ellers har paa.

Vi var ialt syv fra samme sida, som skulde til marked, fire mænd og tre kvinder; men vi hverken fulgtes ad eller fik hinandens afrejse at se, det sørgede renerne for. Ulvene havde nemlig om natten spredt hjorden, og da Nikki gik ud for at hente trækrener, maatte han tage de første de bedste han fik fat paa, der var ikke tid til at søge efter de særlig tamme, det fik blive vogternes sag at samle hele flokken. Og de to, han kom med, var alt andet end korevante. Den der blev spændt for min pulk, havde der kun været kørt med een gang før. Nikki tog selv den, som var lidt mere tam, for bedre at kunne dirigere færden for os begge. Min pulk blev nemlig bundet efter hans, og jeg fik ingen brug for de

kørekundskaber, som Sara havde indprentet mig ved at tage en rentømme ind i koten og demonstrere, hvordan man bar sig ad. Det første bud var: «slip aldrig tømmen hvordan det end gaar, løber renen fra dig, staar du raadløs i ødemarken». Men det vilde dyr, som nu stod paa spring foran mig, kunde der jo ikke være tale om selv at styre; jeg fik blot en hastig opfordring fra Nikki til at sætte mig i pulken, og efterkom ordren øjeblikkelig. Med tømmen viklet fast om haand og arm sprang han i sin pulk, og med et voldsomt ryk for vi som projektiler ud i luften. Vi færdedes i det hele taget paa den rejse mere i de højere regioner end paa jorden. Pulkene fløj fra knold til knold i store buer, og indholdet slyngedes ud i sneen; men, en, to, tre, som lynet efter pulken og ombord igen under farten. Ulykken var, at det havde sneet altfor lidt, da vi kom et par kilometer bort fra sidaen, de alenhøje sten og tuer var ikke dækkede, vi for imellem dem, over dem og paa dem, som en jolle i den frygteligste søgang. Vi maatte have været forsynet med de stærkeste sugeskaale, for at kunne blive i pulkene. Standse renerne, lige naar de vilde dyr havde faaet dampen op, var der ikke tale om, vilde vi med, fik vi hænge paa; men der var altid en eller anden del af personen udenfor pulken. De laadne skindvanter maatte jeg rive af for bedre at kunne klamre mig fast, og naar pulken løb halvvæltet paa siden pløjede overkroppen sneen, saa den trængte ind paa armene og ved halsen, hvor der blot var den mindste aabning. Ofte slæbte vi efter pulken kun med en haand hægtet i dens rand. — Jeg tror, mine haar stod stive af rædsel, dog havde jeg kun een tanke: at komme med.

Da vi i løbet af en halv snes minutter havde været væltet utallige gange, fik Nikki endelig hold paa renen og standsede, hvor der stod nogle smaa birke. Han saa grumme betænkelig ud, medens han sagde: «Dat gal i mana burist», det her gaar rigtignok ikke godt.

Jeg fandt mig ikke foranlediget til at modsige ham, men da han foreslog, at jeg skulde forsøge at styre ved at holde benene udenfor, sagde jeg, nej tak, dertil havde jeg dog mine ben for kære; saa skar han en lang solid birkestav, hvormed jeg skulde støtte og tage imod til begge sider, naar jollen igen begyndte sin vilde dans efter renen. Det hjalp betydeligt at faa noget at styre med, nu var udflugterne fra pulken ikke saa hyppige; men anstrængelserne for at blive i marterredskabet var krampagtige og kronedes langtfra altid med held. Farligst var det, da vi kom ned i skoven og bakkerne var stejle, der maatte jeg foruden at vogte mig for træerne bremse stærkt; det halvvilde dyr blev aldeles desperat af rædsel, naar pulken ramte dets bagben.

Det var timer fulde af modgang og spænding, og jeg tænkte med undren paa, om vi virkelig med hele lemmer skulde naa frem til Jukkasjärvi; dog var der en saadan komik over hele færden, at jeg hvert

øjeblik maatte kvæle latteren for ikke aldeles at miste herredømmet over mine haardt anspændte muskler.

Der var en hvilestue paa vejen; da vi kom dertil saas ild paa skorstenen og Nikki gik ind, men han syntes ikke, vi skulde hvile; selskabet derinde bestod af nogle Finner, som fragtede et lig ned til en kirkegaard, og ligslæden holdt i nærheden. Vi fortsatte derfor rejsen i mørket, efter denne lille ekstra opmuntring.

Ud paa aftenen saa vi et baal lyse midt inde i skoven, det var nogle af vore rejsefæller som rastede; vi kørte nærmere, og ikke længe efter var vi alle samlede. Det var ikke gaaet dem bedre end os, og havde de haft en anelse om, hvor forfærdeligt føret var, havde ingen taget ud paa denne markedsrejse. Lapperne sagde, at de havde aldrig oplevet noget lignende, og haabede ogsaa at slippe for en gentagelse nogensinde.

Renerne spændtes hurtigt fra og bandtes med den lange tømme her og der ved træerne, efter at man først havde undersøgt, om der fandtes lav, hvor de bandtes. Forresten kan man straks se paa renen, om der findes føde eller ej, den gør nemlig sletikke noget forsøg paa at fjerne sneen, om der ikke er lav under.

En vældig ild blev tændt ved roden af et stort vindfældet fyrretræ. Maden og kaffekedlerne kom frem, de sidste fyldtes med sne, som imidlertid snart forvandledes til stærk kaffe.

Det buldrede og klang i det mægtige baal, flammerne slikkede op og tændte den kæmpestore, væltede fyrrerod, der med sine knudrede, slyngede arme stod og dannede baggrund for ilden og den lille klynge skindklædte mennesker, som var samlet midt inde i den snetunge skov. Det var koldt, og den varme aande sad hvidfrossen i haar og pelse, øjenbryn og øjenvipper, huden var rød og frostbidt, men foran ilden smeltede alt det frosne, og humøret kom op. Naturligvis var det frygtelige føre samtaleæmnet, og man spurgte kærligt til hinandens befindende. Kvinderne hoverede saa smaat over, at mændene var ligesaa haardt medtagne som de. Det hele toges dog humoristisk, hvor ubehageligt, ja farligt det end i virkeligheden var.

Da vi havde spist og drukket kaffe flyttedes renerne til andre træer for at bete videre, medens vi hvilede, nogle i pulkene, andre omkring ilden; Lapperne tænkte saa smaat paa at overnatte her men opgav det.

Jeg faldt næsten øjeblikkelig isøvn. Da jeg en lille stund efter vaagnede, var virkeligheden som en fortsat drøm, den nattemørke stille skov, sne som sagte dryssede fra tunge grene, de sovende pelsklædte skikkelser i ildskæret, som ikke lignede virkelighedens mennesker, men var som en levendegørelse af barndommens æventyrflok; ja de lignede disse saa meget, at de gav selve omgivelserne det samme skær af æventyr og fjærnhed, som gjorde livet hos dem og med dem saa indholdsrigt og

smukt. Efter et par timers hvile forlod vi ildpletten i skoven og begyndte igen den haarde markedsrejse. Renerne havde nu hvilet og for atter hidsigt frem. Det var farligt at køre med pulk herinde i skoven; det er snart gjort i mørket at slynges mod et træ og knuse hovedet eller bryde ryg og lemmer, en dødsmaade som langtfra er ukendt hos Lapperne; heldigvis fik jeg ikke de herhenhørende historier før siden efter.

Da vi kom ud af skoven, var det atter sten og frosne tuer, og den vilde flugt fortsattes; men nu havde jeg faaet mere øvelse i at holde mig indenbords, hvilket forundrede Nikki, saa han udbrød engang vi gjorde holdt: «Dat læ gumma, don bisok gerresest» (det er et under, at du kan holde dig i pulken). En gang blev jeg alligevel kastet saa kraftigt ud, at jeg kom for sent og saa pulkene forsvinde som en mørk streg paa sneen. Omsider opfangede Nikki dog mine raab og standsede.

Men da vi naaede Sautusjärvi, endte vore kvaler, sneen laa jævnt paa isen, og der faldt sød hvile over alle ens trætte nerver og muskler; renerne følte vel det samme, her var ikke noget at ræddes for, desuden blev det lidt lysere, maanen kom op og stod rød over fjældene. Endelig var det en nydelse at sidde i pulken og føle den glide jævnt over sneen. Vi fulgtes nu ad allesammen i rigtigt markedshumør, men der blev ikke sagt ret meget, kun Gaiso sad og nynnede afvekslende med smaa raab til den stortakkede prægtige ren, som trak hendes pulk. Omkring søen stod skoven mørk mod sneen. Maanen steg højere og lyste saa grønlige skygger fulgte os. —

Pludselig viste sig langt borte oppe i fjældene en mængde smaa lysende punkter; var det rejsende Lapper, som havde gjort ild op, nej, der var altfor mange ildsteder; jeg raabte til Nikki: «mi dobbe læ?», han svarede tilbage paa sit bløde sprog: «Keruna» (byen Kiruna)[61]. Det var de elektriske blus oppe i malmgruberne som lyste langt her ud i vildmarken.

Hen imod midnat blev det koldt, frosten sang i isen, og der gik skyer for maanen, baade folk og rener var trætte; hvordan mon nattelejet vilde blive — sandsynligvis en renhud paa et haardt gulv i et eller andet pørt.

Det var meget mørkt, da Nikki ledte sig frem til et lille bitte hus, hvor der boede et par ældre Lapper, som havde opgivet nomadetilværelsen. Nikki havde deres faa rener i sin hjord, og plejede derfor at bo hos dem, naar han var i Jukkasjärvi.

Han bankede paa døren, og lidt efter kom en spinkel lille lapmor og lukkede os ind. Vi fik alle tre en venlig modtagelse — Nikkis svigersøn var fulgt med os.

Det blussede snart lyst og godt paa den aabne skorsten — Lapper er aldrig utaalmodige over natteforstyrrelse, det er de saa vant til fra koten. — Inde i det lille pørt var der skinnende rent; hele huset bestod kun af dette ene rum.

Manden, nissefar selv, sad op i sengen og passiarede og spurgte nyt fra sine rener, den voksne søn laa i sin slagbænk med aabne øjne. Paa gulvet laa en markedsgæst, som var kommet før os samme aften. Efter en timestids forløb sov vi allesammen trods den stærke kaffe, vi nys var blevet trakteret med. Sønnen havde afstaaet sin slagbænk til mig, selv laa han paa gulvet sammen med de tre andre; nye renskind og sovesager fandtes der nok af.

Da jeg vaagnede næste morgen, var det endnu aldeles mørkt, mor stod tynd og lille foran spisen og lavede kaffe, ilden lyste over et rynket brunt ansigt og fik hendes smukke gamle lapklæder til at straale — stuen var et paradis af hygge; i en følelse af velvære sov jeg atter ind, og vaagnede først helt, da Gate stod foran min seng med en kop kaffe og et venligt: «godmorgen, hvordan har du det?»

Det var rimeligt at spørge til mit befindende, forstod jeg, for paa gulvet sad Nikki med nøgen overkrop og ynkelige miner, medens en anden ivrigt gned hans ryg med smørelse; saa medtaget var han af turen. Forresten blev alle Lapperne mer eller mindre syge et par dage efter den færd.

Det var underligt at vaagne inde i en stue efter næsten et halvt aars koteliv; noget af det mærkeligste var det at kunne se ud af vinduerne, efter saa længe at have set himlen gennem ræppen. Paa en stor gammel vippebrønd sad en skade med sin lange metalglinsende hale og fine hvide barm, andre skader spaserede om paa sneen. Der laa gamle graa Finnegaarde, og bag dem saas langt ude fjældene. Det var søndag, og en ældre finnekone kom vandrende ad stien med velbehag nydende sin morgenpibe. Fra gaardenes brede skorstene steg røgen op i den graarøde morgenluft. Det frøs stærkt og fodtrinene i sneen knirkede og peb, saa det hørtes ind i stuen.

Da det blev kirketid samledes Lapperne i og ved kirken; den lille graa finneby fik ved deres fremkomst et livligt udseende, de straalede som blomster, paa stierne, i døraabninger og vinduer. Kirken blev snart fuld, dels af Lapper og Finner, dels af byboere, som var rejst ud for at glæde øjnene med fjældfolkets farver og fremmede udseende. Inde i kirken før gudstjenesten gik det ikke saa højtideligt til, som naar ellers bønder og andre folk samles der. Lapperne passiarede indbyrdes, spaserede ugenert rundt og saa sig om, børn i alle aldre var med, og en og anden hund, som havde sneget sig efter hjemmefra, gik og snusede til alting.

Da provsten kom, blev der dog stille, saavidt som hunde og smaa børn kunde forholde sig tavse.

Prækenen var paa finsk, og efter den blev flere lapbørn døbte, derpaa holdtes stor altergang, hvorunder et par kvinder fik liikutuksia og begyndte som ved de læstadianske bønnemøder at hulke højt og raabe til Gud. Det var kvinder som havde sorg. Siden var der begravelse. Efter

at provsten havde læst over liget, blev det baaret igennem kirken og ud paa den ventende ligslæde for at køres den lange vej over søen til den lille ø, hvor kirkegaarden laa. Medens provsten talte, hulkede en kvinde

LAP I VINTERDRAGT

uophørlig; det var moderen som skulde begrave sin anden voksne søn, han var død om sommeren oppe i fjældet, og nu paa vinterføret bragt til kirkegaarden. Tilsidst sank hun besvimet om i sneen. — Medens det svage dagsskær tog helt af og mørket og stjærnerne kom, bevægede ligtoget sig ud over isen i en lang broget linje. Lapperne har ingen sørge-

klæder, de gaar ikke i højtidelig procession, mødrene har deres smaa børn paa ryggen i vuggen, og hundene er med her som over alt, hvor Lapperne færdes. Det er som om det folk sletikke var indrettet paa at have sorg, og dog gaar sorg dem dybt til hjærtet; ofte kan de være sindsforvirrede i flere aar, om døden tager den de holder mest af. —

Lapperne blev nogle dage i Jukkasjärvi; det var jo ikke blot de kirkelige forretninger som skulde passes, der skulde ogsaa handles. Egentlig marked, som vi kender, var der ikke noget af, ingen gøgl eller boder af nogen slags, ingen drikken eller lystighed, saadan som før i tiden. Kun en og anden købmand fra nærmeste by havde indstalleret sig med sine varer i en bondegaard. Blot een dag viste sig under aaben himmel en bager, som solgte brød fra sin vogn, men han fik snart udsolgt og forsvandt igen. Det eneste oplivende for markedsgæsterne var de mange læstadianske bønnemøder, som kunde vare ved til langt ud paa natten. Dagene gled ellers stille hen i mørket; naar man gik paa kaffevisiter, kunde det være besværligt nok at finde rundt mellem gaardene og redde sig hjem selv; tidligt paa eftermiddagen var det fuldstændigt mørkt, og gennem mørket hørtes de pompose dron fra malmsprængningen i Kiruna. Det glimtende, oplyste bjærg manede med sin stærke røst til ikke at glemme virkeligheden nu i mørketiden, hvor drømmene saa let kunde faa overhaand. —

Da børnene var døbte, de døde begravede, køb og salg afsluttet, og prædikanterne borte, begav ogsaa vi os paa hjemvejen.

Renerne havde i de dage gaaet sammen i en flok i nærheden af Jukkasjärvi. Lapperne skiftedes til at vogte dem hele døgnet rundt, men da der var ulve i nærheden, havde de været meget urolige og trods vogtning dog tjærnet sig saa langt, at det tog et par dage ekstra at faa fat paa dem, saa vi kunde komme afsted.

Hjemfærden var aldeles uden æventyr og modgang. Henfarten havde tæmmet renerne en del, desuden havde det sneet stærkt i mellemtiden, saa føret var fortræffeligt. Vi fulgtes ad allesammen hele vejen hjem. Nikkis svigerson kørte sidst, han havde en raide paa tre, fire fragtpulke, sine egne og nogle andres markedsvarer; men da vi kom frem til hvilestuen, var der overgaaet ham det uheld, at han havde tabt en pulk uden at mærke det. Det kan let ske, hvis pulken støder haardt imod noget og bliver hængende, saa trækrebet brister eller løsnes, i bælgmørke kan man ikke saadan holde øje med raiden; han maatte endda være glad, at renen ingen skade havde taget. Nu maatte staklen en halv mils vej tilbage for at hente pulken og selv trække den frem, medens vi i goden ro drak kaffe og spiste. Den slags hændelser lees der af, hvis man da ikke selv er den uheldige. —

Luften var lodden og musegraa, det sneede fint. Inde i skoven ragede de store fritstaaende graner op som kinesiske taarne. Da vi kom ud af

skoven var det meget vildsomt, ingen vej eller sti, ingen horisont, ingen skygger, kun et graat tomt intet.

Renen for min pulk havde ganske skiftet natur, den gik langsomt og lod sig trække af den forangaaende, som derfor snart blev træt. Desuden kørte Nikki først og hans ren traadte spor for alle de efterfølgende; det var et drøjt arbejde i den ret dybe, løse sne, og renen lagde sig da ogsaa jævnlig; tilsidst satte Nikki sig ned i sneen ved siden af renen og erklærede, at han ikke hittede vejen længere; nu kunde vi blive her til det lysnede, saa vi kunde se at orientere os. Men det vilde svigersønnen ikke høre noget om, han vidste hvor vi befandt os og vilde hjem. Han overtog derpaa førerskabet, og vi fulgte efter. — Det varede ikke mere end et par timer, inden vi lugtede røgen fra koterne og hørte hundene, som paa lang afstand havde mærket os.

Inde mellem træerne steg ildgnister op i den mørke luft, det var sidaen. Da vi kørte ind mellem koterne, løftedes en og anden dør, en skikkelse viste sig paa ildbaggrund for at se, hvem de kommende var.

Aldrig havde koten syntes mig saa stor og hyggelig som den aften. Der var lagt friske granris paa gulvet. Sara sad foran ilden med sit venligste ansigt, kaffen stod færdig foran hende, børnene saa forventningsfulde ud, og hundene var ved at æde en af henrykkelse.

XV

TIDEN til jul gik hurtigt, mørke og kolde gled dagene, dog uden en times kedsomhed. Kulden tog stærkt til og naaede maksimum juleaften. Hjorden blev vogtet nøje, da ulvene var meget nærgaaende. Den del af hjorden, vi havde her, bestod for en stor del af de værdifulde tæmmede kørerener, som vi stadig havde brug for ved flytningerne, den øvrige del var efterblevne rener, og dem som senere var skilt ud af andres hjorder.

Nikki og Inga skiftedes til at vogte nat og dag ligesom de andre i lejren. Det var mest mændene selv og pigerne, som maatte ud, alle de andre renvogtere var med hovedhjorden i sydligere egne paa de egentlige vinterbetesmarker.

At vogte for ulven er et drøjt arbejde, vogteren skal være paa skierne hele tiden, kan slet ikke hvile, og hvad værre er, han maa huje og raabe uafbrudt for at skræmme udyret; men han faar ikke huje hen i den retning, hvor ulven menes at opholde sig, den er nemlig troldkyndig og kan gøre ham maalløs.

Trods nøje vogtning gik alligevel ikke saa faa rener i ulvene. Hvis nemlig nogle enkelte rener skiller sig ud fra hovedflokken, og «fjenden»

er i nærheden, kan den naa at gøre ulykker, inden folk og hunde kan forhindre det. —

Et par aftener før jul, da vi havde lagt os og ilden var ved at slukkes, blev døren stille løftet, og Turi viste sig i aabningen, vejrbidt og rimhvid. Ved hans «buris, buris» stak Sara hovedet ud af sin raggas, og lidt efter var alle vaagne, ilden blev blæst op, gæsten skulde forsynes med mad og kaffe.

Turi var kommet for at meddele mig, at han ikke kunde holde sit tidligere løfte, at følge mig til Karesuando og Koutokeino, da en saadan rejse sikkert vilde koste ham de kørerener vi skulde bruge. Ulvene var altfor talrige den vinter, og paa en saa lang rejse kunde han ikke vogte dem hver nat, saadan et par ensomme rener vilde derfor uvægerligt gaa tabt. At den rejse ikke blev til noget, var mig en stor skuffelse, men til gengæld blev jeg glædelig overrasket ved, at Turi bragte en stor julepost, mange breve og pakker. De sidste indeholdt mest kager og slikkeri, hvilket var særdeles kærkomment baade hos mig og mine omgivelser.

Turi blev hos os en ugestid, han vilde efter helligdagene anbringe sine sakse et sted i nærheden for at komme en og anden ulv tillivs

Juleaften oprandt med over 40 gr. kulde (celsius). Inde i koten kunde vi ikke se hverandre for frosttaage, og koten var hvid af rim paa den indvendige side, trods det vældige baal. Naar termometret synker til saa lave kuldegrader fremkommer denne taage, ved at hed dampfyldt luft fra baalet mødes med den iskolde luft, som synker ned gennem ræppen og strømmer ind gennem koten forneden.

Udenfor var himlen aldeles klar, rent overjordisk klar i den halvlyse tid midt paa dagen. Jeg gik ud i alt dette stille hvide og fulgte et enligt skispor, som drejede af i nordlig retning fra koterne, og efter en stunds forløb var sidaen, skoven og alle lyde derfra borte. — Alt var hvidt, hvidt, ikke koldt kridhvidt, men glitrende som lyse hyacinther, det var luftens farver som sænkede sig over jorden. I vest steg Tavanjunje ensomt og stejlt, det bratte affald i nord laa i lilla skygge, medens sydsiden tindrede svagt som perlemor. —

Skisporet ophørte ved en lille kratbevokset forhøjning i terrænet, — ja saa, det var her børnene havde rypesnarerne; heldigvis sad ingen ryper fast derinde, om en hvid fugl havde flakset i sneen vilde jeg med god samvittighed løst den.

Jeg gik videre gennem stilheden; det virkede næsten ubehageligt med skiernes gliden over sneen, og jeg standsede, al lyd ophørte med det samme, kun inde i mit hoved susede blodet med en svag klingren. Saa kom langt borte fra lyden af en renbjælde, hjorden gik oppe omkring Tavanjunje. Straks troede jeg i min julestemning, at det var lyden af en kirkeklokke, og det vilde ikke være godt. Lapperne siger, at den som

i vildmarken hører en kirkeklokke skal dø samme aar. Nej, den hellige lyd naar ikke ud i ødemarken, hvor de Underjordiske lever. Saadanne har her fred for kirken og vantro mennesker. — Og bedst som jeg stod hørtes en svag, men klar, halvt nynnende sang dybt nede under sneen. Jeg lyttede længe, og stilheden gjorde, at jeg tydelig kunde skelne, hvorfra lyden kom. Den maatte have en rimelig forklaring, det var vel en ufrossen kilde langt nede. Jeg stak skistaven tilbunds, den var aldeles tør, da den kom op, men lyden tav i samme øjeblik, og jeg gik videre efter at have ventet lidt. Da jeg noget efter kom tilbage til stedet, hørte jeg den sagte syngende sang igen. — Siden fortalte jeg Sara det, og hun sagde: «Du har hørt Uldak (de Underjordiske), det er ellers sjældent om vinteren».

Nu blev skoven med koterne atter synlig, røgen laa i lange slyngninger imellem træerne som det fineste elverspind. Overalt glammede øksehug, der var stor travlhed med at hugge ved, den skulde nemlig række begge helligdagene over, og i en saadan kulde gik der meget til. Snart skulde stablerne være høje nok og alt i orden, skumringen var allerede begyndt, skønt kl. kun var lidt over eet.

Forresten var den rigelige vedhugning det eneste, som viste, at en stor helg nærmede sig, og saa det at børnene fik gentagne formaninger til ikke at støje eller løbe rundt om koten, ingen højrøstethed eller vild leg. Saadan op mod en helg navnlig den store *ruotta æked*, juleaften, naar «det onde» særlig er ude for at spejde efter syndere, skal man være meget forsigtig og stille.

Turi og Inga huggede ved, jeg tog fat paa det samme for at holde varmen. Det var saa koldt, at hvert lille dun i ansigtet stod som en rimpig, og blinkede man, frøs øjenhaarene sammen et kort sekund. Aftenen inde ved baalet kunde blive lang nok, man skulde sidde der ørkesløs i flere timer, kulden og helgen hindrede al beskæftigelse.

Da der var ved nok, blev de hvide birkestykker ordnede i en smuk stabel, ligesaa ordnedes kvistene, saa ingen grene stak frem, og pladsen rensedes for træaffald. Det var Turi, som gav sine ordrer og selv hjalp med. Inden han gik ind, oprejste han ogsaa en temmelig lang birkegren ved siden af smakkomuorra. Siden fik jeg rede paa, at den var til brug for Stallo, som her kunde binde sin raide, naar han juleaften efter skik og brug gaar ind i koten for at efterse, om alt er i orden og efter gammel sæd og skik. Han er da tørstig efter rejsen, og drikker vand; kedlen skal derfor altid være fuld af vand julenat, hvis den ikke er det, suger han med et jærnrør hjærnen ud af det yngste barn i koten (det er mest børnenes pligt at hente vand).

Da det blev mørkt, henfaldt lejren i dyb stilhed, alle lydene ligesom frøs bort. Øksehuggene var hørt op, ingen menneskestemmer, ingen

hundegøen, det eneste levende var den tætte gnistfyldte røg, som bølgede ud af ræppen fra de store baal i koterne. —

Da Nikki om eftermiddagen kom hjem fra hjorden, medbragte han en død ren, som han havde fundet ligesom ulven havde dræbt den. «Navdde (ulven) har villet skaffe sig ruotta-males (julemaaltid)», sagde Inga, men blev tysset ned af Sara; det var ikke værd at nævne det farlige paa den farligste tid. Graaben havde virkelig været særlig ond den dag, flere i sidaen havde maattet lægge ren til til dens julemad Lille Oula, en ni aarig knægt af naboens med overflødigt humør, havde været særlig højrøstet under dagens leg, hujet og raabt, saa Sara ofte havde skændt paa ham, og nu ramtes han af hendes haarde bebrejdelser; de dræbte rener beviste, hvor farligt det var at støje stygt saa nær op mod helgen. Drengen stillede sig dog skeptisk til sagen og tog sin overhaling med ro. Men Sara var i daarligt humør, en af hendes bedste renkøer laa nu der blodig og sønderrevet.

Nikki trak den om bag boaššo, hvor al slagtning foregaar[62]; lidt efter kom han ind med de dampende indvolde i et stort fad. Siden slæbte han mod al sæd og skik den døde ren ind i koten for at flaa og partere den, ude vilde alt fryse mellem fingrene paa ham.

Det var ingen hyggelig julekote; først den tætte klamme frosttaage, der næsten udelukkede enhver fornemmelse af at være inden døre, dertil Nikki med sit blodige arbejde og den døde ren, som spredte uhygge med sine store, brustne øjne, Sara tavs og fortrædelig, hun som ellers altid var i ligevægt og godt humør. Børnene mærkedes ikke, de holdt vel til i en anden kote, hvor stemningen var livligere, først ved aftenstid kom de hjem. — Madgryden blev hængt over ilden, men det skulde ikke ophjælpe humøret, at Nikki fyldte den med kødet af den ulvedræbte ren. Den slags kød er meget daarligt, dels fordi dyret er jaget ihjel, dels fordi selve ulvebiddet gør det skarpt i smagen, paastaar Lapperne; denne renko var tilmed mager, og magert renkød er aldrig nogen delikatesse. —

Jeg ansøgte hos Sara om at tage en lille gran ind og sætte den i boaššo med tændte julelys, nogle jeg havde faaet i en af pakkerne. Børnene var meget ivrige for ideen, men Sara afslog barsk vor ansøgning, «saadanne kunster skulde man ikke have for en juleaften». Vi fik nøjes med de ju lys ilden, maanen og stjærnerne dannede. Det var saa koldt, at de mange ispartikler i luften blev synlige som en regnbuefarvet ring om alt, hvad der lyste. Saadan en stor farvet ring stod om maanen, de større stjerner og om en og anden flamme inde i baalet, ja om man rev en tændstik, kom den samme farvede ring om den lille flamme. — Jeg anbragte et lys i sneen paa en lille gran udenfor koten, det stod der med sin glorie og brændte fint og stille inde i den store skov; men

det var saa koldt, at jeg ikke udholdt at se det brænde ned. I denne lammende kulde og det evindelige mørke var det som at staa udenpaa jordkloden udsat for verdensrummets isnende udstraalinger, omgivet af et dødt intet, der bredte sin rædsel over en stakkels nattemørk klode, hvor hist og her en lille klynge skindklædte mennesker samledes om et baal i den dybe sne.

Men selv om det var juleaften og langt under kviksølvets frysepunkt, skulde vogterne dog ud til hjorden, hvis de ikke vilde resikere at være uden rener næste dag, saadan som ulvene nu huserede. Nikki havde været ude om dagen, nu var det Ingas tur at tage nattevagten. Hun rejste sig, snappede sine laadne skindvanter, kaldte paa hunden, og idet hun gik ud bandt hun sin hue under hagen, det var alle forberedelserne til den lange nat.

Det var koldt for de to som gik, men det var da hellerikke videre varmt og hyggeligt for os, som sad hjemme.

Lidt før maden blev rettet an, forsvandt Turi til sin søsters kote, der skulde de antagelig ikke have «ulvekød» til juleaftens-nadver. Vi samledes imidlertid om madfadet og tog for os af de retter som fandtes, men maaltidet foregik i dyb tavshed, og da vi var færdige, begyndte hver især at rede sit leje efter at have taget vanter paa hænderne. Sara, som puslede med noget henne ved boaššo, udbrød pludselig: «Nej, det har jeg dog aldrig set før, lange istapper hænger for enden af det ved, som brænder paa ilden!» det var den hede damp, der ellers strømmer ud af friskt ved, som her øjeblikkelig frøs.

Julenat var kold at komme igennem, trods laadne støvler og tørt hø føltes fødderne som isklumper. Det smeldede i den bundfrosne vandkedel, og træerne udenfor knagede af kulde. Lille Nilsa gik den nat isøvne hen og satte sig ved døren, men Sara vaagnede og fik drengen stoppet under felden igen: «Jeg troede det var Jule-stallo, som var kommet ind i koten, da jeg saa dig sidde henne ved døren», sagde Sara om morgenen, da hun fortalte os hændelsen. —

Jeg kunde saa daarligt sove med ansigtet under felden og plejede derfor at pakke hovedet ind i et uldent sjal; om morgenen var det dog ubehageligt at vaagne med dette isdække for ansigtet, det frøs jo altid stift af aanden, saa det maatte rives fra hinanden, og bandt man for varmens skyld raggas op, laa man som i et lille snehus om morgenen, alt derinde var hvidt af tykke rimkrystaller; ogsaa hundene var hvide af rim, deres frosne aande. Vor lille hundehvalp var nu vokset saavidt til, at den selv bestemte, hvor den vilde sove, og den havde valgt sin plads under min hage; der laa den med sit hovede, saa nær ved mit ansigt, at min aande kunde holde den varm. Ofte naar det frøs stærkt vaagnede jeg ved at hvalpen stak sin lille iskolde snude helt op imod min næse

inde under sjalet. Selv da hvalpen voksede til og blev stor og tung, beholdt den sin plads. —

Kl. var otte, da Inga og Rill kom hjem, aldeles kridhvide af rim og

RENHJØRDEN VED VINTERTID PAA VEJ TIL NYT BETE

sne og med lange istapper i haaret. Der var ingen ønsken «glædelig jul», ingen sagde noget overhovedet; sentimentalitet er ikke det, som plager fjældfolket mest, ingen mælede et ord om, at det havde været en haard julenat for det unge barn. Hun bankede sne og rim af klæderne

henne ved døren, hængte vanterne fra sig, og satte sig ned i tavs venten paa morgenkaffe, medens Rill lagde sig foran ilden, ivrigt pillende isklumper af pelsen og slikkende sine medtagne ben. —

XVI

Saa snart de første helligdage var overstaaet, flyttede vi; det gjaldt om at redde sig afvejen fra ulvene saa hurtigt som muligt; vi var derfor kun ganske kort paa hvert sted.

Nytaarsdag kom børnene ind og meldte, at solen var synlig; det var dog kun blind allarm, men sandt var det, at man knap taalte at se mod den glansfulde sydhimmel, solen kunde ikke være langt borte.

Den stærke kulde varede julen over og holdt alle, med undtagelse af renvogterne, i delvis uvirksomhed. Der var kun i de dage arbejdet med flytningerne, vedhugning, daglig madlavning, og hvem, der havde smaa børn maatte passe dem omhyggeligt. Ingen kunde nære sig til nogetsomhelst haandarbejde, desuden pakkede man ugærne pulkene ud, naar man snart skulde flytte igen; kun det allernødvendigste af husgeraad og sovesager toges ind i koten. — Under de hastige flytninger kunde man ogsaa slaa sig sammen, to familier i én kote for nemheds skyld, men det er altid temmelig ubehageligt, koten bliver overfyldt med mennesker og hunde, navnlig tager en fem, seks store hunde megen plads og varme; de anbringer sig selvfølgelig foran ilden, naar de er hjemme, og man maa idelig tampe dem bort, hvis man selv skal have noget godt af varmen. Desuden er hundene slemt befængt med bændelorm, som de gaar og taber rundt om i risene derinde; men det er dog en behagelighed, at de smaa brune springere ikke findes hos laphundene i de nordlige Lapmarker.

Naar det er meget koldt, hænder det ogsaa, at Lapperne gør koten mindre, mere snever, for lettere at kunne varme den op. Man vælger heller ikke pladsen med særlig omhu, naar man kun agter at blive et par døgn, og vi havde det derfor under hele Juletiden meget ubekvemt; store kampesten stak op gennem sneen inde i koten, og man fik indrette sit leje imellem dem eller paa dem, som man bedst kunde.

Imidlertid blev dagene lysere og lysere, og helligtrekongerdag saa vi solen for første gang det aar. — Koterne laa paa en bakkeskraaning ned fra skoven, og foran dem var en stor fjældslette med smaa træbevoksede bakke-øer. Da vi intetanende kom ud om morgenen, blændedes øjnene aldeles af stærke straaler, solen stod som en bleg grøn skive midt i et hav af ild; overalt hvorhen man vendte øjnene, saas grønne sole, og sneen tindrede og lynede. Der bredte sig hurtig en vis feststem-

ning over hele lejren, og alle meddelte hverandre nyheden. — Børnene legede hele formiddagen ivrigt nedenfor koterne, de rejste til marked, trak hinanden paa ski, som naar en ren er spændt for en skilober[63]. De tumlede i sneen af hjertenslyst, til Elle forfærdet udbrød: «Jamen det er jo *basse* (helligdag), tænk om Stallo kommer!» Glæden sank betydeligt, lidt efter var legen ganske ophørt.

Næste dag skulde vi atter flytte, et par ravne havde kredset oppe i luften og med deres «runk, runk» tilkendegivet, at broder ulv var

KOTEN REJSES

i nærheden, eller i hvert fald snart vilde komme. Det var saa koldt, at Lapperne kviedes ved at flytte, men vi maatte afsted. Koterne var taget ned, pulkene stod færdige, kun baalene brændte og kaffekedlerne ventede paa dem, som skulde bringe renerne.

Endelig kom de, kendelige paa en hvid sky, som bevægede sig lavt frem over sneen i den klare luft; det var dyrenes varme aande, som i kulden fortættede sig og laa hen over dem. Langsomt skred den graa plet med skyen hen over den store sneflade. I spidsen af hjorden gik Nikki paa sine lange skier med lederenen i tømmen efter sig, stadig gentagende det langtrukne «eus, eu s». Efter lederenen kom følgerenerne[64] og hele hjorden omringet af vogtere og hunde. Den standsede et stykke borte, og trækrener indfangedes. Saa snart hjorden kom til syne, begav de større børn sig afsted med alle rentømmerne i en ring om skuldrene.

Efterhaanden som renerne indfangedes og bandtes efter hverandre, trak børnene dem hen i nærheden af pulkene. De, som skulde lede og drive hjorden, gik i forvejen med denne, medens de andre gav sig til at spænde renerne for og gøre raiderne i orden. Lille Nilsa plejede at være den allermest ivrige ved hentning og forspænding af trækrener, men da han denne gang kom med trækrenerne og forspændingen var begyndt, gav han sig pludselig til at græde af kulde og raabte ganske fortvivlet og arrigt: «i' mon læ' lengime, im, im! Jeg spænder ikke for, nej, nej!» Inga smilte og overtog arbejdet, medens Nilsa gik til ilden for at faa sit humør og sine fingre tøet op.

Det var allerede skumring, inden vi kom afsted. Kulden isnede og bed snart gennem alle klæderne, da det tilmed lige rørte paa vinden. Vi sad stille i pulkene. Det hvinede og peb i sneen, hvor vi kom frem, lydene skar ind i den dødsens stilhed, som stod i luften. Ikke en mælede et ord, enhver havde nok at gøre med sine egne kuldefornemmelser. Forresten troede jeg kun, at det var mig, der frøs saa stærkt; jeg saa nemlig en ung kone standse sin pulk og amme barnet midt under flytningen. Men jeg saa ogsaa Sara lede et stort sjal frem af en pulk og tage det om hals og hoved, saa kunde hun dog vist ikke have det for varmt, tænkte jeg. Da vi siden i koten talte om flytningen, gik det op for mig, at alle Lapperne havde frosset ganske antageligt. Sara sagde endogsaa: «Ja, jeg frøs saadan, at da jeg saa Marja amme sit barn, tænkte jeg, om det havde været mit barn, fik det sulte ihjel, jeg havde ikke kunnet amme det i en saadan kulde».

Efter denne flytning fik jeg feber med stærke rheumatiske smerter og maatte ligge i flere dage. Lapperne sagde ganske aabenhjærtigt: «Nu dør du nok.» Men da jeg selv ingen fornemmelser havde i den retning, tog jeg sagen med humør, og bad dem blot lægge dygtigt paa ilden for at faa kulden af kroppen. Ganske uden resultat tog jeg al den medicin, jeg kunde overkomme, baade af mit eget apotek og af Saras lille forraad, dog forsøgte jeg ikke tørrede frøer[65], hvilket maaske var forkert. Heldigvis gjaldt næste flytning Vittangi, og der fandtes læge.

Færden dertil var rigtignok fuld af kval og pine, alligevel var det oplivende at køre det sidste stykke nede paa elven og se lysene fra gaardene, som laa i en meget lang uregelmæssig linje. Vi standsede et lille stykke fra den længst bortliggende gaard, hvor Nikki plejede at tage ind. Ilden fra den aabne skorsten lyste ud gennem vinduet. Hundehvalpen og jeg var de sidste i rækken, da vi gik ind; den var usikker om, hvorhen den skulde vende sig, der var jo ingen kote, og jeg kunde næsten ikke gaa. Imidlertid tog hvalpen det parti at følge de andres spor, men Sara og børnene forsvandt ind i huset, før bagtroppen naaede frem. Der stod hvalpen — hans mennesker var opslugt af et stort sort hul, som nu

stod aabent for ogsaa at opsluge ham; den mørke forstue saa virkelig uhyggelig ud, navnlig for en lille hund, som aldrig havde set et hus før. Pludselig tog rædselen ham og sanseløst bar det i vej bort, udover sneen; den rendte for livet og vilde sikkert omkomme af kulde i nattens løb, hvis den ikke blev indfanget. Jeg humpede afsted i sved og pine og fik krabaten fat, dens hjærte bankede i vild skræk, da vi gik ind. —

Jeg for min del var glad ved opholdet i gaarden hos de elskværdige Finner, hvor jeg ved lægens hjælp snart blev rask. Men for hvalpen var og blev det en underlig «kote» — ikke kunde man rapse madvarer, ikke komme op i sengen, ikke føle nogen varme fra ilden; man var tvungen til at færdes nede paa gulvet, hvor der var haardt og koldt. Men det allermærkeligste var dog katten. Saadan et væsen havde hvalpen aldrig set før. Da den i stum forundring en tid havde betragtet underdyret, forsøgte «Tji tji» (et slags kælenavn for smaa hvalpe), om det kunde lege; med et lille skarpt bjæf og et hop slog den sine kluntede forben indbydende ned lige foran mis — virkningen var frygtelig og uventet: et hvæs, et par ildøjne og en skarp lussing. Hvalpen nyste og stirrede himmelfalden efter katten, som med et sæt var oppe paa ovngesimsen. Den lille laadne klodsmajor saa dum ud, det var grumme svært at begaa sig i denne underlige verden.

De ganske smaa Lapbørn fandt ogsaa pørtet mærkværdigt; de havde vel ikke den slags modgang som hunden, men de saa straks op mod loftet og udbrød: «Dat læ imaš goatte, go i læk ræppen», det er en mærkværdig kote, den har ingen ræppen. —

En del Lapper indlogerer sig for længere eller kortere tid i bondegaardene under den haardeste vinter; det er mest unge mødre med smaa børn; mændene gaar imidlertid paa renvogtning, og somme af dem holder til i en kote hos slægtninge eller bekendte i nærheden af hjorden. Hos os var ingen spædbørn, og familien flyttede derfor snart ud i skoven en mils vej syd for Vittangi. Men næsten hver dag kom nogen fra lejren ind i et eller andet ærende. Sara havde faaet bestilling paa at sy nogle lapsko til bønderne, og i den stærke kulde foretrak hun at være i finnegaarden de dage, medens hun syede. Nu var det lyst og klart vejr, sneen glittrede og straalede som sol i en rude, hvorhen man vendte øjnene. —

En dag, da jeg nærmede mig gaarden efter en lille spadseretur, saa jeg en del Lapper og hunde komme nede paa den frosne elv med en flok rener, en *čora* (flok paa ca. 40—50 stk.), netop saa mange, som vi ventede, de vilde bringe (en del af mændene var gaaet tilbage efter flytvejen for at opsamle tilbageblevne rener). De kom saa mærkelig lydløst, hvilket undrede mig lidt; dog gik jeg ind, uden at læste mig videre ved det, og meddelte Sara, at de ventede rener var kommet. Da Nikki lidt efter traadte ind, benægtede han paa det ivrigste, at der var

kommet en eneste ren, hvorover jeg blev lidt stødt, da jeg var sikker i min sag. Sara hørte paa os, saa sagde hun halvt hviskende over mod mig: «Uldak». Jeg bøjede mig for den forklaring, og hun tilføjede: «Havde du forstaaet, at det var Uldak, skulde du gaaet nærmere og kastet din kniv eller om kun en synaal over dem, saa havde du faaet renerne til ejendom — forresten bliver du rig, som baade ser og hører Uldak».

INGA LØSER LASSOEN NED, SOM BØRNENE HAR BRUGT TIL GYNGE

Lapperne sætter stor pris paa at have smukke dyr i hjorden; hvide rener, eller hvide rener med mørke pletter, betragtes navnlig som prydelige dyr. Lapperne mener, at de underjordiske har en meget smuk hjord, som for en stor del bestaar af hvide rener, meget tamme og kraftige; derfor gælder det om at tilvende sig disse, naar Uldak er saa god at vise sin hjord for en eller anden. At have de underjordiske til ven betyder trivsel for hjorden og andet held i tilværelsen. — Har man mange hvide rener, kan man jo ogsaa tilfredsstille sin trang til at være klædt i hvidt om vinteren. Navnlig i de nordlige Lapmarker var det almindeligt at have hvide pelse; hos Lapperne omkring Koutokeino havde

endog kvinder hvide pelse. I Torne-Lapmark er pelsen dog mest mørk, men hvide laadne støvler og hvide laadne handsker hører endnu med til den fineste pynt. —

Livet i finnegaarden blev trods alle behageligheder alligevel ensformigt; jeg længtes efter koten og ræppen med stjærnerne, der spejlede sig i den sorte kaffe om morgenen. Og en skønne dag efter at jeg var bleven rask, da en del Lapper kom flyttende forbi paa vej syd efter, fulgte Sara og jeg med dem. Jeg fik lov at sætte mig i pulken sammen med den unge kone. Hendes kraftige ren trak os begge med lethed paa den jævne landevej. Solen skinnede, sneen straalede hvid til alle sider, og passiaren gik livligt. Det var alligevel noget andet end at kukkelure indendøre i en bondegaard, og hvor det var festligt at komme hjem til koten igen. Der er dem, som siger — halvt foragteligt — at Lappen har intet hjem, men det er dem, som ikke forstaar sagen; i alleregentligste forstand er koten hans hjem; koten flyttes ganske vist fra sted til sted, men koten er altid den samme, indvendig og udvendig. Saa snart den er sat op, ilden tændt og tingene baaret ind, er alt paa sin gamle plads, og man fortsætter sit daglige arbejde der, hvor man slap for nogle timer siden, man er hjemme.

XVII

I marts fik jeg ved et heldigt tilfælde mit ønske om at komme til Karesuando opfyldt. Det var omkring «Marja-bæivve», Mariedagen (22. marts), Lappernes store messe. I Karesuando traf jeg mange Lapper under helgen og fik lyst til at følge dem paa deres foraarsflytninger ind til Norge, som nu snart skulde begynde. Talma-Lapperne, som jeg hidtil havde været hos, skulde nemlig tildels flytte opefter paa de samme strækninger, hvor de havde faret om efteraaret, det vilde blive lidt ensformigt. Her var derimod nye mennesker, nye forhold og egne. Efter at have aftalt med en familje at være hos dem hele foraaret, tog jeg tilbage til Vittangi for at pakke min smule bagage sammen. Det var slet ikke let at sige farvel til de mennesker og hunde, man havde delt ondt og godt med i næsten ni maaneder. —

Karesuando-Lappernes foraarsflytninger begyndte det aar i april. Naar skaren (se anm. 54) kommer, enten i marts eller i april, bliver renerne uden føde med undtagelse af den smule skægge-lav, de kan nappe af træerne; de søger da op paa højfjældet, hvor blæsten og solen i forening tidligere end i skoven har gjort sneen tynd. Denne flytning til højfjældet foregaar gerne hurtigt og altid om natten, da islaget paa sneen bærer folk og

raider. «Om foraaret er vi som flyvende fugle, vi efterlader intet spor,» siger Lapperne, og paa faa døgn flyttes mange mil.

Den familje, jeg havde tinget mig ind hos, bestod af manden, Heikka, konen Gate og en elleve-aars datter, Rauna. De to sidste havde været en tid i Karesuando, og derfra fulgtes jeg med dem ud til en lille finnegaard, hvor vi skulde træffe manden og begynde flytningen til højfjældet.

I det lille mælkerum, som altid findes ved siden af pørtet, boede Finnens gamle forældre, hos dem holdt vi til. Saavel her som i pørtet var fuldt af mennesker, vi var seks, og derinde var de utallige; desuden kælvede koen den dag, og da der var for koldt i stalden til spædkalven, blev den baaret ind i pørtet og anbragt i krogen ved ildstedet. Der blev straks stor diskussion blandt børnene om, hvad den lille kviekalv skulde hedde, og navnet blev «Puolankukka», tyttebærblomst.

Vi øgede ogsaa dyrebestanden i pørtet med to smaa bitte endnu blinde hundehvalpe. Lappernes gamle hund var kommet til skade under fødselen, saa da Gate rejste fra Karesuando, tog hun begge hvalpene med, indsvøbte i en pels og bad bonden aflive moderen. Det kneb haardt for Rauna at rejse fra hunden, men hver gang hun begyndte at tale om den, fik hun en skarp tilrettevisning af Gate, saa bed hun sine følelser i sig og holdt graaden nede.

Der var meget arbejde for Gate med at passe de to smaa pibende hvalpe; paa enden af et lille horn syede hun en sut af skind, men det var ikke let at faa dem til at suge mælken. Desuden skulde de have lempelig massage paa maven[66] og kildes med en pind bagi for at holde afføringen i orden. —

I gaarden var indlogeret to gamle Lapkvinder; den ene «gammel som himlen», blind og meget døv, den anden livlig og letfattende. De havde hver sin pulk inde i pørtet, den tjente dem til seng om natten og hvilested om dagen. Den livligste af de to gamle kvinder var det morsomt at tale med; hendes mand havde været en stor bjørnejæger, men tilsidst havde bjørnen dræbt ham; han havde nemlig været saa uforsigtig at gaa ud mod en «vred» bjørn (en bjørn, som var tirret af mislykkede angreb), den blev hans bane. Det var imidlertid ikke let at faa hende til at fortælle, hun vilde selv forfriske sig med at høre nyt, og spurgte derfor mig ud om alt vedrørende mig selv. Lappernes første spørgsmaal var altid min alder, om jeg var «rig» og om jeg var gift eller havde i sinde at gifte mig. En ugift mand eller kvinde, som er kommen til skælsaar og alder, er en uting hos dem; navnlig er «gamle piger» en stor sjældenhed. Der er altid en eller anden særlig grund, naar en pige forbliver ugift. — De næste spørgsmaal gælder gærne Danmarks udseende og produkter; at der ingen bjerge findes, vækker dyb forundring; dernæst spørger de, om tobak, kaffe og ris vokser i Danmark;

at der vokser hvede og andre fine kornsorter, ved de; «dansk mel» kender de fra Norge som det bedste, men det er alligevel rart at faa det bekræftet af en Danskers egen mund. — Alt dette og meget mere skulde hun have rede paa: «Det er saa let at tale med dig; somme mennesker er det ligesaa besværligt at tale med, som at trække en pulk fuld af sten paa bar jord». — Jeg spurgte hende, om det ikke var slemt i begyndelsen at høre op med fjældlivet og blive fastboende. «Jo, de første aar var det navnlig strængt, jeg kunde ikke sove om natten, og foraar og høst, naar Lapperne flyttede her forbi, var det rent galt. Jeg plejede da at gaa op paa bakken her i nærheden og se mig om. Vi Lapper har jo samme natur som renen, naar det bliver foraar, higer vi mod højfjældet, og naar det gaar mod vinter, længes vi efter at komme ned i skovene».

Den anden gamle Lapkone var det ikke godt at tale med paa grund af hendes døvhed; men selv var hun meget talende og næsten altid vred over et eller andet.

Den blinde, som var meget gærrig, havde i et anfald af godhed givet et renben bort; der var imidlertid ikke meget kød paa samme ben, og det havde man ladet hende vide, nu laa der et hus; det var umuligt at standse den gamles ordstrøm eller raabe hende op; «hun taler saa længe hendes mund er varm».

. Noget efter stormen gik døren op ind til kammeret, hvor jeg i øjeblikket var alene; en lille rynket haand tog om karmen, derefter kom staven og tilsidst den blinde selv. Hun lukkede omhyggeligt efter sig, gik hen til den aabne skorsten og strakte sine hænder ind over gløderne for at varme dem, derpaa foldedes den tynde graa skikkelse sammen over staven og skrumpede ind som en lille blød flagermus nede paa gulvet foran ildstedet. Den gamle afslidte pels var rynket og graa som soltørret jord, samme farve havde ansigt og hænder; de tynde haartjavser hang løst under den falmede røde hue, ansigtet var paa blindes vis løftet opad. Gløderne paa ildstedet kastede et svagt skær over hendes ene side, og over den snevre dørs slidte røde farve; oppe paa skorstenshylden stod en smal trækasse, hvori groede grønt korn af et par tommers højde. Denne grønne plet virkede saa levende i det mørke, gulgraa rum med de faa falmede røde farver. Pludselig begyndte den lille graa lap-mor at tale i sibylleagtig tone. Hun udslyngede forbandelser over nutidens fraadseri og mangel paa respekt for føden: «De kaster renens ben hvor som helst og uden først at gnave kødet ordentligt af, det vil hævne sig. Engang, da Gudssøn vandrede her paa jorden og kom forbi en lap-sida, saa han de udkastede ben med kød paa og sagde: her skal jeg forkorte brødet» — Hun lignede et spøgelse, en aand, der

forbander de levende, og det virkede helt befriende, da hun rejste sig og gik ind i pørtet

Da jeg lidt efter kom derind, laa den lille graa mumie i sin pulk. Sovesagerne i denne bestod mest af pjalter og pelsstumper, hun var for gærrig til at tage noget bedre i brug, og naar der henstilledes til hende som den velhavende kone at have nogle bedre sovesager, svarede hun, at de var af silke; samtidig strøg hun kærtegnende hen over dem, som om hun berørte de fineste stoffer. Den gamle troede det maaske selv, hun havde været blind sin halve levetid, og de sagde hun var snart hundrede aar, saa virkeligheden kunde ikke korrigere fantasien.

Vi blev i gaarden et par dage til Heikka kom med renerne. — Det blæste koldt den lørdagaften, slæderne blev pakket, og vi begav os tilfjælds. Nu gik færden opefter mod den norske grænse sammen med de øverste «overmennesker»[67]. Vi havde kun een kørepulk, og den skiftedes Gate, Rauna og jeg til at sidde i, medens Heikka ledede raiden med fragtpulkene.

Da vi havde gaaet et stykke, standsede Heikka, og fjærnede sig, han havde et eller andet sted hentet et stykke godt fyrrebrænde, som han kom tilbage med og anbragte i en pulk. Naar han vilde drage den lange vej med et stykke brænde, forstod jeg, vi skulde saa højt op, at vi maatte spare paa brændsel.

Raiden gled langsomt opad, stadig opad over sneen til højfjældet; alt var saa underlig formløst og uvirkeligt den nat; vi gik frem i et følesløst hvidgraat mørke, som aldrig kunde lysne. En skarp vind føg med den øverste fine sne, i kredse og strømme gled den henover de uendelige flader. Ingen andre lyde hørtes end sneens fine klingren og renernes fodtrin. — Noget blødt, halvt usynligt, kom engang strygende tæt forbi, hurtigt og spøgelsesagtigt, oppe fra fjældsiden; det var et par hvide ræve. — Sporene efter raiden føg straks til, og foran var ingen spor, vi var alene i denne døde, hvide nat. — Heikka standsede et øjeblik for at rette noget ved raiden, Gate satte sig ned i sneen for at faa ild paa sin pibe, sneen begyndte straks at fyge sammen om os, det vilde være en let sag at blive udslettet.

Pludselig lød en uhyggelig tuden blandet med en slags gøen et sted ude i snemørket. «Ja saa ræven tuder, det varsler ondt», sagde Gate. «Om ræven lader sig høre, naar en lap-sida er paa opflytning, skal der være én mindre i sidaen, naar den om høsten flytter ned». — Gate fik omsider ild paa piben, Heikka brummede, og Rauna vovede en lille bemærkning om den gamle hund, de var rejst fra; saa tav alle igen, og raiden gled videre time efter time. — Endelig begyndte det rigtig at lysne, horisonten blev synlig, solen stod op, god og vidunderlig. Ryperne legede rundtom paa sneen uden at bryde sig om os. Al dum natteængstelse

forsvandt, og derhenne paa fjældskraaningen kom nogle smaa runde mørke toppe til syne, det var koterne, sidaen som var flyttet før os. Der steg endnu ingen røg op, men alligevel havde Gate med sin fine lugtesans kunnet mærke koterne, inden vi havde set dem.

Solen var helt oppe, da vi naaede sidaen. Renerne blev løst, de gik længe imellem os i den stille, lyse morgenstund og betede paa nogle snebare pletter.

Gate satte sig ned paa sneen og nød i fred og ro sin morgenpibe. Heikka gik og nuslede med kotestellet og Rauna lagde sig til at sove

SIDAEN PAA HØJFJELDET

i en pulk. I ro og mag fik vi koten rejst og sovesagerne baaret ind, hvorefter vi lagde os nogle timer.

Det var meget rigtigt hvad Talma-Lapperne sagde, at heroppe havde de mindre koter; dels var de mindre og dels var kotestellet spinklere, og ikke saa omhyggeligt tildannet, men konstruktionen var helt den samme. Imidlertid var koten stor nok til os fire mennesker. —

Det var en søndag morgen (den 24. april), vi kom op til sidaen. Solen skinnede over alt dette hvide, vilde; og hen under aften lød der fra en af koterne joigning ud over højfjældets ensomme verden.

Lappernes joigning lyder, som var den lært af selve naturen; den ligner vindens puslen i vissent græs og buske, den minder om vand,

der risler, og om insekters summen, naar der joiges stilfærdigt og knap hørligt ved et eller andet haandarbejde; men den kan ogsaa være ru og voldsom i udtrykket, som storm i en skov, som ravneskrig og uvejrs tuden. Jeg har ikke saa ofte hørt joigning, men dog har jeg hørt begge slags, og altid har den bragt mig til at tænke paa de lyde, som høres i skovene og paa fjældene. —

LILLE INGAŠ MED SIN FADER OG EN VOKSEN SØSTER

Lapperne heroppe havde bevaret deres farvesans og glæde over alt det, som straaler og glimrer. Sølv, messing og glasperler var ikke banlyst fra deres klæder. Store sølvknapper prydede baade kvindernes og mændenes bælter; selv de ganske smaa børn havde sølvknapper i bæltet. Hos dem var sølvet at betragte som amulet, det skulde beskytte mod forbytning af de underjordiske; disse kan nemlig ikke tage et barn, som har «stemplet» sølv paa sig; de underjordiske har ikke stempel i deres sølv og kan derfor ikke bytte med en knap aldeles magen til den, barnet har paa; alle de andre klæder har de ellers ligedan.

Der var mange smaabørn i sidaen, og blandt dem blev jeg særlig gode

venner med den lille syvaarige Ingaš, vor iseds yngste datter. Hendes fader var for faa aar siden blevet enkemand, og kunde ikke forvinde sin sorg; den alleryngste, som kostede moderen livet, var i pleje i en norsk bondegaard (det er næsten umuligt at have et spædt barn med paa flytningerne, naar det ingen moder har, som kan amme det). Ised havde mange voksne sonner og døtre, men den lille brune tøs var hans et og alt. De to var altid at se med hinanden i haanden, naar de var sammen, og han tænkte med bedrøvelse paa, at han snart skulde undvære barnet i flere aar, naar skoletiden begyndte. Hvis jeg vilde lære Ingaš at læse og skrive den tid, jeg var hos dem, skulde jeg faa en tam og stærk ren tillaans under alle flytningerne, saa jeg slap for at gaa ret meget. Den gamle ised var nemlig rig og havde godt med rener af alle slags. —

Desværre kunde hverken han eller jeg holde vore løfter. Der var altfor lidt ro under de hyppige flytninger, til at nogen ordentlig undervisning kunde praktiseres (derimod vilde der være god lejlighed til at undervise børnene i koten vinter og sommer, naar Lapperne ligger stille nogle maaneder), og med den tamme stærke ren gik det saa som saa, tam var den over al maade, men kræfter havde den ikke; hele hjorden sultede ubarmhjærtigt det foraar, og alle flytningerne var den rene ynkedom. De første par flytninger gik det an, da renerne endnu havde lidt huld fra vinterbetet nede i skovene, skønt ogsaa det havde været daarligt det aar; men alt som tiden led og det aldrig vilde blive foraar, tog dyrenes kræfter af i en foruroligende grad.

Vi var ikke længe ved Nælgge-oaivve, sneen laa tyk og hvid overalt, der maatte søges et bedre sted. Det var en sejg, lang flytning over hvide bjærge. Skønhed var der nok af, solen skinnede, og den blanke skare lignede klart vand med en skærende solstribe i; saa forsvandt solen bag et bjærg nogle timer, medens vi fortsatte vandringen i den daglyse nat.

De hvide endeløse snemarker uden en eneste bar plet var for Lapper og rener et sørgeligt syn. Lapperne standsede og holdt en kort raadslagning, og ised gik op paa en bakke — med lille Ingaš ved haanden — for at overse egnen. Der var ikke snebare pletter at opdage langt eller nær, og derfor gik det ikke an at slaa lejr endnu. Trætte og bedrøvede gik vi videre frem i alt dette ubarmhjertige hvide; hvad nyttede al skønheden med hvidgrønne kløfter, gyldne farver, og de pragtfulde slyngninger af brogede raider og Lapper. Det var en saa frygtelig skuffelse før dem, at ikke fjældsiderne her og der fremviste mørke pletter, og Lapperne saa modløse ud. Langt om længe standsede toget, renerne løstes. Her var sneen i hvert fald tynd sine steder, men under den var rigtignok kun sand og visne bærris. Hjorden sultede ynkeligt.

Koterne stod højt oppe paa en bakke, hvor der var vid udsigt ind

over «det forbudte land», Finland. Den eneste grænse var elven, som islagt laa nedenfor højdedraget, og renerne kunde ikke respektere en frossen elv som landegrænse. Derinde voksede laven «saa tykt som haarene paa et renskind», og naturligvis gik de sultne dyr over elven. Renvogterne var paa skierne dag og nat, dels for at samle hjorden, som naar den sulter spredes vidt for at søge føde, dels for at hente dyrene paa den anden side elven; blev de fangede derovre, maatte Lapperne bøde med hver tiende ren[68].

SULTENDE RENHJORD. I BAGGRUNDEN SES FINLAND

Det var en stræng tid for vogtere og hunde, der var ikke megen hvile at faa; og af og til kom en renvogter hjem og var sneblind, vandet løb af de smertende øjne, og han taalte ikke det ringeste lys; men naar blindheden efter en eller to dages forløb havde fortaget sig, maatte han afsted igen. Mærkelig nok beskyttede de ikke øjnene med noget andet end den sædvanlige lille voksdugs hueskygge, som de nu køber og syer paa deres klædeshuer; før i tiden kunde en og anden nok sætte et stykke birkebark op under huen foran, som en slags skærm, men snebriller af nogen slags brugte de ikke[69]. Almindelige, moderne sorte briller vinder hellerikke rigtig indpas hos Lapperne, dels fordi de let

gaar itu, og næsten hellerikke kan faas sorte nok til at gøre nogen virkelig nytte; men den vigtigste hindring for brillerne maa dog vist søges i Lappernes skønhedssands. Sara kunde sidde og stikke fejl efter naaleojet gang paa gang, naar hun syede, og da jeg raadede hende til at anskaffe sig briller, svarede hun: «Briller har jeg saamænd, men jeg vil ikke bruge dem, for saa bliver jeg grim som en herre» (vaste dego hærra). Hundene har det ogsaa værst om foraaret, de slider skindet af fødder og ben og kan komme blodige hjem; de maa da fritages for arbejde, til benene kommer sig[70]. —

Den skarpe kulde blev ved dag efter dag, ikke det ringeste tegn til foraar at mærke. Det var næsten uhyggeligt med den høje, gennemsigtige frosthimmel, som stadig gød sin kulde ned over denne del af kloden uden saameget som en sky til at varme, naar man vidste, at der var foraar og grøde andre steder. Renerne vankede hid og did og saa slappe ud, de gik og skrabte sneen bort, men at de kunde opholde livet med de smuler som fandtes var ubegribeligt. Det nyttede ikke at flytte længere frem, betet blev ikke bedre; hvis der ikke snart kom tø vilde det tynde slemt ud i hjorden, og der vilde blive mange rener, som «ikke fik gøgen at høre den sommer.» —

8de maj var det endnu haardnakket vinter, hver dag havde vi saa smaat snefog, ikke en anelse om foraar fandtes i luften, kun skarp, død vinterkulde. Vore smaa spøgefulde ofringer til Halderne[71] hjalp ikke; de fik endda kaffe med renmælk i, som blev heldt til dem ved arnestenene i nærheden af boaššo. —

9de maj flyttede vi dog videre, hver flytning maatte jo da bringe os lidt nærmere til foraaret, Norge. Det var i alle tilfælde godt at vide renkohjorden i god behold derinde paa de gamle kælvningspladser. Vi kom efter med trosset og löshjorden[72].

Flytningen var pinlig nu paa grund af renernes usle tilstand. Allerede straks styrtede flere og kunde ikke trække mere, de maatte spændes fra og efterlades, medens mændene gik ind i hjorden, som fulgte i nærheden, for at fange andre trækrener. De rigeste havde flere at skifte med, men ikke alle kunde saaledes forny forspandet, selvom de fik dyr tillaans saa langt forraadet rakte.

Heikka maatte arbejde meget med sine raider, bytte pulkene om, lettere og tungere, efter som han saa de forskelligt reners udholdenhed, og saa forresten maatte han gøre sig haard, tampe de trætte dyr paa benene igen, og hjælpe dem over forhindringer ved selv at tage i. Uafbrudt lød det hidsende «hai hai», naar en ren langsomt sank ned paa sneen og skulde paa benene igen. Engang medens Heikka stod og skubbede og slog paa en ren, som blev liggende ualmindelig længe, udbrød Rauna, som med et forpint ansigt havde set til: «Slaa nu ikke

mere, den faar taarer i øjnene!» Moderen, som ogsaa sled i det med sin raide, svarede skarpt: «Det faar ikke hjælpe, vi har ogsaa vand i øjnene af anstrengelse og sørgelighed, og vi skal frem».

Sommetider kunde en lang raide paa en 6, 7 rener styrte, saa alle renerne laa ned paa en gang. Naar de iforvejen er svage i benene og een styrter, kan de andre ikke modstaa rykket af dragremmen, men trækkes ned. — Lapperne svor og bedyrede, at deres tilværelse var et hundeliv, «her plejede vi før at kunne køre i pulkene som herrer, og nu maa vi gaa og ase frem paa denne elendige maade».

SLÆDERAIDE

En af mændene som fulgte løshjorden havde lagt sig paa en bakke, medens renerne hvilede. Han laa og saa ind over det nære Finland; det var let at gætte hans tanker, en Lap tænker næsten altid paa renerne, de er i hans drømme om natten og i hans tanker om dagen. De kræver alle hans evner og kræfter og giver ham til gengæld alt hvad han behøver til livets ophold, de er hans sorg og glæde, hans stolthed og bekymring, hans sjæls rigdom stiger og falder med renhjordens tilstand. — Derinde mod øst paa den anden side elven stod laven graa og tæt, der var mod og kræfter at hente for ham selv og dyrene — der borte mod vest bag de hvide fjælde var foraar og græs. Men alt det gode var spærret af landegrænser bag hvilke lurede lovparagrafer, som for renen og Lappen var lige ubegribelige. Mod øst var det aldeles forbudt at komme, overskredes grænsen, var det straks store tab, den vestlige grænse var ikke spærret i den forstand, men derinde sad ny-

byggeren paa Lappens gamle bopladser og var herre, medens Lappen selv var den ildesete paatrængende fremmede, som skulde betale skadeserstatninger fordi renen betede paa de steder den var vant til fra arilds tid. Det var maaske endda ikke det værste, men sagen havde en sjælelig side, som gnavede dybere. Lapperne følte sig utrygge og venneløse derinde, hvor de og deres slægt før havde været hjemme. Dengang længtes de mod foraar og sommer som en frydefuld tid, nu gik de urolige og nedtrykte fortrædeligheder imøde. —

Forstemte og trætte naaede vi til Virko-kårsa, hvor vi skulde slaa lejr. Da koterne var sat op, og vi havde sovet nogle timer og faaet morgenkaffe steg humøret dog en del. Her var lidt bedre bete for renerne, og vi blev temmelig længe paa samme sted.

Maj.

Solen er oppe næsten hele døgnet, stjærnerne er borte og maanen er ved at forsvinde i den lyse luft, men i øjeblikket har vi den mest forrygende snestorm, døren flyver i luften, og røgen driver rundt i tykke skyer saa øjnene rinder. Det er sejgt at vente paa foraar heroppe. Det bliver ikke mange af aarskalvene, som kommer til Norge iaar, hvis vi ikke snart faar alvorlig tø. Og alligevel er det ikke saa galt som 1906, da næsten alle unge dyr gik til. Da var der graad og tungt humør i koterne, selv fem aars børn forstod sorgen. Gate fortalte, at en dag lille Ingaš var alene i koten, hørte hun hende bede: «kære fader i himlen, lad blæse *lafhobiegga*, mildvind, saa de smaa kalve kan leve og vi bjærge os». «Samme dag blev det tøvejr,» tilføjede Gate. —

Vor gamle ised, Ingaš fader, var lidt herinde i aftes. Træt og forjaget lagde han sig ned foran ilden, øjnene sved og var røde, «dego malle-čoavgje» som en «blodmave»; han er paa skierne dag og nat, og naar han endelig forsøger at sove lidt, værker lemmerne, og søvnen bliver borte. De har jo et enormt arbejde med at afholde renerne fra at gaa ind paa finsk omraade og at stryge til Norge, og nu, da hjorden sulter og derfor spredes, er det næsten umuligt at holde den sammen. Og her er det saadan, at de rige Lapper slider haardt og de fattige har det mageligt — de tager sig renvogtningen mere let, idet de tænker: lad den rige arbejde, den største del af hjorden er jo hans. Da Lapperne aldrig indbyrdes øver noget pres paa hinanden, bliver det enhvers egen sag, hvor megen nytte han vil gøre paa den fælles arbejdsmark. —

Da Gate i aftes havde kogt os en stærk bryg af the, blev hun saa opliret, at hun gav sig til at fortælle nogle frygtelige historier om Hundetyrken, som æder mennesker. Da hun var færdig, sagde hun: «Ja, der er mange slags folk til i verden, forledet aar kom en mand til Kare-

suando, han havde klæder af sælskind, og hans bukser var syet saa underligt, han sagde at menneskekød smagte udmærket, naar giften var trukket ud, og han aad renkød raat. En kone fra Karesuando blev bange, da hun en dag saa ham følges med hendes voksne datter, hun tænkte med rædsel paa, at han maaske vilde æde pigebarnet» o. s. v. Jeg spurgte lidt nøjere ud om denne nutidige menneskeæder, som havde

BØRNENE LEGER «KÆLKEBAKKE» MED SKIERNE

færdedes aabenlyst i Karesuando — «jo, han havde mørkt blod, mørk hud, stor næse og sort «krumt» haar.» Pludselig gik det op for mig, at det var Knud Rasmussen, han havde netop været deroppe paa den tid, og han havde taget sine eskimoklæder paa for at vise Lapperne dem. — Saa let kan en myte opstaa. —

Her kan de endnu fortælle historier, sommetider om aftenen samles en del, baade unge og gamle i koten, og hvis Gate er i humør, varer det

ikke længe, før Stalloer, Underjordiske, gengangere og Hundetyrker m. m. mylrer frem. Hver især har da noget at berette og føje til, men Gate er en af de bedste fortællere; hun ryger pibe og med rolig værdighed fremsætter hun alt, saa det bliver levende og sandfærdigt. Tilhørerne ligger og sidder rundt om ilden og følger med dyb interesse og andagt fortællingen, ofte afbrydende for at spørge om detaljer. Det kan være over midnat, inden den tynde kotedør klaprer i efter den sidste gæst.

14. maj. Vinter, vinter i en langsommelighed, alle ønsker tøvejr, alle spaar tøvejr; men trods «silkeskyer», vestenvind, haldde-offer m. m. udebliver foraaret. Hvordan skal det gaa med hjorden — ak, I onde guder, Russere og Nordmænd!

Men børnene tager de vinterglæder som findes, de samles paa toppen af en eller anden passende bakke, og saa gaar det løs. Selv ganske smaa børn paa tre, fire aar er med, de har det forresten mindre morsomt, da de ikke rigtig selvstændigt kan deltage i legen, ender det med, at de staar og græder af kulde, til et af de større børn bringer dem hjem til koten, hvor de trøstes og opvarmes af fader eller moder. De store kan derimod fortsætte legen timevis i den stærkeste kulde. De øver sig i skiløbning, enten paa sædvanlig maade eller ogsaa ved at lave en kælke af dem, hvilket sidste sker ved at de sætter to skier tæt sammen og anbringer sig paa disse bag ved hverandre saa mange som kan faa plads — og farten begynder nedefter, næsten altid endende med, at hele flokken triller af i sneen, og skierne befriede for byrden sætter kursen ud i det blaa. Naar de anvender skierne paa sædvanlig maade er det forbavsende at se den sikkerhed, hvormed de smaa unger behandler de store skier; de færreste af børnene har passende barneskier, oftest er det et par halvkasserede af de voksnes, de faar overladt, ja det hænder, at de kun har een ski, men det øger kun færdigheden. — Her som andre steder er børnenes leg som oftest blot en gentagelse af de voksnes arbejde. Naturligvis leger de «rener» med forkærlighed — hele hjorden — de ganske smaa børn er kalve, nogle er trækrener, og de vildeste er utæmmede tyre, saaledes fremdeles, saa langt hjorden kan lade sig repræsentere; baade piger og drenge deltager i legen, lassoerne suser, og naar en rigtig vild tyr er indfanget, kæmpes der en vild kamp. Der kommanderes med indbildte hunde; er en eller anden hundehvalp med, deltager den med iver naturligvis. — De har ogsaa en del egentlige børnelege, *stalostallat* og *sæibastallat* m. fl. Den første bestaar i at børnene stiller sig op med et vist mellemrum og agerer tørre træstubbe, een er Stallo, og han kommer for at hente brændsel og vælter den møre træstub, hvis «stubben» ikke godvillig lader sig kaste om, gaar Stallo efter øksen, hvorpaa alle børnene tager tilbens, Stallo skal saa

fange en, som overtager hans stilling, koten er fristed. Sæibastallat, halelegen bestaar kun i, at børnene gaar i en lang linje holdende i hinandens klæder bag paa, den forreste skal da søge at gribe den sidstes «hale».

18de maj.

Det begynder at blive mildere i vejret, Heikka spaar tø, hans spaadomme tror jeg paa. Renerne klarer sig lidt bedre nu, det er helt lettende at høre.

RENER BETENDE PAA EN SNEBAR PLET

For nogle dage siden fik vi hundehvalpen hjem fra dens plejemoder. Medens en hundehvalp vokser til, ser Lapperne med en vis spænding efter, hvorledes den udvikler sig, om der er noget hos den, som tyder paa en god renhund. Det er et godt tegn om den bider og rusker i gulvrisene, om den er ivrig og gør meget, desuden skal den have høj fremspringende pande, være godt forsynet med vildtklør og have lille *battaraigge* (tarmaabning). Heller ikke maa den gærne være altfor lavbenet og tykpelset, den bliver ellers tung og ikke hurtig nok paa sneen; men for tyndhaaret maa den ikke være, saa taaler den ikke kulden. En ting som iagttages med særlig spænding, er om ørene kommer til at staa lige i vejret og ikke bliver for store, det betragtes nemlig som særdeles stygt, om en hund har «*lunkos bælje*» (hængeøren); viser hvalpen

tegn i den retning, søger man at modvirke det ved stadig at rette øret i vejret med et lille tryk paa langs, somme giver ogsaa et lille snit i øret, men om nogen af metoderne hjælper er mere end usikkert. (I de sydlige Lapmarker mener man, at om hvalpens øjne tages op før tiden bliver den synsk). En fin hund maa hellerikke have ret stort hovede. Lapperne løfter aldrig en hundehvalp i nakken, de paastaar, at det vilde skade den meget; hellerikke maa en hvalp drilles altfor galt for ikke at blive bidsk. Nogle Lapper brækker hjørnetænderne over paa smaa hvalpe for at hindre dem i at bide og rive, som hvalpe plejer, men andre Lapper paastaar, at det skader hunden for livstid om man brækker dens tænder som hvalp. En Laphund taaler heller ikke at klippes, en pige i Jämtland hvis hund var saa uldhaaret, at det generede den i arbejde, klippede den, men hunden «blev aldrig hund mere», den mistede sin energi og udholdenhed. En hundehvalp maa ikke forkæles, ikke ligge i skod, ikke have det for varmt, hellerikke maa man tale for meget hverken med hvalpen eller en voksen hund, deraf bliver den fordringsfuld. Man maa ikke «spørge nyt» af hunden, man kan nemlig forvænne den, saa den «bliver fornærmet», naar man engang imellem ikke har tid eller lyst til at give sig af med den. —

22de maj.

I dag har vi den første foraarsdag, varm og frydefuld. Jeg har daset paa en snebar plet i nærheden af koten, nydende varmen og foraarslydene. Det er første gang iaar jeg hører en bæk strømme, og nu begynder fuglene at komme; hjejlen er her f. ex., med sit traurige fløjt minder den om heder og ensomhed hjemme. Lapperne spaar vejrforandring af dens piben.

Endnu ligger sneen overalt, men der er dog aabne pletter, og renerne gaar roligt paa fjældskraaningen og æder. Himlen er rigtig foraarsblaa, hvide klare skyer strækker sig langsomt op over den, og røgen fra koterne glider stilfærdigt ud af ræppen og bliver til blaa luft. Lapperne gaar udenfor koterne og pusler med deres foraarsarbejde, de reparerer skier og pulke, de tørrer kød, anbringer det paa *suonjer*, et stillads af tre birkestammer med grenkroge, som sammenstilles i toppen. Udenfor de riges koter hænger meget kød i flere stilladser, udenfor somme koter staar en meget lille suonjer med kun faa kødstykker i, ofte gaver fra dem, som har meget. Børnene leger, og der høres brudstykker af samtaler her og der fra koterne. Der er søndag i luften, skønt det ikke er helligdag, det er som var der hændet noget meget glædeligt. Rauna er ved at lægge friske ris paa gulvet i koten, jeg hører hun hugger is og sne bort fra sovepladsene, vi skal nok ligge blødt nu.

23de maj.

Den skønne dag igaar endte med øsende regn, det var første gang iaar og ganske hyggeligt; saaledes følte Lapperne det ogsaa, man gik paa visit, drak kaffe og spandt senetraad, passiaren faldt saa godt til, medens regnen prikkede paa kotedugen og paa bærjes. Men regnvejret har dog sin uhyggelige side ogsaa, for om det nu pludselig bliver altfor stærk tø, kan det blive svært at komme herfra med pulkene de

LILLE INGAŠ I PUDSEN. BAG HENDE SES FADERENS VELFORSYNEDE KØDSTILLADSER; UNDER DEM PULKE, KOTEDELE M. M.

mil til vi naar stedet, hvorfra vi skal flytte med kløvrener, der hvor Lapperne i fjor efterlod sommersagerne. — Da vi lagde os i aftes langt over midnat stormede det, saa koten var lige ved at ryge af pindene. Døren slog paa vid gab, nu var det hvirvlende snefog, de stride byger piskede ned gennem den trange dal, vinden susede og peb, men jeg laa varmt under felden og nød uvejret, sove kunde der ikke være tale om. —

Hellu duorastak: Kristihimmelfartsdag.

Nu skal vi endelig flytte, jeg har haft et større arbejde med at gøre mine sager vandtætte, det vil sige pakke bøger, kamera og andre ødelæggelige ting ind, saa vand ikke altfor let kan bløde igennem. Nu har vi nemlig foraar, elve og bække er brudt op, det flyder og strømmer om os paa alle sider, og ungerne kommer springende, river døren op og raaber ind: «gula go jokka šoavva», «hør, hvor vandet bruser». I nat dannede der sig en ny bæk, som tog vejen tværs igennem iseds kote; de har idag maattet flytte hen paa et tørt sted. Den lille uskyldige vandrende, som stilfærdig rislede forbi vor kote, er nu svulmet op til en tordnende flod med skumsprøjt og fald i fald, dens gule vand har skaaret dybe furer og bugter i sneen, og sine steder er den et par meter dyb, børnene maaler den med skistavene. Vandet larmer nat og dag, og storm har vi, saa kotedugen dasker os om ørene. Højfjældets øde, hvide stilhed er afløst af den mest levende uro. Solen skinner, og skyerne jager lavt og højt over hverandre, luft og vand er i bevægelse, trækfuglene er kommet med alle deres lyde. Det voldsomme tøbrud er baade en nydelse og en lidelse. —

5te juni.

Det er koldt som en ulykke, nu vi er kommet højere op. Vi flytter uafladelig og forholdene i dette herrens vejr er ikke hyggelige. Det var sivende, blødende regn den dag vi forlod Virko-kårsa Det var drøjt for renerne at slæbe de tunge pulke over den opblødte jord og gennem tung tøsne. Alle maatte tage en haand i med, nogle ledte raiderne, medens andre hjalp renerne med at trække. Toget gik gennem tykt og tyndt, gennem bække og damme, nogle nærmest lignende smaa søer, heldigvis var sko og skindbukser tætte, kun yderklæderne blev vaade og tunge, og da vi kom højere op frøs de stive i blæsten. — Saa kom en endeløs moræne med store runde kampesten, enhver forstaar hvad det vil sige at humpe over dem med tunge pulke. Heikka næsten græd af anstrængelse og hidsighed, han svor saa jorden rystede og endte gærne med et «Herra sivdnjed, da' læ vaivve«, herregud, hvor det er besværligt. — Og midt i det hele skulde hvalpen trøstes, den havde det jo ikke for godt i sit trange hylster i spidsen af pulken, nu den var blevet noget større; den fik stød og slag af pulken, og ofte var den ved at kvæles af varme; naar den ytrede sig altfor lydeligt, maatte den ses til og beroliges, for at den ikke skulde skræmme renen. Men værst var det dog, naar den i et meget kritisk øjeblik trillede ud af pulken, som da den engang var ved at vælte midt i en bæk og ved stødet plumpede ud af sit hylster; der var ikke megen tid til i et saadant øjeblik at tage humane hensyn, hvalpen blev fisket op, skældt ud og atter stoppet i

hylsteret, peb den, vankede der klø; efterhaanden som besværlighederne tog til, tog taalmodigheden af.

Endelig hørte regnen op, det begyndte at fryse, en stor graa himmel laa over det øde, graa landskab, et par kæggende vildgæs kom flyvende lavt ganske nær os. Det blæste koldt, og børnene som var gaaet et stykke i forvejen, havde gjort ild op; i forbifarten varmede vi os ved deres baal.

TO HALVVOKSNE PIGEBØRN, DEN ENE, RAUNA, SIDDER MED HUNDEHVALPEN. BAG DEM SES KØD TIL TØRRING

Natten var forbi, men forresten er her nu næsten ingen forskel paa nat og dag, det er lyst hele tiden.

Da baade rener og folk var saa trætte efter nattens arbejde, at de ikke kunde holde til mere, hvilede vi et par timer i en fjældkløft ved foden af et stejlt fjæld. Renerne blev tøjret, hvor der fandtes lav. Her paa fjældsiden var læ, og solen gav sig pludselig til at skinne. Mange baal tændtes, flammer og røg steg op mellem de store klippeblokke. De som havde tid lagde sig straks til at sove i solen efter at have spist og drukket kaffe. Renerne blev flittigt flyttet, siden fortsatte vi med samme slid som før.

Nogle af raiderne forsinkedes meget af uheld, andre gik det bedre for, og de kom foran. Engang, da vi kom forbi en stor sten, sad en af sidaens smaa drenge ved siden af den og sov med faderens hund som vogter. Han var blevet træt paa vejen, men moderen som var foran kunde ikke tage ham op i sin raide, og havde derfor efterladt drengen sovende der ved stenen og bedt hunden blive hos ham, til faderen, som kom efter, kunde tage sig af ham. Da Gate saa knægten sidde der med hovedet

TRE AF SIDAENS BØRN, EN LILLE PIGE OG TO SMAADRENGE

hvilende paa armene i dyb søvn, sagde hun, at det var meget uforsigtigt at efterlade et barn saaledes navnlig ved siden af en stor sten, han kunde let blive forbyttet. —

Over middag var omsider mennesker og rener saa trætte, at vi maatte slaa lejr; skønt pladsen var meget daarlig, baade fugtig og stenet. Vi hvilede til næste dags aften, det vil sige, renerne hvilede, Lapperne havde ikke tid, de maatte være hos hjorden, der var jo ikke overflod paa folk, da de fleste unge var med renkohjorden inde i Norge. Kvin-

derne havde deres arbejde at passe, de smaa børn skulde bades som sædvanlig, et og andet skind skulde garves, mad og syning var der som ellers. —

Hjorden higer nu saa stærkt mod friskt græs, at vi maa flytte hurtigt; jeg saa flere gange renerne staa og se ind efter grænsefjældene, og havde ikke Lapper og hunde været i nærheden, var de straks gaaet den lige vej ind i foraarslandet; Lapperne paastaar, at de kan lugte græsset, det samme paastod Gate ogsaa for sit eget vedkommende engang under flytningen.

Forresten er det jo ikke usandsynligt, at en fin næse virkelig kunde spore foraar, naar der kom milde vestlige vinde som nu da vi har haft nogle dages tø. —

Lige inden vi skulde flytte, medens mændene gik og fangede trækrener ind, kom en lille senfødt renkalv til verden, børnene fortalte mig nyheden og trak mig hen i dens nærhed. Moderen laa i læsiden for at skærme den lille renslikkede kalv. Dens levetid vilde dog imidlertid blive kort. En og anden renko, som man ikke har faaet skilt fra i tide følger altid løshjorden, og de kælver saa paa tilfældige steder under flytningen, men saadanne kalve er udsat for altfor store anstrengelser og for uvejr og hundes angreb, (løshjorden maa man jo vogte med hunde, og Lapperne kan derfor ikke hindre, at disse af og til ødelægger en kalv), til at mange af dem kan overleve flytningerne.

Ved aftenstid var vi atter færdige til at fortsætte. Det gik stadig opad, blæsten blev haardere og snebygerne tættere, man kunde ikke holde øjnene aabne. Dog var det en lettelse for renerne at her laa sne, pulkene var ikke saa tunge at trække. Vi gik over flere elve, som dog hverken var farlige eller imponerende, da de var islagte; men paa isen gik en temmelig dyb strøm af grønt vand. Det kippede i en ved at træde ned i det hidsige vand og vide, at under isen var dybt; men Lapperne søgte de bedste vadesteder ud, saa fik det ellers briste eller bære, over skulde de. Renerne kviede sig ved at gaa i, og næsten voksne hundehvalpe turde slet ikke forsøge, Lapperne maatte ofte løbe et langt stykke for at indfange hvalpene, som fortsatte langs elven for at finde en bedre overgang. Hundene gøede, børnene græd, rener snublede og en pulk væltede midt i vandet, dog kom alle over uden større uheld. —

Det er et sikkert tegn paa, at vi snart skal slaa lejr, naar en og anden river en enebærbusk op, som han eller hun kommer forbi, og tager den med enten i haanden eller stukket ind ved bagagen. Heroppe er nemlig ikke andet brændsel end enebærbuske, som endog er smaa, og lidt bærris. Det er svært nok at faa samlet tilstrækkelig til et brugbart baal, og man tager derfor, hvad man kommer over paa vejen, naar det lider mod flytningens slutning, for at have lidt til den første kaffekogning. —

Her paa en nøgen bakke blandt nøgne fjælde under en nøgen himmel har vi været et par dage. — Nu har vi sommer — det vil sige i almanakken; det er bidende kold frostblæst, og i nat var det snestorm. Ganske vist staar solen stor og rød paa himlen hele døgnet, men den har sandsynligvis ikke mere varme end til sig selv, i hvert fald meddeler den ikke os noget.

Pinselørdag.

Igen flyttet, denne gang gik det dog temmelig let, føret er nemlig aldeles fortræffeligt, haard sne og klar skarp frost, af og til med snebyger, tunge røgblaa skyer vælter rundt og læsser sne ned over os. Den første del af flytningen gaar gærne temmelig let, men som det lider ud paa natten faar man sovnen at slaas med. Flytningen sker altid om natten for førets skyld, om dagen bærer sneen jo hverken folk eller raider, saa hvis der, naar noget skal bringes i orden, bliver en lille standsning, er der altid en eller anden, som lægger sig ned paa sneen for at hvile; med hovedet paa armen hviler man sødt og godt, ja kan endogsaa opnaa at falde isøvn et par minutter inden toget atter gaar videre; foruden søvnigheden plages man ogsaa af tørst, som man maa slukke med sne, hvis der ikke er vand at faa[73]. —

Det gaar dog stadig ind mod grænsen, og forleden da vi med raiderne kom op paa en fjældslette, raabte Gate til mig: «Der ser du de store havfjælde»[74]. Hun pegte paa nogle massive, men takkede og vilde fjældtoppe forude, som rakte op gennem skyerne, saa solen skinnede paa sneen deroppe, dybe blaa skygger viste hvilke klofter der fandtes. Lapperne sagde: «Ja de fjælde skal vi over, der imellem de toppe gaar vor flytvej, et sted ser vi de mørke skove under os som et helvede, og det stejle fjæld over os som en himmel». Jeg maatte tænke paa, hvad Talma-Lapperne sagde, da de hørte jeg vilde flytte med Karesuando-Lapperne ind i Norge: «Saa slaar du dig nok ihjel, for deroppe har de saa farlige flytveje».

I morgen er det pinsedag. Jeg fryser «dego dikke», som en lus, mine fødder er kolde «dego bædnaganjunje», som en hundesnude, det fyger, og der er ikke en eneste gnist af foraar at varme hjærtet ved.

12te juni.

Voi, voi for et vejr vi har haft nu i mange døgn, det regner og stormer. Det er lige ved at blive vanskeligt at holde humøret oppe, men forleden aften blev jeg næsten mod min vilje aarsag til en smule opblvelse i koten. Jeg havde ikke været i humør til at snakke udover det nødvendige, men pludselig fik jeg lyst til at repetere alle de eder, jeg havde lært under de besværlige flytninger, og krammede ud med

dem paa engang; det kom saa uventet og overraskende for Lapperne, at de brast i latter og raabte: «Hør, hvad hun har lært, men hun kan ikke rigtig, for hun blander mands- og kvinde-eder sammen». —

GATE MED RAIDEN I MIDNATSSOL PAA HØJFJÆLDET

I denne tid har vi forresten en behagelig afveksling i kosten, Lapperne fisker nemlig lidt paa de islagte søer, men det er kun de mindre bemidlede som kan faa tid til denne, ikke helt ufarlige sport. Isen er meget usikker, nu vi har faaet tøvejr. Alligevel fisker baade børn og voksne, saa snart lejlighed gives, og det er for alle en kærkommen afveksling at faa de fine fjældfisk, som smager lige herligt kogt eller

ristet ved ilden. En dag midt under flytningen gav Heikka mig sin raide at lede, medens han gik paa fiskeri til en sø en halv mils vej borte. Da vi efter nogle timers forløb var kommen til lejrpladsen og havde faaet koten rejst, kom Heikka med et stort knippe pragtfulde, rødbugede og sølvryggede fede laksørreder, hvilken fangst han var stolt af. Rauna gav sig straks i lag med at tage indvoldene ud og skære dem i passende stykker til gryden; jeg forsøgte en lille henstilling om de ikke skulde skrabes lidt og vaskes, «vaskes! den fisk, som lige er kommen af vandet er vel ren». — Under spisningen oplystes jeg om, at det var «saivo-fisk», d. v. s. fisk fra en saivo-sø, en slags hellige søer, som Lapperne mener har dobbelt bund; fisken der er meget fed, men særdeles vanskelig at fange, den mindste støj eller samtale skræmmer den bort. Heikka havde imidlertid altid held til at faa fisk i saivosøerne, han var stilfærdig af væsen og lidet talende. Fiskeredskaberne er meget enkle, en almindelig købt fiskekrog med line bindes paa skistaven, som madding bruger de et stykke gult og rødt klæde (af den slags de anvender til pynt paa deres kofter), indtil de har fanget den første fisk, saa tager de et lille stykke af dens røde bugskind til madding. —

Dagene gaar med taage og regn, men det er dog mere foraarsagtigt end sne og frost, selv om det ikke er meget behageligere. Vi ønsker og længes allesammen efter en smule lysere vejr, og ingen maa kaste snusk og gulvris paa ilden inde i koten, saa holder det daarlige vejr sig, siger de. Den klamme tætte taage, der staar om os som en mur, er trykkende og isnende, ens fingre er lige ved at fryse af, naar man vil samle en smule ris for dog at skaffe sig lidt hygge i koten. Det meste af dagen er der ingen ild, kun lige naar der skal laves lidt mad eller koges kaffe lægges brændsel paa, og den som vil have mere varme faar selv skaffe sig den, her er ikke et træ eller anelse om skov paa disse øde steder. —

En ung Lap fra en anden side har været her et par dage, han joiger stadig ved sit arbejde, men Gate vil ikke have joigning i koten, saa det er svært at faa rede paa nogle af hans tekster, selve melodien kan jeg desværre ikke optegne. Lapperne har flere gamle joigninger, som angaar flytningerne over grænsen om foraaret; de kan, hvad teksten angaar, varieres, men hovedindholdet og selve melodien er den samme.

Boares hærgge manna Stuoranjarggi.
Boares hærgge njoallo juökke gædge Væžžematto-varest
vai ællet bagjel maasælge mannat,
vai mælgge i jovsa gaskan.

Den gamle trækren gaar til det store næs, [76]
Den gamle trækren slikker hver en sten paa Væžžematto-fjeldet
for at hjælpe sig over fjeldryggen,
at ikke hungeren skal indhente den paa vejen.

Alddo manna — čoarvve skalla —
Stuoranjarggi — boares alddo.

Renkoen farer — gevirerne klingre —
til det store næs — den gamle renko.

Boaco njunnotalla mærra-vuvdin
ja njolgasta mærra-vuovddai, go haksa rase
ođđa čorvi dakkam-aige.
Ja guolga mutta mærra-vuvdin
ja ođđa guolga bigja nala — — —
Ođđa čorvin vara njammek čuoikak.

Renen vejrer i havskovene, og springer til havskoven
naar den lugter græs under de nye horns voksetid.
I havskoven skifter den pelsen og tager den nye pels paa — — —
Af de nye horn suger myggene blod. [78]

15de juni.

Her hvor vi nu har koterne spøger det, om natten græder Halderne, det har Gate hørt, og det pusler saa underligt langs fjældet. Flere Lapper har lagt deres ben her i nærheden. En gammel Lap er omkommet i snefog, og saaledes gik det ogsaa en pige, da hun vogtede rener i snefog om efteraaret. Pigens fader er ogsaa engang «blevet borte». Den stakkels enke har sørget sig forstanden fra og er ikke til noget mere. —

16de juni.

Nej, nu bliver det for galt med vejret; i dag tror jeg det kulminerer, storm og hagel, regn og sne; om der ikke var lagt store kampesten paa kotedugen overalt, var den faret til himmels, træværket herinde er stivet af med støtter, og for at holde det hele ved jorden hænger tunge sten i læderremme ned fra kotestellet. Vi blev i skindene saa længe som muligt i morges, skønt de vaade sovesager ikke var videre behagelige, det var dog værre at komme op og blive gennempisket af regn og hagel, — i saadant vejr er der ikke meget husly i en lap-kote — det var vanskeligt at faa ild, alt skinnede af væde, og i en saadan storm gaar varmen ud, men røgen bliver inde og kvalmer rundt i tykke skyer, døren flyver og klaprer som en besat, kotedugen, der er vaad og tung, tamper og hugger paa kotestellet, regnen styrter ned gennem ræppen, saa vandet driver en i ansigtet, og naar kotedugen saa heller ikke holder væden ude længere, kan man ligesaa godt opgive ævret og bøje sig under skæbnen. — En bander, en snakker kristendom, en siger at «det er dødsvejr», «nu dør der en syndesjæl». Heikka brummer: «Ja er det ondt her, saa er vejen god til himlen, det var bedst at hoppe derop lige med det samme». — For tiden deler vi kote med et ungt ægtepar som har to smaa drenge. Manden har taget sin regnhætte paa

og givet sig ilag med at koge kaffe til os, det er et menneskekærligt, men alt andet end behageligt og let arbejde. Regnen slukker ilden for ham, røgen svider hans øjne, og han er drivvaad. Kaffen oplivede sindene lidt, men humoret kan ikke staa for uvejret, kun de to smaa drenge og hundehvalpen lader sig ikke forstyrre; drengene kaster med lasso efter kaffekedlen, og hvalpen forlyster sig med tavleviskeren. Den mindste af drengene er en lille purk, som lige kan gaa saa meget alene, at han kan redde sig ud af koten i ubevogtede øjeblikke og havne i en blød snedrive eller i en pyt vand, hvor han gennemvaad og ivrig pjasker rundt til han savnes og af moderen bæres ind til ilden og tørre klæder. Han er derimod ikke saa fremmelig hvad talegaver angaar, ungen kan ikke sige et eneste forstaaeligt ord endnu, derimod kan han forbløffende rigtigt gengive alle renhjordens lyde, vogternes kommando til hundene og disses skarpe gøen, naar de er i arbejde — alt har han opfattet lige til ederne udtalt med grov stemme. Vi brister ofte i latter, naar han pludselig i lyde gengiver hele det livlige billede af rener, vogtere og hunde, som han ser ved koterne umiddelbart før hver flytning. Det eneste ord han kan sige forstaaeligt er: «ce gou', hu!» — renvogterens hidseraab til hunden, vi kalder ham derfor mest, «ce gou!» —

I denne tid gaar Lapperne jævnlig og ser til søer og elve for at finde en taalelig flytvej. Alle bække er nu blevet til elve, og isen paa søerne er mere end usikker, vi skulde egentlig allerede have været flyttet, men vejret har været for galt.

Onsdag før midsommer. — Kåbmejaure (Spøgelsesøen).

Denne gang flyttedes — for første gang iaar — med kløvrener[77]. Det var ikke saalidt trættende, dels fordi renerne gaar hurtigere, end naar de trækker en pulk, og dels fordi føret var saa tungt, enten gik vi i dyb, vandet tøsne eller gennem vidjer, og den meste tid var det op ad bakke. Vejret var imidlertid godt, stille graavejr; solen var dog ikke langt borte, men den saa saa truende ud, hele tiden holdt den sig bag nogle uhyggelige, onde skyer, hvorfra den sendte vilde ildstraaler ned over det store stejle Paldsa. De mørkviolette skyer var en pragtfuld baggrund for Lappernes mange intense røde og gule farver, de har nemlig heroppe den smukke skik at tage deres pæneste klæder paa til flytningen, sølvbælter, rene tørklæder og huer, rene forklæder og skobaand; det giver hele toget en vis baade indre og ydre festivitas, som der ikke er saa lidt stimulans i. — Jeg gik og ledte raide hele vejen, der er nemlig en vis adspredelse i at gaa renerne saa nær; det er f. ex. saa kønt at se hele landskabet i renens øjne som i et sort hulspejl. Lapperne kender ogsaa dette spejl og ser i det, men de ser mere end jeg, de kan se varsler derinde. Hvis renen pludselig bliver sky, og man ikke kan opdage nogen aarsag dertil,

kigger Lappen ind i dens øjne og kan ofte faa forklaringen. Saaledes saa Heikka engang i det sorte spejl en Lap, som han kendte, komme gaaende med ren og pulk, pludselig lagde Lappen sig i pulken og den fik straks samme udseende som en ligpulk. Heikka forstod hvad der skulde ske, og kort tid efter døde ogsaa den Lap, han havde set varslet for. — Det er i det hele taget uhyggeligt her. Ikke langt herfra døde en ung Lap sidste efteraar. Sidaen var nødt til at flytte, men den døende blev tilbage i en kote sammen med sin fader og et par andre Lapper. Hans dødskamp varede i flere døgn, og siden har stedet, hvor han døde været uhyggeligt at komme forbi, renerne skræmmes, og lyde høres, saa Lapperne til efteraaret vil forandre flytvejen lidt for ikke at færdes just der i nærheden. —

Nu har vi kun een flytning tilbage, den sidste og den værste. Lapperne siger, at vi skal gaa et helt døgn ud i een køre; vi skal nemlig se at følge renerne, for hvis de kommer ind i Norge uden skarp bevogtning, er en vis mand løs; og at følge renerne nu de er lige paa grænsen af græslandet er næsten umuligt uden at have vinger. —

Det er helt underligt at tænke paa, at dèr paa den anden side af fjældene er det sommer, saadan rigtig sommer med grønne farver og varm luft, og her paa denne side har vi ikke set en grøn spire endnu. Her har vi haft vinter i ni maaneder. Hvor jeg forstaar Lappernes længsel efter sommer og en smule hvile efter kulde, mørke og strabadser i alle de maaneder. — I morgen skal vi begynde paa den flytning, som selv Lapperne gruer for. Naar f. ex. Rauna ved en eller anden lejlighed beklager sig over noget som er besværligt, siger moderen ofte til hende: «Du har ikke noget at beklage dig over, saalænge du ikke endnu er «foran fjældene» (Vare-ouddan, et sted paa den sidste flytvej, hvor fjældene er meget vilde og farlige).

XVIII

TIDLIG paa morgenen begyndte Lapperne at gøre sig færdige til den sidste flytning fra Kåbmejaure. Et opbrud med kløvrener er altid mere broget og mere omstændeligt end naar man flytter med pulke, disse staar jo færdigpakkede, og man har kun at spænde renerne for, men selv om alle pakninger er helt færdige og nøje afvejede i haanden, saa byrderne to og to er nøjagtig lige tunge, er der alligevel meget at gøre; renerne skal have de tykke dækkener paa, de bestaar gærne af laadne renskind, som er lagt engang sammen, eller ogsaa kan man bruge klæder, en fæld eller lignende til dækken. Renerne maa have et baade tykt og blødt underlag for byrderne, da de særlig let faar skav-saar.

Saa skal kløvtræerne spændes paa ganske overordentlig omhyggeligt, og først til allersidst, naar de rigtig er skubbet i lave og prøvet, bliver byrderne forsigtigt hængt paa. Det hele vilde dog gaa ganske let, hvis alle trækrenerne var taalmodige og lette at haandtere, men det var de langt fra, de vidste, hvad det gjaldt, og de vilde helst være fri for at have med det hele at bestille, de sparkede, var urolige, gjorde sig genstridige og udtilbens; kun de gamle fromme dyr, som brugtes til at bære børnene, stod stille og var sig ansvaret bevidst. Alle Lapperne havde travlt og var nervøse, en af de yngre mænd kom for skade at spørge sin kone om et og andet flere gange, hun svarede affejende: «Du spørger da ogsaa, som var du kommet til et fremmed land om aftenen». Hun havde travlt med at anbringe sine børn paa renerne. Med den lille i vuggen er det ingen sag, den hænges blot paa kløvtræerne, som en almindelig byrde, det er værre med dem, som er lidt større, den treaars blev pakket ind og siddende i en kisa lempelig fastsnøret, derefter hængt paa siden af renen, naturligvis med en passende vægt paa renens anden side. De børn som er for store til at de kan anbringes saaledes, maa ride; riderenens kløvtræer er særlig gjort til dette brug, de er saa lange i de øverste ender, at barnet kan holde sig fast i dem.

Den unge Lap, som joigede saa godt, var endnu i vor sida, og han hjalp med at ordne raiderne. Det var en krabat, som ikke gik afvejen for noget, og naar renerne gjorde ham for mange knuder, svor og regerede han, saa de røde luer stod om ham. Ederne var pragtfulde, lange og tonende. Gate bebrejdede ham denne farlige paakaldelse af den Onde lige før den uhyggelige flytning — han skulde hellere bede Gud hjælpe os; men knægten mente, at hans paakaldelser var nok saa virksomme, «Vorherre gjorde jo alligevel kun, hvad han selv vilde.» —

Op paa formiddagen togede raiderne endelig ud i det øde graa landskab, som steg jævnt hele tiden. Vi maatte næsten straks begynde med at gaa en omvej; vi skulde nemlig over en elv, og elvene paa den tid var saa dybe og stride, at de kun kunde passeres paa naturlige snebroer; disse var imidlertid for den første elvs vedkommende styrtet sammen, og Lapperne havde ikke anden udvej end at gaa op til elvens udspring og vade over den der. Vi gik hele vejen op over fjældsiden i dynd og mellem vidjer, nu var der vand overalt. Denne omvej forsinkede flytningen ikke saa lidt, og det varede mange timer, inden vi naaede op i den store fjældkløft, hvor vi skulde have det første hvil.

Renerne aflæssedes, børnene blev pakket ud, store baal blussede, her var ris nok — Lapper og hunde samledes om ilden; op langs fjældsiderne laa en og anden sky, og højt oppe gik sneskred paa sneskred; saa man efter den tordnende lyd, fik man øje paa noget som et hvidt vandfald, der styrtede ud over en fjældkant oppe ved skyerne. — Et

par af kvinderne tog kun et forholdsvis kort hvil, de gik i forvejen for at kunne tage marschen i et lidt bekvemmere tempo — raiderne gik temmelig hurtigt, det gjaldt om at komme frem saa snart som muligt, vejen var lang og uheld kunde indtræffe. Jeg mente at se min fordel ved at følge dem, som gik i forvejen, hvilket jeg rigtignok senere fortrød. Det var en yngre kone med to rener; den ene bar bagage, den

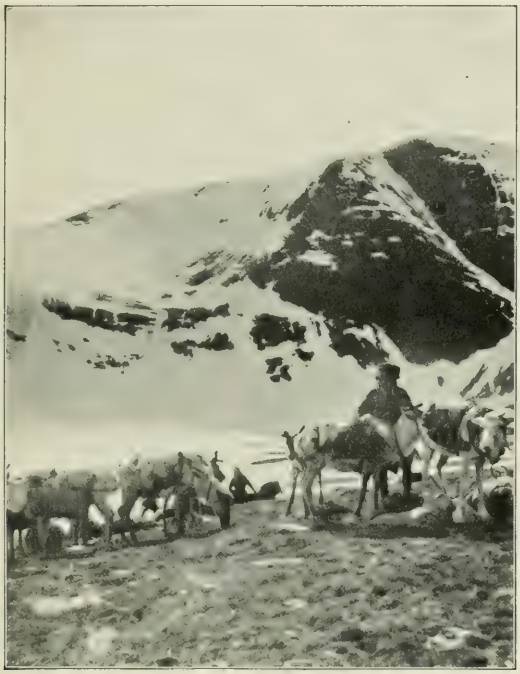

RENERNE AFLÆSSES FOR AT HVILE

anden, som var helt hvid, bar vuggen med det mindste barn. Sammen med den unge kone gik en lidt ældre noget svagelig kone, med sin lille pige, og i en pose havde hun to hundehvalpe; desuden gav man os en hel del børn med i alderen mellem syv og ni aar. Da vi kom op gennem kløften til dens munding, højt, højt oppe, laa der under os en dyb, bred dal, aldeles fyldt af en sky, paa den anden side ragede nogle

spidse fjældtoppe op over skyerne langt borte. Inden vi gik ned i dalen standsede den unge kone og ammede den lille i vuggen paa renen, derefter gav vi os paa vej ned ad fjældsiden, som var meget stejl. Børnene, der endnu ikke var trætte, løb naturligvis overalt, hvor de ikke skulde; de pulsede med deres stave ned gennem sneen, og forsvandt snart i den hvide sky; vi gik derimod lidt forsigtigere og raabte af og til, for ikke at komme fra hinanden i den tætte taage, hvor vi ikke kunde se en haand for os. Nede paa bunden af dalen fandt vi dog alle hverandre i god behold, og konerne satte sig lidt for at hvile,

BARNET AMMES

skyerne stod lige over vore hoveder som et laag, vi kunde ingen vegne se og var lidt usikre, hvilken vej vi skulde slaa ind paa; det var svært at orientere sig, og koldt var det inde i alt dette hvide klamme, som dækkede os: «hvem der nu havde hundene til at jage de skyer væk», spøgte de. Vi fortsatte op ad dalens modsatte side, og stødte der paa spor, som vi fulgte. Det var et pulkespor, der skar sig frem gennem løs jord og tøsne; en syg blev paa denne maade transporteret den lange vanskelige vej ind til Norge. Kvinderne vidste hvem den syge var, en midaldrende kone i en anden sida, som var blevet syg her paa foraarsopholdet i fjældene, og under alle flytningerne førtes med i en pulk; navnlig nu, hvor føret kun var til kløvrener, var det over al maade

strengt at fragte en syg frem. Over en meget stenet strækning tabte vi sporet og maatte igen til at lede os frem.

Saa pludselig druknede vore stemmer i en bragende torden fra en elv, da vi kom helt hen til den kunde vi knap raabe hinanden op; hvordan skulde vi komme over dette fraadende brølende uhyre, som gik hvid i store fald dybt nede mellem to lodrette klippevægge? Kvinderne gik et stykke langs med bredden, til de fandt en passabel snebro — en saadan dannes om vinteren af sne og frosne skumsprøjt, og om foraaret slider vandet broen tynd. Det gøs i mig ved at gaa over denne ikke meget brede bro, som saa alt andet end solid ud, under den kogte elven i rasende fart. Den svagelige kone begyndte nu at diske op med alle mulige dødshistorier og uheld fra flytninger i disse egne, det var just ikke oplivende, og jeg bad hende slutte. Vi havde megen besvær af hundehvalpene; da konen blev træt af at bære dem paa ryggen eller paa armen i posen, anbragtes de paa den ene af renerne, men naturligvis peb og gøede de og skræmte renen, saa de igen maatte bæres. Meget korte strækninger forsøgte de rigtignok at gaa, men med det tempo var vi ikke kommet langt, saa stoppedes de paany i sækken. —

Da vi kom op paa en fjældslette begyndte konerne at vejre, de lugtede røg, noget efter stod vi virkelig ogsaa foran et forladt ildsted, der endnu var varmt i asken. Vi fandt et stykke af en ski, resterne fra de førstes baal, og ved at skrabe rundt i sneen fik vi en haandfuld ris skaffet tilveje og tændte ilden. Den yngste af konerne kogte kaffe, medens jeg tørrede skohø; jeg havde slidt hul paa mine sko, de var derfor ikke tætte længere. En timestid efter vi havde forladt ildstedet, kom vi igen til en stor elv, som skulde passeres paa en snebro, den var usædvanlig tynd, vel kun ca. halvandet kvarter tyk, og hellerikke ret bred. Konerne betænkte sig meget paa at gaa over, de kastede sten paa den for at prøve dens bæreevne, men da der var en mængde renspor, som ikke var ret gamle, vovede de sig dog paa den; der var jo hellerikke anden udvej, over skulde vi. Den unge kone gik resolut i forvejen med sine rener, og vi fulgte efter; børnene kendte ikke til at nære nogen slags ængstelse, de stolprede ubekymrede af med deres altfor lange stave. Allerbedst som vi gik paa et meget fugtigt sted under en bakke, raabte en af drengene, idet han pegede med en lille snavset finger: «gæ, golle-rasse, ale duolmast!», se guldblomster, træd ikke paa dem. Der stod virkelig to smaabitte smørblomster udsprungne i en lille klynge grønne blade, de eneste blomster og grønt, det eneste tegn til foraar vi havde set i alle de maaneder paa de svenske højfjælde, og det var den 20de juni!

Omsider indhentede raiderne os, jeg følte det tryggere at være mange i følge, og var nu ikke mere saa bange, naar vi skulde over snebroerne.

Børnene var meget trætte, skønt deres udholdenhed var utrolig, vi havde vel paa det tidspunkt været undervejs en halv snes timer, men nu græd ogsaa en og anden af træthed og fik derfor lov at sidde op paa en ren, naar føret var jævnt og godt. —

Midt paa natten — men i fuldt dagslys — kom vi til det værste sted, der, hvor vi skulde se skoven under os som et sort helvede og fjældet over os som en himmel. Raiderne delte sig, de fleste valgte en

PAA FLYTNING

mere stenet og lidt længere vej nærmere nede mod skovgrænsen, de forsvandt snart af sigte. Den unge mand, som vi havde delt kote med, vilde imidlertid følge fjældsiden helt højt oppe, den var vel lidt kortere, og med ham fulgte mine værtsfolk ogsaa; ingen af de andre turde udsætte sig for at gaa deroppe med kløvrener, det var i det hele taget sjældent at nogen vovede det, og det kunde overhovedet kun lade sig gøre, naar vi som den nat kunde gaa i temmelig dyb tøsne. Fjældet var saa brat, at om en ren eller et menneske snublede, var det unyt-

tigt at forsøge at redde vedkommende, og snublede en af raide-renerne, vilde den trække hele raiden ned. Alle gik tavse og forsigtigt fremad, ingen saa sig om, enhver fik klare sig selv og nøje træde i sin forgængers spor. Det værste for mig var, at dybet der langt nede sugede saa stærkt, at jeg ligefrem maatte støtte mod den side med staven. Det var dog for mit vedkommende en lykke, at skyerne laa under os og gjorde

EN RAST. VED SIDEN AF MODEREN OG EN HUND SIDDER «CE GOU», MIDTFOR, TILHØJRE FOR HAM HAR HUNDEHVALPEN ANBRAGT SIG

det umuligt at se til bunden af «helvede». Naar engang imellem et vindpust rev hul paa skydækket dernede, var det som at kigge i en brønd, og jeg følte svimmelheden nærme sig. —

Det var hen imod morgenstunden, da vi mødtes med de andre raider paa en stor nøgen fjældslette, hvor vi skulde holde rast. Det blæste koldt og op gennem fjældkløftens munding, der hvor vi var kommet

fra, steg tykke mørke skyer. Hvor her var øde, øde som før menneskene blev til; og saa denne bidende kulde, hvordan skulde det dog blive sommer i aar. De store varme baal, som bestod af ris og enebærbuske, forsonede dog lidt med den haarde tilværelse. Nu var desuden det værste overstaaet, resten af vejen vilde gaa forholdsvis let, men dog var alle trætte. Det hjalp imidlertid at faa mad, nogle havde endog paa vejen skaffet sig saadan en raritet som rypeæg, de bares forsigtigt i huen og kogtes i kaffekedlen. Af og til larmede et sneskred, og vi saa sneen fraade ned over fjældet et stykke borte. Lapperne sagde, at hen mod morgen gaar de fleste sneskred, derfor plejer de heller aldrig at gaa paa de farlige steder om morgenen, men denne gang var de nødt til det paa grund af forsinkelsen med den første elv, som skulde omgaas. —

Atter læssedes byrderne paa de trætte rener, og vi fortsatte. Den første tid gik det jævnt fremad i tøsne og ælte, over bække og mindre bakker, men saa begyndte vi at føle heldningen ned over mere og mere; endnu var der dog intet foraar at spore i luften, skarpe vinde isnede vore trætte lemmer, medens vi i tavs mathed traskede jævnt fremad. En lidt svagelig kone var gaaet træt, hun lod de andre gaa foran, og satte sig ved en sten forsøgende at faa ild op. Gate og jeg kom til for at varme os lidt, men det vilde ikke blive til noget med hendes baal, og vi gik videre. En gammel kone fra vor side kom tilbage efter flytvejen, hun havde tabt sin suoidne-vierra, (det store bundt skohø, som skulde række hele sommeren over), nu var hun ude at lede, og spurgte om vi ikke havde set det, nej det var og blev borte til hendes store sorg.

Efterhaanden som vi kom længere ned, blev luften lunere, og humøret steg. Gate fortalte mig, at paa en lille bakke der i nærheden af flytvejen kunde man finde «tordensten». Det var smaa runde blodfarvede sten, som faldt ned fra himlen under tordenvejr, og hvis de ramte paa et menneske, var det døden; men ellers var de gode for sygdom, om man havde et daarligt sted, skulde man trykke det med en «bajangædge» (tordensten), saa blev man rask, det havde hendes gamle svigermoder fortalt. Da vi kom til den lille bakke, gik vi op og fandt en hel del af de undergørende sten. Det var smaa granater af størrelse som spurveæg og ærter. —

Ved eftermiddagstid begyndte det at gaa temmelig hurtigt nedad; vi kom ind mellem smaa birke, som virkelig havde grønne blade, og inden vi vidste af det, gik vi paa blødt mos, birkene blev større, skovbunden frodig, og fuglene sang. Gate pegte op mod fjældsiden og sagde: «Se, rennerne». Javist, der kom hjorden — med gevirerne tilbagekastet, og den hvide halestump ivejret rusede rennerne frem. Hundene sprang foran og gøede rasende, vogterne skreg og løb alt hvad de orkede, men alt-

sammen uden resultat, renerne havde græsduften i næsen, nu kunde intet standse dem. En lille rødkalv saas i flokken sammen med moderen, det var den eneste af dem, som var født under flytningerne, der naaede at komme ind til foraaret. —

Al vinterkulden fra fjældene smeltede paa vejen ned gennem skoven, overgangen fra dyster, død kulde til blid frodig sommervarme med levende lyde og farver var rent berusende. — Det gav sig til at regne, men det var blød, venlig sommerregn, der næsten virkede som kærtegn. Gate pegte ned i dalen, der steg røgen fra en norsk bondegaard ivejret over det grønne græstag.

Vi havde naaet Havriget, nu skulde Lappers og reners korte sommer begynde.

Heikka som var gaaet i forvejen havde allerede koten rejst, da vi kom ned — derinde satte vi os paa fint blødt græs. — Nu var vi fremme og kunde nikke smilende til de sidaer, som kom efter os. —

Sida efter sida togede ned fra fjældet, tungt pustende gik renerne frem med byrderne, ledet af unge kraftige mænd og kvinder; efter dem de gamle: deres spinkle rynkede hænder fattede om staven, ryggen var bøjet og skridtene smaa. Ogsaa børnene var trætte, de havde slaaet følge med de gamle.

Som Lapper og rener kommer vandrende nu, er de kommet vandrende for tusende aar siden, ad de samme veje med det samme maal, i den samme livsalige følelse af atter at være naaet frem til Havriget efter den lange højfjældsvinter. —

XIX

Det er sommer, hed, sitrende sommer, solen glimter og glitrer som smaa lyn i alle blanke blade og græsstraa; den lille bæk bag koterne er guldkantet af ranunkler, og ingen kan gøre sig en forestilling om hvad det er for en nydelse at gaa paa blødt grønsvær efter i lange, lange maaneder kun at have haft sne, is og sten under fødderne. — Alt vinterstivnet i sjæl og legeme bliver blødt, alle sanser vaagner. Mellem de unge gaar øjekast og forborgne smil. Børnene leger og de ældre pusler med at sole klæder og sovesager eller sidder i nærheden af koten med syningen eller garvningen. Koterne staar tomme, alle arbejder udenfor.

Da vi færdedes oppe i højfjældenes øde, midt i anstrengelser og uhygge, laa der dog altid bagest en lille tanke og lyste gyldent: Havriget! var vi først naaet derind blev tilværelsen atter lys og festlig. Baade for Lapper og rener er Havriget vidunderlandet, og de smaa ren-

kalve, som kommer til verden inde i de grønne græsdale ved ikke hvad ondt vil sige. Ikke underligt, at Lapperne elsker sommerlandet — ja ikke kan leve uden det; derinde har de fra arilds tid hentet kræfter og mod til at udholde den iskolde vinter, mørket og alle strabadser, hvorpaa deres liv er saa rigt. —

Det er ingen frase, at Lapperne ikke kan leve uden Norge. For alle nomaderne langs hele den svenske side af grænsen er det mer eller

ET PAR AF MÆNDENE ARBEJDER I TRÆ, BAG DEM PAA GJERDET HÆNGER SOVESAGERNE TIL UDLUFTNING

mindre nødvendigt at kunne gaa ind med renerne til Norge, kortere eller længere tid, og selv om Lapperne ikke allesteder officielt flytter over grænsen med renerne, saa gaar disse selv derind uden tilladelse og maa hentes tilbage. Men for de nordligste af Sveriges Lapper er det en livsbetingelse at renkoerne kan være i Norge saa tidligt, at kælvningen i maj maaned kan foregaa derinde i mildt vejr og under hvile. Skal de tvinges til at opholde sig inde paa de svenske højfjælde under kælvningen risikeres alle kalvene, dels bukker de under af kulde og uvejr,

dels omkommer de, hvis de som ganske smaa skal gaa med hjorden ind over de farlige grænsefjælde; og græs maa renen have om sommeren i alle tilfælde. — De lune vinde fra Golfstrommen, som giver Norge grønt græs og tidlig vaar bliver til iskolde vinterstorme inde paa de svenske højfjælde, og den stenede jord derinde dækkes derfor ikke af blødt græs, kun sparsomt vokser den graa lav over sand og grus; men selvom den fandtes i tilstrækkelig mængde, saa renen ikke om foraaret behøvede at slikke hver en lavbevokset sten, vilde det ikke være nok; renen kan nemlig ikke leve af lav naar den er sommertør, den skal have græs og grønt. —

Desværre er hverken reners eller Lappers kærlighed til «Havriget» gengældt af «Havfolket»; og navnlig i de senere aar har de faaet dette saa stærkt at føle, at forventningsglæden under flytningerne om foraaret er meget blandet med usikkerhed og frygt; og dette lægger en stor dæmper paa sommerfryden. — Jeg selv blev smittet af den samme stemning, ogsaa jeg længtes grænseløst efter Norge, og alligevel følte jeg ligesom Lapperne ængstelse ved at betræde det forjættede land. —

Straks da vi kom ind i Norge ramtes en del Lapper af et føleligt uheld, som desværre plejer at gentage sig hvert aar paa den samme strækning: de mistede hunde ved udlagt gift. Selvfølgelig er denne gift lagt ud paa fuldt lovlig maade og kun til fangst af ræve og andre mindre rovdyr; men det burde ikke være bønderne tilladt at lægge gift ud paa Lappernes flytvej i flytningstiden. Paa den maade gaar flere hunde tabt hvert aar; foruden de voksne hunde jeg hørte tale om døde ogsaa to store hundehvalpe for en enke i vor sida, og om man vidste hvad det er for et besvær at føde hvalpe op om vinteren i en lapkote og føre dem med paa flytningerne, saa forstod man Lappernes tab og ærgrelse og skaanede dem for den slags modgang. Men maaske bærer Lapperne selv skylden for at sligt gentages aar efter aar, de klager aldrig paa rette sted; da jeg bebrejdede dem dette, svarede de: «hvad skulde det nytte, hvem bryder sig om hvordan det gaar os.» —

I Elfkroken blev vi nogle dage, det vil sige, koterne og de ikke renvogtende familiemedlemmer; hjorden og dens vogtere gik til distriktets sædvanlige sommerbetesmarker inde efter Tromsdalen til. Under de dages ophold var det brændende hedt. Overgangen fra vinter til sommer var altfor brat, alle lige fra Lapperne selv og ned til hundehvalpen og jeg var slappe af varmen, noget var vel ogsaa simpel træthed efter anstrengelserne. «Du er ligesaa medtaget som os, ligesaa brun, mager og furet; men du skal se, det bliver snart bedre her hvor vi hviler og har det godt,» sagde Lapperne.

Børnene var dem det mærkedes mindst paa, de løb om og legede og passede deres; men her inde i Norge var de saa underlig sky, som om

de færdedes i fremmede omgivelser; bad jeg dem gaa med mig op i skoven for at hente et knippe vidjer til garvning af nogle skind jeg skulde bruge, hed det straks fra de største om man vilde skære sig en kæp: «Lad være! det er *Dačas* trær, dem maa I ikke røre»! eller ogsaa: «Gaa ikke der, det er Dačas græs» (Dača, Nordmand).

Heller ikke turde børnene fjærne sig for langt fra koterne uden voksnes selskab; de var bange for alt, bange for hunde, som ikke lignede deres

GAMMEL LAPKONE.

egne, bange for hver en de mødte, som ikke var lapklædt; gik vi ud ad landevejen og mødte en bonde, traadte de straks om bag mig for at hytte sig. — Denne skræk for alt fremmed og fremmedklædt har baade voksne og børn hos Lapperne en stor portion af, ja, meget mere end mange i almindelighed tror, navnlig findes den jo hos børn og saadanne voksne Lapper, som forholdsvis sjælden kommer i berøring med andre mennesker. Denne frygt er dog let forstaaelig, deres historie er fuld af mordériske overfald, plyndringer, røverier, som de har været genstand for fra de omboende folk og fremmede røverbander. De fortæller endnu

særdeles malende og levende de utallige historier om Russe-Ĉudernes uhyggelige bedrifter; mere sagnagtige men ikke mindre gruopvækkende er de talrige fortællinger om de menneskeædende Stalloer, hvilke sidste dog ogsaa meget ofte har et stærkt anstrøg af komik. Og indtil forholdsvis sen tid er der de pinlige sammenstød med nybyggerne, at disse i flere tilfælde har kostet Lapperne livet er en bekendt sag. Altid har Lappen maattet vige eller bukke under, aldrig har de i følge deres hele levevis kunnet optræde mandstærk og forsvare sig. — Alt saadant kan nok efterlade en vis nervøs angst til de senere slægtled, og det ensomme liv i ødemarken kan kun øge den. Men paa sit eget gebet kender Lapperne ikke til frygt. De mennesker som ikke skræmmes, naar naturen viser sig i al sin vælde og uhygge paa højfjældet, de som ikke skræmmes af vilde dyr og alskens farer, de bliver smaa og frygtsomme naar de træffer en fremmedklædt mandsperson af en anden race. —

De Lapper her havde deres sommer-boplads i Tromsødalen, der stod tørvekoterne og ventede paa dem. Da vi var godt udhvilede, og hjorden med vogtere var gaaet videre brød ogsaa vi op. Kvinder og børn og hvem som kunde undværes ved renerne tog den letteste vej til Tromsø med damperen, som gik paa Balsfjorden. Nogle, som hverken havde raad eller lyst, fulgte dog renernes vej, skønt den var lang og besværlig.

Den smule bagage, vi havde, lejedes der et par heste til at bære; kløvrenerne var langt borte og kunde nok ogsaa trænge til at skaanes. I den herligste morgenstund brød vi op, som skulde med damperen, og gik livligt passiarende ud ad den fortræffelige landevej. Lapperne holder forresten ikke af at gaa paa en rigtig landevej, «det er saa trættende».

«Ja her gaar vi nu mageligt nede i dalen, og lige indtil denne vej blev bygget, har det været vor gamle flytvej med renerne; men nu er det forbudt os at komme her, og derfor skal renerne og vogterne færdes helt deroppe», og de pegede i vejret op paa de stejle himmelhøje fjælde, hvor sneen endnu laa og hvor man saa vand styrte ned i kløfterne og komme frem over afsatserne. «Deroppe er farligt baade for mennesker og rener, og vi mister mange kalve, som falder ned og slaar sig ihjel.» —

Det var et broget leben, da vi blev landsat i Tromsø. Der er vel altid en del tilskuere i en lille by, naar damperen lægger til; men her var dog vist ualmindelig mange. Man kan ogsaa nok forstaa, at Lapperne med deres livlige farver og hele aparte udstyr kan lokke folk til; vanskeligere er det at forstaa, hvorfor nysgærrigheden skal give sig udslag i gadedrengeagtighed, haanende, vrængende tilraab, smædeord og fræk begloen. Lapperne havde forberedt mig paa dette forud: «Naar vi kommer til Tromsø, skal du se, hvor man glor paa os, som var vi vilddyr, de raaber ogsaa efter os; hvad mon de vilde tænke, om vi

gjorde ligedan?» — Først da vi var vel installeret i den store hyggelige kote oppe i dalen, følte vi os fri og hjemlig tilmode. —

Nu var der ingen forskel paa nat og dag, solen skinnede hele døgnet, kun det glødende lys og de lange skygger, naar den stod lavt, var det eneste, man kunde kalde nat. Man færdedes, naar man havde lyst, uden at tænke paa, hvilken tid paa døgnet det var. Børnene kunde gaa ud ved midnatstid for at samle kvannestilke (angelika) og komme hjem til

EN AF DRENGENE KJØER FOR ĊURRI

koten fra fjældet henad morgenstunden; saa gav de sig ofte til at spise og koge kaffe, inden de lagde sig.

I Tromsødalen delte vi kote med vor gamle ised og hans børn, men der var god plads, dels fordi koten var meget stor, og dels fordi de voksne sønner næsten altid var paa renvogtning – og kom de hjem for at hvile, sov de helst paa bakken udenfor koten; ligesom hundene opholder Lapperne sig om sommeren saa lidt som muligt inden døre.

Dog er en tørvekote et behageligt opholdssted, naar det er varmt, den er baade sval og luftig, hvis den er godt bygget; men skal man

have en smule mad kogt, bliver der naturligvis let for varmt. Heldigvis er der om sommeren ikke saa megen madlavning som om vinteren, dels spiser man mindre, og dels spiller tørkød og mælk en stor rolle. Forbruget af brændsel er meget ringe, kun tørved, som samles i skoven. Jeg har aldrig set Lapperne fælde et friskt træ til brændsel under deres ophold i Norge om sommeren. Beskyldningen mod dem for ødselhed med træer er i det hele taget overdreven og uretfærdig.

BOAŠŠO MED LIDT AF ILDSTEDET I TØRVEKOTEN I TROMSØDALEN

— En formiddag kom en bonde ind i koten, han var varm og saa ophidset ud, medens han fortalte, at renerne havde gjort stor skade paa hans marker og ødelagt en kartoffelager for ham; nu kom han for at faa fat i Lappernes formand hurtigst muligt, saa skadeserstatningen kunde komme i orden. Der var imidlertid kun kvinderne hjemme, og han gik derfor snart igen. Jeg havde lidt ondt af manden og lod falde et par ord om det kedelige i, at renerne ikke kunde holdes borte fra bondens marker, det var dog harmeligt, selv om man fik erstatning, at se sit arbejde ødelagt. Kvinderne indrømmede det villigt, men de vidste iøvrigt

ikke mere besked om sagen end jeg. Da ised kom hjem og hørte om skaden, blev han meget ked af det og sagde: «Det er udelukkende min skyld, jeg sendte begge mine sønner ud til renerne og gav dem anvisning paa de steder, hvor renerne plejer at ville gaa ned, og bad dem særlig passe paa der; men ved den gaard, her er tale om, er de aldrig før gaaet ned, saa der mente jeg ikke de behøvede at vogte — alle steder kan de jo umuligt være paa en gang. Og nu er renerne netop gaaet ned der — det er altsaa min skyld.»

Paa den bestemte dag mødtes øvrighed, Lapper og bønder ved gaarden. De edsvorne mænd, som havde besigtiget skaden, anslog den til 90 kroner; men nu vilde heldet eller uheldet, at det havde regnet lidt i den forløbne uge, og det nedtrampede græs havde rejst sig. Bonden opfordrede os dog alle ni mand høj til at besigtige den lille græsager. Her og der laa et par renhaar, og man kunde se svage spor af et renleje her og der. Lapperne sagde: «Alle vi mennesker tramper jo meget mere ned og gør langt større skade end renen har gjort, lad os dog komme afvejen»; de gik let og forsigtigt paa tæerne i det fine, bløde græs med virkelig følelse for dets værdi. Det hele optrin mindede stærkt om Molboerne og storken i kornageren.

Jeg talte lidt med en af de tre vurderingsmænd, — den eneste der saa elskværdig ud —, han sagde bl. a.: «Man siger, at koerne ikke vil æde, hvor renen har gaaet, men det er nu alligevel ikke sandt, jeg har set det modsatte paa min egen ejendom mange gange».

Medens der var et lille pust i de lange forhandlingerne — Lapperne vilde naturligvis ikke udenvidere betale 90 kroner, hvor skaden hverken beløb sig til 10 eller 1 krone — spurgte den unge mand, som førte protokollen og repræsenterede øvrigheden, om vi ikke for vor egen fornøjelse skulde se paa skaden (det var i øvrigt paa hans opfordring, at jeg var kommet til stede ved denne lejlighed). Vi kiggede paa kartoffelageren, som skulde være mest medtaget — jeg saa her og der spor efter en renklov, men ikke en eneste knækket kartoffelspire. Da jeg spurgte min ledsager, om han kunde opdage «skaden», trak han paa skulderen og svarede nej, hvorpaa vi uden at sige noget gik tilbage til stuen, og de for begge parter ubehagelige forhandlinger genoptoges.

Den nye lap-formand var trods sit stille væsen ikke saa eftergivende, som vor gamle, altid venlige ised havde været i den slags sager — han vilde ikke betale de 90 kroner. Hele dagen var næsten gaaet, inden de havde faaet sammen ned til ca. det halve; saa gav Lapperne tabt; men formanden sagde siden: «Ja, vi har betalt en bøde, fordi renen har gaaet, hvor den ikke maatte gaa; men skadeserstatning har vi ikke betalt, for der var ingen skade.» —

Det var aften, da jeg sammen med Lapperne kom hjem til Tromsø-

dalen, solen glødede og skyggerne var lange; vi var trætte og forstemte. Det havde været en pinlig oplevelse; men Lapperne var vel snart hærdede overfor den slags, der for dem hører til dagens orden i Norge. Selv om ikke alle «takst»-historier er lige saa uretfærdige som denne, er det dog pinligt at være vidne til, at en «højere civilisation» gør sig skyldig i en saa mildest talt inhuman behandling af et fredeligt og nyttigt folk.

«Ja vi er som en fremmed hund, man sparker bort; men kongen ved vel ikke af, hvordan vi behandles,» sagde ised, da vi længe havde gaaet tavse.

Nede i dalen laa Lappernes smaa grønne boliger; man kunde tage dem for runde græstuer, hvis der ikke fra en og anden af dem steg en fin røgsøjle. For enden af dalen laa fjældet med sin snefyldte kedelfordybning, og elven gik blank mellem de grønne tuer dybt i dalbunden. I solen og stilheden lignede det hele et oldtidslandskab fra ens drømme — —

Paa en bakke i nærheden af koten stod et rengærde; det brugtes kun, naar Lapperne fik ordre til at skaffe en del rener ned for at tilfredsstille udenlandske turisters nysgærrighed. Dette var dem nærmest en plage, men de rettede sig dog altid saa vidt det var dem muligt efter opfordringen; penge-fortjenesten var ikke stor, da de til en eller anden Dača skulde betale en klækkelig afgift for brugen af gærdet, medens de selv havde megen ulejlighed med at faa renerne ned naar det var varmt. Hellerikke havde dyrene godt af at staa i gærdet i brændende sol uden føde eller vand; ellers plejer de at staa oppe paa snepletterne, naar det er stille og varmt.

Alligevel hører man i Norge skarpe udtalelser om Lappernes dovenskab og leven af turister. Ganske vist har der beklageligt nok udviklet sig en vis turist-industri; navnlig de mindre velhavende og de helt fattige forarbejder smaating til salg, som smaa punge, dukker og andet legetøj, for kvindernes vedkommende, medens mændene har hornsager at sælge. Som oftest er det spinkle og daarligt forarbejdede ting, i mange tilfælde rene vildskud paa lappisk sløjd; men turisterne vil jo gerne have det billigt, og de har ingen forstand paa hvad de køber eller nogensomhelst evne til at bedømme arbejdets værdi; og naar det daarlige arbejde ofte betales med samme pris som det gode, forstaar man, at det hurtigt demoraliserer arbejderen.

En og anden af de velhavende Lapper, som ikke ynder denne industri, kan alligevel være nødt til at anskaffe sig salgsgenstande, f. Eks. dubletter af sølvskeen og den lille sølvbeslagne pibe; saadanne ting kan de nemlig ikke have i fred for turisterne, og da disse helst vil have brugte sager,

plejer Lapperne at ryge af «turist-piben» den sidste tid, inden de kommer til Norge. Turisternes kobelyst kender ikke til blufærdighed, de køber perlesnoren af pigens hals, de køber sølvknapperne af kvindens bælte og alt hvad de kan øjne af smykker; var Lappernes dagligklæder mere indbydende i deres øjne, købte de dem af kroppen paa dem. Bebrejder man Lapperne, at de sælger, svarer de, at det er vanskeligt at undgaa de fremmedes paatrængenhed, og ofte betaler disse saa godt, at fristelsen bliver for stor.

Naar turisterne samles i og omkring gærdet, fotograferende og gestikulerende, er den ganske atmosfære ligesom opfyldt af udraabstegn, og det hele er et utiltalende marked. Lapperne gaar rundt med smaa knipper salgsvarer, der pruttes og handles, medens renerne staar døsige og sultne efter at have løbet sig trætte rundt i gærdet, skræmt af uroen og alle de fremmede mennesker. Børnene vækker gerne stor begejstring ved deres smaa voksne fremtoninger, og de fodres med slikkeri og penge. Det er mærkeligt, at saakaldte kultiverede mennesker ikke kan opføre sig med lidt mere værdighed og virkelig forstaaelse; det er som om Lapperne for udlændingene kun er en flok kuriøse og «søde» dyr.

Mange af Lapperne synes ikke om dette leben. En dag saa jeg en ung Lap gaa rundt med et lille satirisk smil og se paa det franske selskab og sine egnes geskæftighed. «Jeg synes ikke, du har noget at falbyde, Anda?» — «Nej, dette her holder jeg mig dog for god til.» — Og saadan er der flere som tænker og derfor straks søger tilbage til koten, naar de har faaet afsat det renskind eller det gevir, som de vilde sælge. Men koten er dog ikke noget sikkert fristed, de mere modige af turisterne drister sig indenfor døren, de andre, som frygter lugt og dyr m. m., fylder døraabningen, og den mere bevægelige ungdom kravler endog op paa koten og kigger ind gennem ræppen. — De mere beskedne er desværre for faa, det bliver de andre, som præger selskabet.

Det er heller ikke alle børn, som holder af de fremmedes tilnærmelser og penge, Rauna og hendes veninde forsvandt næsten altid langt bort, naar der var turister i farvandet, og kom ikke tilsyne, før det blev aften, og dalen med de grønne tuer og deres beboere atter var sig selv igen.

Naar fremmedbesøget er overstaaet, glider Lapperne straks ind i den daglige dont, og ingen nævner hverken de fremmede, salget eller noget som helst vedrørende det hele halløj; til grund for denne ligegyldighed ligger først og fremmest virkelig manglende interesse og saa en maaske noget ubevidst — følelse af at være ydmyget. Turisterne lader det jo aldrig mangle paa udelikate spørgsmaal og udtalelser. Deres afsky for nærmere berøring baade med koten og menneskene forsøger de ikke at lægge skjul paa, grimacer af væmmelse og foragt undgaar

heller ikke Lappernes øjne, og «mange af de fremmede tror vi er hedninger!»

Dette sidste føler de sig navnlig saaret over, hvilket ikke er underligt, de er jo netop dybt religiøse, og de omgaas hverandre med en finhed og hjælpsomhed, som ikke altid findes i vort samfund; men nogetsom-

ISED MED LILLE INGAŠ. TROMSØDALEN

helst sentimentalt føleri kender de naturligvis ikke til. Har de fattige ingen trækrener, laaner de af den rige, har de ingen kote, deler den mere velhavende sin kote med dem, og det hænder aldrig, at de ikke kan forliges, skønt de lever under hverandres øjne dag og nat, er fælles om ild og brændsel og den snævre plads. Sladder om husfællerne foragtes dybt og finder derfor ikke sted; det er den slags, som kommer ind under begrebet «kotesynd». Deres hjælpsomhed kan vist alle fjæld-

rejsende bevidne; hos fjældlappen beder man aldrig forgæves om husly og natteleje — i bondegaarde og hos «bedre folk» kan man derimod nok blive vist af, naar man kommer træt og beder om natlogi. Altid kan man hos Lapper være sikker paa at faa rigtig besked om vejen, og med forerskab hjælper de en, naar de ser, det er nødvendigt, selv om de egentlig ikke har tid — de har saa godt som aldrig overflod paa arbejdskraft.

Ingen steder føler man sig mere tryg paa liv og ejendele, end i en fjældlaps kote ude i ødemarken. Og faa steder mødes man med en saadan virkelig dannelse og finhed i omgang; der er harmoni i alt, lige fra deres stilfærdige, vel afpassede bevægelser til deres rolige, afbalancerede sindsligevægt. Desuden forstaar de samtalens fine kunst, uden banalitet og mange ord kan de med lun humor altid træffe det rigtige. Deres livlighed og intelligens gor næsten altid et længere ophold i en lapkote til en festlig oplevelse. Trods Lappernes store sans for det humoristiske, behøver man aldrig at ængstes for at blive udleet, hvis man kommer til paa en komisk maade at forsynde sig imod koteskik. Jeg vil hele mit liv huske den reprimande jeg fik af Sara, da jeg engang kom til at le af en herres totale mangel paa evne til at bevæge sig i koten, «du maa ikke le ad en fremmed, hvad vil han tænke, han som ikke forstaar vort sprog heller.» — Det er kultur, Lappernes egen kultur, den har de ikke lært i vore skoler eller ved civilisationens medvirkning.

Deres skønhedssans og deres natursans har de heller ikke lært af os. De elsker naturen paa samme maade, som planterne elsker sol og luft og den jord de suge næring af. Lapperne sætter altid deres koter paa de smukkeste steder i terrænet, og det har de gjort fra den graa oldtid af. De urgamle bopladser søges og benyttes den dag i dag; at det virkelig er de samme, bevises derigennem, at Lapperne ofte paa deres bopladser eller i disses umiddelbare nærhed kan paavise tydelige gamle kotetomter - navnlig er det de underlige runde fordybninger i jorden, som der endnu findes overordentlig mange af, altid to, tre eller flere sammen, saaledes som koterne endnu ligger i sidaen. Man viste mig mange saadanne ældgamle kotetomter baade i Tromsødalen og i Elfkroken.

Havriget, sommerlandet, er Lappernes gamle land, de «grønne græsdale er kalvenes moder», og kalvene er hjordens bestaaen og fremgang, Lappernes eksistens. Man forstaar straks, hvad kalvene betyder, naar man hører den ømhed, hvormed alle Lapper udtaler ordet «ruksis miesse» (rødkalv, d. e. spædkalv). Det er ogsaa i dens skind, de kløder deres smaa børn, og naar de omt stryger ned over den fine blode pels, kærtegner de baade barnet og kalven.

Desværre er fryds- og hviletiden i Havriget kort, græsset visner, renen vil tilfjælds igen for at æde lav, og Lappen maa følge den. «Naar natten mørkner i havskovene, higer renen atter til højfjældene,» joiger de. Saa smukt forstaar de at udtrykke sig i ord, og smukt er Lappernes hele liv, saa nøje sammenvokset med naturen som det er. —

Hver sten, hver sø, hver bjærgform er et bud fra slægten, en fortælling om dens sorger og glæder, rædsler og kampe, elskov og trolddom — en fortælling om knugende mørke og glødende sol, uvejr og død. Over bjærgene driver skyernes skygge og solens glans. Der er ensomt og vildsomt deroppe, hvor Lappen lever, og kun han finder frem, fordi han i slægtsarv fik kendskab til alt hvad fjældenes er. Og han kender skyernes gang og dyrenes røster og de røster som kommer fra jorden og fra luften. Hans øjne kan se det, ingen andre kan se, han kan fornemme det, andre mennesker ikke har anelse om.

Han sover paa sneen de fleste af aarets nætter; men han er en trækfugl, som skifter boplads vaar og høst. Han følger renen, han slaar sig ned, hvor den finder føde, og han sætter sin graa kote, hvor der er smukt og hvor han kan se vidt. — Hans bedste venner er hunden og ilden. Han besværer ikke storindustrien med sine fornødenheder, fra renen faar han næsten alt, baade mad og klæder. I hans samfund er livet ens for den fattige og den rige, det er for dem begge lige haardt, lige usikkert og lige skønt. Lapperne elsker skønhed og forstaar den. Hans musik er naturens røster, vindens sus over ødemarken, bjærgenes ekko og elvenes tunge fald. Hans egen stemme er vild og berusende, naar han arbejder med sin renhjord, hundenes glam og dyrenes jag ægger og hidser hans røst og væsen op til en ekstase lige saa vild og urskøn som hans bjærge.

Lappens liv er som hans omgivelser: haardt og farligt som fjælde og uvejr, skønt og frydefuldt som nordlyset over vinterhimlen og midnatssolens gyldne nætter.

Ligesom ødemarkens vilde dyr har han rædsel i blodet, rædsel for de «mørktklædte mennesker», rædsel for naturens trolddom, ensomhedens rædsel — men han har ogsaa dyrenes lette sind, det som lever og nyder, hvad øjeblikket giver. Hans sprog er som klart rindende vand, hvori livet glimter med blanke billeder, det smyger sig kærligt og rigt om alt, hvad det omfatter. Hans legeme er sundt og smidigt, han er udholdende i løb og gang som ulv og bjørn. Om vinteren klæder han sig helst i hvidt som haren og rypen.

— I, som drager grænserne sammen og tager jorden fra ham, ved I, hvad I gør?

Dette ranke tjældbarn vil I tvinge til et fattigt liv i en hytte. Øjne, som er vant til at følge stjærnernes gang over himmelen i vaagne nætter,

vil I stænge inde under lukket tag, lunger, som er vant til at aande højfjældsluft, skal aande sig sygdom til blandt lavlandsmennesker. Det fuglelette legeme og de rappe fødder, der er vant til at føle skierne fjedre og synge under sig, vant til at springe milevidt med renen i fjæld og myr, de smidige stærke sener skal svækkes i uvirksomhed. De spinkle, øvede hænder, der er vant til at fatte om lassoens tynde reb og med sikre kast fange i «fugleflokken» hvilket dyr de vil, skal møjsommeligt vende mulden paa en ussel ager. Den, hvis stolthed og glæde og eneste ejendom paa jorden er den «silkehaarede» renhjord, der «spreder sig som solstraaler over fjældene,» ham vil man fratage renen og give køer og faar i stedet. Det sind, som glæder sig ved at høre og fortælle saga», som lever i tro paa ødemarkens sælsomme væsener, det sind vil man nøgternt stoppe med «kundskaber». Han, som joiger alle sine følelser ud, han, som synger om dyrene og naturen, synger sig fri i sorg og fryd, i hans sjæl vil man standse de levende urkilder med kulturens slagger. —

Lad nomaderne leve deres eget liv i de gennem aartusinder saa vel afpassede former, lad dem være nyttige paa deres egen maade, derved frembringer de værdier, som berettiger dem til at leve jævnsides med de omboende folk.

ANMÆRKNINGER

[1]) Nybyggerne i det nordligste Lapland er mest indvandrede Finner, som endnu taler finsk; de driver ikke agerbrug, men ernærer deres faar, geder og smaa hornløse køer ved høbjærgning. De dyrker lidt kartofler, hvilket dog ofte mislykkes paa grund af den korte sommer og tidlig indtrædende nattefrost. De driver desuden fiskeri, snarer ryper om vinteren og jager; men i de fleste tilfælde er de meget fattige.

[2]) Om den lappiske vugge se sd. 50. .

[3]) Den finske nybyggers gaard bestaar, foruden udhusene kun af et pört med en lille forstue, hvorfra opgangen er til loftet; indenfor pörtet er et mindre rum, hvor mælken opbevares — i en krog staar kærnen —; ofte findes ogsaa derinde aaben skorsten og en slagbænk. Er børneflokken meget stor, benyttes mælkerummet tillige som sovekammer.

[4]) Den lappiske slæde, pulk (lp. gerës) er bygget som en lille baad med spids stavn. Bagtil er den lige afskaaren, underneden forsynet med en flad køl 2 cm høj, 10 cm bred. Pulkens længde er ca. 160 cm, højden ca. 24 cm og vidden 48 cm. Pulkenes udsmykning og form varierer en del efter deres forskellige brug. Fragtpulken er i Torne Lapmark som oftest aaben bag til. Laagpulkene, hvori den finere føde opbevares, kød, frossen mælk, smør o. s. v. er delt i et par rum, forsynet med laag og en laaseindretning. Den pulk Lappen personlig benytter, er meget elegant i formen og smykket med udskaarne ornamenter paa stavnen; og bagstykket, som ofte har smukke jærnbeslag, gaar saa højt op, at det danner et lille rygstød.

[5]) En religiøs retning, som er meget udbredt i det nordlige Skandinavien og har navn efter den bekendte Lars Levi Læstadius (* 1800, † 1861), som i midten af forrige aarhundrede var præst i Karesuando.

[6]) Luövve er et stillads af middeltykke birkestammer, som i alle fire hjørner støttes og bæres af andre sammenstillede stammer; ofte anbringes det saa nær et voksende træ, at dette ogsaa danner støtte. Fra begge hjørner

ved hver ende gaar gærne et par højere stammer op og danner støtte for en lang stang, som gaar langs henover hele luövve. Her ophænges skohöet medens det tørres, her anbringes klæder, oste, blodmaver (se anmærkning 32) m. m. Paa luövve lægges og hænges alt det man ikke kan have i koten. For regn tildækkes hele luövve ved at kaste en teltdug udbredt over den lange stang foroven.

[7]) Nedenstaaende gælder kun Jukkasjärvi og Karesuando-Lappernes kotebygning, her er ikke stedet til beskrivelse af de forskellige lokale variationer.

Fire bueformede stænger — *bæljek (à)* (se tegningen) — stilles to og to overfor hinanden, i deres øverste ender er boret huller, hvorigennem de to par bæljek forbindes med en tværstang af ca. halvanden meters længde, røgtræet,

suorva-muorra (a); paa denne stang hænges grydelænken, *rigge*. Længre nede forbindes de to par bæljek atter med en — spinklere — tværstang, *doares muorra (v)*. Hvor døren, *uksa*, skal være — i læsiden — anbringes dørtræerne, *uksa-cagge (u)*, det er to stænger med huller foroven, som saksformigt trædes paa enden af røgtræet. Baade dørtræerne og bæljek er forsynet med 2 à 3 huller for det tilfælde, at man, navnlig om vinteren, naar det er koldt, vil gøre koten lidt mindre for bedre at kunne holde paa varmen. Modsat døren anbringes *boaššo-cagge (p)*, som ogsaa støtter røgtræet, det er en stang med mange kviste paa til ophængning af gryder, geværer, kød o. s. v. Bæljek med de to dørtræer og boaššo-cagge er kotens grundpiller. Derefter stiller man *goatte-muorak (t)*, kotetræerne op mod bæljek og doares muorra; deres antal kan variere, 18—20 er det almindeligste. De er smækre og omhyggeligt afbarkede; de staar løst paa jorden i passende afstand fra hverandre forneden, og spidst sammenløbende, krydsende hverandre foroven danner de en regelmæssig kegle.

— Over dette træskelet kastes nu teltdugen, *loavda*, som bestaar af to dele, der hver for sig er sammensyet af flere stykker — om sommeren af almindelig teltdug — hos mindre bemidlede af sækkelærred el. lignende — om vinteren af sammensyede stribede uldtæpper, dog er den overste del, som gennemtrækkes af rogen og som ikke heller behøver at være af svært stof for varmens skyld gærne syet af gamle opsprættede kofter eller et andet tyndere uldent stof. (Da en saadan teltdug er dyr at anskaffe repareres den saa ofte, at den tilsidst kun bestaar af større og mindre lapper livligt isprængt med huller). Naar de to teltduge er kastet over stellet, sammenbindes de ved kotestængerne bagtil (i ældre tider og vel af og til endnu hæftedes teltdugen her sammen med en lang bennaal). Foran trækkes teltdugen ind om hver side af dørstængerne og bindes indvendig om nærmeste telttræ, saa der opstaar en passende døraabning; denne skraaner indad følgende kotens kegleform og spidsende til foroven, hvor teltdugene gaar over hinanden. — Teltdugen naar ikke op til det øverste af telttræerne, men er rund afskaaret, saa der lades en røgaabning fri, *ræppen-raigge*, ca. 1 meter i diameter, hvor op igennem kotetræerne stikker deres sodede spidser; heroppe fastgøres teltdugen ved at de i denne fastsyede snore bindes og vikles om teltstængerne. For at kunne naa til dette anvendes en lille let stige, *raiddaras*, som laves af en fjæl af ca. 2 meters længde. Man bortskærer det inderste, saa der fremkommer en togrenet gaffel mellem hvis grene de spinkle trin indsættes (se billede sd 117) Fjælen tilspidses i den nederste ende, saa den kan stødes lidt i jorden for at være mere sikker under brugen. Denne lille lette stige læner man udenvidere op mod koten uden paa teltdugen, naar man skal binde ved ræppen eller ordne noget ved teltdugen deroppe. Koten er saa solidt opsat, at den paa denne maade taaler vægten af en voksen Lap, og dens soliditet skyldes udelukkende det praktiske og sindrige stel; Lapperne driver aldrig kotestellet ned i jorden, det sættes blot fast paa denne. (En stige af en alm. træstamme med indhuggede grove trin bruges af Lapperne paa tørvekoterne og ved staburene; saadanne stiger bruges ogsaa af nybyggerne deroppe).

Naar teltdugen er lagt paa og bundet fast er koten færdig udvendig, og døren bindes paa. Døraabningen er saa lav, at selv en Lap ikke kan staa oprejst i den og saa snever, at en alm. skulderbred mand maa bukke sig langt ned for at komme ind. Selve døren *uksa* bestaar af et stk. vadmel, teltdug eller lignende som er saa stort, at det lige dækker aabningen, det udspiles fra øverst til nederst med flade smalle træspiler paa tværs med ca. 15 cm. mellemrum; den øverste korteste spile er bred og buet, fra midten af denne gaar et stk. reb hvori døren hænger fastgjort oppe ved kotestængerne. Døren naar ikke helt til jorden, der maa være træk ind under den for at ilden i koten kan brænde; dog har man ofte en dørtærskel, *uksa-šielbma*, som bestaar af et stk. træstamme, som lægges løst i døren eller ogsaa et stk. fjæl

ca. 15 cm. højt med huller i begge ender, som holdes oprejst ved at bindes til dørtræerne. Denne dørtærskel luner lidt og forhindrer dog ikke lufttilførsel for ilden, teltdugen lader nemlig gærne en lille aabning fri ved siden af døren lige nede ved jorden; ligeledes lades en aabning fri bagest i koten for lufttilførslens skyld. Denne aabning hedder *boaššo-raigge* og spillede en stor rolle i gammel tid. Gennem boaššo-raigge bragtes al kødet ind i koten, det maatte ikke bringes gennem den profane dør.

Kotens diameter indvendig forneden varierer en del, gennemsnitlig er den vel ca. 4 meter,, ofte dog lidt bredere paa begge sider for at gøre arbejds- og sovepladserne noget mere rummelige. Kotens indre er delt i flere afdelinger, hvis afgrænsninger dog ikke alle er lige skarpe. Midt i koten er ildstedet, *aran*, bag dette *boaššo*, rummet for opbevaring af madvarerne. Paa begge sider af aran er *loaiddo*, her er arbejdspladsen om dagen og sovepladserne om natten, foran døren er et afgrænset rum hen til aran, her har brændselet sin plads; det er de fem hovedafdelinger i koten, dertil kommer saa den nærmere inddeling af loaiddo, hvor pladsen nærmest døren hedder uksa-gæčče, og pladsen nærmest mod boaššo, boaššo-gæčče. Kotevæggen bag sovepladserne hedde *sogge*, og pladsen allernærmest ind til ilden *aran-gadde*, arne-kanten. — Aran, kotens centrum bestaar af en 10—12 passende sten, *aran-gæiđge*, som lægges i en lidt aflang rundkreds; for enderne mod døren og boaššo anbringes de største sten til vedstykkerne at hvile paa og imellem; paa siderne ind mod loaiddo søger man at faa mere fladagtige sten eller saadanne, som har glatte flader ind mod ilden, saa man kan benytte dem til at stille brødkagerne op imod enten naar man under bagningen «torrer» dem eller naar man om vinteren maa opto det stivfrosne brød. Det er ogsaa bekvemt at have en flad sten at sætte kaffekedlen paa, naar kaffen er færdigkogt, og saa fremdeles. — Lapperne holder mest af birkeved, det er baade det renligste (sætter ikke megen sod i koten), det «roligste» (spruder ikke gnister som gran og fyr) og det mest varmende. Naar de hugger en birk op til brændsel, deles stammen i stykker paa ca. 1 meters længde, et saadant stk. kaldes en *čoska*; grenene afkvistes og hugges i samme længde, alt det øvrige er *risse*, ris, disse hugges forøvrigt saa vidt gørligt i samme længde. Naar man skal gøre ild op paa aran, antændes et stk. birkebark, *bæsse*, derpaa lægger man ris; yderst paa hver side anbringes en čoska og i midten risene, paa dem atter grene og čoska'er saa stort som man vil have baalet. Siden naar de større og mindre stammer er brændt over, lægges de sammen saa de hele tiden brænder godt medens der lægges friske čoska'er paa ydersiden; saaledes er ilden ligesom samlet og begrænset mellem og af de yderste čoska'er, og da disse altid ligger temmelig højt paa de større endesten er der god plads, luft under ilden.

Den som hugger ved ordner bunken omhyggeligt, saa det er let at tage en favntild og bære ind. Man tager altid i bunken saaledes at man har

rodenderne opad, og saaledes kastes det ogsaa ind foran døren i koten; rodenden eller den tykke ende af veddet skal altid vende mod boaššo og denne regel følges selv med de mindste kviste man lægger paa ilden. (Hermed er forbunden megen overtro. I de sydlige Lapmarker har man sagt mig, at veddet skal lægges meget omhyggeligt paa ilden og være hugget i smukke, lige stykker, under renernes parringstid; ligeledes maa en frugtsommelig kvinde ikke lægge veddet sjusket paa ilden.) For den som sidder i koten er det derfor bekvemt at tage ved af bunken ved døren, naar rodenden er nærmest for haanden; men passage ind gennem døren besværliggøres rigtignok ikke saa lidt af de strittende kviste; det er dog mest om aftenen man bærer saa meget ved ind, at døren næsten er spærret. Dette brændselsrum foran døren begrænses af to tykke træstammer, *bærbmed*, saa lange at de naar fra døren hen til aran, en paa hver side, rummet mellem dem er ca. 75 cm. bredt og ca. $1^1/_2$ meter langt. De to tykke stammer kan ogsaa erstattes med sten. Samtidig med at bærbmed afgrænser vedrummet holder de ogsaa paa rodenden af gulvrisene, saa disse ikke spredes, (foran døren lægges ikke gulvris i de nordlige Lapmarker), desuden tjener de til sæde for enhver udenfor husstanden, som kommer ind i koten; om dagen bærer man nemlig sjælden stort mere brændsel ind end man i øjeblikket lægger paa ilden, saa besøgende rummes meget vel paa bærbmed indenfor døren. Er det yngre medlemmer af sidaen, som kommer paa en kortere visit, bliver de siddende foran døren; men kommer en gæst mere langvejs fra og man vil være venlig, indbydes vedkommende til at sætte sig op i loaiddo tilvenstre hos husbondsfolket. Vil man følge koteskik maa man derfor altid som fremmed holde sig ved døren, til man bliver bedt om at rykke nærmere; mange som ikke kender til dette gaar straks ubuden og slaar sig ned i loaiddo, ja endog højere op i nærheden af boaššo, det er det samme som hvis en vildfremmed kom ind i vor stue og uden at være bedt om det satte sig midt i sofaen eller anbragte sig i husmoderens lænestol. Lapperne bærer dog over med den slags forsyndelser, naar de begaas af bønder og andre fremmede: «De kender jo ikke vor koteskik». — Rummet foran døren er selvfølgelig den ringeste plads, her faar ogsaa hundene deres mad, hvorimod Lapperne selv aldrig sætter sig til at spise nede ved døren. Pladsen paa hver side af døren, altsaa den nederste ende af loaiddo hedder uksa-gæčče, den bruges kun til sove- og arbejdsplads, naar husstanden er meget stor, i almindelighed ligger sækken med skohø her og en anden sæk med skiftesko eller lignende, ogsaa kan den lille aflange tjærekagge have sin plads her. Det egentlige loaiddo er pladsen paa begge sider af ilden. Hos Jukkasjärvi- og Karesuando-Lapperne har husbondsfolket — paa faa undtagelser nær — deres plads nærmest boaššo i venstre loaiddo (fra døren regnet), paa samme side nedenfor dem sidder børnene; er der en voksen søn har han sin plads øverst i højre loaiddo. Tjenestefolkenes plads er nederst i loaiddo

efter døren til. Den del af overste loaiddo, som gaar op paa siden af boaššo kaldes boaššo-gæčče, og bruges ikke almindelig til siddeplads, her staar ofte en af de smaa ovale kister, som hver voksen Lap gærne har, (i denne forvares penge, medicin, salmebog og lignende) eller om pladsen i boaššo er for trang, kan en og anden sæk med kaffe, mel eller andet anbringes her. — Sidder man i loaiddo og arbejder og baalet er stort, anbringes ofte en čoska paa gulvrisene lige foran ilden, den beskytter risene, saa de ikke fænger ild, og den beskytter ens fodtøj mod at faa for meget af den stærke straalevarme. Om natten ligger ofte en čoska paa samme sted for at aftenilden ikke skal kunne tænde gulvrisene medens man sover. — *Boaššo* kaldes den bageste del af koten oppe bag aran; her har alle madvarer og kogekar deres plads, og her er ingen passage tilladt, vil man fra den ene side af koten over til den anden maa man gaa over nedenfor aran, man træder aldrig ind i boaššo for at naa noget, man rækker efter tingene. Fra gammel tid har boaššo været kotens allerhelligste, og det maatte ikke vanhelliges af nogen kvindes fod; (hos Lapperne findes den hos saa mange naturfolk almindelig udbredte forestilling, at kvinden er uren). Saavel mennesker som hunde respekterer boaššos hellighed; noget af det første en hundehvalp lærer er, at den intet maa røre i boaššo. I enkelte koter kan man se boaššo begrænset med en čoska paa hver side fra aran og op til den bageste kotevæg. Et par af kotestængerne i og ved boaššo er gærne forsynet med naturlige kroge, kviste som er afhugget i passende længde til ophængning af madvarer og kogekar m. m. —

Naar koten er færdig opsat, gulvet belagt med ris, sovesagerne sammenrullet anbragt langs kotevæggen i loaiddo, gryden, vandkedlen og alt det øvrige paa plads i boaššo, høsækken anbragt ved døren, andre sække med sko, sysager m. m. indstuvet paa deres respektive pladser langs koteranden og ilden brænder lyst og varmt paa aran, da er en lapkote et hyggeligt sted, som fuldtud svarer til de fordringer man stiller til et godt hjem; der hersker orden, god tone og harmoni.

[8]) Denne risbelægning (lp. *duorgga*) i koten varierer lidt efter aarstiden; om vinteren kan man saaledes for nemheds skyld belægge jorden derinde med grangrene — om man er saa langt nede i skoven, at gran findes — dog ikke gærne paa sovepladserne, dels fordi grangrene er haarde at ligge paa, dels fordi man ikke vil have harpiks paa sovesagerne eller klæderne, ejheller dækker og varmer grangrene saa meget som fine, tætlagde birkekviste; ofte lægges gran kun paa midlertidigt, naar man i mørketiden slaar lejr og ikke kan gaa og udsøge passende birkekviste; men bliver man flere dage paa stedet og har tid og lejlighed ombyttes granrisunderlaget med birk; dog er det almindeligt — nærmest for pryds skyld at have de grønne grangrene foran i loaiddo nærmest ilden og nedefter døren til. — Enebærkviste anvendes meget om sommeren til at lægge i boaššo, da de længe holder sig

smukt gronne. — Vil man gærne ligge blødt og ikke — under flytningerne — kan faa tilstrækkeligt tykt underlag, hænder det, at man lægger enebærkviste ogsaa paa sovepladserne, dog ikke i nogen større udstrækning eller regelmæssig orden, kun nogle fyldige kviste under ryggen; og den som saaledes vil ligge blødt — mest ældre og svagelige personer — maa selv sørge for at skaffe sig enebærgrenene. — Om sommeren er underlaget dog altid birkekviste. Rislægningen ender — i hvert fald i Jukkasjärvi og Karesuando-omraadet — ved bærbmed; men i de sydligere Lapmarker er det meget almindeligt, at ogsaa rummet mellem døren og ildstedet er risbelagt paa samme maade som den øvrige kote — man kan dog ogsaa i de sydlige Lapmarker undlade at rislægge rummet foran døren. I de sydl. Lpm. bruges istedet for enebærkviste i boaššo dværgbirk (Betula nana, lp. *skirre*), denne maa dog kun lægges i boaššo og den øverste ende af koten, *ikke* paa sovepladserne og «ikke der, hvor folk træder.» Det er næsten som om gamle sydlapper overfor skirre har noget af en hellig følelse.

[9]) Hundenes føde maa være kraftig og god, da de har strengt arbejde; de faar saa godt som al suppen af renkødet (Lapperne selv drikker kun nogle mundfulde af den kraftige suppe straks efter maaltidet, resten er hundenes). — Suppen spædes op med vand til det kvantum, som behøves for kotens hunde, derefter tilsættes tørret blod og stykker af renmaven (se anmærkn. 32). Naar det koger piskes med et birkeris et par haandfulde mel i, saa det hele bliver en jævn blodvælling.

Naar hundemaden er tilstrækkelig afkølet faar hundene en for en deres portion i et særligt hundefad, en gammel træskaal eller lignende. (Det forarger ældre Lapper meget, hvis yngre Lapper, som ikke malker renerne mere, anvender malkekoppen til hundefad). De staar alle og venter med stor agtpaagivenhed, men kun den, hvis navn bliver nævnet gaar til fadet, hvor den efter at have labbet et par gange for at føle varmegraden, sætter snuden tilbunds for hurtigst muligt at sikre sig sopperne; saaledes faar de efter tur deres part. De er strengt opdraget til at rette sig efter denne regel, uden hvilken et frygteligt slagsmaal vilde opstaa. Denne blodvælling er hundenes sædvanlige og meste føde. Man giver aldrig hundene af den finere mad, som brød, mælk, kød og lignende; dog har jeg hørt om en hund, der havde saa lidt appetit, at ejeren, som satte stor pris paa sin dygtige kammerat, ofte gav den af sin «kaffemælk», naar de var ude paa renvogtning for dog at skaffe den lidt kraftig næring. — Det hænder, at renvogteren giver hunden kaffe, naar der holdes rast efter en større anstrengelse; hunden viser tydelige tegn paa at være stimuleret efter nydelsen.

Naar hundene er hjemme i koten uden arbejde fodres de engang om dagen, og en hund, der kommer hjem fra renvogtning, faar altid et kraftigt maaltid; staar der ikke færdig hundemad, som kun behøver at varmes — man giver aldrig hundene kold mad — bliver der straks sørget for den saa-

velsom for renvogteren. En del af laphundene er ligesom andre arktiske hunde yndere af menneskeekskrementer; men dette betragtes dog ikke som en dyd hos hunden. — I lemæn-aar fanger og æder mange af hundene mus og lemæner i stor mængde, dog er det ikke alle hundene, som æder fangsten. — Er de i vildmarken med renvogteren og kan komme over vildt som harer og ryper, hænder det nok, at de skaffer sig en lækkerbidsken; men de gaar aldrig alene fra koten og jager paa egen haand, i saa fald kunde renvogteren jo ogsaa risikere at være uden hund, naar han skulde ud. —

[10]) Dette myggetelt — se billede sd. 64, 66, 69 sys af almindeligt twistlærred. Længden foroven er ca. $1^1/_2$ meter og noget lignende er højden — størrelsen varierer en del — i begge ender er indsat kiler, som giver myggeteltet saa stor vidde nedefter, at to mennesker kan rummes derinde liggende udstrakt. Langs den overste rand gaar et — ofte smukt vævet — baand af broget uldgarn, som ved enderne forlænges til opbindingsbaand med kvaster; nede midt paa siderne findes flettede uldgarnsnore fastgjort ligeledes til at binde med. Naar raggas anbringes inde i koten opbindes de to overste ender, saa randen er strammet mellem to passende kotestænger; snorene nede midt paa den side, som vender ind mod kotevæggen bindes ind paa den af kotestængerne, som passer i afstand, hvorved det lille telt holdes saa meget udspilet, at man ikke har det hængende ned over sig. Vil man have endnu bedre plads derinde, spiler man ogsaa den anden side ud ved at stikke en passende kæp ned i jorden gennem gulvrisene og binde ogsaa den udvendige sides snore fast til denne kæp. Teltet bindes ikke højere op, end at man kan stoppe hele dets underste rand ind under sovesagerne, saa ingen myg kan slippe ind.

Renvogterne tager ofte denne raggas med sig ud om sommeren, saa de kan være fri for myg under sovnen i de faa nattetimer. De vogter gærne to og to sammen og deler natteleje. — Myggeteltet har de med i rygsækken; og naar det skal bindes op, sker det paa den maade, at hver sætter sin stav i jorden med passende afstand, og mellem dem opbindes teltets overste ender, siderne udspiles med kæppene og baandene som ovenfor beskrevet.

[11]) Lapperne bruger ikke strømper (i de sydlige Lapmarker begynder de dog at komme stærkt i brug sammen med de svenske klæder); men de har hø i skoene (se sd. 38, 39). Da skohøet ofte tørres og fornyes er fødderne ret rene og friske. — I ældre tid var det almindeligt om sommeren, naar det var varmt, at erstatte skohøet med bark — ja det bruges af en og anden endnu — det var mest vidjebark, den samme som Lapperne bruger til garvning, den skrabedes fint og anvendtes ellers som høet, «den lugter godt og er sund for baade fødderne og skoene». I de sydlige Lapmarker brugtes foruden vidjebarken ogsaa at lægge vidjeblade i skoene eller enebærløv, hvilket sidste man dog forinden brugen gjorde blødt ved at holde det lidt

over ilden. — Lapperne anser det at holde fødderne varme for en af de vigtigste hygiejniske forholdsregler. Fodvask er heller ikke ukendt blandt dem: «naar man vasker fødder kommer der fremmede,» siger man spøgende.

[12]) Stallo er en i Lappernes forestillinger ofte forekommende mythisk figur; han fremtræder i almindelighed som en menneskædende kæmpe, der dog

ELVEBAAD

paa grund af sin enfoldighed ofte narres. Meningen her er vel, at han løfter én i bæltet for at prøve om man er fed nok.

[13]) Prof. K. B. Wiklund oplyser, at i de sydlige Lapmarker «är det ett dåligt tecken, om de göra så — det betyder, att någon i kåtan skall dö.»

[14]) Ved sida forstaas en samling lapkoter med deres hjorder, kan ogsaa være en enkelt kote med tilhørende hjord. Sida betyder altsaa det samme som det mindre heldige norsk-svenske ord lapby, renby og lignende. —

[15]) En del Lapper, som nu ikke mere malker renen rationelt, anskaffer sig eller lejer af nybyggerne geder i den tid, de opholder sig paa sommerbopladsen. Det hænder ogsaa, at en og anden af de mere velhavende lejer en ko af de fastboende. I følge prof. K. B. Wiklund er dette en meget gammel skik, som ogsaa omtales fra det 18de aarhundrede i disse egne.

[16]) Disse fos- eller elvebaade er ca. 9 meter lange og ca. 1,25 meter brede; er baaden tom, ligger baadkanten 20 cm. over vandfladen; men den kan have et stænkbord af omkring samme højde. Hver baad har to paraarer, hvoraf det ene sidder langt fremme og det andet par langt agter. Den styres med en kortskaftet, bred og langbladet aare, som holdes agter. Roerne sidder ikke paa nogen toft, men direkte i bunden af baaden. — Denne baadform bruges af Finner og Lapper overalt deroppe i søer og elve; dens elasticitet gør den særlig skikket ved passage af elve og fosser.

[17]) **Om renmärken.**

Lappens enda utväg at visa sin eganderätt till sina renar är att förse dem med ett märke, hvilket säkert skiljer dem ifrån alla andra renar.

Hvarje enskild lapp brukar således sitt särskilda märke, och ofta är detta grundadt på hans familjs eller slägts af ålder begagnade karakteristiska grundmärke, i hvilket små men tydliga tillägg anbringas för slägtens olika medlemmar.

Under sommaren och hösten förses de i maj födda kalfvarne med märke. Detta inskäres i renens öron med knif och dervid bortskäres vanligen ett litet stycke ur en viss del af örat, hvarigenom bildas skäror eller märken af olika utseende, af lapparne kallade «ord».

Renens märkning försiggår dock icke alldeles på fria fältet under hjordens betande der; så tam är icke vajan (renkon), att hon tillåter, att hennes kalf fasttages der, utan vajorna med sina kalfvar indrifvas vanligen i dertill afsedda hägnader, der kalfvarna infångas med lappens lasso eller kasttöm, kullkastas och åsättas med några snabba grepp sina märken. Renarna förhålla sig derunder ingalunda stilla och låta fromt kalfvarna framplockas för märkningen, nej, hela massan, ofta flera hundra djur, ilar inhägnaden oaflåtligt rundt i liflig karusell och det gäller för lappen att vara synnerligen «tilldragande» för att åtkomma det djur, han åsyftar. En obeskrifligt liflig tafla.

Stundom får man dock se, att lappen lyckats hopsamla hela sin hjord eller lappbyns alla renar, ofta ett par tusental, i någon trång fjälldal, instängd af raviner och branta fjäll, der han med hundarnes och vaktares tillhjelp håller hjorden instängd för några timmar. Under denna tid forssiggår då kalfvarnas märkning o. a. bestyr med renhjorden såsom mjölkning, kastrering m. m. utan hinder, ty renarna hålla sig då stilla, en del dock ständigt på vakt efter någon utsigt att undkomma.

Vid märkets åsättande eller inskärning iakttar lappen noga, att hvarje «ord» anbringas i rätt öra och på rätt ställe. Detta i lappens eget intresse och hans skyldighet, ty märket är för honom fastställdt och inregistreradt vid den domstol, under hvilken han hör. Enligt gällande lag om renmärken är lappen skyldig att använda endast detta för honom godkända märke, och han skall dermed ha försett alla sina årskalfvar innan den 15 oktober.

Lappen eger en underbar förmåga att minnas utseendet af alla de till flere hundratal uppgående märken, som förekomma inom hans hemsocken och äfven delvis inom grannsocknarna, och icke blott detta, han kan på fältet och ofta på flere meters afstånd igenkänna renens märke.

Se här några prof på de tusentals renmärken, som förekomma i Lappland. —

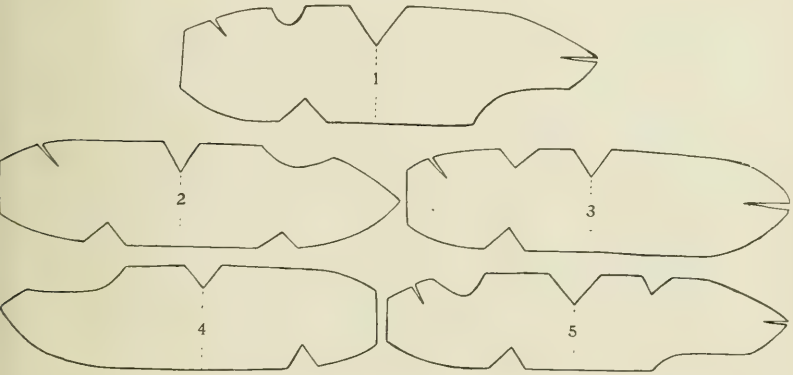

N:o 1 är Pejokslägtens (i Gellivare) grundmärke, nedärfdt genom tiderna, och de öfriga nr äro sönernas med sina afvikande tecken. Då familjefadern dör, öfvertar den yngste son, som ej fått särskildt märke, faderns grundmärke, hvilket således oförändradt kvarlefver.

J. Hultin.

Renmärkeselementen i Jukkasjärvi och Koutokæino.

Namnet på ett renmärke i sin helhet är i Jukkasjärvi *pälje-märka* = «örmärke». Varje särskilt element i märket kallas i Jukkasjärvi *satne* = ord» eller *ruoute-sadje* = «järn-ställe», d. v. s. «det märke, som järnet, kniven, lemnat efter sig».

[Nedenstaaende er de i Jukkasjärvi og Koutokæino forekommende renmærknings-elementer, med vedføjede lappiske Betegnelser.]

7 och 8 kunna även sättas på örats sida och sluta nedom spetsen.

1, 2, 5, 6, 7, 8 och 9 äro vanliga överallt i lappmarkerna och torde kunna anses som de egentliga grundelementen. Även andra element förekomma här och där, särskilt ett hål (12), som dock är opraktiskt, enär det lätt rives upp, och därför mest begagnas av bönder; de känna det väl dessutom från sina fårmärken.

Elementen sammansättas på alla möjliga sätt, varvid även 1 och 2 kunna förenas (A), på sina ställen t. o. m. 7 och 2 (B) och 10 och 2 (C). Det är dock fördelaktigt att ha märket så enkelt och föga utkrusat som möjligt.

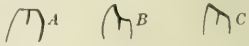

Av de ovan anförda orden betyda 3 den på detta sätt tillskurna bak- eller häldelen på sulan, 4 ovanläder på bandsko, 5 bit, 9 klöv.

Märkena klippas i näver eller papper, varvid de båda öronen i dessa nordliga trakter förenas på följande sätt:

a betecknar framåt. Märket vikes efter den streckade linien. På detta sätt ser man genast, vilket öra är vänster och höger och var framsidan är.

Då någon köper en levande ren av någon annan utan att tillhandla sig rättigheten att begagna märket, sätter han till ett «avbrack», som det sages på svenska, till det gamla märket, Jukk. *arohus*, «förandring». Detta «av-

bräck» kan vara vad som hälst, som det bäst passar sig, men torde vanligen vara ett n:o 5.

På samma sätt förfar man, då ärvda renar skola fördelas i flera delar. Med tanke därpå gör också en fader ofta sina barns märken lika med sitt eget med ett eller annat avbräck, men ofta kan det också hända, att det av det ena eller andra skälet ej lämpar sig att förändra hans märke på dylikt sätt (om det blir likt någon annan persons märke eller om det blir för invecklat eller sådant, att örat lätt rives sönder o. s. v.), och då måste man sålunda hitta på ett nytt märke. Det är därför snarare regel, att märkena inom en familj icke äro genetiskt samhörande än att de äro det.

Hårmärken begagnas enligt min erfarenhet endast vid arvskiften o. dyl., då det gäller att för tillfället dela en renskock i två eller flera delar. De som skola höra till delen A) få då t. ex. ett snitt i håret på bogen, B) ett d:o på låret, C) två snitt o. s. v. Sedan måste örmärkena förändras eller i nödfall ett bomärke eller initialer el. dyl. skäras i en sticka, som hänges om renens hals, om man ej vill slakta ned den. K. B. Wiklund.

Haarmærket indskæres med kniv i renens haarlag. Det bruges ogsaa om efteraaret for at betegne de dyr, som er kastreret samme efteraar. Haarmærket forsvinder jo med det gamle haarlag og kan derfor, som ovenfor er sagt, kun være til foreløbigt brug.

[18]) Visse hunde kan være saa glubske under renvogtningen, at de skambider renerne; navnlig kan det gaa ud over yngre dyr; det er dog langtfra ikke ualmindeligt, at ældre, stærke rener sætter sig til modværge — som i dette tilfælde — ja, det hænder endog, at renen slaar hunden ihjel; det er navnlig gamle renkøer, som paa den maade ligefrem kan blive farlige for hundene.

[19]) Moritz Heyne: Fünf Bücher Deutscher Hausaltertümer. Leipz. 1901. II. S. 152. Wird das Holz mit der Axt gefällt, so scheint es uralte Art, den Stamm nicht unmittelbar über der Erde zu nehmen, sondern ihn mindestens auf Gürtelhöhe über der Wurzel stehen zu lassen, wie das in Bergwäldern bis in die neue Zeit vielfach geschah und vielleicht noch heute geschieht. I afsides liggende egne baade i Norge og Sverige hugger bønderne endnu træerne i «bæltehøjde».

[20]) I gammel tid brugte Lapperne ikke saa meget mel som nu; melet var dyrt, og endnu bruges adjektivet *laibbai*, brødrig, i betydningen «velhavende».

[21]) Den skik hos Lapperne, at manden sønderdeler kødet til gryden og efter kogningen uddeler det til husstanden, stammer fra den hedenske tid, da kvinderne paa grund af deres «urenhed» ikke maatte røre maden. Nu overholdes denne skik dog langt fra strengt, og dens oprindelse er vel glemt af Lapperne selv.

[22]) I de nordlige Lapmarker bestaar Lappernes klæder hovedsagelig af

skind baade vinter og sommer. Om vinteren bruges de mere ny, svære pelse og om sommeren de slidte, næsten haarløse pelse. De fineste pelse faar man af 3—4 maaneders kalveskind, grovere renvogter-pelse af lidt ældre kalve eller af voksne unge reners skind, naar man ikke har raad at slagte kalve; men disse pelse er stive og tunge og haarer meget. En velhavende Lap har flere pelse, en ny og en fin, en mere dagligdags og en eller flere tyndslidte; hans hustru har lige saa mange. De ikke velhavende og børnene maa nøjes med en mindre fin og dagligpelsen. Naar en hel familje samt tjenestefolkene skal holdes i klæderne, forstaar man, at husmoderen har et stort arbejde der; desuden er renskind ikke stærkt — pelsen maa ofte fornys og lappes — men det er blødt og varmt.

En lidt gammeldags Lap er om vinteren klædt i skind fra inderst til yderst: en inderpels af faareskind eller renkalveskind med haarene indad, en yderpels med haarene udad, skindbuxer, laadne skindsko, laadne skindhandsker og en bred skindkant om huen. Gammeldags Lapper gaar ikke med skjorte. — Mands- og kvindepelse sys ens; men kvindernes er længere, da de ikke trækkes saa højt op om livet over bæltet (det rum, som derved fremkommer under pelsen, bruger mændene til at opbevare forskellige smaasager som pibe, tobak, smaapakker m. m.). Til en pels medgaar 5, 6, 7 kalveskind, eftersom skindene er til og eftersom den skal være, tarvelig, snever — eller vid og elegant. Pelsen forsynes med en — ofte meget höj — krave, hos nogle saa høj, at den næsten gaar helt op om hovedet; paa kraven sys en bort af rødt og gult klæde, og den kantes med hvidt skind; paa samme maade forsynes ærmet med en lidt bredere bort af klæde, kantet med hvidt skind om haandleddet. (I de sydligere Lapmarker kantes pelsen forneden med en smal bort af hunde-, gede- eller faareskind.) Brystaabningen fra halsen og nedefter er saa lille som muligt, for ikke at slippe for megen kulde ind. Pelsen lukkes i halsen med en hægte — før i tiden af sølv — eller sammenbindes med flettede uldgarnssnore. Inderpelsen er syet som yderpelsen, kun er den istedet for klædesborter om haandleddet forsynet med et stykke, helst hvidt, bugskind; ligeledes er kraven kantet og foret med dette skind, som er glat og tyndt i haarlaget og af lys farve. Børn indtil 3—4 aar bruger pelse af spædkalveskind, syet som de voksnes; naar de bliver større, lige op til 12—13 aars alder, sys deres pelse af renens bugskind (hvilket altid skæres af skindene til voksnes pelse). Har man ikke bugskind nok indsættes et kalveskind for eller bag, som overgangsled til voksen pels.

Lapperne bruger ogsaa vadmels- eller fine klædes-kofter prydede med det kostbare gule og røde klæde; i hovedsagen er snittet som i pelsen, men kvindernes kofter er uden krave, og denne er hos mændene kun 4 tm. høj, men meget broderet med klæde og silke. Kofterne er overvejende blaa af farve, enkelte graa. De bruges kun om sommeren. Baade kvinder og mænd kan dog ogsaa tage kofte paa om vinteren, naar de vil være særlig fine til en

kirkefærd eller byrejse; dette er dog vist navnlig, naar vedkommendes stadspels ikke er helt præsentabel længere, og hjemme i sidaen gaar ingen Lap med vadmelskofte om vinteren. Om sommeren er dagligdragten i koten saa godt som altid den gamle haarløse pels; den er overordentlig praktisk og bekvem paa grund af sin lethed, og dog beskytter den baade mod regn og blæst og kan taale al slags behandling. Om søndagen pynter man sig i koften med rent halstørklæde og for kvindernes vedkommende ogsaa ren hue og rent forklæde.

Inde paa brystet har Lapperne, baade mænd, kvinder og børn, brystdugen, der har form som en almindelig herrekrave og knappes om halsen ligesom denne. Brystdugen sys af bomuldsflonel el. lign. bomuldsstof i livlige farver og fores om vinteren med uldent tøj. Foret og ydertøjet sys ikke sammen paa den ene side med undtagelse af en haandsbredde forneden, derved dannes en lomme, hvori Lapperne opbevarer spejldaasen (en lille messingsnusdaase med spejl i det ene rum og tændstikker i det andet — Lapperne snuser ikke), pengepungen, skeen og lignende smaasager.

Denne brystdug beskytter mod direkte kulde fra pelsens og koftens brystaabning. Om halsen har baade kvinder og mænd et eller to tørklæder, det yderste er meget stort, blødt og aabent i vævningen, stortærnet med overvejende rødt. Kvinderne samler det yderste tørklæde om skuldrene og i halsen, hvor det fæstes med en slags sølvbrosche eller en alm. sikkerhedsnaal (knappenaale bruger Lapperne ikke, de er for dem upraktiske og «farlige»); enderne trækkes ned under brystaabningens sølvknap, og den dobbelt trekantede spids naar helt ned til bæltet bag paa. Disse store, røde bomuldstørklæder bruges kun af Lapperne; de væves af de finske bønder deroppe.

Jukkasjärvi-Lappernes mandshue er af klæde skaaret ud i mange kiler, — fra 5 til 7-9 — som sammensys med rødt og gult klæde i sømmene, alle spidserne løber op i toppen, hvor de samles med en stor rød uldgarnskvast; foran sys en købt blanklædersskærm til huen; gammeldags Lapper bruger ikke skærm. Om vinteren forsynes huen ofte med en ca. 4 tm. høj kant, syet af renkalves pandehud, som er skaaret ud i firkanter, hvor skindet er smukkest — haarhvirvlen. — Kvindehuen i Jukkasjärvi er af blaat klæde og gaar vifteformet op fra hovedet, udstoppet med en lille halvmaaneformet pude; borten forneden er prydet med et paasyet baand — før i tiden af silke — og om viften foroven er to gange viklet et fint vævet rødt baand. Karesuando-kvindehuen, som bruges af de til Jukkasjärvi nordfra nedflyttede, er rund og aldeles tætsluttende om hovedet, forsynet med øreklapper. Pullen er af rødt eller blaat klæde og randen prydet med paasyede baand i livlige farver (ogsaa denne hue var før i tiden broderet med silkebaand), i kanten rundt om ansigtet en lille hvid blonde. Naar det om vinteren er meget koldt og kvinderne skal færdes ude som paa flytning el. lignende, har de en overtrækshue; til den glatte Karesuando-hue bruges blot en større hue af samme snit, som tages udenpaa, dækkende panden og en del

af kinderne og med saa lange øreklapper, at de bindes eller hægtes under hagen. Jukkasjärvi-overtrækshuen er næsten af samme form, men der er skaaret et rundt hul i den foroven, hvorigennem viften stikker op. Børnenes huer er tætsluttende, syet af tre stykker, se anm. 41, og bindes under hagen; drengene har en rød kvast oveni; de faar dog ofte voksne huer ved 10 aars alderen. Barnehuen syes af et bomuldsstof eller tyndt uldent tøj og fores; drengenes forsynes ofte om vinteren med en skindkant.

Til kvindernes dragt hører altid et forklæde, det sys af bomuldsflonel, bolster eller andet stof med klare farver, helst rødt. (Rødt er Lappernes yndlingsfarve; en ældre fattig pige sagde til en ung pige, som var pyntet: «Rød hue, rødt tørklæde, rødt bælte, rødt forklæde! nu har du en forside som blod»). Forklædet er temmelig kort, men meget bredt saa det er folderigt; det syes med lobegang foroven, hvorigennem trækkes et uldent vævet baand i smukke farver; det ender i fyldige kvaster og bindes bagpaa.

Baade mænd, kvinder og børn bærer bælte. Mændenes sorte læderbælte er ca. 15 cm. bredt prydet bagi med én eller flere solvknapper; kvindebælterne er af klæde, rødt, gult og blaat eller rødt og blaat alene, det gule klæde er oftest paalagt i tunger; bæltet kantes med tyndt læder og prydes med solvknapper. De egentlige «solvbælter» og «solvkraver», helt rundt besat med solvplader eller solvknapper, som for ejedes af enhver nogenlunde formuende Lap, bruges nu kun meget sjælden. Alt hvad der hedder solvsmykker, silke, gult klæde og elegant udstyrelse af dragten forbydes og bekæmpes stærkt af de læstadianske prædikanter som værende «syndigt og forfængeligt»; ja endog properhed i paaklædning ses der skævt til; den naturlige farvesans og skønhedsglæde gaar derfor stærkt tilbage samtidig med at bigotteriet tager til hos Jukkasjärvi-Lapperne.

Benklæderne er meget korte foroven, de naar kun godt op over trochanter og følgende benene meget stramt nedefter ender de nedenfor ankelen med en lille opslidsning i sømmen paa den udvendige side for at give plads til at stikke foden igennem. Benklæderne er i snittet ens for mænd og kvinder, og de er enten af vadmel eller læder. Om vinteren beskyttes benene yderligere med lange gamascher syet af renbællinger (renens benskind), som naar fra ankelen og højt op paa laaret; mændenes er ofte syet til en overdel af læder, medens kvindernes tages over vadmelsbukserne og bindes op i et baand om livet. Foraar og efteraar kan baade mænd og kvinder have gamascher af læder over vadmelsbukserne; de er vandtætte og derfor meget praktiske paa de aarstider, hvor man ikke kan undgaa at vade over elve og bække.

Om vinteren bruger Lapperne sko syet af renbellinger og, naar det er meget koldt, af renens hovedhud, paa disse er dog selve overdelen og skaftet af bellinger. Paa bellingskoene har saalen en tværsom midtpaa, haarene paa den bageste del vender fremefter og paa den forreste del vender de bagud,

for ikke saa let at glide paa den glatte sko. Om sommeren er skoene af læder. — Strømper bruges ikke, kun skohø, og det lægges meget omhyggeligt i: man plukker høet fint fra hinanden, saa det ligger i en let bunke foran en, skoens skaft viges ned, og man tager skoen med venstre haand, medens man med højre griber i høbunken; lempeligt forer man et passende kvantum hø ind i skoen godt op i taaen og ligesom forer den med et jævnt lag hø overalt, saa der lige er plads til foden (den stærkt opadbøjede taaspids er udstoppet med en lille haard kugle af høet for at beholde sin facon), derefter vikler man de lange ankelbaand op og stopper dem løst ned i skoen i fodens sted, hvorefter man lofter høet op bagtil og lægger en passende tot hø under hælens plads, derpaa tages baandet op, og foden stikkes i skoen medens man samtidig trækker skaftet op; nu ordnes alt det løse hø om foden over vristen og nedenom ankelen, det bløde tynde skaft foldes sammen om ankelen og det nederste af buksebenene og omvikles stramt og smukt med det vævede ca. tommebrede baand, som ender i en kvast. Er skoene godt barket og tjæret udvendig og indvendig, og er skindbukserne eller gamascherne vel smurte og ankelbaandene omhyggeligt og stramt omvundet (paa højre fod vikler man baandet til højre og paa venstre fod til venstre, ellers løsner baandene let under gangen), da kan man vade tør gennem en elv.

[23]) De sener af renen som bruges til spinding er bensenerne og de to lange rygsener. Traad som spindes af rygsenerne kan blive meget fin, men den flosser let og er derfor mindre stærk. Af yngre reners bensener faar man smidig, blank og stærk traad; af ældre reners sener bliver traaden meget stærk, men haardere og grovere.

I renens bagbensled findes en lille sene, *viedna-suodna*, der bruges som amulet, idet den bindes om et led — oftest haandleddet — for at beskytte mod forvridning. Mænd bruger senen af hunrener, kvinder bruger senen af hanrener.

[24]) For at vind og regn og røg ikke skal slaa ind i koten gennem ræppen dækkes denne i vindsiden ved at kaste et stk. gammelt teltdug eller lignende, som kun bruges til det samme op over spidsen af kotetræerne. «Bija bærjas» (sæt bærjas op) lyder altid ordren, naar der kommer regn med blæst. I stille vejr nytter det jo ikke at lægge bærjas op, idet regnen falder lige ned i koten, og man dog ikke kan dække hele ræppen for røgens skyld.

[25]) En raide er en række af rener bundet efter hverandre med pulke eller byrder.

[26]) Naar Lapperne drikker kaffe, kommer de ofte foruden fløde og sukker et eller andet «sul» i; det almindeligste er at karve lidt ost i koppen før kaffen iskænkes, helst renost, men i mangel heraf gedeost eller myseost, *cokkodak*. Meget yndet er ogsaa tørret renkød eller fedt i kaffen, navnlig hvis man ikke har mælk at komme i; man kan ogsaa bruge en klat smør istedetfor mælk. Lapperne bruger ikke komælksost, der bliver «lang» i

kaffen, hvilket ren- og gedeost aldrig bliver paa grund af sin fedme. Man vænner sig hurtigt til at finde behag i «kaffesul», saa man foler skuffelse ved intet at finde paa bunden af koppen.

[27]) Før i tiden da Lapperne malkede renerne rationelt og lavede de mange oste, brugtes de ikke alene til «kaffesul», men der tilberedtes forskellige retter af ost, dog var variationerne hverken mange eller store. Man lavede ostevælling ved at karve osten i kogende vand og jævne med lidt mel; man kunde ogsaa karve ost i kødsuppe eller brune den lidt paa stegepanden. Disse retter smager fortræffeligt, da renosten er saa fed, at den kan «brænde som et lys».

[28]) I enhver lapkote har man altid en eller to *astatak*, en afbarket kæp af ca. 1 meters længde, hvormed man ordner ilden; med den skraber man f. eks. gloder hen under kaffekedlen for at faa den paa kog hurtigere, med den kan man holde den brændende ende af vedstykket, medens man med haanden lofter den anden. Samme astatak bruges ogsaa meget til tidsfordriv; under samtalen sidder man gærne og pirrer med den i asken og gloderne; men om den kommer i brand maa man ikke svinge med den og danne lysende ringe og figurer i luften, «saa faar man blinde rener».

[29]) Liikutuksia er et finsk ord og betyder bevægelser; saaledes kaldes den ekstatiske tilstand som læstadianerne hensættes i ved deres bonnemøder. Læstadianere hilser hinanden indbyrdes med en halv omarmelse, det er derfor den almindelige maade at hilse paa i de nordlige Lapmarker.

[30]) Lapperne kastrerer renerne ved bidning, se Johan Turi, Muittalus Samid birra sd. 130.

[31]) En kredsformet indhegning af birkestammer og grene, hvori Lapperne har hjorden, naar de enten skal malke eller holde ren-skilning, *ratkem*. Til det sidste brug er lavet mindre indhegninger indenfor det store gærde, hvorhen de fraskilte rener jages for at de kan holdes adskilte til hele skilningen er forbi, og hver ejer kan drage bort med sin flok. Et saadant rengærde er 75—100 meter i diameter og ligger gærne centralt for flere sidaer. Det er navnlig om høsten til henimod jul, at de store skilninger foretages; hjordene blandes nemlig let, naar de om efteraaret kommer tilbage over grænsen, da mange sidaer har samme flytvej.

[32]) Det kød, som faas om efteraaret inden den egentlige vinterfrost kommer, bliver efter slagtningen og parteringen hængt op inde i koten til røgning og tørring; herved bliver det istand til at holde sig friskt til frosten kommer, hvilken saa konserverer det til foraaret og først paa sommeren, da det spises.

Saadan en lapkote om efteraaret, naar den hænger fuld af kød er et æventyrligt syn. Det blodige kød som drypper og hænger saa lavt, at man maa bøje sig for at komme under det, den ulmende ild paa jorden og omkring den de pelsklædte fremmedartede mennesker med langt uredt

haar, brune ansigter og knive i bæltet, talende et uforstaaeligt, sært lydende sprog; hvis en fremmed uformodet kom derind, vilde han tro, det var et vildt røverfolk, som mindst aad mennesker.

Renen er fedest om efteraaret og først paa vinteren; paa den tid slagtes derfor de rener, som Lapperne vil have for eget behov. Det kød, som skal soltorres af disse, siderne, brystet, laarene, m. m. eftersom husstanden er stor til og eftersom man i øjeblikket har brug for fersk kød, gemmes i frosset tilstand i laagpulkene og fragtes med under flytningerne eller hvis der er for meget bringes det til staburet. Om foraaret paa højfjældet tages det op og hænges til torring paa stilladser af birkestammer (se billede sd. 133 og 135). De øvrige dele af renen som hoved, hals, bove, ben, indvolde m. m. spises efterhaanden fersk. Blodet af renen samles meget nøje, «den som spilder blod bliver fattig.» Naar renen er død samler blodet sig i brysthulen, derfra øses det i renens vom, som først er udtaget, vendt og rengjort; naar blodet er fyldt i, lukkes vommen med en lang pølsepind, hvorpaa den hænges op til frysning. I vinterens løb tørres blodet og holder sig aldeles friskt, saa man kan bruge det til mad hele aaret rundt. I gammel tid, før kaffen blev almindelig, spiste Lapperne megen blodmad, som blodvælling, blodgrød, blodpandekager og blodbrød; hovedbestanddelene i de to første retter var de samme: suppe, blod og fedt kogtes sammen og jævnedes med mel; af samme bestanddele laver man ogsaa en slags store boller, som koges og spises med fedt-dyppelse, eller naar de er kolde skæres i stumper og varmes med fedt i stegepanden — en ret, som endnu er daglig kost i de sydlige Lapmarker. — Hos Karesuando- og Jukkasjärvi-Lapperne er *malle-čoavgje,* blodmaven, sunket ned til næsten udelukkende at være hundenes mad (se anmærkning 9). Lapperne spiser mest kødet i kogt tilstand, men til et mellemmaaltid kan man dog riste et stk. kød; det sker paa den maade, at man skærer det op til en ret tynd skive ved at flække det eller skære ridser, saa det lettere gennemristes; derpaa stikker man det paa en togrenet, afbarket pind, og spiddet sættes i asken med kødet vendt mod ilden; det vendes og flyttes af og til for at blive jævnt gennemristet. Paa samme maade rister Lapperne ogsaa fisk. Fisk og kød, som er saaledes behandlet, smager fortræffeligt.

[33]) Til det samme anvender de ligeledes blomsterstanden af den 2-aarige plante, *bøtk-oaivve,* som de tager, medens blomsten endnu er indhyllet i svøbbladene.

[34]) Denne fadno-fløjte kendes ogsaa i de sydlige Lapmarker, men anvendes vel knap mere. En gammel lapkone i Jämtland, som var barnefødt i Föllingfjældene, fortalte mig, at i hendes ungdom var det skik, at de unge satte sig ud paa en bakke i nærheden af koten om aftenen og blæste paa fadno-fløjten, saa svarede de hinanden.

I Härjedalen og Jämtland har guitarren vundet stort indpas i koterne; en harmonika har jeg derimod aldrig set hos Lapperne. —

[35]) Al fløjten og lignende lyde er en vederstyggelighed hos Lapperne — troldmanden fløjter, naar han over sine kunster, Stalloer, trolde og alle slags spøgelser fløjter — men at Sara i dette tilfælde talte om «hæslige lyde», beroede antagelig paa, at fadno-fløjtens toner i høj grad mindede hende om joigning, og denne er strængt forbudt af de læstadianske prædikanter, som noget meget syndigt.

[36]) Se side 52, 122 og anmærkning 42.

[37]) Det er altid kvindernes arbejde at pakke sagerne ind til flytning, ligeledes at tage koten ned, saaledes at alt er parat, naar mændene kommer med renerne; disse maa nemlig ikke vente — men er der mænd hjemme, naar indpakningen staar paa, hjælper de dog til ved ordningen af byrderne m. m.

[38]) Man maa ikke brænde noget af renen; i de sydlige Lapmarker er det forbundet med den overtro, at renen vilde skræmmes af den svedne lugt. Alt haaraffald fra renskind, baade efter garvning og hvad der klippes af skind under syning af sko, vanter og deslige, samles omhyggeligt i sække og sælges kilovis til handlende for en god pris (ca. 2 kr. pr. kilo).

[39]) Se om gærdet, anmærkn. 31.

[40]) Klovremedierne til en ren bestaar af to *gisa*'er, et dækken, *dovgos*, og kløvtræerne, *spakka*, plur. *spagak*. En gisa er et ca. 15 cm. bredt baand af birketræ, som bøjes sammen til en oval, en slags æske uden laag og bund; bund frembringes ved at trække tvundne birkevidjer eller trærødder krydsvis fra side til side og til enderne gennem borede huller i ovalens underkant. Om de ting, som lægges i kisa'en trænger til yderligere beskyttelse pakkes de ind i birkebark; man kan ogsaa danne bund i kisa'en ved at dække vidjerne med birkebark. Naar kisa'en er fyldt med indhold, snøres den til med reb, som trækkes gennem løkker af senetraad, der er fæstet til kisa'ens overkant. Paa den ene side af kisa'en er en lang løkke, hvormed den ophænges paa kløvtræerne. Disse bestaar af to ca. 8 cm. br. buede flade træbaand af en vis elasticitet; det ene træ har et hul foroven, det andet en tap, som passer sammen, hvorefter kløvtræernes noget smalle ender stikker frem korsvis foroven; kløvtræernes nederste ender samles under bugen paa renen, hvor de solidt fastgøres med en læderrem, som trædes gennem et hul, saa man med den kan spænde kløvtræerne stramt om renen over dækkenet. Dette dækken, gærne et sammenlagt renskind med haarene udad, maa være meget tykt og blødt, da renen let faar skavsaar. Til dækkener bruges ogsaa soveskindene, felden, en tyk skindpels eller lignende. — Om det er fugtigt vejr, saa renens pels er vaad, naar den skal læsses til, maa man med et af kløvtræerne eller med haanden stryge det mest mulige vand af inden man lægger dækkenet paa. — Kløvtræerne anbringes meget langt fremme paa renen, saa hovedvægten kommer til at hvile paa skulderpartiet. Dækken og kløvtræer anbringes med stor omhu, og naar alt er i orden

hænges byrderne eller kisaerne op ved deres lange løkker paa kløvtræernes ender, og den øverste løkke slaas et par gange om tappen, saa byrderne ikke kan hoppe af ved en stærk bevægelse af renen. For at forhindre kisa'erne eller byrderne i at glide hverken frem eller tilbage gaar en laadden skindrem fra kisa til kisa bag om renen og en lignende foran bringen. I stedet for kisaer eller naar man ikke har nok af disse, kan man ogsaa pakke tingene sammen i lige tunge bylter, som omhyggeligt sammensnøres med reb og med en lang rebløkke til ophængning. Teltstænger, skier og lignende, som maa slæbe efter renen trækkes paa en rem gennem borede huller i genstanden og fastgøres i to bundter, et paa hver side af renen. I kotetræerne er hullet boret i den nederste ende, saa den spidse topende slæber paa jorden, de fire bæljek og caggek derimod slæber med rodenden. Den ren, som bærer kotestellet, bærer ogsaa teltdugen og alt som hører til koten, den er altid den sidste i sin raide og meget tam. — Vuggen med spædbarnet hænges paa renen paa samme maade som en almindelig byrde eller kisa, og moderen ammer barnet under flytning uden at tage det op, hun bøjer sig blot henover vuggen, som den hænger paa renen. «Barne-renen», den som bærer børnene er altid en af de allertammeste og bruges kun til det samme brug. — Er barnet for stort til at ligge i vugge og for lille til selv at ride paa renen, bliver det anbragt i en kisa, varmt og omhyggeligt indpakket og fastsnøret med reb. De børn, som er for store til at sidde i en kisa og for smaa til at gaa hele vejen, maa ride. Renen er forsynet med dækken og kløvtræer som ellers, og barnet sidder paa dækkenet holdende sig fast med hænderne ved kløvtræernes ender, disse ride-kløvtræer er ligesom de andre, kun er enderne ca. 10 cm lange, saa barnet let kan fatte om dem.

Kvinderne leder altid de raider, hvor børnene befinder sig; er der ingen smaa børn leder husmoderen gærne «kote-raiden». — Der er ingen særlig regel angaaende raidens rækkefølge under flytningen, om der skulde være nogen, da overholdes den i hvert fald ikke strengt; snart er den ene foran, snart den anden, hvilket let sker derved, at én maa standse for at ordne noget og de andre fortsætter, til en af dem maa standse, og andre kommer foran.

[41]) Den kunstige Formning af Spædbarnets Hoved har ikke før været kendt eller omtalt i Litteraturen om Lapperne. Grunden til, at den saa længe har undgaaet Iagttageres Opmærksomhed, maa søges deri, at der her ikke er Tale om nogen Misdannelse, men kun om en Forstærkning af den Lapperne medfødte Brachycephali. Hovedformningen øvedes mest paa de Børn, der viste Tendens til Langskallethed, hvilket forekommer Lapperne overmaade stygt.

Skønt denne Kunst nu i den seneste Tid er helt eller næsten gaaet af Brug, tør det dog anses for sikkert, at den for en Menneskealder siden har floreret i alle de svenske Lapmarker.

Den første Lap, som omtalte Skikken for Emilie Demant, var Johan Turi, der herom har nedskrevet følgende: Sami mielas læ čapat dat ko læ jorpas oaivi, ja si kæt dakiađit de si dekčot čoahkai mana oaivi dale ko læ njüorat ja dahket sin koanstaidæsit čatnet linin čoahkai ja dekčot jorbataki dasa ko stirdot davdit manas, ja de kal bisana mana oaivi jorpađahki. Dat kal læ imaš kulat ko læ æli mana oaivi dekčoiüvo deko daiki; muhdo i dat dahka ieča ko dien manain main darbašüvo æike dieđeke ko jur soames sapmi deit koansdait.

Oversat: Lapperne synes det er smukt at have et rundt Hovede; og de, som kan [forstaar det], de trykker Barnets Hovede sammen, medens det er spædt — og gør deres Kunster: de binder det sammen med et Tørklæde og former det rundt, indtil Barnets Knogler stivner, og saa vedbliver Barnets Hovede at være rundt. Det er jo mærkeligt at høre, at et levende Barns Hovede formes som Dejg [Lapperne former Dejgen til Kugler af en Knythaands Størrelse, naar de bager, se Side 18], men det gør man kun med de Børn, som behøver det, ej heller er det mere end en og anden Lap, som ved [forstaar] de Kunster.

Turi tilføjede: «Kanhænde de gør det endnu, de som forstaar sig paa den Kunst; og det er almindeligt, at man endnu siger om en, som har et langt Hovede: han har ikke faaet sit Hovede rettet, formet, da han var spæd.»

I Vesterbotten (Björkvatnet, Tärna) udtalte en gammel Lapkvinde, at naar man fandt Barnets Hovede for langagtigt, trykkede man det forsigtigt med Hænderne og formede det, mens det var blødt, hver Gang man badede Barnet; man kunde ogsaa svøbe Hovedet med et Tørklæde, og man gav det en snæver, tætsluttende Hue (Drenge af blaat Klæde, Piger af rødt Klæde).

Ogsaa yngre Kvinder i Vesterbotten kendte Skikken eller havde hørt om den.

I Hærjedalen og Jæmtland har Formning af Hovedet været almindelig anvendt, i enkelte Tilfælde helt til Nutiden; og her har den ikke alene været udøvet paa Børn med langagtige Hoveder.

En midaldrende Kvinde i Idre Lapby (nedflyttet fra Föllingfjeldene) erklærede, at hun havde formet alle sine seks Børns Hoveder, og beskrev Fremgangsmaaden saaledes: Man begynder straks at forme Barnets Hovede med Hænderne ved den første Badning, og det svøbes med et Halstørklæde, tæt og fast; siden gentages Operationen ved hver af de daglige Badninger. Moderen plejer at gøre det selv; i Begyndelsen maa hun dog lade en anden Kvinde gøre det. Men det er ikke alle, der forstaar Kunsten. Man fortsætter saaledes i nogle Uger med at svøbe Barnets Hovede, derefter sætter man en ganske snæver og tætsluttende Hue paa. «*Ojjam lintih*», at svøbe Hovedet, kaldte hun denne Hoved-Formning.

En gammel Lap i Hærjedalen benyttede et andet Verbum for dette:

«*Manan ojjam dokkat*», at forme et Barns Hovede. Ved *dokkat* tænkes der paa Formningen og Trykningen med Hænderne, dels forfra og bagfra, dels fra Siderne. Man begyndte dermed allerede ved den første Badning, og efter Manipulationen bandt man et Halstørklæde fast om Hovedet. Efter c. 2 Uger fik Barnet en snæver Hue paa.

En gammel Lapkvinde i Hærjedalen udtalte sig misbilligende om Formningen med Hænderne. Navnlig fandt hun det forkasteligt, naar Behandlingen blev udført forkert, hvilket efter hendes Mening ikke sjældent fandt Sted. Der er mange, sagde hun, som har formet paa deres Børns Hoveder, og disse er blevet store og stygge endda. I den første Uge skal man ved den daglige Badning af Barnet stryge Hovedet fast med Haanden bagfra fremad over Issen; stryger man i den modsatte Retning, da opnaar man bare at gøre Hovedet langagtigt og stygt. Derimod havde hun mere Tro til Nytten af den snævre Barnehue.

Formningen med Hænderne og Svøbningen af Hovedet med Tørklædet synes nu at være dels glemt og dels opgivet som skadelig eller altfor gammeldags (en Mand i Idre Lapby anmodede Kvinderne om ikke at svøbe hans nyfødte Datters Hovede altfor haardt; «i gammel Tid — sagde han — plejede man at binde Barnets Hovede saa haardt sammen, at man klemte Forstanden ud»). Derimod er den snævre Barnehue endnu de fleste Steder i Brug, og ældre Lapper tillægger den stor Betydning for Hovedets Udvikling; navnlig mener de, at den hindrer Hovedet i at vokse «for stort».

Den lappiske Barnehue er af et meget simpelt Snit, som genfindes flere Steder i og udenfor det arktiske Omraade. Den er syet sammen af tre Stykker, et i Midten og et paa hver Side, og omkring Ansigtet kantet med en smal Bort; den slutter tæt til Hovedet, bindes under Hagen og lader kun selve Ansigtet frit. (Se barnehuen i sin typiske form paa billedet sd. 136).

I Hærjedalen fik det spæde Lapbarn, naar det var et Par Uger gammelt, sin første Hue, af Skind, hvilket er det mest gammeldags, eller af Vadmel. *Kolle tjuhpe*, den glatte Hue, kaldes den i Modsætning til Tophuen. *Belje tjuhpe* kaldes den ogsaa i Jæmtland, fordi den dækker Ørene, eller *skorre tjuhpe*, fordi den efter gammel Skik skulde være af *skorre*, haarløst garvet Renskind. Tætsluttende maatte den være, og dersom den straks, naar den var syet, viste sig lidt for stor, lagde man et Tørklæde indeni den, saa den kom til at sidde stramt paa Hovedet. Drengene bar denne Hue, til de var et Par Aar, Pigerne indtil 10—11 Aars Alder.

Denne stramtsluttende Hue sad uafbrudt, Nat og Dag, paa Barnets Hoved, og det synes rimeligt, at den virkelig kunde have nogen Betydning for Hovedets Form. I hvert Fald er Lapperne selv af den Anskuelse. En gammel Lapkvinde i Otfjældet, Jæmtland, erklærede, da vi roste hendes smukke runde Hovedform, at den skyldtes Brugen af *uhtse skorre tjuhpe*, den lille Skindhue,

som man for i Tiden havde til smaa Børn; den sluttede stramt, og derved blev Hovedet smukt rundt og Fontanellerne *(sutte)* lukkede sig bedre.

Der gor sig altsaa to Motiver gældende hos Lapperne ved Sammentrykningen af Barnets Hovede: et æstetisk og et hygiejnisk. Det æstetiske Motiv er ofte fremhævet, hvor der er Tale om Deformation af Kraniet. Uden Tvivl er dog det hygiejniske Motiv lige saa virksomt — og maaske det mest oprindelige — ved Hovedformningen og Brugen af den snævre Hue hos Lapperne.

«Et nyfodt Barns Hovede trænger til at beskyttes», sagde en anden Lapkvinde for at forklare Brugen af den snævre Hue. I Virkeligheden kan jo Spædbarnets tyndhaarede Hoved med de aabne Fontaneller, hvori Pulsen ses banke, nok fremkalde Forestillingen om Nodvendigheden af Beskyttelse. Og Lappernes Ængstelse for, at Barnets Hovede skal vokse sig for stort, hænger ikke alene sammen med æstetiske Fordringer, men ogsaa med Frygten for, at Fontanellerne ikke skal lukke sig i Tide. Denne Frygt er almindelig udbredt hos Lapperne. Klart er den udtalt i Nenséns Manuskript, S. 288 (Lycksele):

«*Manan-åive-sudde,* öppningen å nyfödde Barns hufwud: *NB:* när en Qwinna var hafvande, fick hvarken hon eller mannen skära sönder Creaturs hufwud, ty då kunde ock barnet få store hål i hufwudet . . . . Kåsse utje sudde, te tat mana vargi vaddsa, vall' stuor, te tat i vargi vaddsa.» [Naar Fontanellerne er smaa, da kommer det Barn hurtigt til at gaa, men naar de er store, da kommer det ikke hurtigt til at gaa].

Maaske har man haft den ret nærliggende Tanke, at Fontanellernes Vedvaren foraarsagedes af en for stærk Vækst af Hjærnemassen, som man derfor søgte at modvirke ved at trykke Kraniets Knogler sammen med Hænderne, ved fast Ombinding med Tørklædet og ved den stramtsluttende Hue.

— Allerede *Icart* (Leçons pratiques sur l'art des accouchements, Castres 1784) har udtalt, at den hos Almuen i visse Egne af Frankrig udbredte Deformation af Kraniet skyldes Kompression af det spæde Barns Hovede, som de kloge Koner foretager for at formindske Fontanellerne.

Et andet Motiv — siger Ambialet (La déformation artificielle de la tête dans la région toulousaine, 1893) — var Frygten for at se Kraniets Knogler skilles under Hjærnemassens Vægt. Men det vigtigste Motiv, som de gamle Kvinder ved Toulouse altid paaberaabte sig, var Beskyttelse imod Kulde — navnlig mente de, at Kulden kunde virke skadeligt gennem den forreste Fontanel.

Det er sikkert ikke alene i Lapland og Frankrig, at Hensynet til Fontanellerne gor sig gældende som Motiv til Hovedformning og Brug af tætsluttende Huer. Rimeligvis ligger lignende Forestillinger til Grund for en Skik hos Eskimoerne ved Frobisher Bay, der omtales af *C. F. Hall* (Life with the Eskuimaux, London 1865, S. 521): «Straks efter Fødselen maa Barnets Hoved presses stærkt med Hænderne fra begge Sider, og paa det sammenpressede

Hovede anbringes tætsluttende en lille Skindhue, som skal sidde der et Aar.» — *L. Turner* meddeler om Spædbarne-Dragten hos Naskopie-Indianerne i Ungava Distriktet: «Huen . . . slutter saa tæt, at den ikke fjærnes, før Hovedets Vækst sprænger det Materiale, hvoraf Huen er lavet». (Ethnology of the Ungava District. 11th Rep. of the Bureau af Ethn. Wash. 1894).

Det første Led i Kranie-Deformationen er meget ofte en Sammentrykning af det nyfødte Barns Hovede ved Hjælp af Hænderne. Saaledes meddeler *Delisle* (L'Anthropologie. 1893. Tome IV. S. 81) om de saakaldte «Flat-head-indians» i British Columbia: «Efter at Barnet er født, sammenpresses dets Hovede med Haanden, hyppigt og maadeholdent, i tre eller fire Dage». Derefter anbringes Barnet i den ejendommelige Maskine, som *Catlin* har afbildet.

Formningen med Hænderne kan dog, uden at andre Hjælpemidler tages i Brug, give meget synlige Resultater. *Jagor* har meddelt Eksempler herpaa fra flere sydindiske Folk. Hos Badaga'erne i Nilgiri-Bjærgene lagde Jagor Mærke til en lille Dreng med et paafaldende cylindrisk formet Hovede, og ved at udspørge Kvinderne fik han Rede paa, at de plejede at presse det nyfødte Barns Hovede mellem Hænderne, for at give det en smuk Form. Manipulationen begynder sædvanlig otte Dage efter Fødselen og gentages hver Morgen og Aften; Jagor beskriver den saaledes: «Hun varmede sine Hænder ved Ilden, bestrøg dem med Ghi (klaret Smør) og trykkede dem saa først let mod Brystkassen; derpaa blev Arme, Laar, Ben, Fødder, Knæ og Albuer stærkt sammenpressede. Hovedet blev trykket mellem Hænderne i den Hensigt at gøre det saa rundt som muligt». (Zeitschrift für Ethnologi. VIII. 1876. Verh. S. 196). — En lignende Behandling undergaar de spæde Børn hos flere sydindiske Folk og hos Andamanerne.

Det fremgaar af Jagors anførte Skildring, at det i Virkeligheden drejer sig om en Art *Massage*, som har til Hensigt at gavne Barnelegemets Udvikling og bidrage til Formernes Skønhed. Ogsaa Lap-Kvindernes Formning af Barnehovedet med Hænderne har aldeles Karakter af Massage; imod Hovedpine anvender de en noget lignende Behandling, «for at drive den Vind ud, der er kommet ind gennem Ørene», og som menes at volde Pinen.

Det forekommer mig ikke usansynligt, at Ønsket om at fremskynde Fontanellernes Lukning er et oprindeligt Motiv til Sammentrykningen af det spæde Barnehovede. Det nyfødte Barns Hovede ser foruroligende skrøbeligt ud, og den Tanke synes nærliggende at beskytte det ved Bind og snævre Huer, samt at styrke det og fremskynde Knoglernes Udvikling ved den Kunst, som udgør en væsentlig Del af Naturfolkenes Medicin: Massage. Maaske er det æstetiske Motiv først traadt til, efter at Hovedformningen allerede var opstaaet som en Følge af hygiejniske Foranstaltninger.

— *Virchow* har hos Patagonierne paavist en anden Aarsag til Hovedformningen: Fastgørelse af det spæde Barns Hovede, for at det ikke under

Flytninger skal slynges frem og tilbage og tage Skade. Udentvivl har dette Motiv hos mange omflyttende Folk været af stor Betydning, dog ikke hos Lapperne. Skønt Lapbarnet i sin Vugge ligger fast nedsnøret, næsten ubevægelig, er der dog ingen særlige Foranstaltninger trufne for at fastgøre Hovedet, der jo beskyttes af den lille kalescheformige Skærm. — Derimod kan den liggende Stilling hos Lapbørnene — som i enkelte Tilfælde hos vore Vuggebørn — nok frembringe en Affladning af Baghovedet; navnlig i tidligere Tid, da Lapperne ikke anvendte den lille Dunpude under Barnets Hovede, har dette været meget almindeligt. Saaledes sagde en gammel Lapkvinde i Vesterbotten: «For i Tiden, da Børnene laa saa meget i *kierkame* (Vuggen), blev de flade i Nakken — men Hovedet beholdt dog ellers sin runde Form».

Denne ikke tilsigtede Deformation er allerede i 1742 paavist hos de sydligste Lapper af den udmærkede Iagttager Major *Schnitler:* «Man finder og gemenligen, at Finnerne have fladt Baghoved (sinciput) oven over Nakken . . ., hvilket deraf maa komme, at Børnene ei med Kluder eller bløde Huer om deris Hoveder bebindes, men paa haarde Fiæl uden Pude under Hovedet, bare med et tyndt Kalveskind paa, henlægges». (Det norske Geografiske Selskabs Aarbog. I. S. 51). —

— Den tilsigtede kunstige Formning af Barnehovedet er kendt fra ikke faa Steder i Europa. Den er indtil den seneste Tid blevet ovet i mange franske Egne. I det 16de Aarh. har den ifølge samtidige Forfattere været i Brug i Belgien. Den omtales af *J. Muralt* i en schweizisk Lægebog fra 1607. *Andreas Vesalius* tillægger Genuensere, Græker og Tyrker denne Skik. *Blumenbach* mener, at den ogsaa har fundet Sted i visse Egne af Tyskland, endog saa nordligt som i Hamborg. For ganske nylig er det blevet paavist, at Hoved-Formning spiller en meget stor Rolle hos den kristne Befolkning paa Kreta (*Man*, IX, 1909, S. 172), og allerede *Hippocrates* omtaler et Folk ved det sorte Hav, Makrocephalerne, som brugte at deformere Børnenes Hoveder ved Tryk med Hænderne og ved stramme Bind. — Deformerede Kranier kendes fra flere Gravfund i Ungarn, Østerrig, Schweiz og det sydvestlige Tyskland; endog fra en angelsachsisk Kirkegaard i England haves et enkelt saadant Kranium.

Formning af Barnehovedet er en saa vidt udbredt Skik, at det er uberettiget af dens Forekomst at slutte nogen Forbindelse mellem de paagældende Folkeslag. Dog maa en saadan Forbindelse kunne vise sig i mere detaillerede Ligheder, navnlig i den ved Formningen anvendte Fremgangsmaade.

Fristende vilde det være at søge en Forbindelse mellem Lappernes Formning af Barnehovedet og tilsvarende Skikke hos syd- og mellemeuropæiske Folk, saa meget mere, som de anvendte Midler er væsentlig de samme: Trykning med Hænderne, stramme Bind og snævre Huer — selv om de frembragte Resultater kan være ret forskellige. Imod en saadan Forbindelse

taler dog den Omstændighed, at Formning af Hovedet vistnok aldrig har været anvendt af Lappernes nærmeste Naboer, de skandinaviske Germaner.

Flere franske Anthropologer har fremsat Hypotheser gaaende ud paa, at Hoved-Deformationen i Mellemevropa, specielt Frankrig, skal være kommet ind østerfra under Folkevandringstiden. — Skulde maaske den mellemevropæiske og den lappiske Hovedformning have et fælles Udspring mod Øst?

Af stor Interesse vilde det være at faa undersøgt, om en lignende Formning af Barnehovedet, som den der øves hos Lapperne, findes hos andre af de finsk-ugriske Folk. — Om *Hunnerne* fortælles det, at de havde den ejendommelige Skik at trykke Næsen flad og presse Panden tilbage paa det spæde Barn ved Hjælp af et stramt Bind.

Efter at ovenstaande var skrevet, har jeg modtaget Meddelelse om, at *J. Lukkarinen* i det finske Tidsskrift «Suomen Museo» (1913, S. 12) har offentliggjort en Afhandling, hvoraf det fremgaar, at ogsaa *Finnerne* former deres Børns Hoveder ved Tryk med Hænderne og ved stramme Bind. Denne Skik udøves i forskellige Egne af Finland samt i russisk Karelen og i Ingermanland.

— Som allerede fremhævet er den lappiske Hoved-Formnings Virkning lidet iøjnefaldende. Om nogen egentlig «Deformation» er der ikke Tale; det æstetiske Maal for Formningen er et vel afrundet, kort Hovede — — netop et saadant, som det Virchow skildrer som det typisk lappiske: et kort, rundt Hovede; «jo mere udpræget Hovedformen var, desto mere blev den ligefrem Kugle- eller Bombe-formig. Dertil bidrager især den stærke Udhvælvning af Tindinge-Regionen og den brede, runde Pande,» (Zeitschrift f. Ethn. XI, 1879. Verh. S. 144).

Det vilde være ønskeligt at faa konstateret, hvorledes og i hvilken Grad Formningen af Barnehovedet har virket — gennem Maalinger og Sammenligning af et stort Antal Lapper, der har været Genstand for Formningen, og et stort Antal, hvis Hoveder ikke er blevet formede. Sagen vil dog være forbundet med store Vanskeligheder; i mange Tilfælde vil det være umuligt at faa oplyst, hvorvidt en Person har undergaaet Hoved-Formningen i sin Barndom eller ej.

GUDMUND HATT.

[42]) En gammel lapkone i Jämtland fortalte mig, at i hendes ungdom, naar de vogtede renerne, forslog de den lange vinternat med at joige. Naar der var fred for ulven og hjorden hvilede, samledes de unge om baalet og lærte hinanden joigninger; man vilde helst kunne saa mange som muligt, derfor var det meget kærkomment, naar én kunde lære de andre joigning fra andre egne; paa den maade spredtes melodierne. Ogsaa naar renvogteren gik alene ved hjorden, joigede han eller hun: «Renerne var saa tamme dengang, at vogtningen var let, man kunde have sit haandarbejde med.

Vi flettede baand og spandt senetraad, og i de lange nætter, naar det var godt vejr, joigede vi. — — Om natten hjemme i koten, naar mor laa og ikke kunde sove, gav hun sig til at joige; hun joigede om renerne, at Gud vilde velsigne dem, saa de maatte trives. Hun joigede om hvad, som faldt hende ind.» — At Lapperne joigede i koten om natten, naar de ikke kunde sove, var vist meget almindeligt. I Härjedalen i sommer vaagnede jeg en nat ved, at den gamle husmoder laa og sang. Efter ordene at dømme var det en salme, men melodien var meget ejendommelig. —

Lapperne joiger ikke blot personsange, de joiger om alt muligt; meget ofte improviserer de for øjeblikket. Den gamle 70aarige lapkone i Jämtland sagde: «Men det er snart 30 aar siden jeg joigede, og om jeg nu vil prøve kommer ingen ord; dengang jeg var ung og gik hos renerne om natten, kom ordene af sig selv . . . . . vi havde ogsaa en bestemt sang for sorg, men mange joigede ogsaa ondt og stygt. — Om nu nogen her vilde begynde at joige, da skulde de unge le. —

I Härjedalen og Jämtland joiges ikke mere, men i Västerbotten florerer joigningen endnu temmelig levende; i de nordlige Lapmarker er den ligeledes levende, men kun i det skjulte, og det vil neppe vare længe før Læstadianismen aldeles har kvalt den. De «rigtig gamle» joigninger kendes nu kun af meget faa Lapper deroppe, og næste generation vil aldeles have glemt dem. — Det er derfor glædeligt, at man nu i Sverige for alvor er begyndt at studere og værdsætte Lappernes gamle sange og melodier. Hr. Karl Tirén berejser alle Lapmarkerne og samler en rig og skøn høst af lappisk poesi og musik.

[43]) Om en Lap dør oppe i fjældene om sommeren langt borte fra en kirkegaard, er det jo umuligt at fragte liget ned; det begraves da foreløbig paa en ø — for at ikke rovdyr skal kunne komme til det —, og først naar der kommer sne, og søer og elve fryser, kan liget bringes til kirkegaarden. Dør nogen ved vintertid under flytningerne og Lapperne er meget langt borte fra kirken og ikke for renvogtningens skyld kan undvære folk til at fragte liget ned, maa de føre den døde med sig paa flytningerne til de kommer i nærheden af en kirkegaard. Se mere om dette, Johan Turi: Muittalus Samid birra sd. 149.

[44]) De mandlige Lapper nordpaa bærer i bæltet foruden den sædvanlige mindre skedekniv til slagtning, spisning m. m., en meget stor, bredbladet kniv af ca. 40 cm. længde — skede og skaft iberegnet. — Disse to knive i bæltet giver Lapperne et noget misvisende krigerisk udseende; «storkniven» er nemlig til meget fredeligt brug, den anvendes i stedet for økse. Lapperne, som færdes saa meget bort fra koterne, maa ofte tænde ild op, og da de ikke godt kan have økse med, kunde det være svært nok altid at skaffe sig brændsel; men med storknivens skarpe, tunge blad er det let at hugge grene ned og sønderdele mindre ved. Man kan ogsaa komme i

det tilfælde at skulle hugge renens fortakker af, da er storkniven ligeledes til nytte, se anmærk. 45.

[45]) Se mere om tæmning nederst paa side 69. Om renens tæmningsalder se J. Turi: Muittalus Samid birra sd. 130. — Naar Lapperne vil tæmme en ren til trækbrug, kaster de forst lassoen paa den og tumler med det vilde dyr til de er kommet saa nær, at de kan ombytte lassoen med rentommen — denne er temmelig lang og af stærkt læder; tommen ender i en grime, som gaar om renens hals og op om roden af geviret. Naar Lappen har faaet tommen paa renen, fortsættes den haarde tvekamp. Lappen forsøger at trække og lede renen; men denne, som er aldeles vild og rædselslagen, kæmper i vanvittig angst for livet, den springer, falder, vikles ind i tommen, pløjer geviret i jorden, kommer op igen, snøfter, tumler og gør de vildeste krumspring; Lappen har al sin smidighed og alle sine kræfter behov for at holde den fast. Selv om han trækkes over ende af det desperate dyr og et øjeblik maa føre kampen liggende paa jorden, gælder det om ikke at slippe tømmen. Renen stønner, dens tunge er blaa og hænger langt frem, øjnene staar ud af hovedet, og naar den falder om kuld, indviklet i tømmen, tror man den er ved at dø; men pludselig er den paa benene igen, og det er Lappens tur at pløje jorden. Højrød i ansigtet og svedende kæmper han videre, iagttagende det mindste træthedssymptom hos renen for at faa den til at bevæge sig fremad et par skridt efter tømmen; men paa det første stadium af træningen er fremskridtene smaa; dog sejrer Lappen altid, og efter kortere eller længere tids forløb begynder han at dirigere færden efter koten til — dyret skal jo vænnes til koten og folks nærhed. At vejen til sidaen ikke foregaar i lige linje siger sig selv. Medens lappen siden hviler, bindes renen til et træ en timestid, hvor den med længere mellemrum fortsætter sine raserianfald. Naar den efter en tids forløb er blevet en smule spagere, slippes den løs; med hovedet tilbagekastet og den hvide halestump i vejret opsøger den hurtigt hjorden igen. — Næste gang tæmningen foregaar, er renen straks mindre vild, og ofte kan man allerede efter én saadan tæmning binde renen efter en raide, naar man flytter, og næste gang spænde den for en pulk; men rigtig tam bliver den først efter længere tids brug. — Der hører megen taalmodighed og udholdenhed til for at tæmme en ren, ja selv efter at den er blevet saavidt tam, at den anvendes til trækbrug, kræver den agtpaagivenhed og taalmodighed; og viser den sig ved en eller anden lejlighed altfor umedgørlig, kan Lapperne jo nok gribe til det lidt mere brutale tæmningsmiddel at kappe fortakkerne bort, som allerede er nævnt sd. 70 og i anmærkning 44. Man kapper dog saa godt som aldrig geviret om foraaret, naar det er i færd med at vokse ud; om en ren da af vanvare faar en tak brækket — hvilket let hænder — strømmer blodet saa stærkt ud, at Lapperne maa underbinde stumpen for at dyret ikke skal svækkes af blodtabet.

I visse tilfælde kan det dog være nødvendigt at kappe renens fortakker af; de kan nemlig paa enkelte dyr vokse saa langt og tæt ned over mulen, at de generer renen, naar den æder, navnlig om vinteren; i det den saa maa stikke hovedet ned i det dybe hul, den har opskrabet i sneen med klovene (renen graver ikke i sneen med fortakkerne, som man af og til kan se fremsat).

[46]) Cus eller cis betyder urin; en del rener er meget begærlige efter urin, hvilken egenskab Lapperne vurderer højt, da saadanne dyr gærne søger til lejren og holder sig tamme; ordet bruges derfor ogsaa som lokkeraab, naar man leder hjorden.

[47]) Renen maa nødvendigvis søge ned i fyrreskovene, naar vinteren rigtig tager fat med frost og sne. I birkeskoven lægger sneen sig nemlig saa fast og haard, at renen ikke, naar snelaget bliver meget tykt, kan skrabe igennem det. Nede i fyrreskoven bliver snelaget aldrig mere haardt og kompakt end at renen kan komme igennem det ned til laven — med mindre særlige uheldige vejrforhold indtræffer, som f. ex. tsævve, skare og andet lignende. —

[48]) En lukka er et regnslag af vadmel (i gammel tid var den af læder, siger Turi). Den som bruges i Torne Lapmark er klokkeformet med halsaabning uden hætte; den er længre for og bag end paa siderne, derved er armenes bevægelser fri til lassokastning og lignende. Lukkaen er prydet med borter af rødt og gult klæde, og i sømmen syes smalle indlæg af samme slags klæde ligesom paa Lappernes vadmelskofter. Lukkaen bruges ikke alene i regnvejr, men i det hele taget naar det er koldt. Om efteraaret inden renvogteren har taget sin allertykkeste pels paa, ser man ham næsten altid med lukka, naar han gaar ud til renerne. I gammel tid brugtes den ligesaa vel af kvinder som mænd; men nu er det ret sjældent at se en kvinde med lukka paa, den gaar af mode, da den findes «grim». —

[49]) Under normale betesforhold hviler renen nogle timer mellem ædetiderne; den veksler ret regelmæssigt med hvile- og ædetider, se herom hos Johan Turi: Muittalus Samid bira sd. 128.

[50]) Om blodmaven, malle-čoavgje se anmærkn. 32, se anm. 9 om dens anvendelse til hundefoder. Lungen bruges ogsaa til hundefoder, den er let, og kan af renvogteren medtages i frossen tilstand.

[51]) Lapperne regner kun en hunds levealder til 6 aar, saa er den i almindelighed slidt op; har det været en meget dygtig hund faar den dog ofte lov til at leve længere, navnlig hvis det er en hun — for afkommets skyld. I Torne Lapmark aflives hundene kun ved hængning — selv ganske nyfødte hvalpe, man kan træffe at se et helt knippe smaa bitte hvalpe hængte i et træ. —

[52]) Det seletøj, som nu bruges til renen, naar den spændes for pulk, bestaar hos Jukkasjärvi- og Karesuando-Lapperne af et par stavtræer; fra

hver af disse gaar en læderrem ned til bugtræet, *čoavgje-muorra,* et stk. buet træ med hul i midten, hvorfra den stærke dragrem gaar mellem renens bagben til pulken, hvor den trækkes ind gennem pulkens forende og fastgjøres med en lille tværpind paa den indvendige side. (Professor K. B. Wiklund oplyser, at dette seletøj er et temmelig nyt laan fra de renejende finske nybyggere, da det er mere praktisk end det gamle med halskraven og giver renen større kraft til at trække). Mere at betragte som pynt er det ca. et kvarter brede «bælte», renen kan have over ryggen; det paasys ofte en mængde røde, gule og blaa klædesstrimler. Men ikke alle renerne er forsynet med dette bælte, kun unge folks eller husmoderens ren er saaledes udmærket, eller hvis man kører til kirke eller lignende, tager man naturligvis det fineste seletøj paa. — Renen styres med den lange enkelte lædertømme, som gaar om halsen og om roden af geviret.

I de sydlige Lapmarker bruger man endnu den ældre form for seletøj, stavtræerne er her erstattet af en tyk, laadden skindkrave, som samles under bugen, hvor dragremmen er fastgjort.

[53]) Se om tsævve hos Johan Turi: Muittalus Samid birra sd. 140.

[54]) Skare (lp. cuoŋo) kaldes paa svensk den isskorpe, som dannes paa sneen om foraaret ved at solen om dagen tør det øverste lag og dette saa fryser til is om natten; denne isskorpe kan renen ikke gennemtrænge med sine klove og komme ned til laven. Da skaren gærne indtræffer i løbet af et par dage, bliver renen ret pludselig uden føde, med undtagelse af den smule skæggelav, den kan nappe af træerne, og søger derfor ilsomt op til højfjældet, hvor sol og vind i forening flere steder — paa bjærgtoppe og sydskraaninger — har gjort sneen saa tynd, at renen kan skrabe igennem den. Naar skaren indtræder, maa Lapperne derfor i huj og hast gøre sig færdig til flytning for at kunne følge renerne.

[55]) Haaret, som vikles om tanden, maa sikkert opfattes som et offer til ilden.

[56]) I de nordlige Lapmarker hvor læstadianismen er udbredt, hilser Lapperne hinanden med en halv omarmelse.

[57]) Til at holde skierne opadbøjede i spidsen har Lapperne et stykke svært træ af ca. 60—70 cm. længde i form af en stærkt opadbøjet ski-ende, dette *čiktem-muorra* sættes paa skien lige fra spidsen, skien varmes for at blive bøjelig, og det fastgøres med et par meget stramme vidjebaand, som presses paa. Naar skien har staaet saaledes spændt en tid, faar den atter sin opadbøjede spids. Man forstaar hvor nødvendigt det er for Lapperne at have skierne i den bedst mulige stand, naar man ved, at de uden skier knapt kan færdes 10 skridt fra koten.

[58]) Lapperne spiler renens skind ud med en mængde runde pinde, tilspidsede i enderne. Det udspilede skind oprejses paa en lang stang og lænes op mod luovve eller mod et træ, medens det tørres. Pandehuden ud-

spiles meget omhyggeligt paa lignende maade. Paa kødsiden af bellingerne klæbes spaaner, hvorved de holder sig udspilede under tørringen; denne sker altid inde i koten. Det er ogsaa almindeligt, at man tørrer bellingerne ved udenvidere at klæbe dem op paa bæljek.

[59]) En bæsse-spaidar, et stk. birkebark stukket paa en kæp, er et blus, en fakkel, som bruges, hvis man skal se til noget i koten eller om man vil søge et eller andet, det brænder ikke klart ret længe, og kan derfor ikke bruges til at arbejde stadigt ved. Barkblusset kan ogsaa bruges ude, som nødsignal for at kalde folk til. — Bæsse-spaidar spiller en vis rolle i sagnene om Russe-Čuderne.

[60]) Til hullet i skulderbladet knytter der sig forskellige næsten glemte overtroiske forestillinger; somme Lapper mener, at man gennem skulderbladet kunde se de underjordiske, andre at det var Russe-Čuderne (vilde røverbander, som ifølge lappiske traditioner har huseret deroppe med mord og brand) man kunde faa oje paa langt borte fra, naar de nærmede sig sidaen, saa man i tide kunde tage sine forholdsregler.

Lapperne behandler altid renens ben med en vis pietet; man maa f. eks. aldrig kaste et afgnavet ben ud gennem ræppen, isaafald mister man renlykken og bliver fattig. — I de sydlige Lapmarker herskede indtil for faa aar siden megen overtro angaaende renbenene.

[61]) Kerun er det lappiske navn paa fjældrypen; og saaledes hed stedet før byen blev bygget, og dens grundlægger bibeholdt det smukke lappiske navn.

[62]) Fra nord til syd i alle Lapmarker foregaar slagtningen bag koten. Slagtepladsen er ligesom boaššo hellig, hvorfor det i gammel tid ikke var kvinderne tilladt at færdes der; de maa heller aldrig overvære slagtning. Man forstaar derfor, at det kun var den haarde nødvendighed, som drev Nikki til at foretage partering og flaaning inde i selve koten. Selvom den hedenske overtro helt er forsvundet, ja vel knap huskes mere af nordlapperne, følges alligevel ubevidst gammel skik.

[63]) Denne befordringsmaade benytter Lapperne af og til, naar de vil hurtigt frem. Jeg har set en ung Lap deroppe, som stod paa ski med et forspand af 5 rener; det var dog ikke for at komme særlig hurtigt afsted, at han havde saa mange rener for; han havde blot fra en anden hjord hentet disse dyr, og nu lod han dem paa denne maade befordre sig hjem til sin egen hjord. Farten gik strygende, og det var næsten ubegribeligt, at han kunde styre sit vilde forspand, og samtidig selv holde balancen over tuer og sten, gennem krat og ujævnheder i det bakkede terræn; men Lapperne har jo en fænomenal færdighed i at bruge skierne.

[64]) En og anden ren, i de fleste tilfælde en alddo, har den vane af sig selv straks at gaa lige bag efter lederenen, hvilket lokker de andre rener til ogsaa at følge. En saadan »følgeren» eller om man har flere betragtes

som de mest værdifulde dyr i hjorden og slagtes ikke, for det er højst nødvendigt. Det at kunne lede og styre hjorden — have samling paa sin ejendom — er jo af største vigtighed for Lappen.

[65]) Frøen har fra gammel tid spillet en stor rolle i Lappernes overtro og medicin; og Sara havde virkelig lidt tørret frø i en klud, men sandheden tro tilbød hun mig dog ikke dette lægemiddel. Lapperne selv er ved at miste troen paa de gamle lægemidlers virkning, og mere og mere bruger de medicin fra apoteket; og i stedet for deres egne «doktores» søges i de fleste sygdomstilfælde nu de rigtige læger, om saadanne findes i nærheden.

[66]) Hos Lapperne er massage et gammelt og meget brugt hjælpemiddel mod rheumatisme. hovedpine, ondt i lemmerne m. m. Mange Lapper, baade mænd og kvinder masserer med stor dygtighed og med indgaaende kendskab til de anatomiske forhold, hvilket jeg selv flere gange har haft anledning til at erfare. Lapperne anvender ogsaa aareladning en del (se Johan Turi: Muittalus Samid birra 185). Aareladningen foretages med en almindelig snæppert; men det er ingen helt behagelig bestilling at være den som aarelader, «blodet vredes», og en del af sygdommen kan i visse tilfælde gaa over paa aareladeren selv. En kur mod tandpine er det at brænde med «knösk» (en slags fyrsvamp af birken), oftest 3 steder paa kinden. Jeg har dog tilfældigvis ikke set denne kur udføre, men overordentlig mange Lapper gaar med tre smaa runde ar paa kinden hidrørende fra denne brændingskur. Derimod har jeg set en anden gammel kur anvendt, som har sin oprindelse i den rene schamanisme. I en kote, hvor jeg boede nogle dage, gav det lille diebarn sig voldsomt til at græde en aften, det skreg uden ophør, saa moderen blev ganske angst og raadløs; hun tænkte sig først muligheden af ørepine, pressede derfor lidt mælk af sit bryst i en sølvske og heldte det i barnets ører, men det hjalp ikke — intet hjalp. Omsider hentedes svigermoderen; hun lagde straks den lille helt nøgen paa sit skød og gav sig til at suge barnets krop flere steder med munden. Lidt efter stilnede virkelig graaden, den lille faldt i søvn i sin vugge og fejlede intet. Svigermoderen var lidt genert over at skulle bruge de «gamle kunster» i en fremmeds nærværelse.

[67]) *Bagje-olbmuk*, overmennesker, kalder fjældlapperne sig selv for at betegne, at de bor højere oppe paa fjældene end andre mennesker. Indbyrdes kalder de ikke sig selv Lapper men Sabmelazak eller Samek (enkelttal Sabmelaš el. Sabme).

[68]) 1852 forbød Rusland de norske Lapper at gaa ind i Finland; det var en stor og meget følelig indskrænkning af landomraade for nomaderne; og den bevirkede at mange norske Lapper, navnlig Koutokæino-Lapper flyttede til Torne Lapmark i Sverige, «der var saa mange grænser deroppe». Men i 1889 blev Finland ogsaa spærret for de svenske Lapper; og denne finske spærring er meget effektiv, der holdes temmelig skarp kontrol med Lapperne

eller rettere med renerne ved den finske grænse. Bliver en flok rener opsnappet paa finsk side, maa Lapperne bøde med en tiendedel af hele flokken; det er et stort tab, navnlig da det i almindelighed er de bedste rener i flokken som udvælges, ja Finnerne tager endog de tæmmede kørerener. Ved en saadan lejlighed mistede f. eks. en fattig lapfamilie sine faa trækrener og stod derfor aldeles raadløs; kun ved personlig indflydelse fra nogle svenske venner lykkedes det at skaffe dem trækdyrene tilbage.

Man forstaar med nomaderne: «det er de mange grænser, som er onde, vanskelige.»

For i tiden da de havde frihed til at nomadisere overalt i det nordlige Skandinavien var det forholdsvis godt for Lapperne; da havde de kun ulve, uaar og almindelig menneskelig modgang at kæmpe imod og grænserne, naar de overskredes, betod kun aarstidernes skiften, om foraaret til Norge, om efteraaret til Sverige; men nu er grænserne vokset op til at blive fjender, de er vokset op til at true deres hele eksistens.

— Lapperne har den ulykke, at det de under ét kalder, *Same ædnam*, Lapland eller «min rika», vort land, det er dele af tre riger, Norge, Sverige og Finland. De gamle indbyggere i det nordligste Skandinavien skal nu leve paa naade af de tre folk uden at have nogen ejendomsret til jorden. —

Finlands absolute spærring for norske og svenske Lapper var et haardt stød; men mere skæbnesvanger kan den norske spærring blive, den som vil forbyde Lapperne at gaa ind over grænsen før 15de juni. Lapperne opfatter denne bestemmelse, hvis den træder i kraft, som næsten ensbetydende med total spærring, og d. v. s. undergang for de stammer, som den rammer haardest, de som ikke har kælvningspladser paa svensk omraade. For Finlands spærring kunde en og anden Lap lade renkøerne kælve derinde; men nu findes ikke for Karesuando-Lapperne kælvningspladser paa den svenske side grænsen; de maa derfor gaa ind i Norge omkring 1ste maj, kælvningstiden. Og bliver det os forbudt, kan vi dog ikke hindre renerne fra at gaa der ind paa sædvanlig tid, og naar vi saa ikke maa komme med selv, mister vi jo vor ejendom; i det hele taget vil det være os umuligt at overskride grænsen efter 15de juni med alle renerne, for da er græs og al vegetation saa langt fremme, at vi vil komme til at gøre virkelig skade paa bondens ejendom, og den deraf flydende skadeserstatning vil fuldstændig ruinere os».

Der er ogsaa en anden og meget vigtig grund, som gør det umuligt for Lapperne at opholde sig inde paa de svenske højfjælde med hele hjorden efter at tobruddet er indtraadt: jorden bliver opblødt, og renen træder den ny fremspirende lav ned, betet ødelægges for kommende aar, man ved hvor langsomt laven vokser, 10–20 aar kan den ofte behøve for at komme i 1 kraft, og Lappernes omraade er nu over alt saa indskrænket, at de aldrig

i den udstrækning som var ønskeligt kan spare svage betesmarker. Men foraar og sommer bør lavmarkerne skaanes, om foraaret ødelægges spirerne, og om sommeren, naar alt er tørt, knuses den udvoksede lav; og hvis renen havde frihed til at skifte bete efter sit eget instinkt, vilde betesmarkerne ikke lide skade, om sommeren søger den græs og om vinteren lav. Det er derfor af største vigtighed for Lapperne at have adgang til lav og græs paa de rigtige aarstider.

En grænsebestemmelse som den Norge ønsker gennemført kan faa saa skæbnesvangre følger, at den paa faa aar vil lamme og tilsidst tilintetgøre de prægtige nomadestammer i det nordlige Sverige.

[69]) Lapperne lider meget af sneblindhed om foraaret. Egentlige snebriller som hos andre arktiske folk bruger de ikke saavidt mig bekendt; men de har i temmelig ny tid begyndt at anvende en lille læderskygge paa huen; nogen stor nytte kan denne dog neppe gøre, da den er meget smal, og de unge karle ofte gennemhuller den ved at indslaa smaa messingringe i mønstre for pryds skyld. Før hueskyggen kom i brug kunde en og anden nok sætte et stk. birkebark op under hueranden for at skærme øjnene lidt, og Johan Turi har fortalt mig, at hans morfader bandt et tragtformet stk. birkebark for øjnene, lyset kunde da kun trænge ind gennem den lille aabning ude i tragtens spids. Men efter Turis udsagn var morfaderen ene om at bruge sin opfindelse. — Lapperne lider i det hele taget meget af daarlige øjne, og de er ikke bange for ret kraftige kure; f. eks. foretager de selv operation af stær, i enkelte tilfælde skal denne farlige operation være lykkedes, men i andre tilfælde er den endt med total blindhed. De daarlige øjne skyldes vel sol, vind og røg og saa — de haarde lægemidler som ofte anvendes, om der blot er den mindste smule i vejen med et øje. Jeg har set dem gnide øjnene med tobakssauce fra piben. — Man forstaar jo nok at øjnene — synet — er noget af det vigtigste for Lapperne at holde i orden, de siger ogsaa om noget som er værdifuldt, «dat læ divras dego čalme-dalkas», det er dyrebart som øjenmedicin.

[70]) I ældre tid, og i de sydlige Lapmarker indtil temmelig ny tid, har man beskyttet hundenes fødder og ben mod slid af is og sne ved at sy smaa skindsokker til dem.

[71]) Haldde og Uldda gaar nu i tiden ofte i eet for en del Lappers bevidsthed; men oprindelig var Haldden en stedbundet skytsaand. Kilderne havde hver især sin Haldde, bopladserne deres Haldder og saa fremdeles. Disse Haldder ofrede man til i gamle dage for at staa sig vel med dem.

[72]) Lapperne flytter ikke ind i Norge med hele hjorden paa engang. Naar de drægtige renkøer er skilt fra — disse skilles altid fra om foraaret, og de to hjorde holdes adskilte til kælvningen er overstaaet og kalvene er vokset lidt til — gaar renkohjorden med sine vogtere ind over grænsen til de

«grønne græsdale», kælvningspladserne. Her er fred og hvile og gode betesforhold for baade koer og kalve. Den øvrige del af hjorden, løshjorden, holder Lapperne nu inde paa de svenske højfjælde saa længe som muligt — gærne til omkring midsommer — af flere grunde: Loshjorden maa ikke blandes med renkohjorden, saa den kræver alligevel særligt mandskab til vogtning, og dette mandskab, mest mændene selv, følger saa sidaen, flytter og udfører foraarsarbejdet i fritiden fra renvogtningen. De har en hel del at gøre, alt kødet som er opbevaret fra vinterslagtningen, skal soltørres, pulke og skier repareres og tjæres, alle brugsgenstande efterses og ordnes til hengemning sommeren over o. s. v. Desuden er renvogtningen paa den tid meget besværlig; renerne søger hele tiden at undslippe vogtere og hunde for at gaa paa egen haand ind i foraarslandet; navnlig naar betet er daarligt, hvor de opholder sig, er det næsten umuligt at holde dyrene tilbage. Hele flokken gaar selvfølgelig aldrig paa éngang, det kan vogtere og hunde nok forhindre; men de enkelte dyr sniger sig bort, eller ganske smaa flokke skiller sig fra hovedhjorden og stryger afsted, ikke altid har Lapperne tid eller lejlighed til at faa dem tilbage igen eller ogsaa undslipper de hundenes forfølgelser; disse smaaflokke kommer saa ind til Norge uden bevogtning, og dette forhold gør at Lapperne faar ord for sløsagtighed og daarlig renvogtning. Men de som er forholdene paa nært hold forstaar, hvor vanskelig denne foraarsvogtning af renhjorden er, renerne sulter og higer derhen, hvor bete findes; jeg har ofte paa den tid lagt mærke til, at det var sandt, hvad Lapperne sagde, at renerne staar og ser og ser ind mod den norske grænse; en hel flok kunde staa paa en fjældkam alle med blikket vendt i samme retning; det var navnlig, da vi kun var faa flytninger fra Norge, og Lapperne kunde paa den tid ikke slippe dyrene af syne et eneste øjeblik.

Den vigtigste grund til at løshjorden holdes saa længe tilbage er dog den, at Lapperne vil spare sig selv for en del skadeserstatninger til norske nybyggere. Om alle renerne kom ind paa éngang, vilde det være vanskeligt at vogte dem saa nøje, at de ikke her og der gik ned paa nybyggerjord. Forholdet er nemlig saadan, at nybyggerne i mange tilfælde har slaaet sig ned paa Lappernes gamle bopladser og malkepladser. De steder, som Lapperne i lang tid har benyttet bliver nemlig frugtbare; renen gøder, og hvor jordbunden er sur og overgroet med mos, bliver denne ved renernes stadige færden nedtrampet og frodigt græs kommer frem i stedet for den unyttige husmos. Og til disse tidligt grønne malke- og bopladser søger renen stadig dels af vane, dels lokket af græsset. Men nu er disse gamle lappiske bopladser i stor udstrækning gaaet over til nybyggerne, — Lappen har maattet vige, men renen som ikke forstaar sig paa jura, søger endnu til sine gamle betesmarker og paafører derved sin ejer skadeserstatnings-udgift og nybyggerens uvenskab og uvilje.

I varme somre kan Lapperne nok afholde renerne fra at gaa ned paa dyrket græsmark, da flygter de nemlig af frygt for myg og bremser op paa fjældet, de staar der paa snepletterne og sulter hellere end de vover sig ned i myggeregionen. Vedholdende varme om sommeren er derfor ensbetydende med faa «takster», men varmen er paa anden maade tab, renerne bliver daarligt ernærede, køer og kalve sulter, og det hænder at de dør af udmattelse under efteraarsflytningerne. Er sommeren derimod kold og fugtig, eller om der efter stærk varme pludselig kommer køligere vejr, søger de sultne rener straks ned for at skaffe sig føde, og det er ikke let at lede og regere en sulten renflok, som længe har været underernæret og nu ved hvor føde findes og af instinkt og vane higer til de kendte steder.

Om sommeren, naar laven er tør, vil renerne ikke æde den, de vil have græs og grønt, men de er meget kræsne i valget af de græsarter de æder, og de afgræsser ikke en mark saaledes som køer og faar kan gøre det. Kommer rener ned paa dyrket mark, gaar de og udsøger sig de enkelte straa, som de vil have. Skaden renerne gør bestaar derfor mest i at de, hvis engen er meget blød kan træde gennem grønsværet, eller ogsaa kan de bøje græsset ned ved at lægge sig til hvile paa marken. Dertil kommer, at sommeren er deres fældningstid, hvorfor de ogsaa kan efterlade haartotter; men hvad de æder af græsset er ofte ganske minimalt. «Taksterne» er nok desværre i mange tilfælde den rene indtægt for bønderne, disse forsøger ikke saa sjældent at skaffe sig skadeserstatning paa et mere end løst grundlag. Lapperne, som har megen sans for humor, kan fortælle mange baade lystige og pinlige historier om bøndernes griskhed baade i Sverige og Norge; men her er ikke stedet til at komme nærmere ind paa disse evindelige stridigheder mellem nomader og bofaste.

[73]) Lapperne fraraader dog altid at slukke tørsten med sne, de siger man bliver forkølet deraf. Naar de ellers om foraaret drikker vand af bækkene — af en sø drikker Lapperne ikke vand, hvis det paa nogen maade kan undgaas — anvender de (eller anvendte, skikken er ved at gaa af brug) et drikkerør af en fugleknogle, *bocce* kaldes det, hvormed vandet suges op; derved undgaas at faa læberne i direkte berøring med det iskolde vand, ligeledes undgaar man at sluge smaa insekter og «smaa frøer» (fugleknoglen overskæres nemlig lige i ledhovedet, saa vævet virker som si). Lapperne er meget angst for at sluge haletudser, — det er derfor de undgaar at drikke af søer og damme — de har nemlig den forestilling, at frøen kan leve i et menneske, vokse og tilsidst faa stemme og kvække; og hvis det paagældende menneske ikke kan komme til at kaste den op, dræber frøen det tilsidst. — Nu da bocce er ved at gaa af brug, — jeg saa mest børn være i besiddelse af drikkerør — kan man hjælpe sig med skeen, som man altid har i barmklæde-lommen. Under flytningen saa jeg en ung kone forsigtig drikke vand

i mundfuldevis af sin sølvske. — Det er forresten ikke alene som drikkevand Lapperne skyr dammene, man maa heller ikke vaske sig i dem, navnlig er de overfladiske smeltevandssøer om foraaret «farlige». I jorden, vandet og vinden findes kræfter, som vil skade menneskene. Hvis man f. eks. bliver angrebet af skarp foraarsblæst og faar et lille saar paa læberne el. lignende, da er man «bostatallam», vinden har paaført en noget ondt. Et godt middel herimod — jeg har set det brugt — er at tage sin hue af, aande i den og trykke den mod det syge sted. Paa samme maade kan jorden «boste»; «den er forbandet for menneskets skyld, og derfor vil den gøre mennesket fortræd . Mod denne «bosta» er «ord» virksomme, med ord, «læsning», kan man «vende» sygdommen (tilbage hvor den kom fra). En gammel lapkone sagde til mig en dag under foraarsflytningen, da jeg stod og vaskede mig i en smeltevands-dam: «Du maa ikke vaske dine ojne (Lapperne siger altid «vaske ojnene» i stedet for vaske ansigtet) i *laddo-čacce* (damvand), du bliver bostahallam; men vil du endelig gøre det, saa sig i hvert fald først: dat val i boste — det boster vel ikke». (Naar man ligesom aabenbarer, at man kender dets onde hensigt, svækker man dets kraft). Den gamle kone fortsatte: «Jeg saa igaar, at Elle tog damvand til at bade sin lille dreng i; det maa man ikke gærne gøre, det kan skade barnet, men er man nødt til det, maa man i hvert fald ikke nøjes med at varme badevandet, man skal koge det, «Laddo-čacce læ hui varalaš», damvand er meget farligt. — Professor K. B. Wiklund oplyser at: «Ordet *bostet* begagnas om ormar, som med sina bett få handen etc. att svullna; likaså t. ex. om jorden, som kan få den att svullna; i biblisk stil begagnas *bostatallat* även i betydelsen «bli besatt (av djävulen)».

[74]) Lapperne kalder Norge Mærra-rika, Havriget, eller blot Mærra, Havet; og istedet for norske fjælde, norsk tobak, norsk brød, norske folk og saa fremdeles i det uendelige, siger de hav-fjælde, hav-tobak, hav-brød, hav-folk o. s. v. Gate havde f. eks. en voksen datter, som var opfødt hos nogle bønder inde i Norge, og hende kaldte hun altid «mu mærra-nieidda», min havpige.

[75]) Stuoranjargga er nærmere bestemt halvøen Lyngen; men Lapperne deroppe kan ogsaa med Stuoranjargga mene hele den del af Norge, som de flytter ind i.

[76]) Naar renens nye takker vokser ud, er den fine stærkt blodfyldte hud, som omgiver dem, stærkt efterstræbt af myggene.

[77]) Om foraaret ligesom om efteraaret efterlader Lapperne sager ude i fjældene Da foraarsføret begyndte at blive tungt for renerne, begyndte man at lette paa pulkene ved at efterlade, hvad man paa nogen maade kunde undvære at sovesager, klæder, husgeraad, kotedele, seletøj o. s. v. — Er det ikke meget, som skal efterlades, kan man hænge tingene tæt sammen paa

en suönjer (tre birkestammer med grenekroge, som sættes sammen i toppen) og dække det hele med en teltdug. Senere da vi flyttede med kløvrener, blev pulkene og alle vintersagerne efterladt. Pulkene dækkes som beskrevet sd. 55 og de øvrige ting efterlades paa en hoj buk dannet ved at lægge et kotetræ eller en passende birkestamme imellem sammenstillede støtter af birkestammer. Her hænges pelse, gryder, seletoj, alt hvad man ikke har brug for i sommertiden, og kun dækket af en kotedug eller to. Fra samme buk tager man sommerklæder og andet, som har hængt der vinteren over — uden at være blæst ned, uden at have taget skade eller paa nogen anden maade lidt overlast.

LAPPARNE
OCH DERAS LAND
SKILDRINGAR OCH STUDIER

UTGIFNA AF

HJALMAR LUNDBOHM

.....

I.

MUITTALUS SAMID BIRRA

AF

JOHAN TURI

ÖFVERSAT AF EMILIE DEMANT

SAMMA BOK
DANSK UDGAVE

.....

II.

MED LAPPERNE I HØJFJELDET

AF

EMILIE DEMANT-HATT

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED

416942

HScan Demant-Hatt, Emilie
D3716m Med. Lapperne i Højfjeldet.